

**SZENT ISTVÁN EGYETEM
GAZDÁLKODÁS ÉS SZERVEZÉSTUDOMÁNYOK DOKTORI ISKOLA**

DOKTORI (PhD) ÉRTEKEZÉS

**A K+F+I HELYZETE ÉS FINANSZÍROZÁSI LEHETŐSÉGEI
A KKV-SZEKTORBAN**

Holló Ervin

Gödöllő

2017

A doktori iskola

megnevezése: Gazdálkodás és Szervezéstudományok Doktori Iskola

tudományága: Gazdálkodás- és szervezéstudományok

**vezetője: Dr. Lehota József
egyetemi tanár, MTA doktora
SZIE Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar
Üzleti Tudományok Intézete**

**Témavezető: Dr. Szűcs István
professor emeritus, MTA doktora
SZIE Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar
Közgazdaságtudományi és Módszertani Intézet**

.....
Az iskolavezető jóváhagyása

.....
A témavezető jóváhagyása

Tartalomjegyzék

1. BEVEZETÉS	5
2. IRODALMI ÁTTEKINTÉS	9
2.1. Vállalkozói környezet, nemzetközi kitekintés	9
2.2. A Kkv-szektor helyzete	10
2.3. A hazai Kkv-szektor teljesítménye az Európai Unióban (SBA értékelés).....	12
2.3.1. <i>A mutatócsoportok értékelése</i>	13
2.4. A kkv-k versenyképessége és kutatási, innovációs lehetősége	20
2.4.1. <i>Kutatás és innováció</i>	23
2.4.2. <i>Az innováció nemzetközi és hazai helyzete</i>	28
2.4.3. <i>Magyarország és a környező országok innovációs teljesítménye</i>	30
2.4.4. <i>Hálózatok és klaszterek lehetséges szerepe a kkv-k jövőbeni fejlődésében</i>	33
3. SZEKUNDER KUTATÁS EREDMÉNYEI	37
3.1. Hitelezés és finanszírozás.....	37
3.1.1. <i>Növekedési Hitelprogram</i>	41
3.1.2. <i>A Széchenyi Kártya program</i>	44
3.2. A kkv-k szervezeti és ágazati jellemzői, gazdálkodási formák.....	45
3.3. Beruházások, beruházás élénkítés lehetősége	48
3.4. A kkv-k szerepe a foglalkoztatásban.....	53
3.4.1. <i>A hazai foglalkoztatás helyzete</i>	55
3.4.2. <i>A kkv-k szerepe a foglalkoztatásban nemzetgazdasági ágak és régiók szerint</i>	57
4. A PRIMERKUTATÁS MÓDSZERTANI KÉRDÉSEI	59
4.1. A kutatás menete	59
4.2. A kutatások adatbázisa és módszertana	60
4.3. A kutatás során felhasznált statisztikai módszerek	62
4.4. Mélyinterjú (kvalitatív módszer).....	67
5. A KÉRDŐÍVES KUTATÁS ÉS A MÉLYINTERJÚ ÉRTÉKELÉSE.....	69
5.1. A kérdőíves vizsgálatban részt vevők bemutatása	69
5.2. A vállalkozások bemutatása	70
5.3. A válság hatásai.....	73
5.4. A vállalkozás problémás területei és a munkaerő-piaci helyzet	84
5.5. Kutatás, fejlesztés és innováció.....	86
5.6. A vállalkozások hitelfelvételi, finanszírozási lehetőségei.....	92
5.7. Beruházások tervezése és lehetőségei	93
5.8. Főkomponens elemzés (1).....	97
5.9. Főkomponens elemzés (2).....	98
5.10. Diszkriminancia analízis	100
5.11. Kruskal – Wallis teszt	100
5.11.1. <i>Kruskal – Wallis teszt a három évre tervezett beruházás értéke és az innovációs tevékenység összevetésével</i>	100
5.11.2. <i>A vállalkozási formák, valamint az alkalmazottak száma és az elmúlt 5 éves forgalom és átlagos forgalom közti összefüggés</i>	102
5.11.3. <i>Az innovációs lehetőségek és az ezt befolyásoló tényezők összefüggése</i>	102
5.11.4. <i>Az innovációs változások és az évek összefüggése</i>	103
5.12. Kanonikus korreláció	108
5.13. A kérdőíves vizsgálat alapján levonható következtetések	110
5.14. Mélyinterjúk bemutatása és értékelése.....	111
5.14.1. <i>A válaszadók bemutatása és értékelés</i>	112

5.14.2. A mélyinterjú alapján levonható következtetések.....	118
6. ÚJ ÉS ÚJSZERŰ EREDMÉNYEK.....	121
6.1. Új és újszerű eredmények	121
6.2.. Hipotézisek igazolása.....	122
7. KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK	123
8. ÖSSZEFOGLALÁS.....	125
9. SUMMARY.....	129
MELLÉKLETEK.....	133
M1. Irodalomjegyzék.....	134
M2. Kérdőív	142
M3. A 15-74 évesek munkanélküliségi rátájának alakulása	153
M4. Mélyinterjú vázlata.....	154
M5. A technológiai és szervezeti innováció elterjedtsége (1-5 skála).....	155
M6. Anyagi problémák és önkormányzati adózási környezet hátráltatja az innovációt (1-5 skála)	156
M7. A termék/szolgáltatás innováció aránya és az állami adózási környezet innovációt gátló hatása a válaszadók szerint	157
M8. Az innovációt segítő és ösztönző elképzelések	158
M9. Az innovációt ösztönöznék a bürokrácia és az adók csökkentése.....	159
M10. Az innovációt ösztönzi a termelési struktúra változása és az új termékek iránti igény	160
M11. Az innovációt segítő pénzügyi juttatások és az új termékek bevezetése 5-3-1 évvel ezelőtt kkv kategóriánként.....	161
M12. Innovációhoz kötődő képzések és a képzett munkatársak felvételének változása 5-3-1 évvel ezelőtt kkv kategóriánként.....	162
M13. A vállalati eredmény és az újítások számának változása 5-3-1 évvel ezelőtt	163
M14. A versenyképes termékek számának és az innovatív tevékenység kommunikációban betöltött szerepének változása 5-3-1 évvel ezelőtt.....	164
M15. A vállalkozás külső és preferált finanszírozási lehetőségei	165
M16. A vállalkozás tervezett beruházásai és forrásai a következő három évben	166
M17. Stratégiai tervek készítése és megvalósíthatósága	167
M18. Főkomponens elemzés 1.....	168
M19. Főkomponens elemzés 2.....	169
M20. Diszkriminancia analízis	170
M21. Ábrák jegyzéke.....	171
M22. Táblázatok jegyzéke	174
KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS	175

1. BEVEZETÉS

A Magyarországon működő vállalkozások döntő része a mikro-, kis- és középvállalkozások csoportjába tartozik. A Kkv-szektor gazdasági szempontból meghatározó szerepet tölt be az ország jövedelemtermelésében, a külföldi tőke működtetésében, a beruházásokban, valamint a munkahelyteremtésben és a foglalkoztatásban. A kkv-k a gazdaság fő mozgatórugói, a beszállítók egyre inkább a kisebb méretű, rugalmasan működő vállalkozások közül kerülnek ki.

A mikro-, kis- és középvállalkozások számának és gazdasági súlyának jelentős növekedését alapvetően több tényező együttes hatása eredményezte, illetve eredményezi még ma is. Ezek az alapvető tényezők: a gazdálkodás feltételrendszerében bekövetkezett változások, a piacgazdaság fokozatosan kiépülő szervezeti és jogi rendszere, valamint a korábbi nagyvállalati szervezeti struktúra összeomlása, és az ezzel összefüggő foglalkoztatási kényszerek hatása. A mikro-, kis- és középvállalkozási szektor dinamikus növekedése alapvetően hozzájárul a Magyarországot ma jellemző, piacgazdasági szervezeti és tulajdonosi struktúra kialakulásához (HOLLÓ, 2016).

A kkv-k szerepének felértékelődését a nagyvállalati folyamatok is segítik, hiszen ezek a cégek tevékenységeik jelentős részét költségcsökkentési célból kihelyezték.

Magyarországon a kis- és középvállalkozások (kkv-k) fogalmának meghatározását, fejlődésük támogatását a 2004. évi XXXIV. törvény szabályozza. A jogszabály szerint azon szervezetek sorolhatók e kategóriába, amelyek létszáma legfeljebb 249 fő, éves nettó árbevétele nem éri el az 50 millió eurót, vagy mérlegfőösszege nem haladja meg a 43 millió eurót, és az állam vagy az önkormányzat közvetlen vagy közvetett tulajdoni részesedése külön-külön vagy együttesen nem haladja meg a 25%-ot. A statisztikai lehatárolás a létszám-kategória szerint történik.

Mikro-vállalkozás esetén a foglalkoztatottak száma 10 főnél kevesebb, az éves nettó árbevétel legfeljebb 2 millió eurónak megfelelő forintösszeg, a mérlegfőösszeg legfeljebb 2 millió eurónak megfelelő forintösszeg.

Kisvállalkozás esetén a foglalkoztatottak száma 50 főnél kevesebb, az éves nettó árbevétel legfeljebb 10 millió eurónak megfelelő forintösszeg, a mérlegfőösszeg legfeljebb 10 millió eurónak megfelelő forintösszeg.

Középvállalkozás esetén a foglalkoztatottak száma 250 főnél kevesebb, az éves nettó árbevétel legfeljebb 50 millió eurónak megfelelő forintösszeg, a mérlegfőösszeg legfeljebb 43 millió eurónak megfelelő forintösszeg. Az euró forintra történő átszámításakor a kkv üzleti évének lezárásakor érvényes, az MNB által megállapított középárfolyamot kell alkalmazni. Újonnan alapított vállalkozás esetén a tárgyévet megelőző év utolsó napján érvényes, MNB által megállapított deviza középárfolyamot kell alkalmazni (HOLLÓ, 2016; KSH, 2014).

Az EU-hoz viszonyítva a vállalati struktúra hazánkban elaprózott. Ez a tendencia időben növekvő, 2000 és 2012 között eltűnt a nagyvállalatok 20, a középvállalatok 14 és a nagyobb méretű kkv-k 8%-a (SZERB, 2015).

A kkv-k munkatermelékenysége alacsony, teljesítménye a hozzáadott érték alapján kisebb, mint a nagyvállalatoké (EC VÁLLALKOZÁSPOLITIKAI ÉS IPARI FŐIGAZGATÓSÁG, 2015; 2014 ÉVI SBA TÁJÉKOZTATÓ MAGYARORSZÁG).

Az EU csatlakozás utáni stabilizálódást és fejlődést a gazdasági válság szakította meg. A válság miatt 2009 és 2013 között 22 000 kkv szűnt meg, ez együtt járt a munkahelyek felszámolásával is.

A magyar kkv-k fontos területeken (vállalkozói szellem, készségek és innováció, a környezet- és nemzetköziesedés stb.) ma is elmaradnak az uniós átlag mögött. A kkv-k ágazati szerkezete a szolgáltató szektor túlsúlyát tükrözik.

„Az árutermelő ágazatok (mezőgazdasági ipar és építőipar) súlya a szervezetméret növekedésével párhuzamosan emelkedik, 2012-ben a mikro-vállalkozások mintegy 20%-a 10-49 fős cégek közel 40%-a, középvállalkozások mintegy 50%-a tartozott az árutermelő ágazatok valamelyikébe” (DUPCSÁK – MARSELEK, 2015).

A hazai környezet nem nevezhető vállalkozásbarátnak, hiszen hazánk versenyképessége folyamatosan romlik. Magyarország a Világgazdasági Fórum Globális Versenyképességi Indexe szerint 2014/2015-ben a 60. helyet foglalta el a felmérésben résztvevő 144 ország között, míg 2016/2017-ben 138 ország között a 69. volt (K. SCHWAB – X. SALA-I-MARTIN, 2017).

A szabályzók kiszámíthatatlansága hosszú távú tervezést nem tesz lehetővé. Az elhamarkodott és sok esetben átgondolatlan gazdasági döntést követően rövid időn belül is változhatnak az adózási feltételek, illetve az adómértékek. Ezt a bizonytalanságot főleg a magyar kis- és közepes vállalkozások szenvedik meg, mert nincs olyan tőkeerejük és eszköztáruk, mint a nagyvállalatoknak (CHIKÁN, 2016).

Ma már a kkv-k nehézségeik ellenére az innovatív üzleti vállalkozások terén is megjelentek. Ilyenek a hálózatokhoz csatlakozó globális piacra kilépő vállalkozások (LAKATOS, 2015).

Az EU támogatások a kisebb cégek esetében is jelentősek. KÁLLAY (2014) közli, hogy a 2007-2013-as időszakban Magyarország az EU átlag 2,7-szeresét költötte a gazdaság támogatására. A nagymérvű támogatások is csak szerény eredményt hoztak.

A vállalkozások versenyelőnyének forrását jórészt az innovációs tevékenységek jelentik (MOGYORÓSI et al., 2009). A felsőoktatás ezt az elképzelést - forráshiányos működtetése miatt- csak szerényen tudja támogatni. Az innováció és a vállalkozások teljesítménye között szoros az összefüggés. Az innovatív vállalatok jelentősen termelékenyebbek és export terén növekedésük gyorsabb (GRIFFITH et al., 2006).

A doktori értekezés céljai. A kutatás elején a dolgozat fő célkitűzéseit fogalmaztam meg.

A dolgozat fő célkitűzései:

- A dolgozat elsődleges célja az, hogy megvizsgáljam a kkv-k hazai és nemzetközi alakulásának gazdasági és társadalmi környezetét, valamint szerepét a gazdasági innováció folyamatának felerősítésében.
- A második célkitűzés során a kkv-k eredményes működését akadályozó tényezőket kívánom elemezni, a források, forrásszerzési formák vizsgálata mellett, bemutatva az együttműködésre irányuló szerveződési lehetőségeket.
- Harmadik célkitűzésem annak feltárására irányult, hogy milyen irányban kell változtatni a meghatározó tényezőket, hogy ezek a lehető leggyorsabb növekedési ütemet biztosítsák a Kkv-szektor számára.

A szakirodalmi feldolgozás eredményeit és tapasztalatait is felhasználva a következő kutatási hipotéziseket fogalmaztam meg és vizsgáltam értekezésemben.

Hipotézisek:

- H.1. A magas közigazgatási terhek, a túlzott adminisztráció és szabályozás, különösen a 2008-ban kezdődő gazdasági válság komoly visszaesést eredményezett a kkv-k jelentős részének teljesítményében.
- H.2. A kkv-k teljesítménye nem homogén, jelentősen változik jellemzői szerint (földrajzi elhelyezkedés, ágazat, innovatív tevékenység, vállalatméret stb.). A mérettől függően beruházási hajlandóságuk is eltérő.
- H.3. Az összefogás hiánya rontja a kkv-k versenyképességét. A klaszterekbe tömörülő kkv-k helyzete sok szempontból (információs hozzáférés, innovációs lehetőség, pályázati részvétel stb.) kedvezőbb. A klaszteralapítás lehetőségei sok esetben nem állnak fenn.
- H.4. A kkv-k fejlődési dinamikája és beruházási aktivitása elmarad a kívánatostól, ezért foglalkoztatási szerepük növelésére és dinamizálásukra új elképzeléseket kellene érvényesíteni (hitelprogramok, pályázati rendszerek stb.).

A hipotézisek igazolását egyrészt hazai és nemzetközi szakirodalmi eredmények rendszerezett felhasználásával, szekunder kutatások segítségével végzem el. A hipotézisek azon részét viszont, amelyekre a szakirodalomban nem találtam utalásokat, primerkutatások alapján igazolom. Arra törekszem, hogy a kutatások korrekt előkészítésével és lebonyolításával módszertanilag megalapozott válaszokat adjak a hipotézisek igazolásához, vagy elvetéséhez.

A kérdőívek összeállításánál az alábbi logikai összefüggéseket vettem figyelembe:

- I. a) Az elemzésben résztvevő kkv-k főbb jellemzőinek bemutatása:
 - működés szervezeti és jogi keretei,
 - a főbb termelési erőforrások jellemzői,
 - helyük, szerepük a nemzetgazdaság egészében.
- b) A vállalkozások tevékenységének főbb jellemzői:
 - A vállalkozók tevékenységei:
 - szervezeti megoszlás szerint,
 - ágazati megoszlás szerint,
 - regionális szint szerint.
- c) Az egyes tevékenységi és szervezeti formák működésének hatékonyságát befolyásoló adminisztratív kötöttségek jellemzése, összefüggések:
 - szervezeti forma és jogszabályi kötöttségek,
- II. Az előfeldolgozás alapján a célcsoportok kijelölése:
 - tevékenységi kör:
 - szolgáltatás,
 - kereskedelem,
 - feldolgozás,
 - mezőgazdaság,
 - szervezeti típusok.

Az adatgyűjtés nehézségei miatt a vizsgálat főként az észak-magyarországi régióra vonatkozott.

Szervezeti típusok szerint nagyon különböző jellegű kkv-k lettek kialakítva. Ezek a tényezők vizsgálhatók a válság előtti és utáni évekre is.

III. Az innovációs tevékenység intenzitása:

- mérése,
- ható tényezők,

IV. A műszaki fejlesztést megalapozó fejlesztési beruházások:

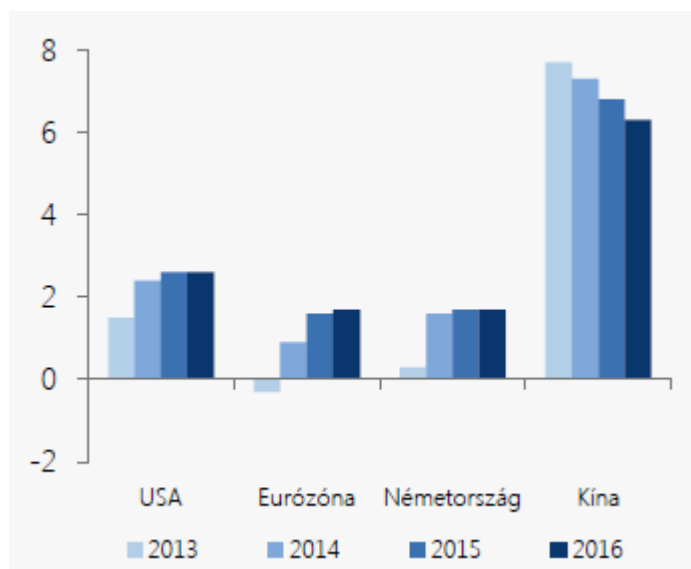
- a beruházás és a műszaki fejlesztés kapcsolata, (átlagprofit, extrajövedelem, műszaki fejlesztés kényszere),
- a beruházások és a teljesítmény változása (1, 3, 5 éves késleltetés).

2. IRODALMI ÁTTEKINTÉS

Irodalmi áttekintésben szekunder kutatási eredményeket közlök és következtetéseket vonok le, melyek elősegítik hipotéziseim igaz vagy hamis voltának bizonyítását.

2.1. Vállalkozói környezet, nemzetközi kitekintés

A világ gazdaságában döntő szerepe van az USA, az Eurózána és Kína teljesítményének. A fejlődés mértékét tekintve Kína vezet, de teljesítménye visszaesett az utóbbi években. Az Eurózána mérsékelten növekszik, míg az USA gyorsan fejlődik. Németország - melynek gazdasága meghatározza a magyar lehetőségeket – lassú növekedést mutat a növekvő beruházásoknak és a lakossági fogyasztás bővülésének köszönhetően. A világban meglévő feszültségek (oroszu-ukrán válság, Iszlám Állam, növekvő migráció) viszont kockázatot hordoznak. A változásokat a főbb régiókban az 1. ábra szemlélteti.

1. ábra. GDP növekedés a főbb régiókban (%)

Forrás: Eurostat IMF, idézi Magyarország Kormánya, Magyarország Konvergencia Programja 2016. 5. oldal

Magyarországon az GDP növekedése elfogadható, 2014-ben 3,6% volt. A növekedés részben az EU forrásainak lehívásához köthető, így a ciklus végén 2016-ban 2,0 százalékra csökkent. 2017-től az új pályázatok gyors növekedést jelenthetnek, ebben az évben akár a 4,0 százalékos növekedés is elképzelhető. Hazánkban az export mellett a fogyasztás szerepe is növekszik. Jól teljesít a mezőgazdaság, a turisztika és a pénzügyi szektor is. Az EU pályázatok mellett a kormányzat más gazdaságélénkítő intézkedést is bevezetett, pl. béremelések, életpálya modellek, lakástámogatás, Modern Városok Program, bizonyos termékek ÁFA csökkentése. Az intézkedések növelik a GDP változást pozitív irányba (1. táblázat).

1. táblázat: **A strukturális intézkedések kumulált makrogazdasági hatásai (%-os eltérések szintben az alappályától)**

	2016	2017	2018	2019	2020
GDP	0,38	1,24	1,57	1,28	1,03
Háztartások fogyasztási kiadása	0,25	1,71	2,30	2,31	2,19
Beruházások	2,24	5,61	6,39	4,24	2,62
Nettó export	-0,17	-0,73	-0,94	-0,82	-0,70
Infláció	0,01	0,25	0,53	0,61	0,60
Versenyszféra foglalkoztatás	0,11	1,04	1,40	1,33	1,30
Versenyszféra bruttó átlagkereset	0,05	0,67	1,26	1,27	1,07
Államháztartási hiány a GDP %-ában *	-0,07	-0,62	-0,74	-0,75	-0,83

*százalékpontos változás

Forrás: NGM számítás a DINAMO modell alapján, idézi Magyarország Kormánya, Magyarország Konvergencia Programja, 2016. 28. oldal

2.2. A Kkv-szektor helyzete

Európában és Magyarországon is a kkv-k a gazdaság fő mozgatórugói, az országok gazdaságában meghatározó szerepet töltenek be.

Az USA fejlődése meghaladja az Eurózána fejlődését, ami részben a vállalkozói aktivitáshoz köthető. A térségek közti növekedési különbségek erre is visszavezethetők (ÁCS et al., 2003). A gazdaságra gyakorolt pozitív hatás teszi szükségessé a vállalkozások felértékelését és a Kkv-szektor támogatását és fejlesztését (HUSTINÉ BÉRES K., 2012). Az EU komolyan veszi a kisvállalatok gazdaságjavító és foglalkoztató szerepét, a 2000-ben elfogadott Európai Kisvállalati Charta (EUROPEAN COMMISSION, 2004) is utal arra, hogy „az európai gazdaság gerincét a kisvállalatok képezik.”

A magyar EU csatlakozást követően a kkv-k gyorsan fejlődtek. A 2008-as gazdasági válság ezt a gyors növekedést szakította meg, a visszaesést máig sem sikerült kiheverni (TAKÁCS-GYÖRGY K. – TAKÁCS, 2011).

A kkv-k jelentőségét mutatja, hogy hazánkban 2014-ben a kkv-k adták a vállalkozások számának 99,8%-át, a munkahelyek 69,8%-át és a magyar hozzáadott érték 53,6 százalékát (NEMZETGAZDASÁGI MINISZTERIUM, 2016).

A fenti tények ellenére hazánkban duális a gazdaság, az export mintegy 70%-át a multinacionális cégek magyarországi leányvállalatai produkálják. A magyar kkv-k szerepe a gazdasági stabilizálás és a kiegyensúlyozás lehetne, ha erre lenne politikai akarat (CSATH, 2015).

A hazai és európai kkv-k jellemzőit a 2. táblázat szemlélteti.

2. táblázat: A hazai és európai kkv-k főbb jellemzői

	Vállalkozások száma			Foglalkoztatottak száma			Hozzáadott érték		
	Magyarország		EU-28	Magyarország		EU-28	Magyarország		EU-28
	Menny.	Arány	Arány	Menny.	Arány	Arány	Milliárd €	Arány	Arány
Mikro-vállalkozások	478 021	94,2%	92,7%	847 890	34,6%	29,2%	9	18,7%	21,1%
Kisvállalkozások	24 617	4,9%	6,1%	461 790	18,8%	20,4%	8	16,1%	18,2%
Középvállalkozások	4 039	0,8%	1,0%	400 148	16,3%	17,3%	9	18,8%	18,5%
Kkv-k	506 677	99,8%	99,8%	1 709 918	69,8%	66,9%	26	53,6%	57,8%
Nagyvállalkozások	867	0,2%	0,2%	741 405	30,2%	33,1%	23	46,4%	42,2%
Összesen	507 544	100,0%	100,0%	2 451 323	100,0%	100,0%	49	100,0%	100,0%

Ezeket a 2014. évre vonatkozó becsléseket a DIW Econ készítette a vállalkozások szerkezeti statisztikáit tartalmazó adatbázisban. (Structural Business Statistics Database) (Eurostat) foglalt, 2008-2012-es időszakra vonatkozó adatok alapján. Az adatok a „nem pénzügyi üzletgazdaságra” vonatkoznak, amelybe beletartozik az ipar, az építőipar, a kereskedelem és a szolgáltatások (NACE Rev. 2, B-J, L, M és N részek), de nem tartoznak bele a mezőgazdaságban, az erdőgazdálkodásban és a halászatban, valamint az elsősorban nem piaci szolgáltatási ágazatokban, mint például az oktatás és az egészségügy területén működő vállalkozások. Az Eurostat használatának előnye az, hogy a statisztikák harmonizáltak és országonként összehasonlíthatóak. A hátránya az, hogy bizonyos országok esetében az adatok eltérhetnek a nemzeti hatóságok által közzétett adatoktól.

Forrás: EC Vállalkozáspolitikai és Ipari Főigazgatóság (2016); 2015. évi SBA tájékoztató Magyarország, 2. oldal

A kkv-k ágazati szerkezetét tekintve a szolgáltató szektor túlsúlya a jellemző, négyötödük itt működik (DUPCSÁK – MARSELEK, 2015). VARGA (2016) véleménye szerint: „A jelenlegi hazai gazdaságpolitika ugyanakkor ellenszenvvel tekint erre a területre, s ezt erőforrás-kivonással, például ágazati adók kivetésével kifejezésre is juttatja. Ezzel lemond e rugalmasabb alkalmazkodásra képes szektorban rejlő előnyök kihasználásáról.”

A kkv-k az EU részéről komoly támogatásban részesülnek. A 2014-2020 közötti időszakban az európai strukturális és beruházási alapok több mint 450 milliárd eurót bocsátanak a tagállamok rendelkezésére. A pénz munkahelyteremtést és növekedést segítő beruházásokra fordítható (INTERNET 1).

A kisebb méretű kkv-k zöme nem exportál. Az árutermelő ágazatok súlya (mezőgazdaság, építőipar) a szervezetméret növekedésével párhuzamosan nő. A középvállalkozások mintegy fele már árutermelést végez (DUPCSÁK – MARSELEK, 2015).

Az európai kkv-k általában (93%-uk) kevesebb, mint 10 főt foglalkoztatnak. Az öt kulcsfontosságú ágazatban tevékenykednek, mely szerint a tevékenységük a következő: nagy- és kiskereskedelem, gyártás, építkezés, üzleti szolgáltatások, szállás és étkezési szolgáltatások (EC.europa, 2015/a). Az indulás nehézségeit sokan nem tudják kompenzálni, az új vállalkozások fele csődbe jut az indulástól számított öt éven belül (EC.europa, 2015/b). A kkv-k eredményességét HOLICZA (2016) szerint a következő gátló tényezők hátráltatják:

- nincs az oktatásban megfelelő felkészítés a vállalkozói pályára készülőknek,
- akad az akad a finanszírozási forrásokhoz jutás és a belépés a piacokra,
- bonyolult a vállalkozások átruházása,
- nagyfokú a kudarcotól való félelem és kicsi a kudarc feldolgozásának lehetősége,
- az adminisztráció nehézkes és bonyolult.

A legnagyobb nehézséget a piacra való belépés okozza, de a szakképzett vezetők és az alkalmas munkaerő hiánya is jellemző. A munkavállalók szaktudása, készségei, kvalitásai, valamint képzettsége csak részben fedi a munkaerő-piaci igényeket (LAZÁNYI, 2014, 2015). A kkv-k korlátozott lehetőségeik és kis tőkeerejük miatt nehezen tudják kigazdálkodni az emelkedő munkabérek.

A gyorsan változó szabályozás és a politikai bizonytalanság is hátráltatja a kkv-k döntéseit. A korlátozott erőforrásokkal és kisebb tapasztalatokkal rendelkező kisvállalkozások nehezebben tudják feldolgozni a bonyolult adójogszabályokból és nehézkes adóbevallási eljárásokból fakadó nehézségeket és kifizetni az így adódó többletköltségeket (HOLICZA, 2016).

2.3. A hazai Kkv-szektor teljesítménye az Európai Unióban (SBA értékelés)

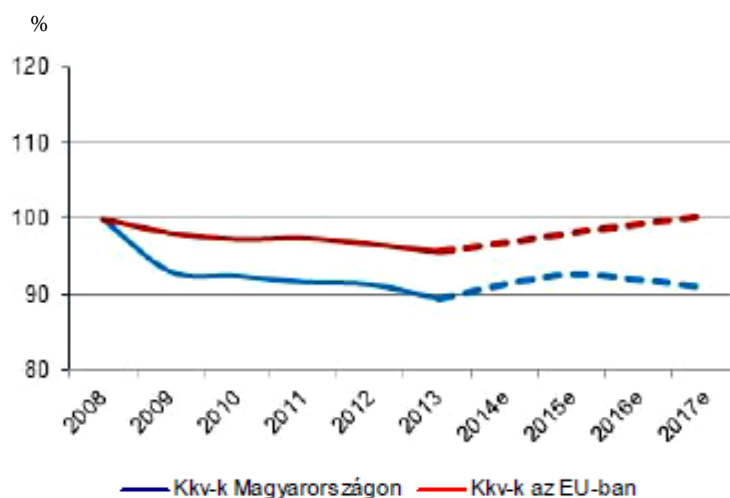
A magyar kkv-k helyzetének megítélése az Európai Kisvállalkozói Intézkedéscsomag (Small Business Act., azaz SBA) alapján történhet. Ezt az értékelési formát és jelentést az Európai Bizottság 2008-ban fogadta el. A jelentés azóta évente megjelenik és lehetőséget ad a kkv-k helyzetének felméréséhez. Az értékelés tíz mutatócsoportot és az ezekhez kapcsolódó indikátorokat vizsgál.

A vizsgált mutatócsoportokat HOLICZA (2016) és MARSELEK – SZÜCS (2016) elemezték, melynek eredményeit és az SBA értékelés főbb megállapításait foglalom össze.

A magyar kkv-k a hozzáadott érték tekintetében gyengén teljesítenek, átlagos hozzáadott értékük nem éri el az uniós átlag felét (SASVÁRI, 2014). Magyarország összesített profilja lassan és kismértékben javul. A kkv-k teljesítése gyenge és EU átlag alatti a vállalkozói szellem, az újrakezdés, a készségek és innováció, a környezet és a nemzetköziesedés területeken. Az egységes piac, a finanszírozási forrásokhoz való hozzájutás és a hatékony közigazgatás esetében Magyarország az EU átlag körül teljesít, de az állami támogatás és a közbeszerzés területén az átlagnál is jobban teljesít. Ezzel javul a forráshoz jutás lehetősége, ami előnyös.

A kormány igyekszik javítani a helyzeten és számos közelmúltbeli intézkedés a jövőben fogja hatását kifejteni, de egyes reformok csak részben kezelték a problémákat, sőt a kkv-k munkáját nehezítő bürokratikus terhek növekedéséhez vezettek (EC VÁLLALKOZÁSPOLITIKAI ÉS IPARI FŐIGAZGATÓSÁG, 2016; 2015 ÉVI SBA TÁJÉKOZTATÓ MAGYARORSZÁG).

A kkv-k foglalkoztatottjainak száma a 2008-as válság után lecsökkent és még ma sem állt helyre. A prognózisok szerint ezen a téren csak lassú növekedés várható, esetleg csökkenés is elképzelhető (2. ábra).

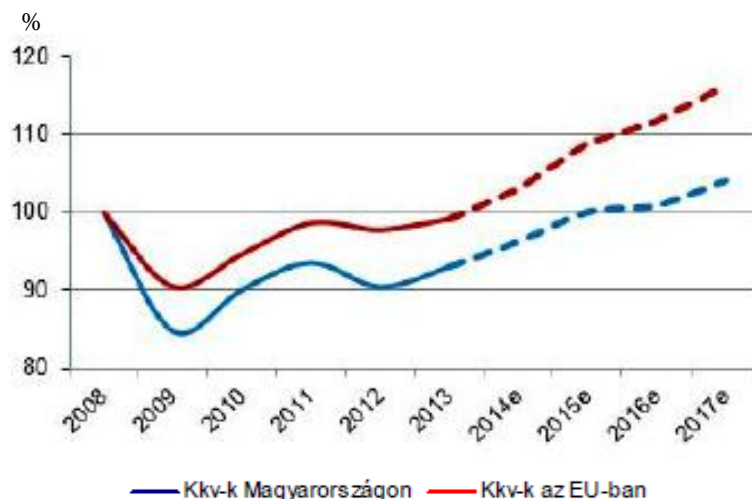

2. ábra. A kkv-k által foglalkoztatottak száma

(Index: 2008 = 100, 2014-től becsült adatok)

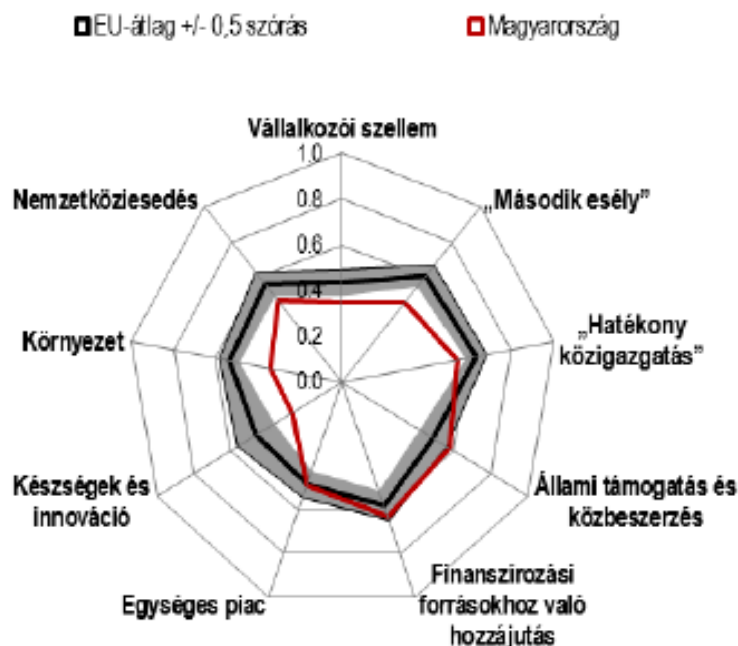
Forrás: SBA Fact Sheet, 2016. 1. oldal

A hozzáadott érték tekintetében az EU kkv-k gyors növekedését várhatjuk és Magyarországon is növekedés várható, bár kisebb mértékben (3. ábra).

3. ábra. A kkv-k által hozzáadott érték
(Index: 2008 = 100, 2014-től becslült adatok)
Forrás: SBA Fact Sheet, 2016. 1. oldal

A kormány számos SBA területen próbál pozitív megközelítést alkalmazni. Azok a területek kerültek a politikai döntéshozatal középpontjába, ahol még ma is gyenge a teljesítmény. Az erőfeszítések hatásai kismérvű javulást eredményeztek, a helyzet még ma sem jó. Ezt szemlélteti Magyarország SBA profilja (4. ábra). A skála 0,0-tól 1,0-ig terjed

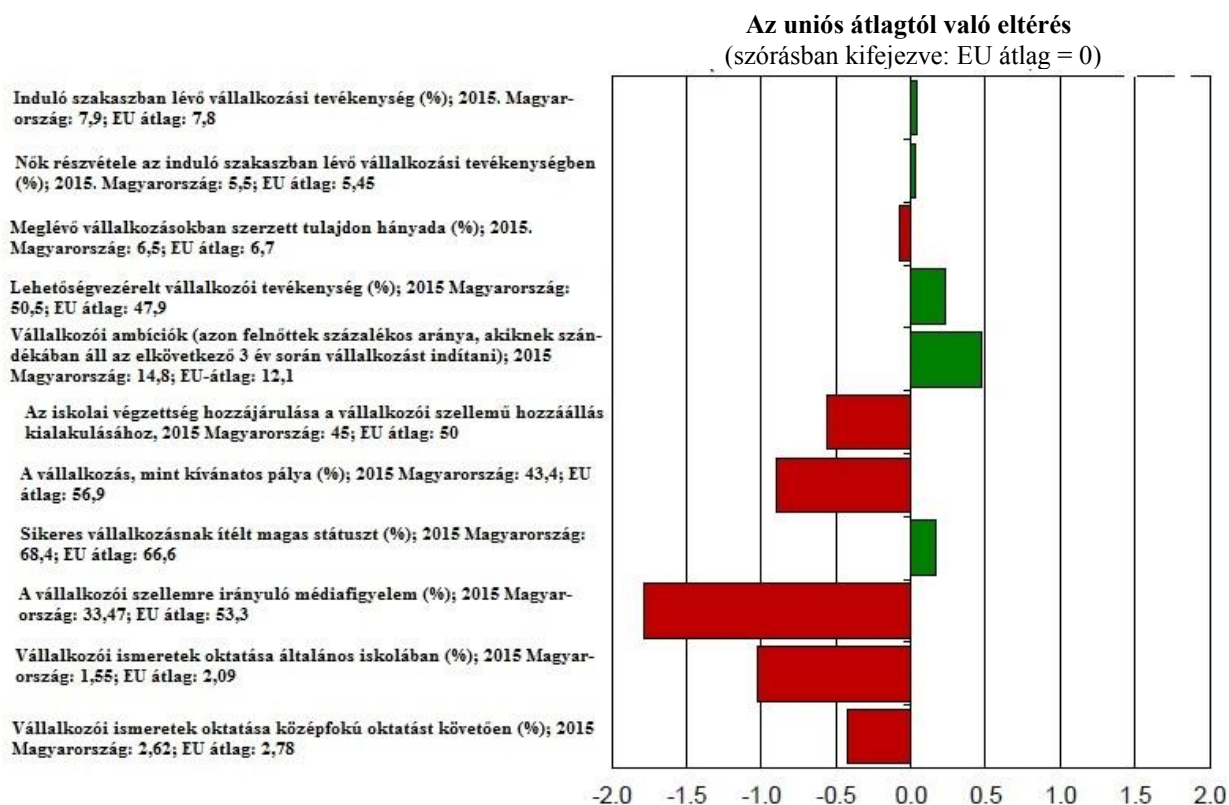
4. ábra. Magyarország SBA profilja az EU átlaghoz viszonyítva
Forrás: SBA Fact Sheet, 2016. 3. oldal

2.3.1. A mutatócsoportok értékelése

A „gondolkozz előbb kicsiben” elv célja arra irányul, hogy a politikai döntéshozók a kkv-k érdekeit vegyék figyelembe. Azt a helyzetet kellene elérni, hogy az újonnan tervezett

jogszabályok, közigazgatási szabályok és eljárások egyszerűek és könnyen alkalmazhatók legyenek. A jogszabályok gyakori változása jogbizonytalanságot okoz. Rendkívül negatív hatású az adótörvények év közbeni változtatása. Az adózás rendjéről szóló törvény 2016-ban nyolc alkalommal változott. A Magyar Közlönyben 2016-ban 86 578 oldal terjedelemben jelent meg jogszabály, ami követhetetlen (CSEKE, 2017).

A vállalkozói kultúra Magyarországon ma sem kielégítő. A versenyképes és korrekt „vállalkozói szellem” terén még sok a teendő. A vállalkozói készség értelmezésekor tulajdonképpen a vállalkozói kultúra javítására, a vállalkozók képzésére gondolhatunk (HOLLÓ – MARSELEK, 2016/a). Magyarország ezen a téren jelentősen elmarad az EU átlagtól. A 11 részterületet vizsgálva mindössze 5 területen vagyunk kicsivel az EU átlag körül, de más területeken elmaradásunk az 5. ábra szerint jelentős. Sajnos nem történt elegendő előrehaladás a fiatal vállalkozások kibontakozását segítő környezet terén. Az iskolai oktatás terén viszont fokozatos előrehaladás regisztrálható (EC Vállalkozáspolitikai és Ipari Főigazgatóság, 2016; 2015 évi SBA tájékoztató Magyarország). A részterületekre vonatkozó értékelést az 5. ábra szemlélteti.

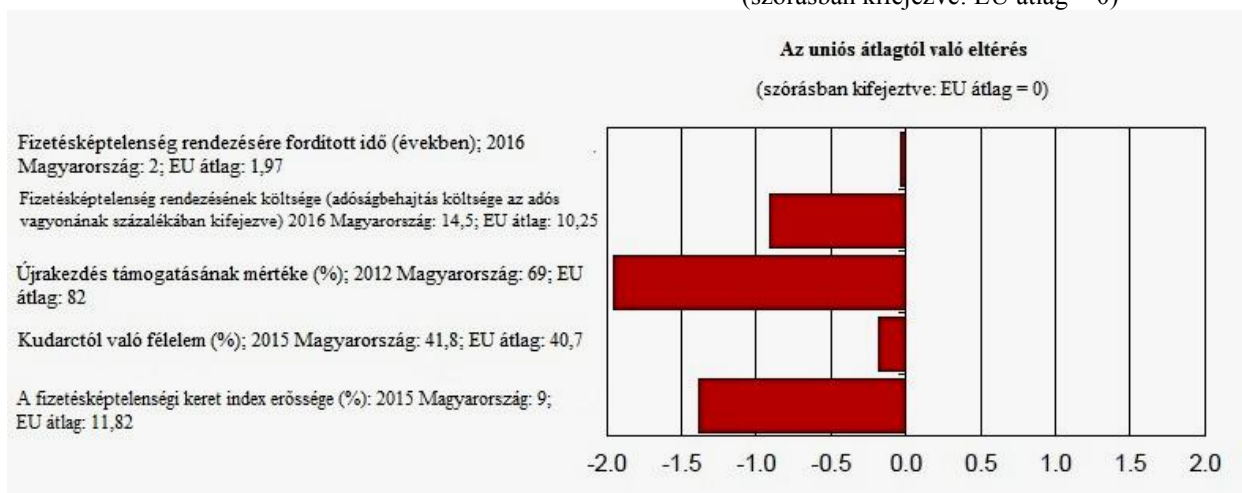
5. ábra. A vállalkozói szellem elemzése

Megjegyzés: A jobbra mutató adatoszlopok az uniós átlagnál jobb teljesítményre, míg a balra mutató adatoszlopok annál gyengébb teljesítményre utalnak

Forrás: SBA Fact Sheet, 2016. 7. oldal, saját összeállítás

A „**második esély**” a csődbe ment becsületos vállalkozók újrakezdési esélyére vonatkozik. Ezen a téren alaposan elmaradunk az EU átlagtól és a válság kezdete óta a helyzet lényegesen romlott. Sajnos nincsenek a nehéz helyzetbe jutó vállalkozások támogatását célzó hatékony programok. A kudarcból való félelem csökkenti a vállalkozók számát. A részleteket a 6. ábra mutatja be.

Az uniós átlagtól való eltérés
(szórásban kifejezve: EU átlag = 0)

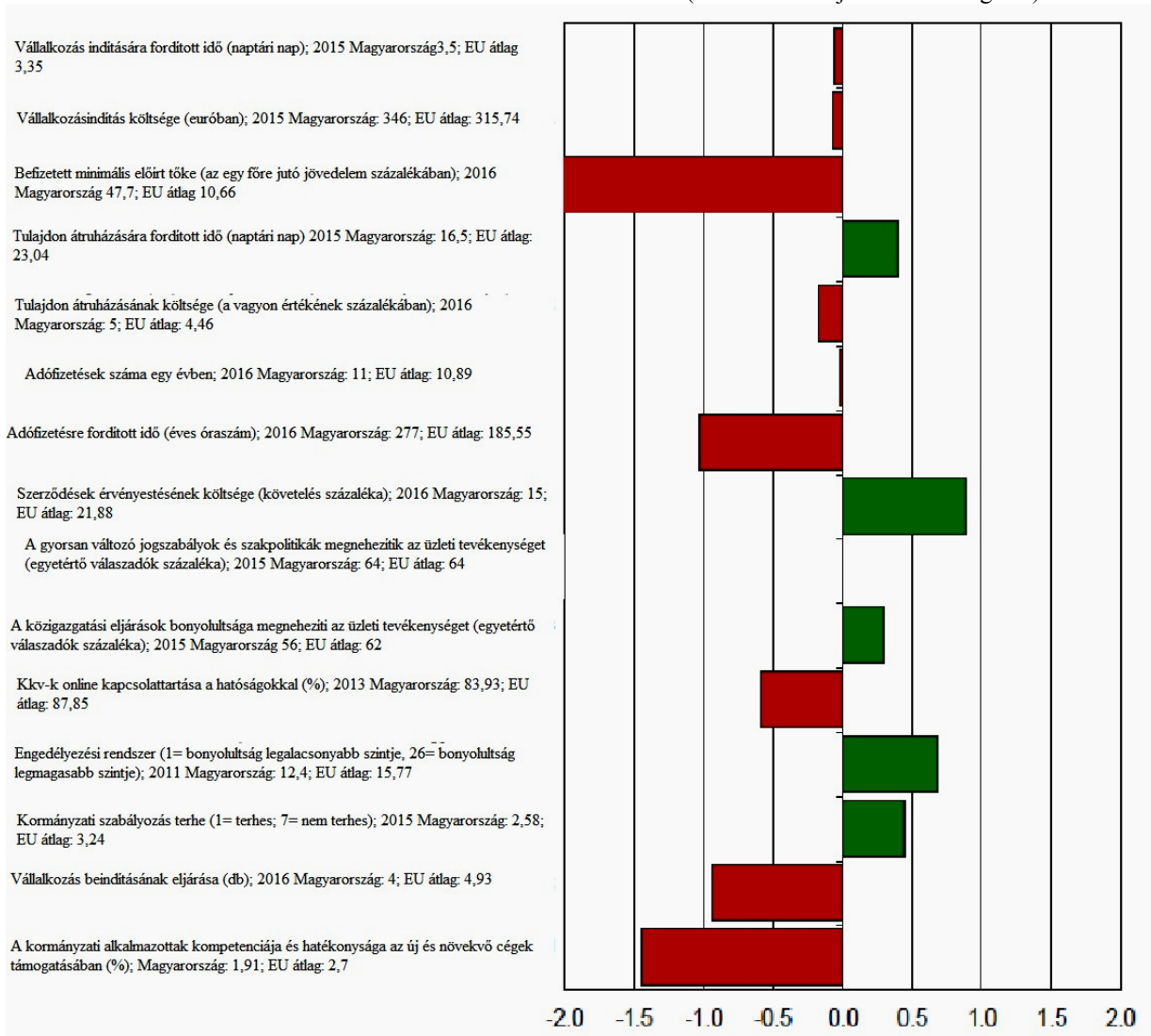
6. ábra. A második esély részleteinek bemutatása

Megjegyzés: A jobbra mutató adatoszlopok az uniós átlagnál jobb teljesítményre, míg a balra mutató adatoszlopok annál gyengébb teljesítményre utalnak

Forrás: SBA Fact Sheet, 2016. 8. oldal, saját összeállítás

A „**hatékony közigazgatás**” a kkv-k igényeire fogékony közigazgatást takar. Ezen a területen Magyarország jelentősen elmarad az uniós átlagtól. Az érintettek a szabályozási terheket ma is túl nehéznek látják, a gyorsan változó jogszabályok és szakpolitikák követhetetlenek. Sok esetben az új szabályok – dacára a jó szándéknak – csak növelik a bürokratikus terheket. A leírtak az 1-es hipotézist erősítik, ezen a területen megérett a helyzet a változtatásra. A kormány igyekezete (egyablakos ügyintézés, e-közigazgatás stb.) még nem elégséges. A részleteket a 7. ábra ismerteti.

Az uniós átlagtól való eltérés
(szórásban kifejezve: EU átlag = 0)

7. ábra. A hatékony közigazgatás részletei

Megjegyzés: A jobbra mutató adatoszlopok az uniós átlagnál jobb teljesítményre, míg a balra mutató adatoszlopok annál gyengébb teljesítményre utalnak

Forrás: SBA Fact Sheet, 2016. 9. oldal, saját összeállítás

A „közbeszerzés és állami támogatás” területén egy hatékonyabb és átláthatóbb jogi rendszer igénye merül fel. Ezen a területen hazánk viszonylag jól teljesít. A jó teljesítményt a magyar kkv-k közbeszerzési pályázatokon való magas arányú részvétele teszi lehetővé. A hatóságok átlagos fizetési késedelme és az e-pályázati részvételi arányok terén a teljesítmény szerényebb, de még így is EU átlag közeli.

A közbeszerzési szabályok alkalmazásáért és nyomon követéséért 2013 óta a Miniszterelnökség felelős, a konkrét eredmények nem mutatnak komoly változást. Az eredményeket a 8. ábra szemlélteti.

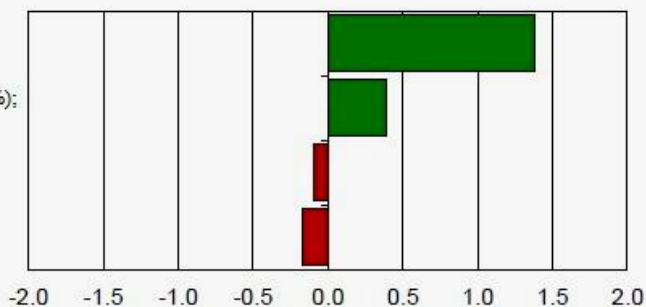
Az uniós átlagtól való eltérés
(szórásban kifejezve: EU átlag = 0)

Kkv-k százalékarányos részesedése a közbeszerzési szerződések összértékéből (%); 2013 Magyarország 51; EU átlag 29

A közbeszerzési pályázatokon részt vevő vállalkozások százaléka (%); 2015 Magyarország: 41; EU átlag: 37

Hatóságok kifizetések átlagos késedelme (napokban); 2015 Magyarország: 14; EU átlag: 12,58

Az elektronikus közbeszerzési pályázati rendszerben ajánlatot benyújtó vállalkozások százaléka (e-beszerezés) (%); 2013 Magyarország: 11,63; EU átlag: 12,85

8. ábra. A közbeszerzés és állami támogatás elemzése

Megjegyzés: A jobbra mutató adatoszlopok az uniós átlagnál jobb teljesítményre, míg a balra mutató adatoszlopok annál gyengébb teljesítményre utalnak

Forrás: SBA Fact Sheet, 2016. 10. oldal, saját összeállítás

A „**finanszírozási forrásokhoz való hozzájutás**” a kkv-k hiteleinek mértékére és hitelfelvételi lehetőségeire utal. Hazánk ezen a területen is az uniós átlag felett teljesít. A bankok nagyobb hajlandóságot mutatnak a hitelnyújtásra, de feltételeik szigorúbbá váltak. A Növekedési Hitelprogramot frissítették és a program keretében 2014-ben lehívható összeget 1 000 milliárd forintra emelték. A magyar kormány és az Európai Bizottság elfogadta a gazdasági növekedésnek a Kkv-szektorra történő összpontosítás révén történő javítását célzó Gazdaságfejlesztési és Innovációs Operatív Programot (GINOP). Jelenleg a jogi keretrendszer és az állami, pénzügyi, támogatási eszközökhöz való hozzáférés hazánk erősségei. Az elemzést a 9. ábra szemlélteti.

Az uniós átlagtól való eltérés
(szórásban kifejezve: EU átlag = 0)

Kockázati tőke-befektetések (a GDP százalékában); 2014 Magyarország: 0,06; EU átlag: 0,03

A jogvédelem szintjének mutatószáma (0-12); 2016 Magyarország: 10; EU átlag: 5,75

Kifizetésre fordított idő (napokban); 2015 Magyarország: 30; EU átlag: 34,96

Kétes tartozásból eredő veszteség (a teljes árbevétel százalékában); 2015 Magyarország: 1; EU átlag: 3,76

Kis összegű hitelfelvétel költsége a nagy összegű hitelfelvételhez viszonyítva (%); 2015 Magyarország: 50,52; EU átlag: 25,22

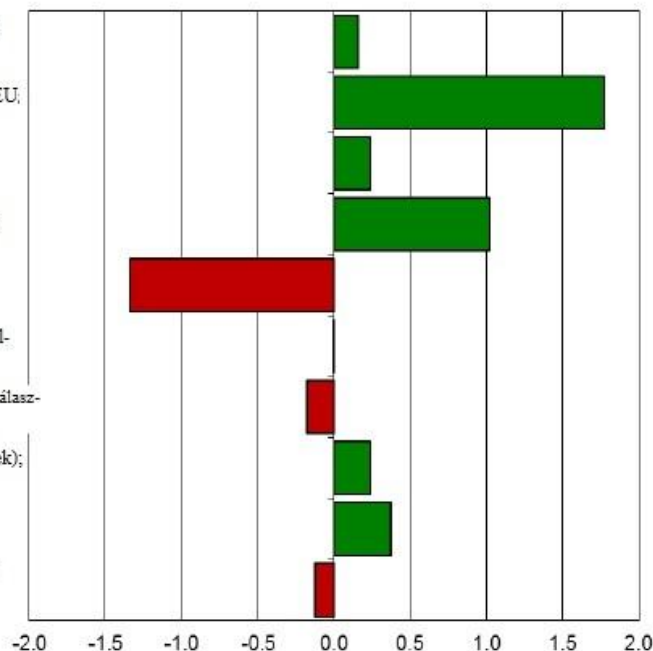
Elutasított hitelkérelmek és elfogadhatatlan hitelajánlatok (kkv-k hitelkérelmeinek százalékában) 2015 Magyarország: 9,66; EU átlag: 9,64

Az állami pénzügyi támogatáshoz való hozzáférés, beleértve a garanciákat (válaszadók %-a, akik romlást jeleztek); 2015 Magyarország: 16; EU átlag: 13,76

Bankok hitelezési hajlandósága (válaszadók százaléka, akik romlást jeleztek); 2015 Magyarország: 10,82; EU átlag: 13,01

Az új és növekvő vállalkozások tulajdonosi finanszírozása (%); 2015 Magyarország: 2,86; EU átlag: 2,73

Az üzleti angyalok új és növekvő vállalkozások finanszírozása (%); 2015 Magyarország: 2,61; EU átlag: 2,67

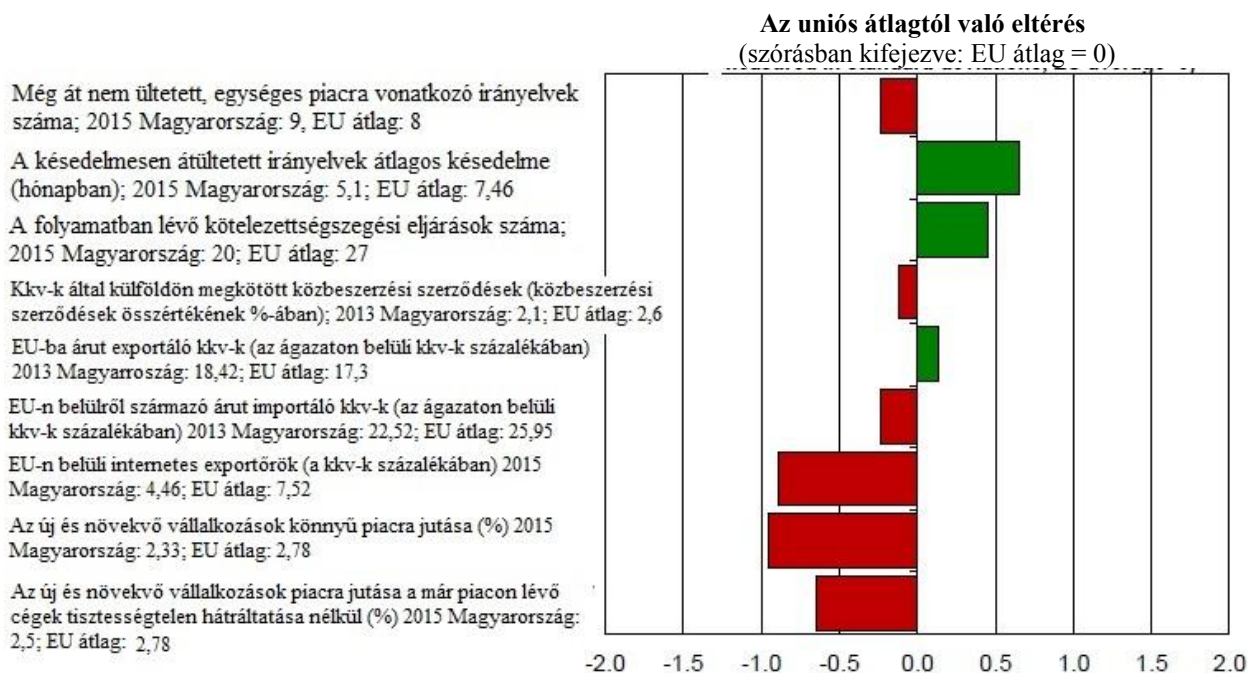

9. ábra. A finanszírozási forrásokhoz való hozzájutás

Megjegyzés: A jobbra mutató adatoszlopok az uniós átlagnál jobb teljesítményre, míg a balra mutató adatoszlopok annál gyengébb teljesítményre utalnak

Forrás: SBA Fact Sheet, 2016. 11. oldal, saját összeállítás

Az „egységes piac” az egyenlő versenyfeltételek megteremtésére utal. Magyarország ezen a téren megfelel az uniós átlagnak. A jogszabályok átvétele folyamatos, a kötelezettségszegési eljárások száma a 2009 évi 28-ról, 2014-re 21-re csökkent. A 2013-as polgári jogi reform, jelentős lépést jelentett az egységes piac megvalósításának érdekében és az előrehaladás lényeges volt. Több irányelvet is átvettünk, a fogyasztókkal kötött szerződésekben alkalmazott tisztességtelen feltételekről szóló 93/13. EGK irányelvet és a fogyasztási cikkek adásvételének és jóállásnak egyes vonatkozásait tartalmazó 1999/44/EK irányelvet. A konkrét értékelést a 10. ábra szemlélteti.

10. ábra. Az egységes piac főbb értékelési szempontjai

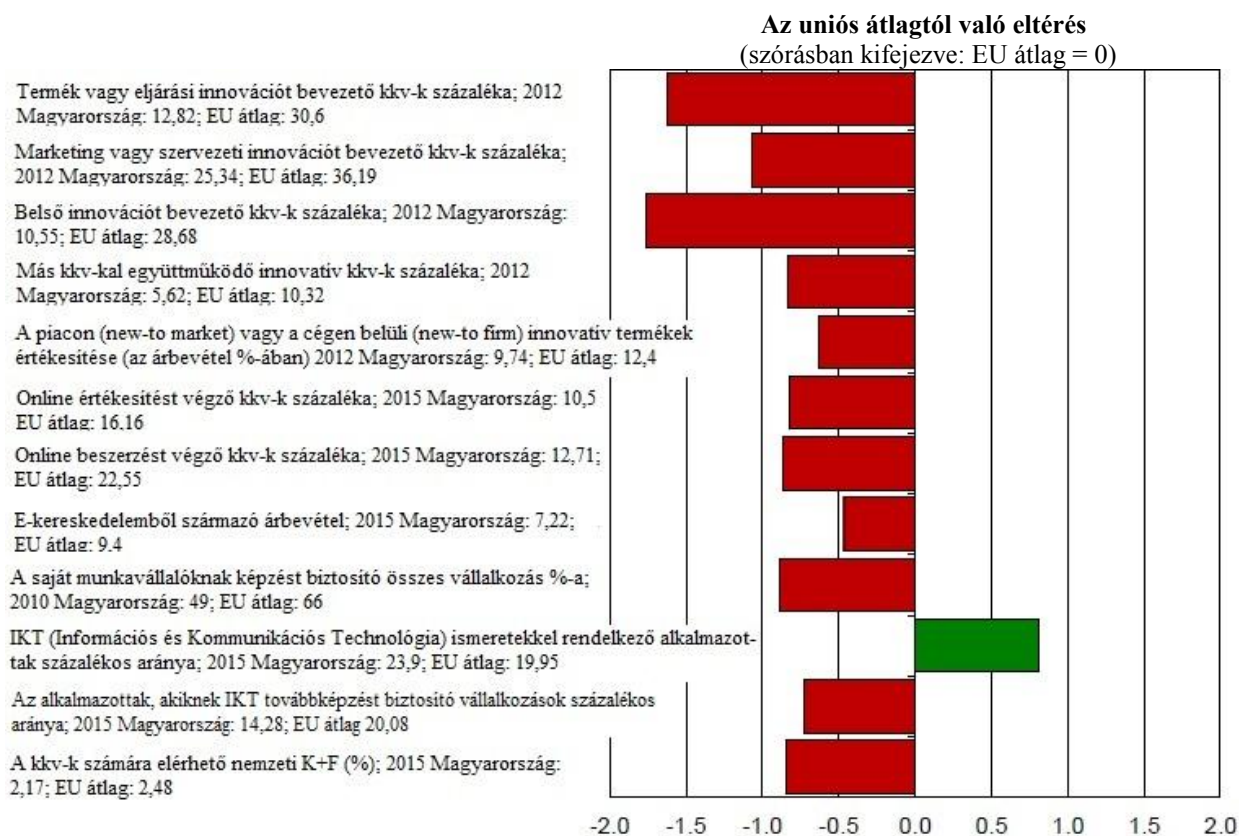
Megjegyzés: A jobbra mutató adatoszlopok az uniós átlagnál jobb teljesítményre, míg a balra mutató adatoszlopok annál gyengébb teljesítményre utalnak

Forrás: SBA Fact Sheet, 2016. 13. oldal, saját összeállítás

A „készségek és innováció” terén Magyarország jelentős lemaradásban van. Az összes uniós ország közül az egyik leggyengébb. A teljesítményt az összefogás hiánya is rontja (igazolja a 3. hipotézist). Az utóbbi évek válsága a K+F és az innováció költségcsökkentését kényszerítette ki, és sok esetben a beruházások is elmaradtak (igazolja a 4. hipotézist).

A magyar diákok az innováció terén kiemelkedő képességekkel rendelkeznek, ezt kellene kihasználni (HOLICZA – BAIMAKOVA, 2015). A készségek támogatását programok is segítik. Az állami finanszírozási rendszer hatékonyabbá válását remélik például a Nemzeti Intelligens Szakosodási Stratégia 2014. novemberi és a Felsőoktatási Koncepció 2015-ös indításától.

Magyarország reményeket fűz a duális képzési rendszerhez ezért a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara szerint már több mint 8 000 helyszíni képzési helyet hozott létre. Az elmaradásokat részletezve a 11. ábra szemlélteti.

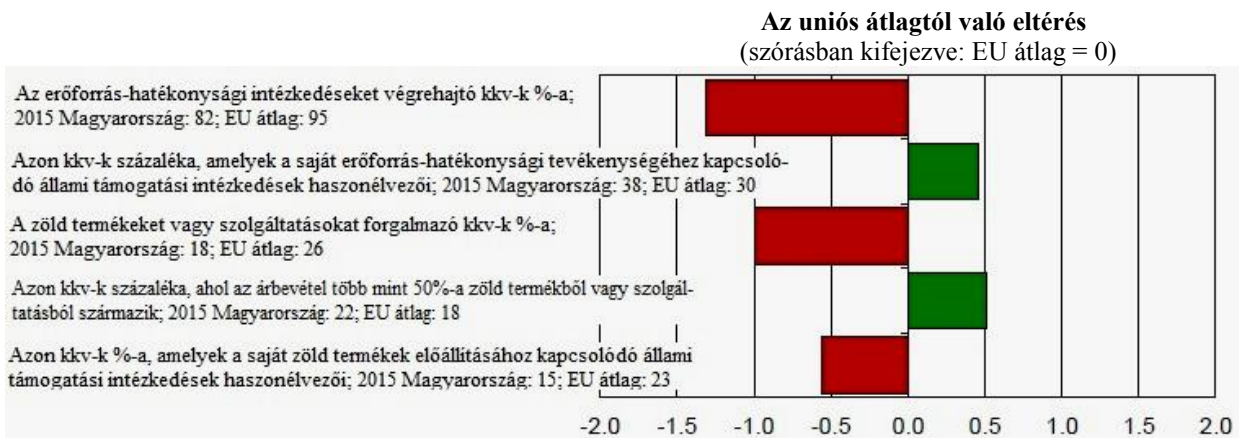
11. ábra. A készségek és innováció helyzete az EU átlaghoz viszonyítva

Megjegyzés: A jobbra mutató adatoszlopok az uniós átlagnál jobb teljesítményre, míg a balra mutató adatoszlopok annál gyengébb teljesítményre utalnak

Forrás: SBA Fact Sheet, 2016. 14. oldal, saját összeállítás

A „környezet, energiahatékonyság” terén az elmúlt évekhez képest nem történt változás. Hazánk pontszámai az uniós átlag alatt vannak. Alacsony a „zöld” termékeket előállító kkv-k száma.

Az Új Széchenyi Terv keretében 2011-ben indult a Zöldgazdaság Fejlesztési Program a környezetbarát vállalkozások támogatására. További feladatok a „zöld közbeszerzési” programok végrehajtása és a kkv-k jogszabályi ösztönzése a környezetvédelmi és energiaszabályozási megfelelés érdekében. Ilyen irányú fejlesztésekre jelentős potenciállal rendelkezünk (HARANGOZÓ, 2015). A részleteket a 12. ábra mutatja be.

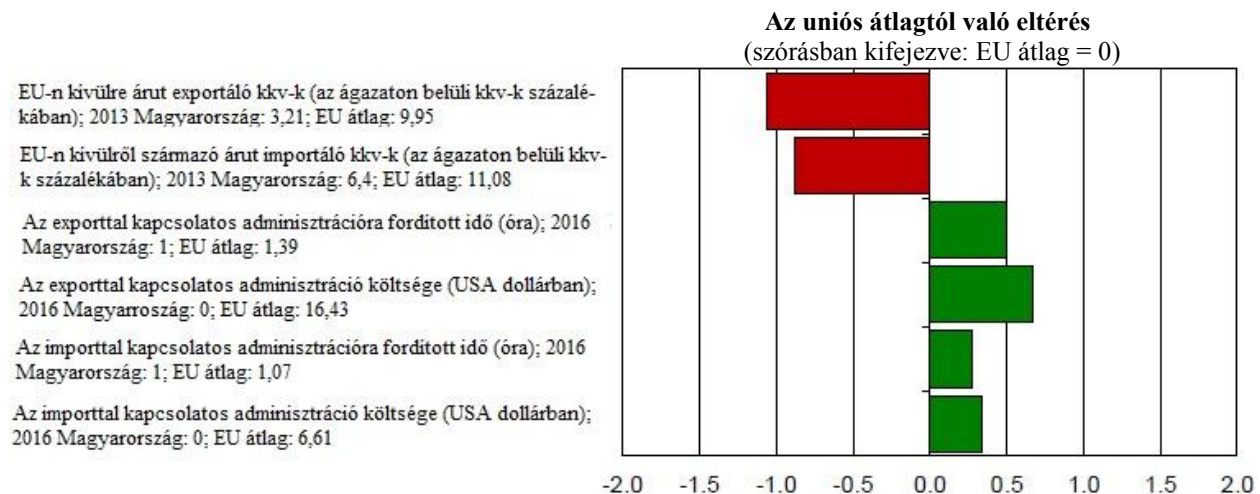

12. ábra. A környezet helyzetével kapcsolatos megállapítások

Megjegyzés: A jobbra mutató adatoszlopok az uniós átlagnál jobb teljesítményre, míg a balra mutató adatoszlopok annál gyengébb teljesítményre utalnak

Forrás: SBA Fact Sheet, 2016. 15. oldal, saját összeállítás

A „nemzetköziesedés” terén lemaradásunk jelentős. Az EU-n kívüli export és import mértéke nem számottevő. Erre a célra az Eximbank által elérhető hitelmennyiség 1 milliárd euróra emelkedett. A magyar kormány és a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara létrehozta a Magyar nemzeti Kereskedőházat, melynek fő célkitűzése a magyar termékeknek piacokat keresni. A jelentős átszervezések és intézkedések ellenére a helyzet nem javul, átgondolt és hatékony intézkedésekre lenne szükség. Az elmaradás területeit a 13. ábra ismerteti, de vannak sikeres területek is.

13. ábra. A nemzetköziesedés helyzete

Megjegyzés: A jobbra mutató adatoszlopok az uniós átlagnál jobb teljesítményre, míg a balra mutató adatoszlopok annál gyengébb teljesítményre utalnak

Forrás: SBA Fact Sheet, 2016. 16. oldal, saját összeállítás

2.4. A kkv-k versenyképessége és kutatási, innovációs lehetősége

Magyarország versenyképessége az utóbbi években romlott. A rangsor a Világ gazdasági Fórum Globális Versenyképességi Indexe alapján készül, az egyes vizsgált évekre vonatkoztatva. 2014-ben az újonnan csatlakozott EU országok közül már csak Szlovákiát, Szlovéniát és Horvátországot előztük meg (SCHWAB – SALAI-I-MARTIN, 2014).

A helyzet nem javult azóta, a 2016-os rangsorban 138 ország közül a 69. helyre kerültünk. A listán Csehország a 31., Lengyelország pedig a 36. A Világ gazdasági Fórum összesen 12 mutató alapján állítja össze a rangsort. Magyarország 47. a makrogazdasági környezetet tekintve, az intézményeinket a 114. helyre sorolták, az üzleti fejlettségünk a 113. helyre volt elég (SCHWAB– SALAI-I-MARTIN, 2017).

A fő problémák a politikai instabilitás és a korrupció. Nem túl jó az adózási rendszerünk és a munkaerő képzettsége sem (INTERNET 2).

A versenyképesség elemzésekor meg kell említeni az Európa 2020 stratégiát (INTERNET 3), amely a lisszaboni szerződés jogutódja. A stratégia elemzi a helyes célokat a munkahelyteremtés és a növekedés területén.

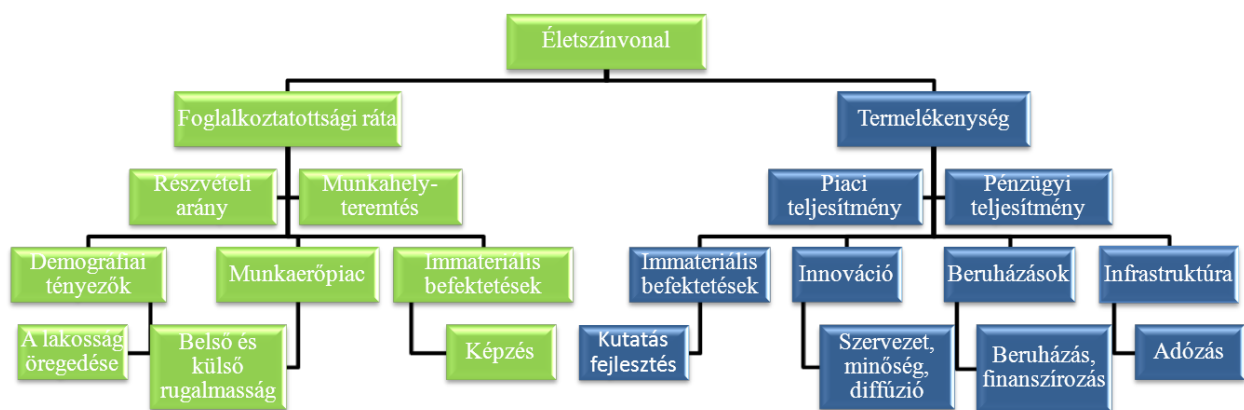
Az Európa 2020 stratégia a versenyképességről több szempontot említ. Ezek a következők:

- a növekedésnek intelligensnek, fenntarthatónak és inkluzívnak kell lennie, azaz olyan gazdaságra van szükség, amely tudásalapú és innovatív, erőforrás hatékonyabb, zöldebb és versenyképesebb, társadalmi és területi kohéziót biztosít a magas foglalkoztatás révén;
- mind a fejlett, mind a fejlődő gazdaságok egyre erősebb versenyt generálnak;
- Európa vagy visszanyeri/visszaszerzi versenyképességét, vagy lemarad;
- az erősödő K+F+I segítheti a versenyképesség növelését;
- a közlekedés és a turizmus szektor fontos az előrelépéshez.

A részletes elemzés előtt tisztázni kell a versenyképesség fogalmát. Ezzel a témával számos szerző foglalkozott, az ismertebbek között említhetők, pl: CZAKÓ (2000), CHIKÁN – CZAKÓ (2009), BORSI (2005), CSATH (2010), SZŰCS (2014). Elfogadottnak lehet tekinteni LENGYEL (2003) meghatározását, mely szerint: „A vállalatok, iparágak akkor versenyképesek, ha termékeik, szolgáltatásaik értékesíthetők a nemzetközi piacokon, magas jövedelmet (hozzáadott értéket) érnek el úgy, hogy nem csökken foglalkoztatottjaik száma.” Azaz új technológia alkalmazásakor, a termelékenység növelésekor sem kell elbocsátaniuk foglalkoztatottjaikat.

A vállalatot napjainkban már nem lehet elszigetelt szervezetnek tekinteni ma már a hálózatok, klaszterek, stratégiai szövetségek dominálnak (ABAYNÉ HAMAR et al., 2005). A versenyképesség elméletét tekintve a piaci siker alapfeltétele az adott makro- és mikro-környezetben elérhető versenyelőny kivívása és megtartása (MARSELEK et al., 2002).

DUNFORD et al. (2001) szerint a versenyképességet az EU ipari, iparági versenyképesség szempontjából, illetve regionális, nemzeti és szupranacionális gazdaságok szempontjából értelmezi. A rövid és hosszú távú versenyképességi célkitűzések más-más stratégiát igényelnek. A versenyképesség eszköz a célok eléréséhez a cél pedig, az életszínvonal növelése, amely a foglalkoztatottságtól és a munkahelyektől függ (14. ábra).

14. ábra. A versenyképesség alapösszetevői

Forrás: Czakó, 2005; idézi Szűcs, 2014.

A Porter-féle gyémánt modell terjedt el leginkább a versenyképesség kvalitatív mérési módszerei közül. PORTER (1990) úgy vélte, hogy a versenyképesség fogalma többértelmű, dinamikusan fejlődő környezetet igényel, a tényezőellátottság, a keresleti viszonyok, a kapcsolódó és beszállító iparágak, illetve a vállalati struktúra és verseny határozzák meg a kompetitív előnyöket.

A kkv-k versenyképességének javítása a magyar gazdasági vezetés fontos célkitűzése, a 2014-2020 közötti időszak kohéziós politikájának 11 tematikus célkitűzése közé tartozik. Ennek megfelelően a beruházások is ezt a célt segítik, főként a kutatás és innováció, az alacsony CO₂ kibocsátású gazdaság, valamint az információs és kommunikációs technológiák a fő területek (HOLLÓ – MARSELEK, 2016/b). Az Európai Regionális Fejlesztési Alapból (ERFA) származó támogatások egyötöde kimondottan a kkv-kkal kapcsolatos beruházásokra lesz szánva.

A 2014-2020 közötti időszakban jelentős forrásbevonásra lesz lehetőség. A fő lehetőségek a következők:

- Beruházási források nyújtása (támogatás, hitel, hitelgarancia, kockázati tőke).
- Célzott üzleti támogatás (hálózatépítés, nemzetközi együttműködés).
- Bejutás a globális piacra.
- Új növekedési források (zöldgazdaság, fenntartható turizmus, egészségügyi és szociális szolgáltatások).
- Gyakorlatcentrikus szakképzés és oktatás.
- Kapcsolat kutatóközpontokkal és egyetemekkel (spin of cégek, klaszterek) (INTERNET 4).

Az uniós fejlesztési források 60 százalékát Magyarország közvetlen gazdaságfejlesztésre szánja (INTERNET 5).

A kkv-k és a gazdaság támogatása a 2007-2013-as időszakban is magas volt, de az eredmény nem érte el a célkitűzést (KÁLLAY, 2014). A fő problémák nem csak az alulfinanszírozásból erednek, hiszen hiányos a nyelvtudás (SZALÓKI, 2006; EUROSTAT, 2010), alacsony szintű az együttműködés, elégtelen az innováció stb. CHIKÁN et al. (2014) elemzése alapján a továbbképzés és az informatika is problémás terület.

A versenyképesség egyik alapösszetevője a termelékenység. HAJDÚ (2016) közli a Defacto blog elemzését, ahol a szerzők arra hívják fel a figyelmet, hogy a bruttó hazai termék 90 százalékát, azaz 30 800 milliárd forintot exportálunk, de ebben igen magas az import aránya. Másfél évtized alatt ötszörösére nőtt az export, az itthon megtermelt jövedelem viszont csak 2,7-szeresére nőtt.

A régió más országainak helyzete kedvezőbb, így elmaradásunk növekedett. A munkaerő alkalmazásánál növekszik a képzett emberek foglalkoztatása, hiszen a modern termékek termelése és értékesítése egyre több szolgáltatást igényel (szállítás, logisztika, pénzügyi és egyéb tevékenység). Ez alapján a felsőoktatás fejlesztését komolyabban kellene venni.

A külföldi irányítású vállalatok termelékenysége jelentősen meghaladja a hazai cégek termelékenységét, és ezen a téren fejlődésük is dinamikusabb. A külföldi irányítású vállalatok 2014-ben a vállalkozások 3,6 százalékát adták, a foglalkoztatottak 26,4 százalékát alkalmazták és az árbevétel 52,8 százalékát termelték meg.

A hazai vállalkozások termelékenysége gyenge (H₄ igazolása). A különbség 2010 és 2014 között a külföldiek javára nőtt. Amíg a külföldiek által irányított cégeknél az egy foglalkoztatott által termelt érték 2010 és 2014 között 10,5 millió forintról 13 millió forintra emelkedett, addig a magyar tulajdonú vállalkozásoknál 4,3 millió forintról csak ötmillió forintra nőtt (15. ábra).

15. ábra. A termelékenység alakulása Magyarországon 2010-2014 között, millió forint/fő
 Forrás: KSH, idézi Hajdú, 2016.

A hazai vállalkozások és az irányítási kultúra fejletlenségét igazolja az is, hogy a hazai cégeknek alig 3,5 százalékát (mintegy 18 000 vállalkozást) irányítanak külföldiek, de az előállított hozzáadott érték ezeknél a vállalkozásoknál nagyobb volt, mint a maradék 96,5 százalék kibocsátása. A fejlett technológiák (high-tech) az összes vállalkozás árbevételének csak 2,5 százalékát adják, ennyi a tudásalapú termelés hazánkban. Ezen cégek 95 százalékát külföldiek irányítják, ami arra utal, hogy a magyar vállalkozások súlyos lemaradást szenvedtek el a rendszerváltás óta. A high-tech iparágakba történő beruházás új elképzelések érvényesítését jelenthetné, de ehhez javítani kell az oktatás minőségét (H₄ hipotézis igazolása).

2.4.1. Kutatás és innováció

A fejlett gazdaságokban a kutatás szerepe folyamatosan növekszik. A kkv-k esetében a kutatás létfontosságú, így lehet a „high-tech” iparágba betörni. 2015-ben kutatás-fejlesztési tevékenységre nemzetgazdasági szinten több mint 468 milliárd forintot, a GDP 1,39%-át fordították. 2014-hez viszonyítva a folyó áron számított összeg az előző évinél 6,2%-kal nagyobb volt. A vállalati kutatások K+F ráfordításai 9,0 az államháztartási szektorba tartozóké 2,7%-kal nőttek, a felsőoktatási kutatóhelyeken 4,7%-kal csökkentek (KSH, 2016/a). A számokat a 3. táblázat részletezi.

3. táblázat: A kutatás, fejlesztés fő mutatószámai

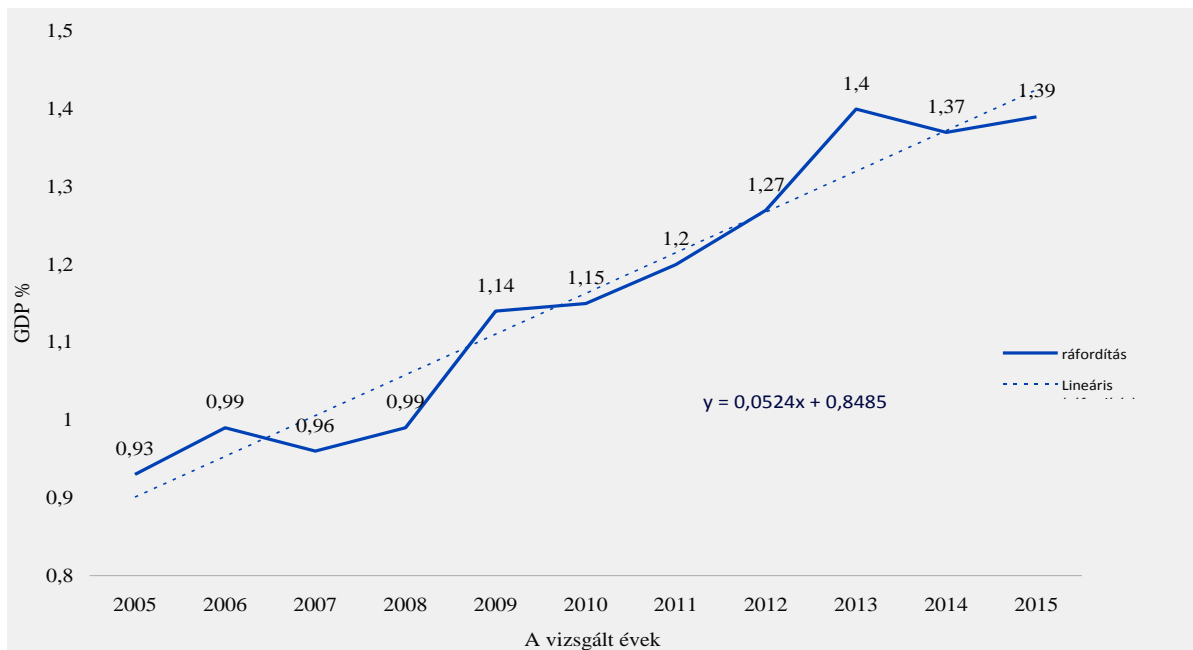
Év	A kutató-fejlesztő helyek (%)			
	foglalkoztatotti létszáma ^{a)}	ebből: kutatók, fejlesztők	beruházásai a nemzetgazdasági beruházások százalékában	ráfordításai a bruttó hazai termék (GDP) százalékában
	az összes foglalkoztatott százalékában			
2010	0,84	0,57	0,79	1,15
2011	0,90	0,61	0,86	1,20
2012	0,93	0,62	1,33	1,27
2013	0,98	0,64	1,62	1,40
2014	0,91	0,64	1,16	1,37
2015	0,88	0,60	1,07*	1,39*

^{a)} Teljes munkaidőjű dolgozóra átszámított létszám.

* Előzetes adat

Forrás: KSH, Statisztikai Tükör, 2016/a október 3.

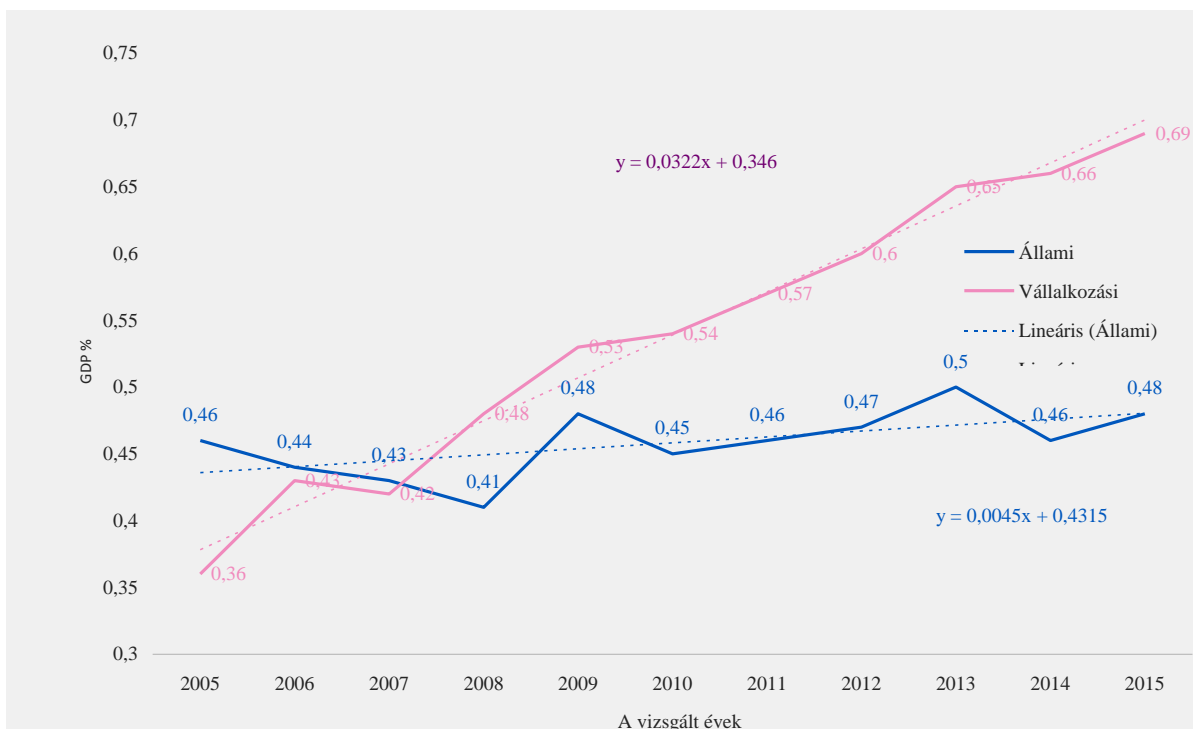
A kutatás-fejlesztés tekintetében hazánk nem áll jól, bár lassú javulás regisztrálható. A K+F ráfordítások kismértékben növekednek. A trendet a 16. ábra mutatja be.

16. ábra. K+F ráfordítások a GDP százalékában (összes forrás)

Forrás: KSH, 2016/b. saját összeállítás

A kutatás finanszírozását egyre inkább a vállalkozások végzik (17. ábra).

17. ábra. K+F ráfordítások a GDP százalékában az állami és vállalkozási szektorban

Forrás: KSH, 2016/b. saját összeállítás

Az innováció-elmélet viszonylag fiatal tudomány. Elméleti alapjait SCHUMPETER (1939) fektette le először. Korunkban az innováció a gazdasági haladás legfőbb motorja.

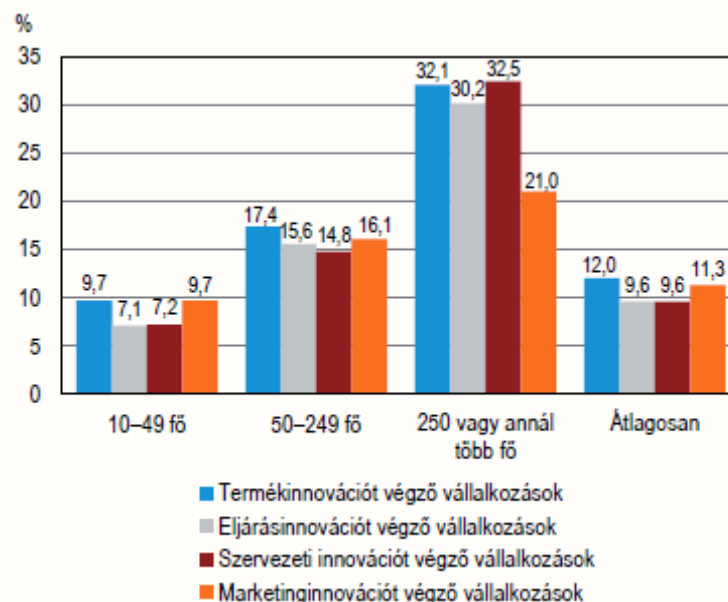
SCHUMPETER (1980) az innováció öt alapesetét ismerteti:

- Új termék, áru vagy egyes javak, új minőségben történő előállítás;
- Új termelési, értékesítési eljárás bevezetése;
- Új értékesítési csatornák, új piacok megnyitása;
- Nyersanyagok beszerzési forrásainak megnyitása;
- Új szervezet létrehozása vagy megszüntetése.

Az Oslo Kézikönyv (KATONA, 2006) az innovációra vonatkozóan négy megjelenési formát ír le:

- A termék-innováció új áru vagy szolgáltatás bevezetését jelenti, magába foglalva a fejlesztés körülményeit.
- Az eljárás-innováció új termelési vagy szállítási módszert jelent.
- A marketing-innováció új marketing módszerekre vonatkozik, pl. a terméktervezésben, csomagolásban, reklámozásban vagy árképzésben.
- A szervezési-szervezeti innováció új szervezési-szervezeti módszerek megvalósítását jelenti.

Az innováció egyes típusait a nagyobb vállalkozások, nagyobb arányban vezették be. A nagyobb vállalatoknál a marketing-innováció kisebb jelentőségű (18. ábra).

18. ábra. **Az innovatív vállalkozások az összes vállalkozás százalékában az innováció típusai és létszám-kategóriák szerint, 2014.**

Forrás: KSH, Statisztikai Tükör, 2016/a. október 3.

Kizárólag a technológiai innovációt, azaz a termékek és eljárások újítását vizsgálva az is megállapítható, hogy a vállalkozás nagyságával nőtt a változtatott területek köre is. Amellett, hogy növekedés figyelhető meg a kisvállalkozásoknál, továbbra is elmondható, hogy az 50 főnél kisebb cégek legnagyobb része kizárólag a termékeit fejlesztette.

A termék- és eljárás innovációt a nagyobb vállalatok, nagyobb arányban vezették be: a termék-innováció esetében 3,3; az eljárás innováció esetében 4,3-szeres az eltérés a nagyvállalatok javára (KSH, 2016/a).

A kutatások főleg a vállalkezési kutatóhelyeken folynak. A felsőoktatási szektor kutatása 75,2%-ban állami költségvetésből volt finanszírozva 2015-ben, a tevékenység mérséklődése folyamatos, 2015-ben 66 felsőoktatási intézményben, összesen 1253 kutatóhely működött, az összes kutatóhelyhez viszonyított arány nem érte el a 45%-ot. A vállalkezési kutatóhelyek változásait a 4. táblázat mutatja be.

4. táblázat: **Összefoglaló adatok a vállalkezési kutatóhelyekről**

Megnevezés	2010	2012	2014
Összes ráfordítás, milliárd forint	185,5	238,7	315,5
Ebből beruházás aránya, %	12,3	15,1	16,1
Kutatóhelyek száma	1 384	1 583	1 570
K+F alkalmazottak száma, tényleges létszám	18 920	23 298	25 359
Kutatók száma, tényleges létszám	12 220	14 742	17 008
Nők aránya a kutatók között, %	21,6	19,2	17,7
Alapkutatás aránya az összes projektköltség között, %	3,8	4,0	5,5
Száz kutatóra jutó idegen nyelvű cikkek száma ^{a)}	4,0	3,8	2,6
Száz kutatóra jutó magyar nyelvű cikkek száma ^{a)}	5,7	4,3	3,2

^{a)} A tényleges létszám alapján kalkulált érték.

Forrás: KSH 2016/c, Magyarország 2015.

Az innováció magasan képzett, kiművelt embereket igényel. A KSH felmérése is ezt támasztja alá (5. táblázat).

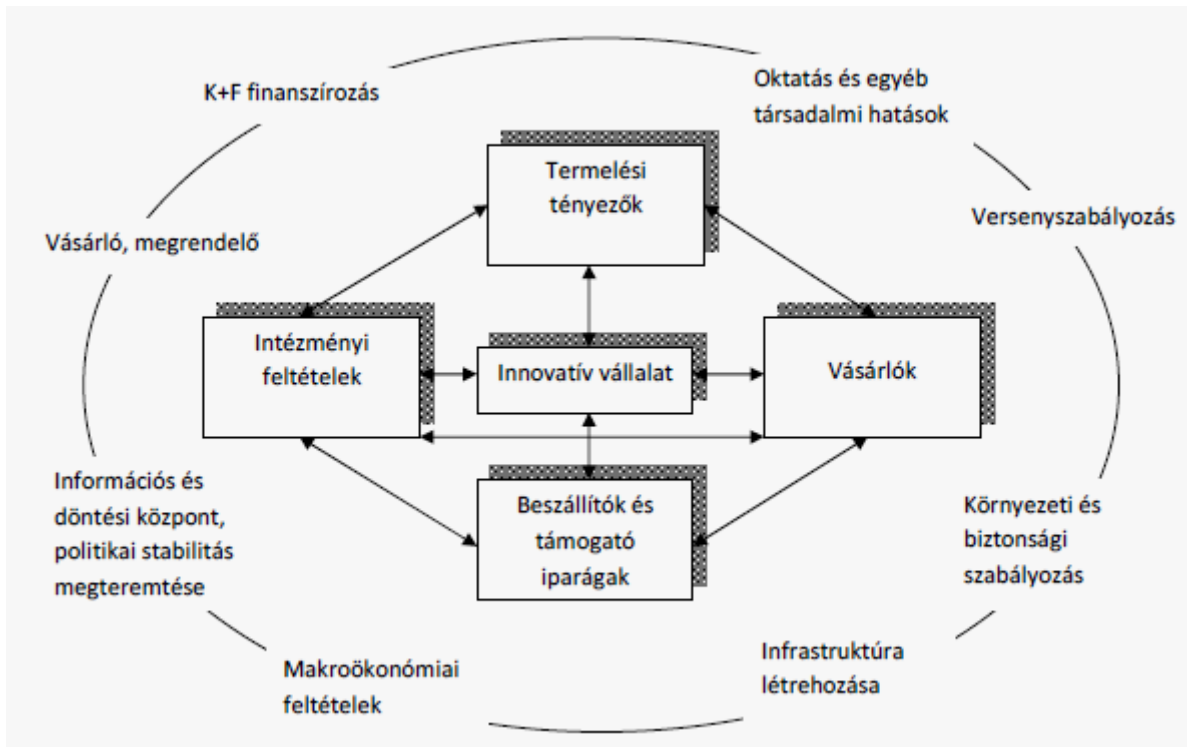
5. táblázat: **A felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya az innovatív és nem innovatív vállalkozásoknál létszám-kategóriák szerinti bontásban, 2008-2010**

(%)

A felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya	10-49 fő	50-249 fő	250 fő és több	Együtt	10-49 fő	50-249 fő	250 fő és több	Együtt
	innovatív vállalkozások %-ában				nem innovatív vállalkozások %-ában			
0	14,6	1,0	0,0	9,9	30,6	7,3	2,8	27,0
1- 4	21,3	16,5	8,6	19,0	26,3	36,2	22,2	27,5
5- 9	11,6	22,6	24,3	15,5	11,6	21,4	26,1	13,1
10- 24	21,9	32,1	37,4	25,8	15,8	21,0	26,7	16,7
25- 49	12,2	13,2	18,8	13,0	6,8	7,2	11,1	7,0
50- 74	8,2	8,6	6,9	8,2	4,7	3,3	5,6	4,6
75-100	10,2	6,0	4,0	8,6	4,2	3,5	5,6	4,1

Forrás: KSH, Statisztikai Tükör 2012. VI. évf. 59. sz.

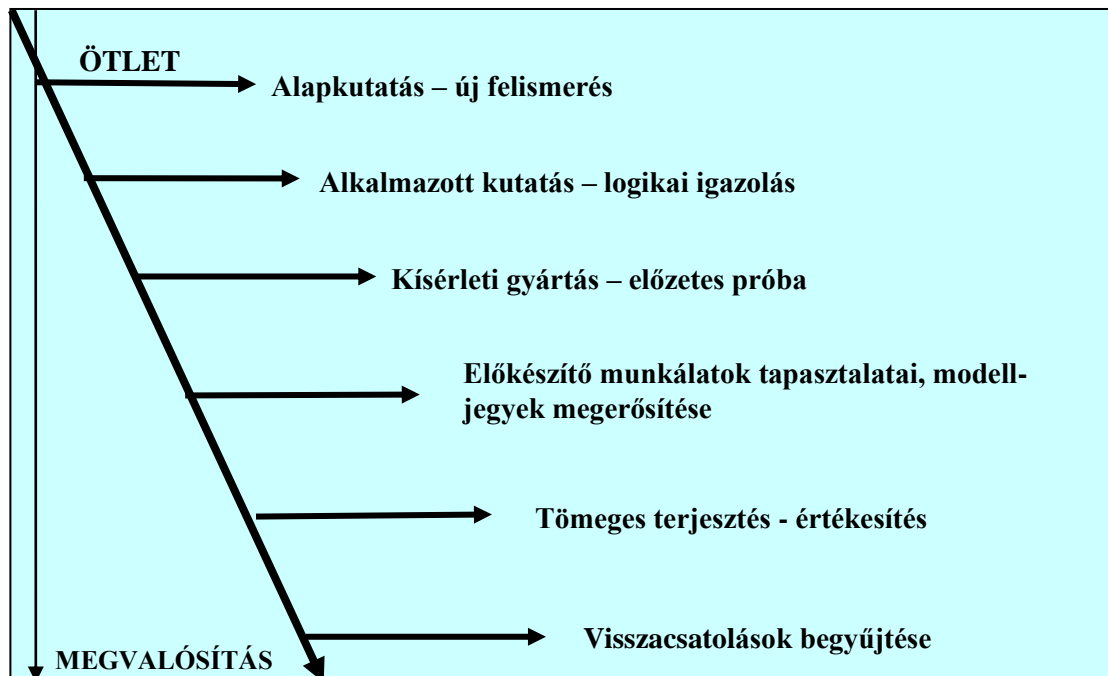
A modern piacgazdaságok ösztönzik az innovációt. Létrehozhatnak kockázati tőke társaságokat, tudományos parkokat, egyéb innovatív szervezeteket. Ezen a területen a kormány szerepe fontos (IVÁNYI – HOFFER, 1999). Az állam szerepét az innovációban a 19. ábra szemlélteti.

19. ábra. Az állam szerepe az innovációban

Forrás: Trott, 2005.

Az ötlettől a megvalósulásig hosszú az út. Szükséges egy szervezeti vezérlő mechanizmus (innováció menedzsment), amely a folyamatot a kívánt irányba vezeti. Az innováció menedzsment koordinálja az innovációs láncban megtett lépéseket (20. ábra).

20. ábra. Az innovációs lánc fázisai

Forrás: Raffai, 1996.

Az innováció menedzsment feladatait PAKUCS – PAPANÉK (2006) részletesen elemzik. Összefoglaló művet írt JARJABKA – LÓRÁND (2010), ahol jelentőségének megfelelően kerülnek kifejtésre az innováció érintette területek.

2.4.2. Az innováció nemzetközi és hazai helyzete

Az innovációs rendszerek teljesítményvizsgálata Dél-Korea, az Egyesült Államok és Japán fölényét mutatja. Ezek az országok a felsőfokú végzettséggel rendelkező lakosok százalékos aránya tekintetében is vezetnek. A nemzetközi innovációs elemzések azt mutatják, hogy nem csak az üzleti szektor versenyképességén (innovativitásán) múlik az országok versenyképessége, hanem a non business szektor és a társadalom innovativitása is hat a versenyképességre (MARTIN – OSBERG, 2007). Az élen járó vezető innovátorok különösen a vállalati K+F kiadások tekintetében, az állami – magán közös publikációk megjelentetésében, szakirodalmi mutatókban az elsők között vannak. Ezek alapján szükség van olyan elemzésekre, melyek feltárják a K+F+I rendszerfenntarthatósági és komplexitási kihívásait és a lehetőségek potenciális területeit (DINYA, 2015).

Különösen terjednek napjainkban a fenntartható fejlődést szolgáló „zöld innovációk” (BENYUS, 2002). A jelenlegi helyzetből a kiutat a társadalmi- gazdasági paradigmaváltás jelentheti (ARTNER, 2014).

Az EU az innováció tekintetében előnyben van a BRICS (Brazília, Oroszország, India, Kína és Dél-Afrika) országokkal történő összehasonlításban. Az elemzésekhez rendelkezésre állnak hosszú idősorok, ami alapján következtetések vonhatók le az innovációs politika kihívásairól és teendőiről (EURÓPAI BIZOTTSÁG, 2014).

Kína jelenlegi innovációs teljesítménye az uniós szint 49%-án áll, de a fejlődés gyors (EUROPEAN COMMISSION, 2015/c). Az Innovatív Unió 2015 évi eredménytáblája összeállításához 8 innovációs dimenziót és 25 mutatót használnak fel. A dimenziók 3 fő típusba sorolhatók:

- Potenciál – emberi erőforrások, nyitott, kiváló és vonzó kutatási rendszerek, finanszírozás és támogatás.
- Vállalati tevékenységek – vállalati beruházások, kapcsolatépítés és vállalkozói szellem, szellemi tulajdon.
- Eredmények – innovátorok, gazdasági hatások.

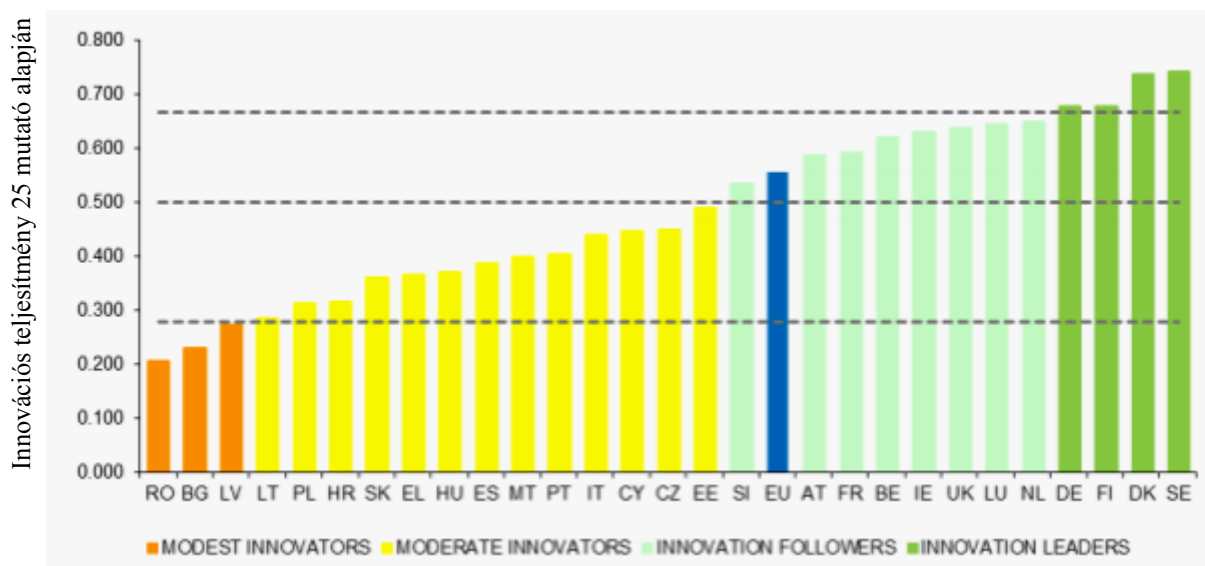
Az Innovatív Unió 2015 évi eredménytáblája szerint a tagállamok négy teljesítménycsoportba sorolhatók. Ezek a következők:

- Dánia, Finnország, Németország és Svédország a „*Vezető innovátorok*”, az uniós átlagot jóval meghaladó innovációs teljesítménnyel.
- Ausztria, Belgium, Franciaország, Írország, Luxemburg, Hollandia, Szlovénia és az Egyesült Királyság a „*Követő innovátorok*”; ezeknek az országoknak az innovációs teljesítménye az uniós átlag fölött vagy annak közelében van.
- Horvátország, Ciprus, a Cseh Köztársaság, Észtország, Görögország, Magyarország, Olaszország, Litvánia, Málta, Lengyelország, Portugália, Szlovákia és Spanyolország teljesítménye elmarad az uniós átlagtól. Ezek az országok alkotják a „*Mérsékelt innovátorok*” csoportját.
- Bulgária, Lettország és Románia a „*Lemaradó innovátorok*”, az uniós átlagtól messze elmaradó innovációs teljesítménnyel.

Az innovatív vállalkozás ismérve azt jelenti, hogy a vállalkozás bevételeinek legalább 20 százaléka, a vizsgált időszakot megelőző 3 évben bevezetett termékinnovációkból származik (INZELT – SZERB, 2003).

Az Európai Unió Lisszaboni Stratégiája is a tudásalapú gazdaság kialakítását tűzte ki célul. LUKOVICS (2005) kifejti, hogy az innovációs képességet korábban nem értékelt és nehezen számszerűsíthető vagyonelemek határozzák meg, melyek láthatatlanok, de a fejlődésben meghatározók. Ezek a bizalom, a tudás, a kapcsolati tőke, az együttműködési hajlam, melyek jelenléte megnöveli a vállalat teljesítő képességét.

A vállalatok versenyképességi helyzete függ innovációs és kutatási tevékenységüktől. A tartós vállalati versenyelőny feltétele az innovációs – kutatási – fejlesztési tevékenység fontossága (LENGYEL, 2003). Az EU tagállamok innovációs teljesítményét a 21. ábra szemlélteti.

21. ábra. Az EU tagállamainak innovációs teljesítménye

Forrás: European Commission 2015/c. Az Innovatív Unió 2015 évi eredménytáblája

Az innovatív vállalkozások száma a kkv-k körében alacsony, komolyabb innováció a 250 fő feletti foglalkoztató vállalatoknál van. Az innovatív kkv-k lehetnének – rugalmasságuk révén – a gazdaság motorjai. Ezt igazolják a 6. táblázat adatai is.

6. táblázat: Innováció a vállalkozásoknál

Megnevezés	2003	2004	2006	2008	2010	2012	2014
A termék és/vagy eljárás innovációt végrehajtó vállalkozások aránya, %	23,3	20,8	20,1	20,8	18,4	16,4	18,2
Létszám kategóriák szerint							
10-49 fő %	20,9	16,9	15,6	16,3	13,3	12,2	15,0
50-249 fő %	28,0	30,5	31,6	31,3	32,7	26,6	26,6
250 és a fölött %	44,4	52,4	55,5	59,2	60,0	53,9	44,4

Forrás: KSH, Internet 6; 2016.

Hazánk számára új gazdasági modell kialakítása szükségszerű. Magyarország csak a tudásalapú társadalom fejlődési pályáján lehet sikeres. Váltnunk kell a nagyobb tudás- és hozzáadott érték tartalmú gazdaság felé.

A hagyományos tőke javakba történő investíciókat célszerű visszafogni, viszont a tudásba, szellemi javakba történő befektetést növelni kell. Ilyen például a kutatás-fejlesztés, a szoftveripar, az információs rendszerek, a szellemi tulajdon és egyéb tudást igénylő szolgáltató ágazatok (VARGA, 2016).

Az alacsony termelékenység fokozza elmaradottságunkat. Az EU-ban, a Kkv-szektorban egy alkalmazottra 63 millió forint árbevétel jut, a hazai kkv-k esetében ez 43 millió forint, míg a mikro-vállalkozásoknál az átlagos bevétel a 15 millió forintot sem éri el (BODACZ, 2016).

A 2013-2015 éveket vizsgálva országosan mintegy 575–635 ezer mikro-vállalkozás és a minden évben körülbelül 30 ezer kisvállalkozás által elért összes nettó árbevétel, szinte azonos (10 – 12,5 ezer milliárd forint évente). A 4-5 ezer középvállalkozás adata kiemelkedő, 2013-ban 2 ezer, 2014-ben 1,5 ezer, 2015-ben 1,5 ezer milliárddal haladta meg a mikro-vállalkozások adatait. A vállalkozások méretével egyre növekvő az éves árbevételük. A hazai kkv-k nettó árbevételének mintegy 70%-át a szolgáltatásnyújtással foglalkozó, 26-27%-át ipari és építőipari tevékenységet folytató, körülbelül 5%-át pedig mezőgazdasági termeléssel foglalkozó vállalkozások realizálták (KSH, 2016/d). Magyarországon a régiók közötti megoszlást a 7. táblázat ismerteti.

7. táblázat: A kis- és középvállalkozások nettó árbevétele

Év	Régió	Millió forint	Megoszlása régió szerint, %	Részesedés az összes vállalkozás árbevételéből, %	Egy Kkv-ra jutó árbevétel, millió forint
2015 ^{a)}	Közép-Magyarország	19 032 047	50,2	40,5	67,3
	Közép-Dunántúl	3 094 603	8,2	33,8	47,2
	Nyugat-Dunántúl	3 209 228	8,5	36,9	48,9
	Dél-Dunántúl	2 335 430	6,2	58,7	43,3
	Észak-Magyarország	2 274 280	6,0	39,7	32,3
	Észak-Alföld	3 939 974	10,4	52,3	51,0
	Dél-Alföld	4 023 776	10,6	55,3	53,3
Ország összesen		37 909 338	100,0	42,4	56,2

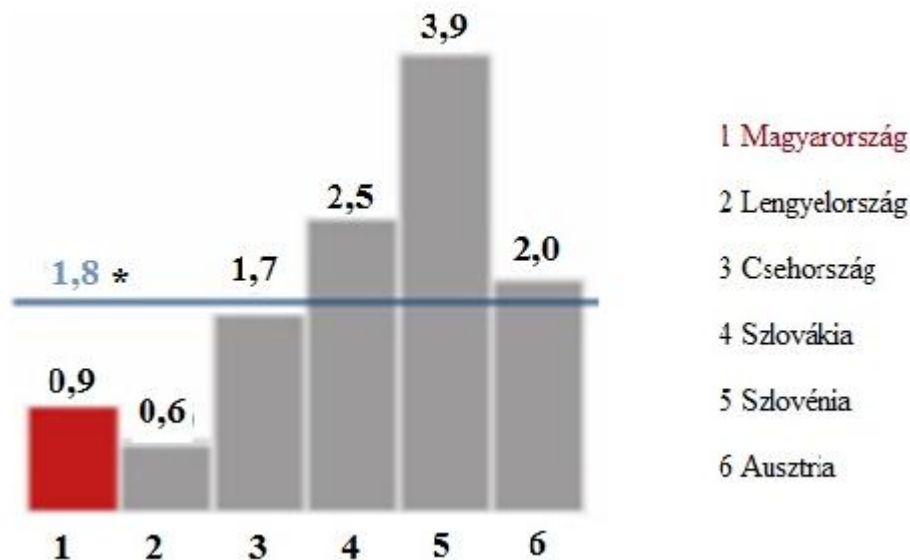
^{a)} Előzetes adatok

Forrás: KSH, 2016/d.

2.4.3. Magyarország és a környező országok innovációs teljesítménye

Az EU folyamatosan méri a tagországok innovációs teljesítményét. A most megjelent European Innovation Scoreboard (2016) (idézi CSATH, 2016) alapján Magyarország ezen a téren 28 országból a 21. A tanulmány 25 innovációs mutatót elemez és az ezekből előállított innovációs index alapján négy csoportba osztja az országokat. Így beszélhetünk vezető, erős, mérsékelt és gyenge innovátorokról.

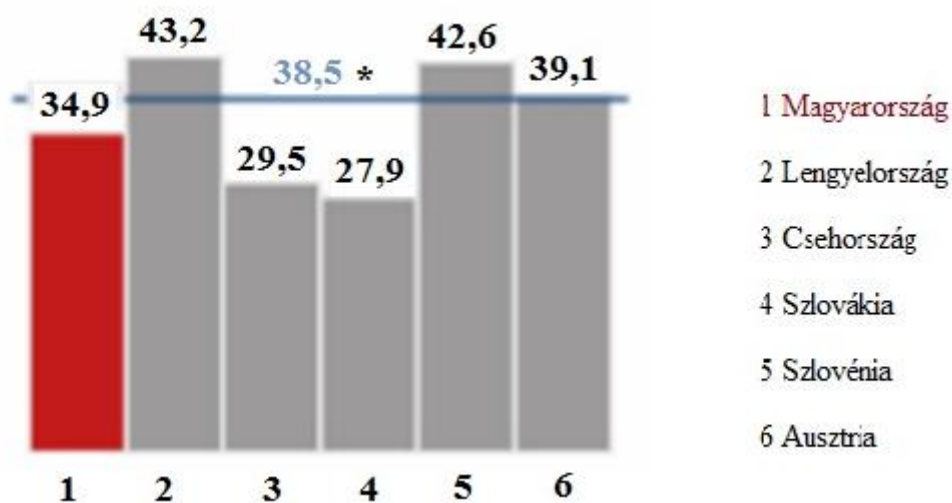
Magyarország rosszul szerepel a doktoranduszhallgatók arányát tekintve a 25-34 éves korcsoportban, Szlovákia, Szlovénia és Ausztria jelentősen megelőz minket (22. ábra).

22. ábra. **Doktoranduszhallgatók aránya** a 25-34 éves korcsoportban, %
* EU átlag

Forrás: European Innovation Scoreboard, 2016; idézi Csath, 2016.

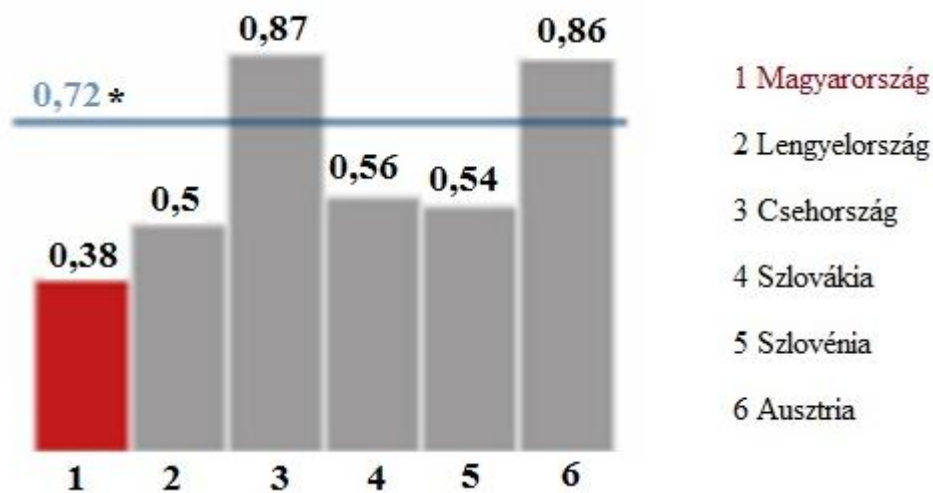
A felsőfokú végzettségűek tekintetében kicsit jobb a helyzet, de csak Csehországot és Szlovákiát előzzük meg. Ez is azt mutatja, hogy keveset fordítunk a humán tőke erősítésére, a tudásszint növelésére (23. ábra).

23. ábra. **Felsőfokú végzettségűek aránya** a 30-34 éves korcsoportban, %
* EU átlag

Forrás: European Innovation Scoreboard, 2016; idézi Csath, 2016.

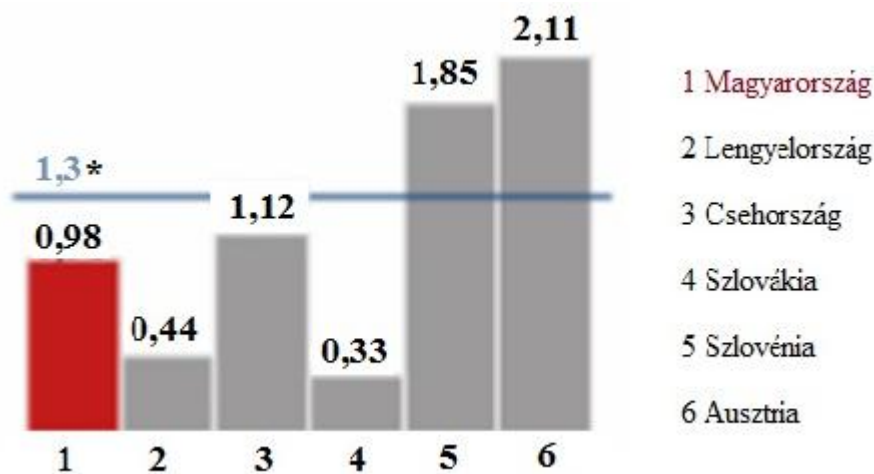
A K+F-re fordított állami kiadás terén a hat ország közül az utolsók vagyunk. Kiemelkedő Csehország és Ausztria ezen a téren, ami visszatükröződik a két ország gazdasági teljesítményében (24. ábra).

24. ábra. **K+F-re fordított állami kiadás** a GDP arányában, %
* EU átlag

Forrás: European Innovation Scoreboard, 2016; idézi Csath, 2016.

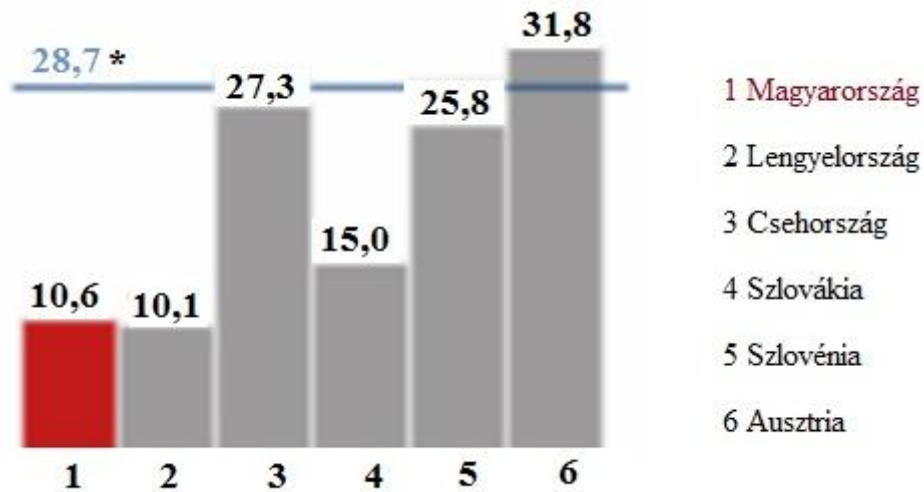
A kutatás-fejlesztésre fordított céges kiadások lassan növekednek Magyarországon, de még így sem érjük el az EU átlagot. Lengyelország és Szlovákia alacsony eredményei meglepők, hiszen erős gazdasággal rendelkeznek. A Magyarországra betelepült multik a kutatást valószínűleg otthon, az anyaországban tartják (25. ábra).

25. ábra. **K+F-re fordított céges kiadás** a GDP arányában, %
* EU átlag

Forrás: European Innovation Scoreboard, 2016; idézi Csath, 2016.

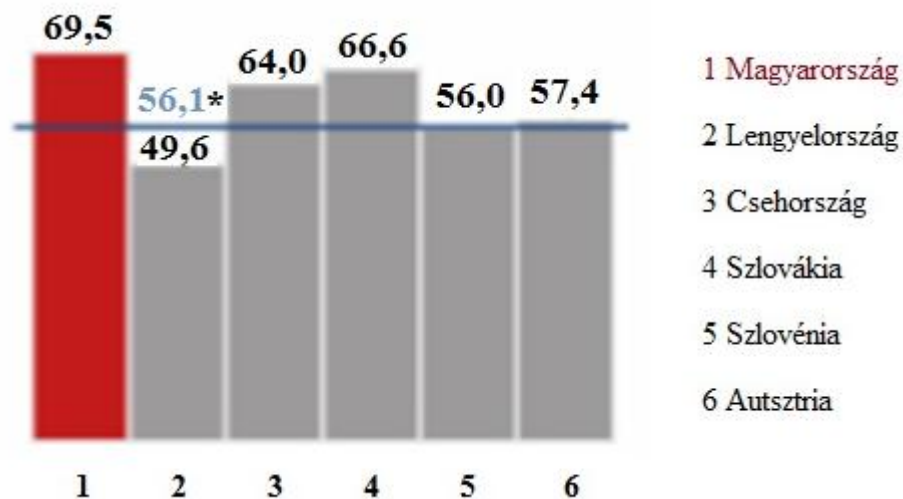
Az innovációt végrehajtó kkv-k terén Magyarország rendkívül gyengén teljesít. A 10,6 százalékos mutatója, hogy a kkv-k nincsenek megfelelő állapotban, a képzett és agilis mérnökök hiányoznak. Ennek megváltoztatására egy államilag kialakított és végrehajtott kkv stratégia lenne szükséges (26. ábra).

26. ábra. **Innovációt végrehajtó kkv-k az összes kkv-ból, %**
* EU átlag

Forrás: European Innovation Scoreboard, 2016; idézi Csath, 2016.

Magyarországon a járműipar gyorsan fejlődik. 2012 januárja és 2016 májusa között megduplázta termelési értékét. Ez előrelépést jelent és megjelenik a közepes és magas intenzitású termékexport arányszámában (27. ábra).

27. ábra. **Közepes és magas technológiai intenzitású termékek exportja az összes exportból, %**
* EU átlag

Forrás: European Innovation Scoreboard, 2016; idézi Csath, 2016.

2.4.4. Hálózatok és klaszterek lehetséges szerepe a kkv-k jövőbeni fejlődésében

A kkv-k versenyképességét összefogással jelentősen javíthatjuk. A hálózatosodás napjainkban terjed, a gazdasági szereplők interakcióinak egy megnyilvánulási formája. A kkv-k zöme kis szervezet, egyedül képtelen a versenyre, ezért stratégiai együttműködésre van szükség. A kkv-k magas munkaerő és alacsony tőkeigényű tevékenységet folytatnak, ezért a multinacionális cégek előnye tartós (DUPCSÁK – MARSELEK, 2016). A regionális hálózatépítés egyik eszköze a klaszter.

A klaszter adott termelési vertikumba tartozó vállalkozások és szervezetek önkéntes együttműködése, amely magába foglalja azokat a vállalatokat és intézményeket, amelyek képesek az értékláncban létrehozott hozzáadott érték növelésére (MARSELEK et al., 2014).

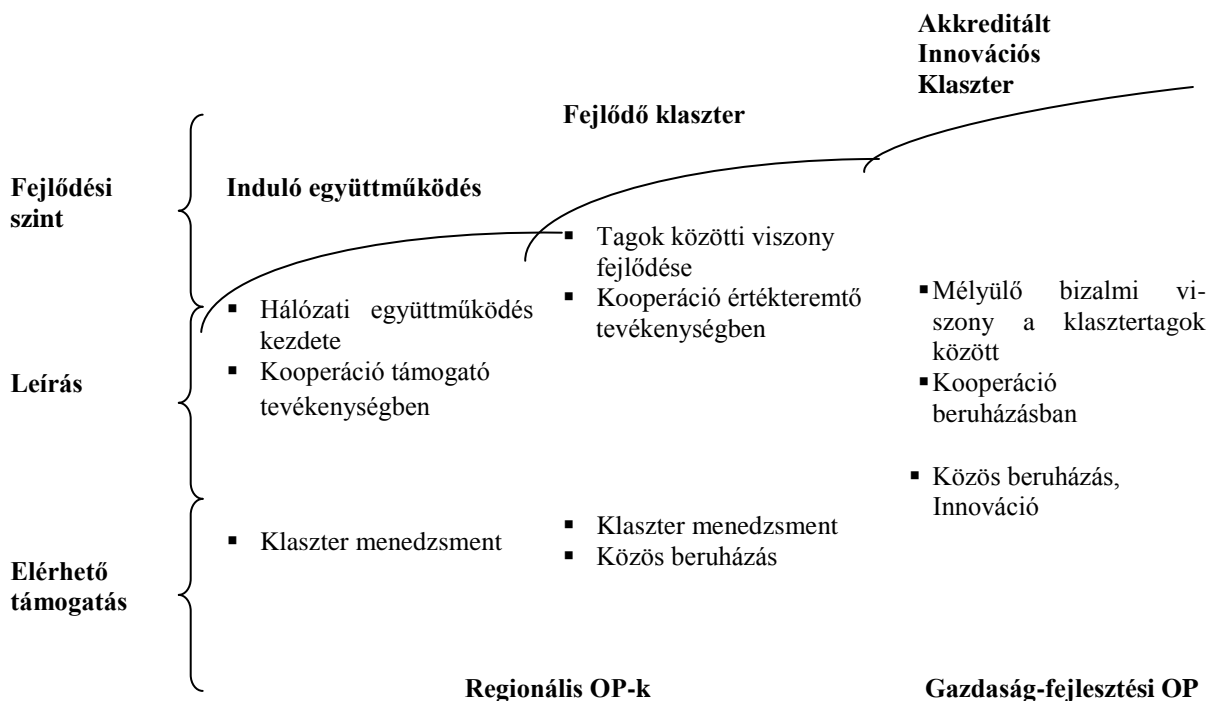
A hálózatok kialakulása sokat javíthat a kkv-k gazdasági helyzetén. A hálózat szervezetek együttese, ahol nincs egyetlen döntési központ. A hálózat olyan együttműködések által összekapcsolt cégek rendszerét jelenti, amelyek tevékenysége nagyobb, mint a részek egyenkénti tevékenysége és teljesítménye. PORTER (1998) a klasztereket a regionális hálózatok egy formájaként fogja fel. Az eltérő jellemzőket a 8. táblázat foglalja össze.

8. táblázat: A vállalati hálózatok és klaszterek eltérő jellemzői

	Hálózatok	Klaszterek
Előny	Meglévő olcsó speciális szolgáltatások	Igényelt speciális szolgáltatások odavonása
Tagság	Meghatározott (zárt) tagság	Nyitott szerveződés
Együttműködés alapjai	Szerződéses kapcsolatok	Társadalmi értékek
Pozíció	Viszonylag stabil	Rugalmasan változik
Kapcsolat jellege	Együttműködésen alapuló	Együttműködésen és rivalizáláson alapul
Kohézió	Közös üzleti célok	Kollektív vízió
Résztvevők	Vállalatok	Vállalatok, intézmények, szakmai szervezetek

Forrás: Imreh – Lengyel, 2003.

A klaszterfejlesztés modelljét a 28. ábra szemlélteti.

28. ábra: Többlépcsős klaszterfejlesztési modell

Forrás: MAG Zrt., 2012.

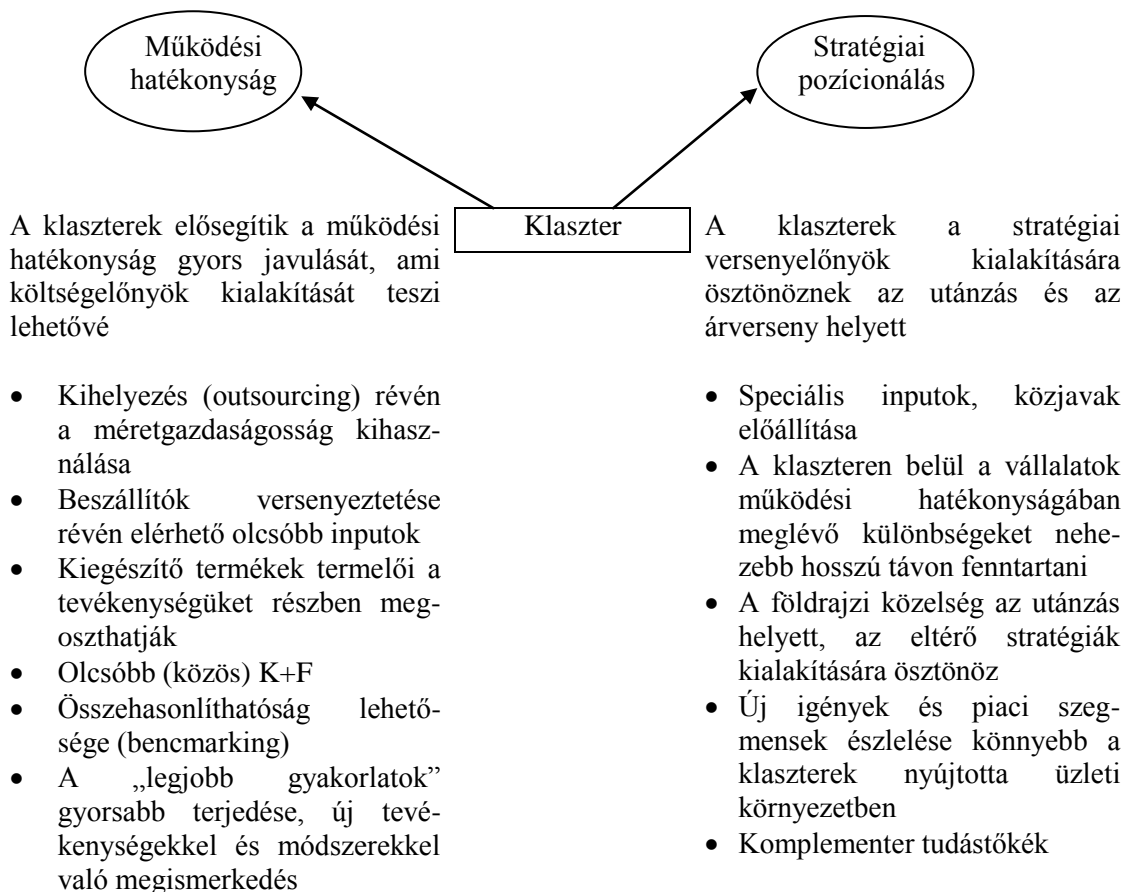
A regionális hálózatépítés segítene a kkv-k helyzetén. A klaszterek kialakulása a regionális versenyképességet jelentősen javítaná. Ez ma hazánkban még nem jól működik.

A „kritikus tömeg” adott tevékenységre kevés helyen van meg. A klaszterfejlődés vontatott, az okok között szerepel a tőkehiány, menedzsment tudáshiány, elégtelen területi tőke, bizalomhiány, együttműködési készség hiánya stb.

A klaszterben az innovációs rendszer elemei, üzleti és közszféra (egyetem, kamara, önkormányzat) együttműködnek egymással. A klaszterek lehetővé teszik, hogy növekedjen a hálózati együttműködésben résztvevő vállalkozások termelékenysége és így versenyképessége is. A klaszterek a versenyképességet úgy növelik, hogy javítják a régió kapcsolódó és kiszolgáló iparágainak szolgáltatási minőségét.

A klaszterek a gyors tudástranszfer és a partnerek közötti bizalmi tőke miatt jelentősen csökkentik a vállalkozások tranzakciós költségeit (MARSELEK, 2006). A klaszterekben nem csak vertikális, hanem horizontális együttműködés is van, melyek az innováció és a kutatás-fejlesztés fontos kritériumai (SZANYI et al., 2010). A regionális klaszter a szoros kapcsolatban lévő és tartósan együttműködő szereplők térbeli koncentrációja, amit a földrajzi közelség is segít (LENGYEL – DEÁK, 2002). JÁMBOR et al. (2008) hasonlóan vélekedik, kiemeli, hogy a vállalatok megosztják egymással erőforrásaikat.

A klaszter tartós versenyelőnyei a lokális környezetből erednek. PORTER (1998) a versenyelőnyök két típusát ismerteti: költségelőnyök (működési hatékonyság) és stratégiai pozícionálás (termékdifferenciálás). A regionális klaszterek által a vállalatoknak nyújtott versenyelőnyöket eszerint is csoportosíthatjuk (29. ábra).

29. ábra: A klaszterek által nyújtott lokális vállalati versenyelőnyök

Forrás: Lengyel I. – Deák, 2002; Porter, 2000 alapján

LENGYEL (2010) meghatározza a klaszterek létrejöttének és fejlesztésének kritériumait. Ezek a következők:

- A klaszter egyféle tevékenységkör mentén szerveződik.
- A klaszter adott tevékenységével foglalkozók száma/aránya elér egy „kritikus tömeget”.
- A klasztert alkotó kulcsszereplők a globális versenyben egymás segítségével sikeresebbek tudnak lenni.
- A vállalati szereplők üzleti érdekei diktálnak.
- Szükséges az egymás elfogadásának kultúrája.
- Az „együttműködve versengés” érvényesül.
- A helyi kormányzatok és intézmények elismerik és támogatják a klasztereket.
- A klaszterek fejlesztésére nincs recept.

PORTER (2001) a hálózat-klaszter innováció összefüggéseire mutat rá. LUKÁCS (2013) részletesen elemzi a klaszterek helyének meghatározását, ami a sikeres klaszterkialakítás alapja. LENGYEL (2003) a regionális versenyképesség alapjait tárgyalja és kitér a területi fejlődés kérdéseire.

A klaszterek helyének meghatározásához célszerű ismerni a kiválasztott tevékenységre vonatkozó közös munkaerőbázis nagyságát. A specializáció kimutatására leggyakrabban használt mutató az *LQ index*, más néven lokációs- vagy *telephelyhányados* (location quotient). Ez egy bizonyos gazdasági tevékenységnek a vizsgált térség gazdaságában a nemzetgazdaság egészéhez viszonyított alul- vagy túlreprezentáltságának statisztikai mérőszáma.

PATIK – DEÁK (2005) arra a következtetésre jutott, hogy érdemben a következő mutatók használhatóak fel a potenciális klaszterek meghatározására megyei és városi/kistérségi szinten:

- foglalkoztatási LQ,
foglalkoztatottak súlya a régió gazdaságában,
- vállalkozási LQ,
vállalkozások számának változása,
- export LQ.

LUKÁCS (2013) úgy véli, hogy napjainkban „néhány pozitív példától eltekintve – a magyarországi klaszterek többségére az időszakos működés, a torz finanszírozási szerkezet, a külső forrásoktól való nagymértékű függés, a tagok növekvő passzivitása és a közös K+F tevékenység, valamint az innovációs folyamatok hiánya jellemző. A sikertelenség oka pedig, véleményem szerint abban keresendő, hogy a szervezetek sokszor még a hosszú távú működésükhöz nélkülözhetetlen szereplők, legfőképpen a vállalatok és a felsőoktatási intézmények megfelelő számával, „kritikus tömeg”-ével sem rendelkeznek, ami a klaszterek létjogosultságát alapjaiban kérdőjelezi meg”.

SZŰCS et al. (2013) az agrárium és a vidék klaszterkialakítási lehetőségeit elemzi. Véleménye szerint Magyarország ezen a téren meglehetősen elmaradott és lassan fejlődik a kormányzati szándék ellenére is.

Hazánkban viszonylag kevés helyen találunk a feltételeknek megfelelő klaszteralapításra alkalmas megyét vagy kistérséget. Az elemzés a későbbi kudarcok elkerüléséhez elengedhetetlen (H_4 hipotézis alátámasztása).

3. SZEKUNDER KUTATÁS EREDMÉNYEI

A szekunder kutatás eredményei sok esetben alátámasztják hipotéziseimet. Nagyon fontos a kkv-k forráshoz juttatása, a hitelezés és a finanszírozás különböző formáinak bemutatása és eredményei. A korábban közölteknek megfelelően versenyképességünk romlott, ezen a helyzeten változtatni szükséges. A kkv-k szervezeti és ágazati jellemzőinek elemzése során is alátámasztásra kerültek hipotéziseim. A beruházások terén az EU források adják a beruházások zömét, a saját erős beruházások növelése alapvető érdekünk.

A fejezetben részletesen elemzem a foglalkoztatás lehetőségeit, hiszen ezen a területen elért sikerek, vagy kudarcok meghatározzák a gazdasági fejlődést.

3.1. Hitelezés és finanszírozás

A kkv-k a működő vállalkozások között főleg a foglalkoztatásban domináns szerepet töltenek be. A nagyvállalatok jobbak termelékenységben és versenyképességben, de a kkv-k méretük miatt jobban megfelelnek a felelős és környezettudatos vállalatokkal szemben támasztott követelményeknek (SZIGETI et al., 2011). A kkv-k hitelezése a 2008-as válság előtti években expanzív jellegű volt, ami a válság kitörésekor megváltozott és a hitelezési helyzet romlott (BALOG – NAGY, 2014; FÁBIÁN, 2014). A szakirodalomban is bizonyítják, hogy a kkv-k növekedésének korlátai között döntő szerepe van a források elapadásának, a finanszírozás elégséges volta tehát a fejlődéshez nélkülözhetetlen (ANTAL–POMÁZI, 2011; BORZÁN, 2005).

A vállalkozások finanszírozásánál megkülönböztetünk belső (azaz a vállalat működéséből, létéből származó) forrásokat és külső (a pénz és tőkepiacról érkező) forrásokat. A forrásigény és összetétel a kkv-k méretétől is függ, hiszen egyesek nem akarnak növekedni (kisebb vállalkozások), mások pedig (hosszabb ideje működő, nagyobb vállalkozások) szakmai tapasztalatuk és vállalkozói kapcsolatrendszerük alapján, más fajta forrásokhoz is hozzájuthatnak (CABRAL – MATA, 2003).

A vállalkozások működtetésének forrásait a szakirodalom is eszerint tárgyalja, tehát léteznek:

- belső finanszírozási források és
- külső finanszírozási források (NEUBAUER – SCHMOLL, 1998).

Belső finanszírozásnál a vállalkozás a működéséből származó szabad pénzáramlásait, tartalékalapjait, illetve az eszközök értékesítéséből befolyó pénzáramlásokat használja fel finanszírozási igényei kielégítésére (PFOHL, 1997).

Külső finanszírozás esetén a vállalkozás külső intézményektől, befektetőktől, szervezetektől kapott forrásokkal elégíti ki forrásszükségletét.

A források (tőke) fajtáit illetően a szakirodalom tárgyalja a saját tőke és az idegen tőke fogalmát. A tőke eredete és fajtája szerint a finanszírozási formák a 9. táblázat szerint alakulhatnak.

9. táblázat: **Finanszírozási formák a tőke eredete és fajtája szerint**

	Saját tőke	Idegen tőke
Belső finanszírozás	- Üzemi cash-flow finanszírozás - Eszközök értékesítéséből felszabaduló cash-flow	- Vállalati nyugdíjalapok
Külső finanszírozás	- Tőkeemelés - tőzsdei részvénykibocsátás - tőzsdén kívüli üzletrész értékesítés	- Bankhitelek és kölcsönök - Egyéb hitelek és kölcsönök - Lízing - Szállítói hitelek - Vevői előlegek

Forrás: Csubák, 2003.

A vállalkozások finanszírozási igényeiket elsősorban belső forrásból fedezik, és csak ennek ellehetetlenülése esetén fordulnak külső finanszírozási forráshoz.

Az eszközök és források finanszírozhatósága alapján három fő finanszírozási stratégiáról beszélhetünk (PÁLINKÓ – SZABÓ, 2006). Az elmélet átlépi a mérlegben használt kategóriákat (befektetett és forgóeszköz, saját tőke és kötelezettségek) és megbontja a forgóeszközöket tartós és átmeneti forgóeszközökre. Ennek megfelelően a finanszírozási stratégiák a következők:

- szolid finanszírozási stratégia, ahol a vállalkozás minden befektetett- és tartós forgóeszközt tartós forrással (saját tőke és hosszú lejáratú idegen tőke) finanszíroz;
- konzervatív finanszírozási stratégia, mely alkalmazása esetén a vállalkozás a forgóeszközökön túl az átmeneti forgóeszközök egy részéhez is tartós forrást rendel;
- agresszív finanszírozási stratégia esetén a tartós forgóeszközök egy részéhez is rövid lejáratú forrást biztosít.

A szolid stratégia lenne kívánatos, de egy működő vállalat nehezen tudja betartani. A konzervatív stratégia a források lejárta miatt drága, az agresszív pedig a források rövid idejű lejárata miatt kockázatos (CSISZÁRIK–KOCSIR – VARGA, 2015).

A magyar hitelpiac az ezredfordulótól napjainkig alapvető változásokon ment keresztül, ezt mutatja a 30. ábra.

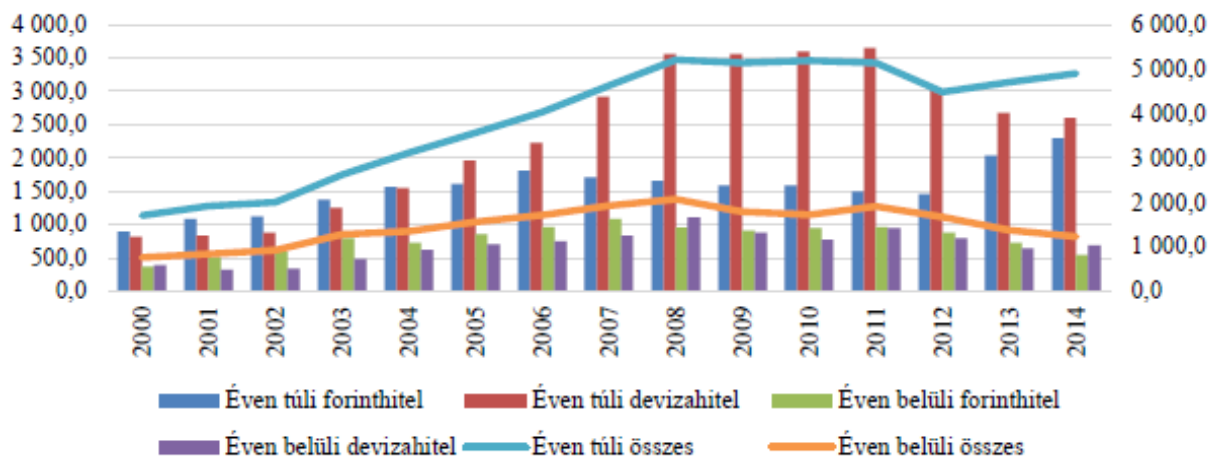
	Hitelbőség 2001–2007	Recesszió 2008–2009	Átrendeződés 2010–2013
Gazdasági helyzetkép	Folyamatos gazdasági növekedés	Gazdasági mélyrepülés	Lassú gazdasági felépülés
Állam	Liberalizmus	Kontrollvesztés	Intervenialis
Bank	Bátor hitelezési politika	Krízismód	Konzervatív szemlélet
KKV	Olcsó, hozzáférhető források	Pénzszűke	Drága, hozzáférhetetlen források

30. ábra. A kkv finanszírozás fejlődéstörténete az érintettek és a korszakhatárok tükrében

Forrás: Csubák – Fejes, 2014.

A hitelek értéke 2000 és 2005 között megduplázódott, de ezt követően a hitelezés erősen lelassult. Ez a válság következménye volt, hiszen a bankok visszafogták hitelezési aktivitásukat amellet, hogy a hitelfelvételi kedv is visszaesett.

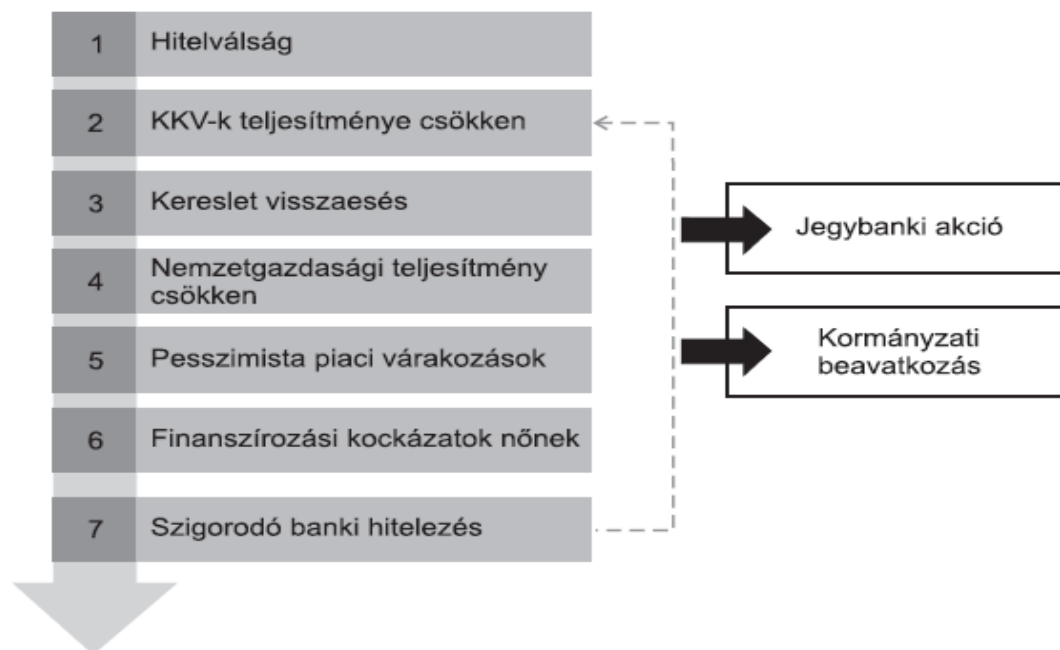
A hitelezésnél célszerű vizsgálni a forint és devizahitel arányát, illetve az éven belüli és éven túli hiteleket. Ezt szemlélteti a 31. ábra.

31. ábra. Az éven belüli és az éven túli forint és deviza hitelek értéke (milliárd Ft)

Forrás: MNB adatok alapján Csizsárik–Kocsir – Varga, 2015.

A 31. ábra az éven túli devizahitelek nagy arányát mutatja 2006 és 2013 között, ami azt jelenti, hogy a devizahitelezés beruházási célokat szolgált. A hitelválság egy öngerjesztő mechanizmust működtet, amit csak a jegybank vagy a kormányzat tud megváltoztatni (32. ábra).

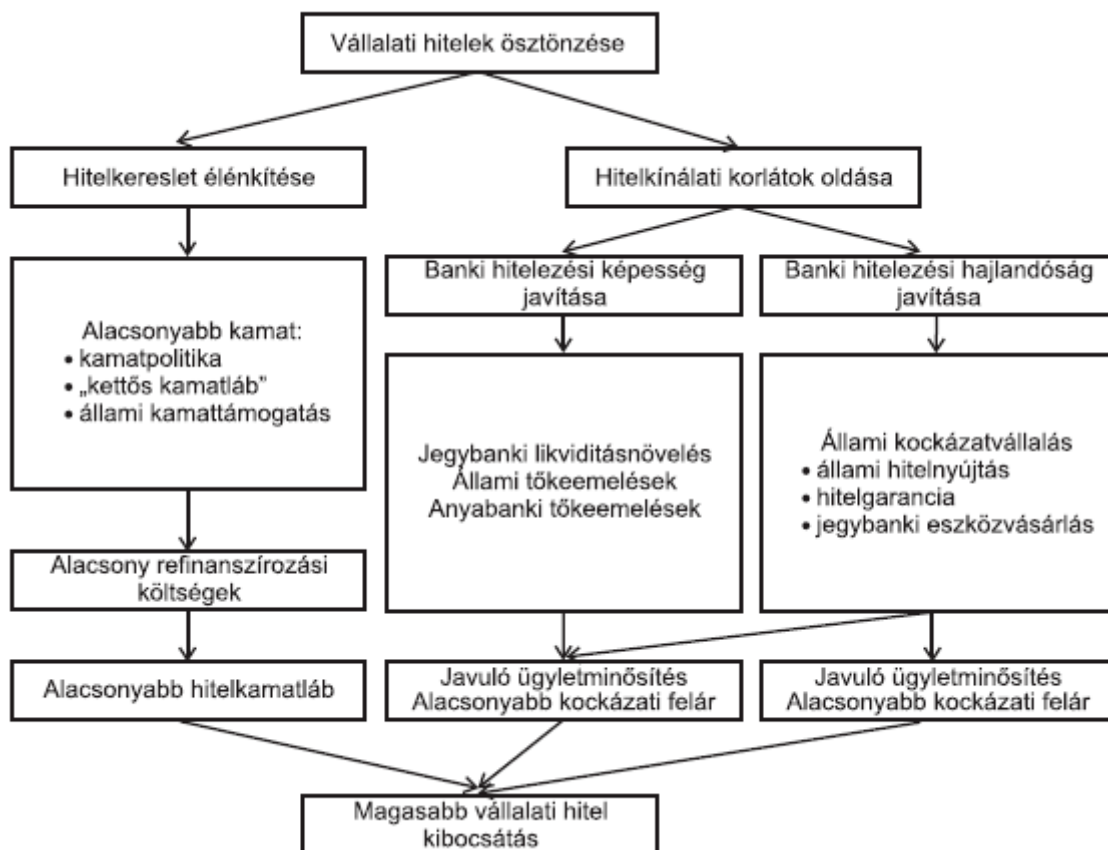

32. ábra. A hitelválság ördögi körének öngerjesztő mechanizmusa

Forrás: Csubák – Fejes, 2014.

2013-ra eljött a beavatkozás ideje. CSUBÁK – FEJES (2014) leírják, hogy „A liberális szabadpiaci önszabályozás egy ilyen kaliberű gazdasági válságnál nem működik hatékonyan, ezért Adam Smith „láthatatlan kezét” fel kell, hogy váltsa John Maynard Keynes „kormányzati keze”, amikor az állam a közjó elérése érdekében befolyásolja a gazdaságot.”

A vállalati hitelek ösztönzése összetett kérdéskör, amit az állam és a jegybank kell, hogy kezeljen. A végeredmény a magasabb hitelkibocsátás kell, hogy legyen, ami nélkülözhetetlen a kkv-k fejlődéséhez (33. ábra).

33. ábra. A vállalati hitelek ösztönzésének lehetséges alternatívái

Forrás: MNB tanulmányok (2011) alapján, Csubák – Fejes, 2014.

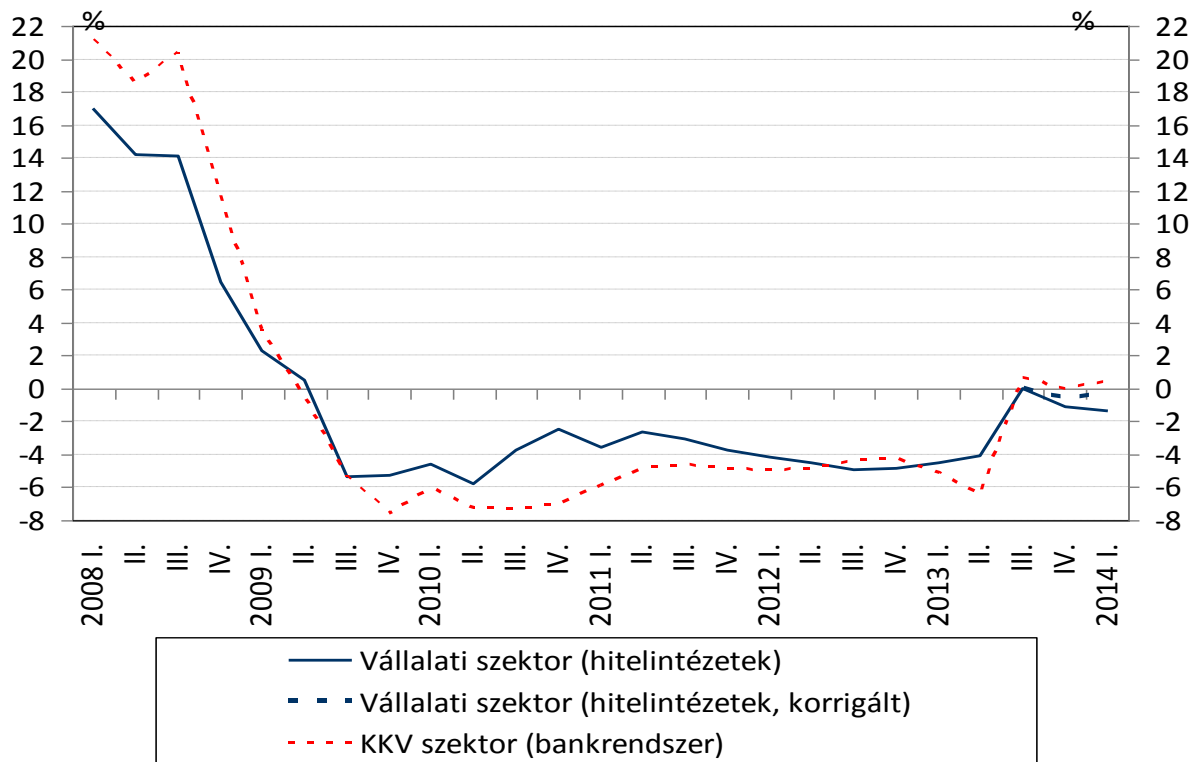
CSISZÁRIK-KOCSIR – VARGA (2015) saját kutatás alapján úgy értékeli, hogy a kis- és középvállalkozások nem foglalkoznak tudatosan a finanszírozásuk irányításával. Hiányzik a tudatos hitelfelvételhez a szaktudás és a kapacitás is. A kkv-k döntő arányban saját forrásaikra támaszkodnak és a hiányzó forrást az aktuális helyzetnek megfelelően teremtik elő. A magyar vállalkozások főleg konzervatív stratégiát alkalmaznak. Az agresszív stratégia inkább a nagyvállalatokra jellemző, ahol nagyobb a pénzügyi háttérbázis és a szaktudás. Jelenleg úgy tűnik, hogy a tartós konzervatív finanszírozás mellett van esély arra, hogy a Kkv-szektor működése egyre biztonságosabbá váljon (CSISZÁRIK-KOCSIR – VARGA, 2015).

BALOG et al. (2014) tanulmányban értékelik a magyar gazdaság 2009 és 2013 közötti helyzetét. Úgy látják a gazdaság 2009 és 2013 között egy elhúzódó „credit crunch” perióduson esett át, ami a vállalati hitelezés lefagyása miatt mélyítette a gazdasági visszaesést.

A hazai bankok tőkeellátottsága és likviditása – részben az anyabankok helyzete miatt – elvileg elég lett volna a hitelezés beindítására, de a szabályozás szigorítása és a várható veszteség kiegyenlítése miatt szűkült a hitelkínálat. Ez főleg a kisebb, hazai tulajdonú, eladósodott vállalatokat érintette.

3.1.1. Növekedési Hitelprogram

A Magyar Nemzeti Bank – a vállalati szegmensben tapasztalt tartós hitelkínálati problémákra – bejelentette a Növekedési Hitelprogram (NHP) 2013. júniusi elindítását. Ezt a vállalati és kkv hitelfelvétel jelentős csökkenése is indokolta (34. ábra).

34. ábra. A hitelállomány éves növekedési üteme a vállalati és a Kkv szegmensben
Forrás: Magyar Nemzeti Bank, 2014.

A Növekedési és Hitelprogram a kis- és középvállalkozások hitelhez jutását célozza. A 2013. szeptember végéig tartó első szakaszban 701 milliárd forint értékben kötöttek szerződést a kereskedelmi bankok a kis- és középvállalkozásokkal. A második szakasz 2013 októberében indult és 2014 végéig (a beruházási hitelek folyósítását tekintve 2015. június végéig) tartott.

A közvetlen jegybanki hitelezés működési logikáját több szerző tárgyalja (GERTLER – KARÁDI, 2011; CÚRDIA – WOODFORD, 2011). Az NHP a bankokra bízta a hitelkérelem elbírálását és a bankoknál történik az összes adminisztrációs és monitoring feladat.

Hazánkban az állam finanszírozási költsége szignifikánsan nem volt alacsonyabb a bankrendszerénél, így a GERTLER – KARÁDI tanulmány (2011) sem az előnyök, sem a hátrányok tekintetében nem releváns a magyar helyzetre nézve. További fontos különbség, hogy az NHP hitelek kamata független a piaci kamatoktól 2,5 százalékban maximált, vagyis nemcsak a mennyiség, hanem az ár befolyásolásával is oldódnak a hitelkínálati korlátok (BALOG et al., 2014).

A Növekedési Hitelprogram (NHP) a kkv-k hitelezésében megfigyelt zavarok enyhítése, a pénzügyi stabilitás megerősítése és az ország külső sérülékenységének csökkentése érdekében indult. A kkv-k hitelezése romlott, nehezen jutottak hitelhez (MFB, 2015).

Az NHP első szakaszát az MNB sikeresnek ítélte, közel tízezer hitelszerződést kötöttek. Az NHP első szakaszában folyósított hitelek vállalatméret és hitelezés szerinti megoszlását a 10. táblázat mutatja be.

10. táblázat: MNB NHP első szakaszában nyújtott hitelek

NHP I. szakasz	Mikrovállalkozás		Kisvállalkozás		Középvállalkozás		Összesen	
	db	Mrd Ft	db	Mrd Ft	db	Mrd Ft	db	Mrd Ft
Új hitel, ebből:	3 159	84	2 053	99	752	107	5 964	290
Beruházási hitel*	2 145	66	1 133	54	401	56	3 679	177
Forgóeszköz hitel	1 014	18	920	45	351	51	2 285	113
Hitelkiváltás, ebből:	1 395	130	1 543	127	942	154	3 880	411
I.pillér	536	26	976	66	655	90	2 167	182
II.pillér	859	104	567	61	287	64	1 713	229

*az EU-s támogatás előfinanszírozására nyújtott hitelekkel együtt

Forrás: MNB, 2015; idézi Zsombori, 2015.

A hitelprogram folytatása során a rendelkezésre álló keretösszeg 1000 milliárd forint volt. 2015 év elejéig 624 milliárd forintra és 21 ezer ügyletre történt szerződéskötés. Az NHP második szakaszának célja a deviza alapú finanszírozás arányának csökkenése, valamint az eredetileg beruházásra, forgóeszköz-finanszírozásra, vagy EU-s támogatás előfinanszírozására felvett forint kölcsön, vagy pénzügyi lízing kiváltásával a vállalkozások finanszírozási költségeinek mérséklése.

Az MNB a hitelek keretében 0 százalékos kamatozású, legfeljebb 10 éves futamidejű refinanszírozói hitelt nyújt a hitelintézeteknek, melyek ezt legfeljebb 2,5%-os kamatfelárral növelten adhatják tovább a kkv-k részére. Az NHP második szakasza keretében igényelhető hitelek főbb paraméterei a 11. táblázatban kerülnek ismertetésre.

11. táblázat: MNB NHP 2. szakasz hitelek

Hitel**	Forgóeszközhitel	Beruházási hitel	EU-s támogatás előfinanszírozása	Beruházási hitel kiváltás	Forgóeszközhitel kiváltás
Kének*	1,2,3	1,2,3	1,2	1,2,3	1,2,3
Pillér	I.			II. (max. I.+II. pillér 10%-a)	
Hitelcél	készletek és vevőkövetelés	ingatlan, tárgyeszköz, imm.javak	EU-s tám. előfinanszírozás	Beruh.hitel és EU-s tám. előfin.hitel kiváltása	Forgóeszközhitel kiváltása
Összeg	min. 3 MFt, max. 10 Mrd Ft	min. 3 MFt, max. 10 Mrd Ft	min. 3 MFt, max. 10 Mrd Ft	min. 3 MFt, max. 10 Mrd Ft	min. 3 MFt, max. 10 Mrd Ft
Önerő	n.a.	20%		n.a.	n.a.
Futamidő	max. 3 év	ing: max. 10 év t.eszk: max. 7 év	max. 10 év	max. 10 év	max. 3 év
Kamat	max. 2,5%	max. 2,5%	max. 2,5%	max. 2,5%	max. 2,5%
Biztosíték	kereskedelmi bankok által előírt	kereskedelmi bankok által előírt	kereskedelmi bankok által előírt	kereskedelmi bankok által előírt	kereskedelmi bankok által előírt

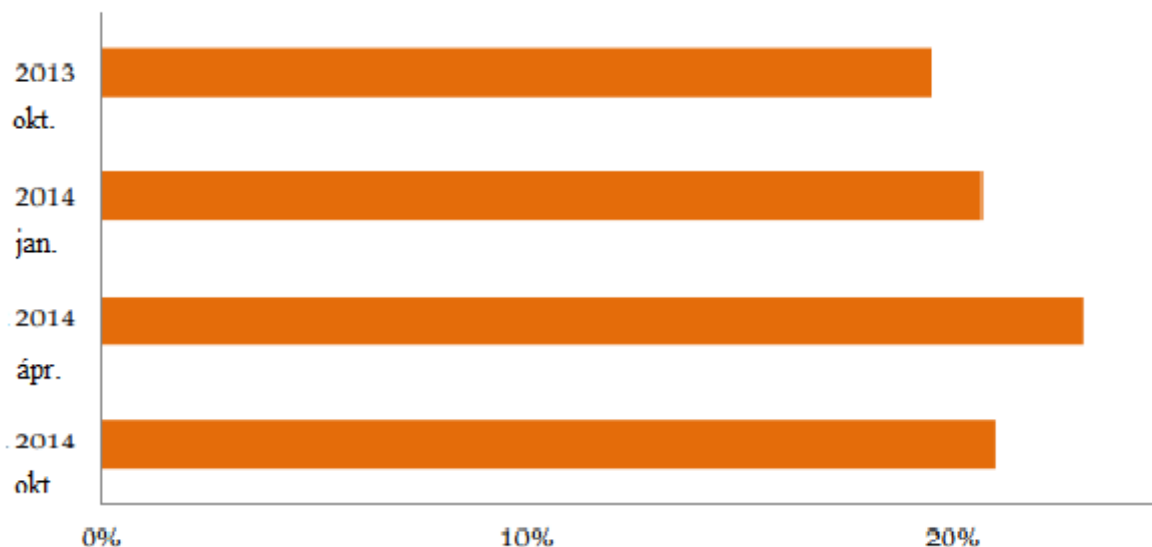
*1=mikrovállalkozás, 2=kisvállalkozás, 3=középvállalkozás

** csak a hiteleket tartalmazza, egyéb finanszírozási formákat nem

Forrás: MNB, 2015; idézi Zsombori, 2015.

Értékelés szerint a program 2014-ben és 2015-ben 0,2-0,8%-kal növelhette a GDP-t, és 2000-8000 munkahelyet teremthetett. A Növekedési Hitelprogram keretében minden ötödik kkv igényelt kölcsönt, főleg beruházási- és forgóeszköz-hitelt.

Négy időpontot vizsgálva jelentős eltérés nem volt (20%), illetve azt kicsit meghaladóan alakult 2013 októbere között a hitelt igénylő cégek aránya a Gazdaság- és Vállalkozáskutató Intézet 2015 évi felmérése alapján (35. ábra).

35. ábra. Az NHP keretében hitelt igénylő cégek aránya
Forrás: Gazdaság és Vállalkozáskutató Intézet, 2015.

Az eredmények arra utalnak, hogy a kkv-k hitelhez jutásának elősegítését és a szektor helyzetének javítását csak korlátozott mértékben sikerült elérni. Kevés olyan cég kapott hitelt az NHP-n keresztül, melyek nem jutottak volna hitelhez e konstrukció nélkül (TÓTH, 2015).

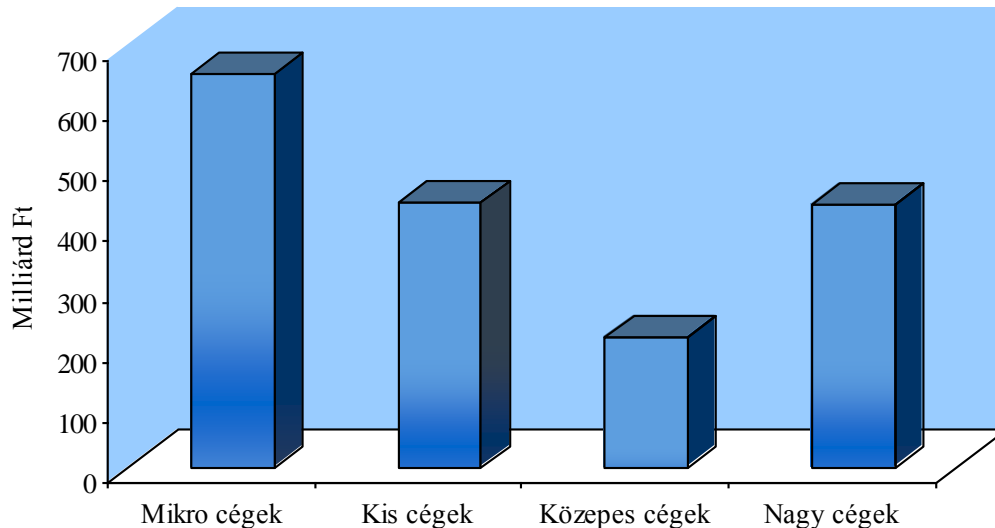
Az NHP fokozatos kivezetésével párhuzamosan bevezetésre kerülhet egy új, a bankok piaci hitelezésre való átállását támogató, pozitív ösztönzőket tartalmazó intézkedéscsomag (WIEDEMANN, 2015).

A hazai kkv-k jelentősen elmaradnak EU-s társaiktól. A jövedelemtermelő képesség mindössze egytizede az EU-15-ök átlagának. A vállalkozások mintegy 20-25 százaléka bankképes, miközben az EU-s arány 70-95% (VÖRÖS, 2012).

A hazai kkv-kat magas munkaerő és alacsony tőkeintenzitás jellemzi, a foglalkoztatásból magasabb arányban részesednek, mint az elért árbevételből, ezért fejlődési dinamikájuk gyenge (PAPANÉK et al., 2009) (H₄ hipotézis). A válság utáni időben lassú javulás észlelhető, de ez elmarad a kívánatostól.

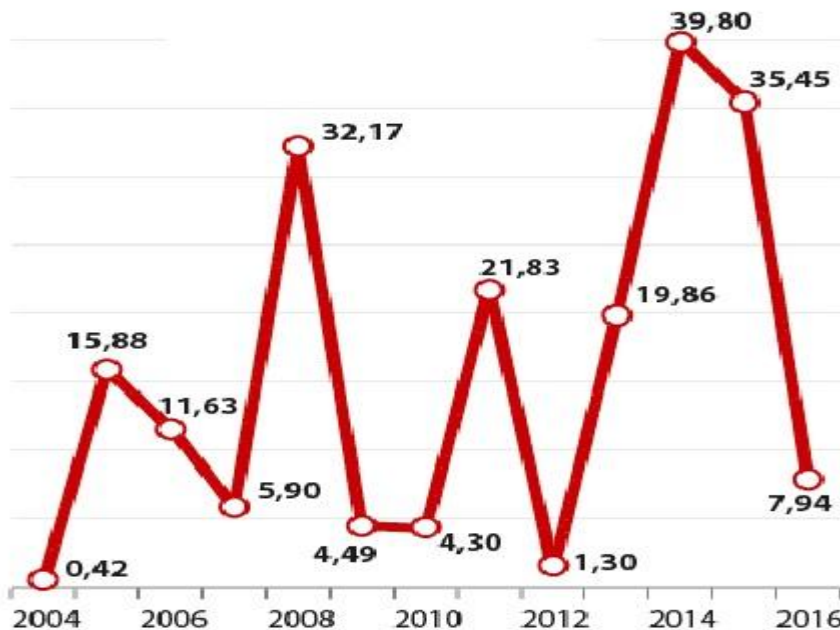
Az EU-s támogatásokból nagyobb arányú részesedésük indokolt lenne, bár a Gazdasági Operatív Programokból részesedtek (DÁNIEL – MOLNÁR, 2014).

WIEDEMANN (2015) a kisebb cégek támogatását az EU-s forrásokból elemzi. A kisebb cégek közel kétharmad részét kapták a vállalkozások számára rendelkezésre álló uniós támogatásoknak. A megoszlást a 36. ábra mutatja be.

36. ábra. **Uniós támogatások megoszlása cégtípusok szerint** (milliárd forint, 2010-2014 és 2015. I-III. negyedév adatai)
 Forrás: NGM, KüM adatok, Wiedemann, 2015.

A támogatások nem okoztak jelentős javulást, a kkv-k csak részsikereket értek el. A külföldi nagyvállalatok támogatása növekvő tendenciát mutat (37. ábra).

37. ábra. **A kormányok által nyújtott támogatások évente** (milliárd forint)
 Forrás: Wiedemann, 2016.

3.1.2. A Széchenyi Kártya program

A Vállalkozók és Munkáltatók Országos Szövetsége (VOSZ), valamint a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara (MKIK) 2002-ben kezdeményezték egy olyan hitelkonstrukció megvalósítását, mely alapján a magyar mikro-, kis- és középvállalkozások bankkártyával is igénybe vehető kedvezményes kamatozású hitelhez juthatnak. A konstrukciót Széchenyi Kártyának nevezték el.

A Kamara és a VOSZ létrehozta a KAVOSZ Zrt-t, mely ellátja a Széchenyi Kártya program irányítását (KAVOSZ, 2015). Feladata ügyfeleket közvetíteni a hitelintézetekhez és előminősítés végzése. A forrást a programhoz csatlakozó kereskedelmi bankok biztosítják saját forrásaikból. A Széchenyi Kártya program lehetőségeit a 12. táblázatban foglalom össze.

12. táblázat: A Széchenyi Kártya program hitelei

Hitel	Széchenyi Kártya Folyósámlahitel	Széchenyi Forgóeszközhitel	Széchenyi Beruházási Hitel	Széchenyi Önerő Kiegészítő Hitel	Széchenyi Támogatást Megelőlegező Hitel	Agrár Széchenyi Kártya Folyósámlahitel
Kinek*	1,2,3	1,2,3	1,2,3	1,2,3	1,2,3	1,2,3
Hitelcél	szabad felhasználás	forgóeszközök, szolgáltatások	meghatározott beruházások	EU-s pályázati forrásokhoz önerő	vissza nem tér. tám. előfinansz.	szabad felhasználás
Összeg	0,5-25 MFt***	1-25 MFt	1-50 MFt	0,5-50 MFt	0,5-50 MFt	0,5-25 MFt
Önerő	-	-	min. 20%	min. 20%	-	-
Futamidő	1 év	1-3 év	1-10 év	13-120 hó	1-5 év	1-3 év
Kamat	1 M BUBOR + 4% p.a.	1 M BUBOR + 5% p.a.	1 M BUBOR + 4,5% p.a.	1 M BUBOR + 4,5% p.a.	1 M BUBOR + 4% p.a.	1 M BUBOR + 4% p.a.
Kamattám.	1% (10 MFt-ig)	2%	5%**	5%**	5%**	4%
Biztosíték	Garantiqa + magánszemély készfizető kezesség + egyéb	Garantiqa + magánszemély készfizető kezesség + egyéb	Garantiqa + magánszemély készfizető kezesség + egyéb	Garantiqa + magánszemély készfizető kezesség + egyéb	Garantiqa + magánszemély készfizető kezesség + egyéb	AVHA + magánszemély készfizető kezesség + egyéb
Igénylés	hitelkérelem	hitelkérelem	hitelkérelem	hitelkérelem	hitelkérelem	hitelkérelem

*1=mikrovállalkozás, 2=kisvállalkozás, 3=középvállalkozás

** az első 3 évben

***2015. júliustól 50 MFt a maximum

Forrás: KAVOSZ, 2015; idézi Zsombori, 2015.

A program termékei állami kamat- és garanciadíj támogatásban részesülnek, ez a támogatás csekély összegű (de minimis) juttatás. A hitelkeret összegének nagyságrendjéből adódóan a program főleg a mikro-vállalkozások számára jelent finanszírozási forrást.

3.2. A kkv-k szervezeti és ágazati jellemzői, gazdálkodási formák

A kkv-k statisztikai lehatárolása a nemzetközi gyakorlatban kizárólag létszám kategória szerint történik. A Központi Statisztikai Hivatal módszertani fejlesztése révén a valóságot jobban tükröző adatokkal számolhatunk. Ez megfelel a törvényi szabályozásnak.

„Magyarországon a kis- és középvállalkozások (kkv) fogalmának meghatározását, fejlődésük támogatását a 2004. évi XXXIV. törvény szabályozza, amely a 2003/361/EK rendelkezéseit emelte át a magyar jogrendszerbe. Eszerint azon szervezetek sorolhatók a kkv-k közé, amelyek összes foglalkoztatott létszáma nem éri el a 250 főt, valamint éves nettó árbevételük 50 millió eurónál alacsonyabb forintösszeg, vagy a mérlegfőösszegük legfeljebb 43 millió eurónak megfelelő forintösszeg.

Nem tekinthető továbbá kkv-nak az a vállalkozás, amelyben az állam vagy az önkormányzat közvetlen vagy közvetett tulajdoni részesedése – tőke vagy szavazati jog alapján – külön-külön vagy együttesen meghaladja a 25%-ot, illetve a vállalkozás kapcsolati viszonyain alapuló konszolidált létszám-, árbevétel- és mérlegfőösszeg-adatok meghaladják a fenti értékeket.” (KSH, 2016/d)

Az új módszertan szerint kizárólag a kis, független, önálló szervezetek esnek ebbe a körbe. A további adatok az új módszertan szerint kerültek meghatározásra. A működő vállalkozások számát és változásait a 13. táblázat mutatja be.

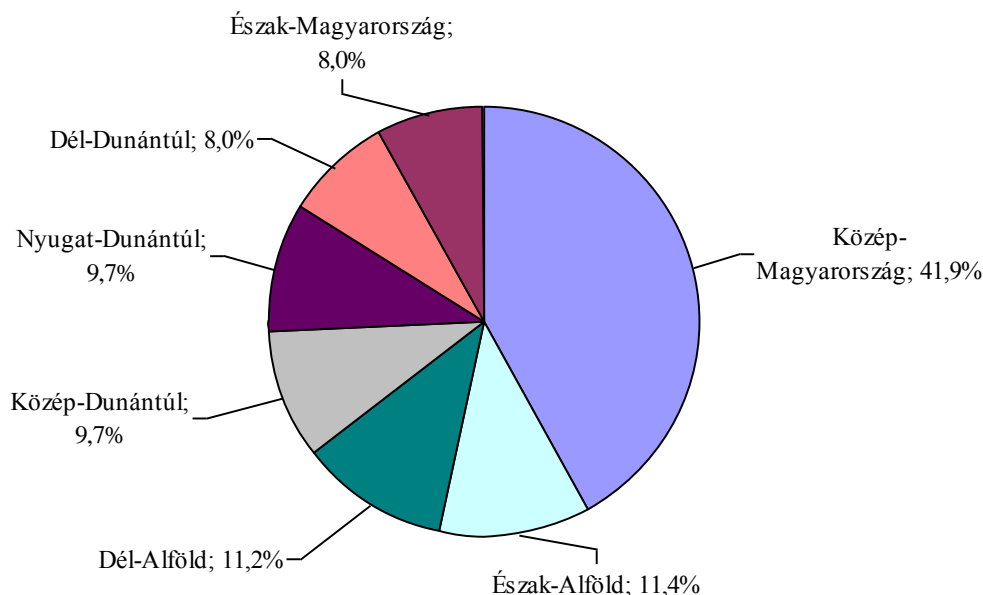
13. táblázat: A működő vállalkozások száma kkv-kategória szerint

Régió	2013	2014	2015*	Változás az előző évhez képest, %	
				2014	2015
Mikro-vállalkozás	575 308	596 502	637 259	3,7	6,8
Kisvállalkozás	29 197	30 372	32 013	4,0	5,4
Középvállalkozás	4 961	5 041	5 144	1,6	2,0
Összes kkv	609 466	631 915	674 416	3,7	6,7
Nem kkv körbe tartozó vállalkozások	5 368	5 514	5 750	2,7	4,3
Összes vállalkozás	614 834	637 429	680 166	3,7	6,7

* előzetes adatok

Forrás: KSH, 2016/d.

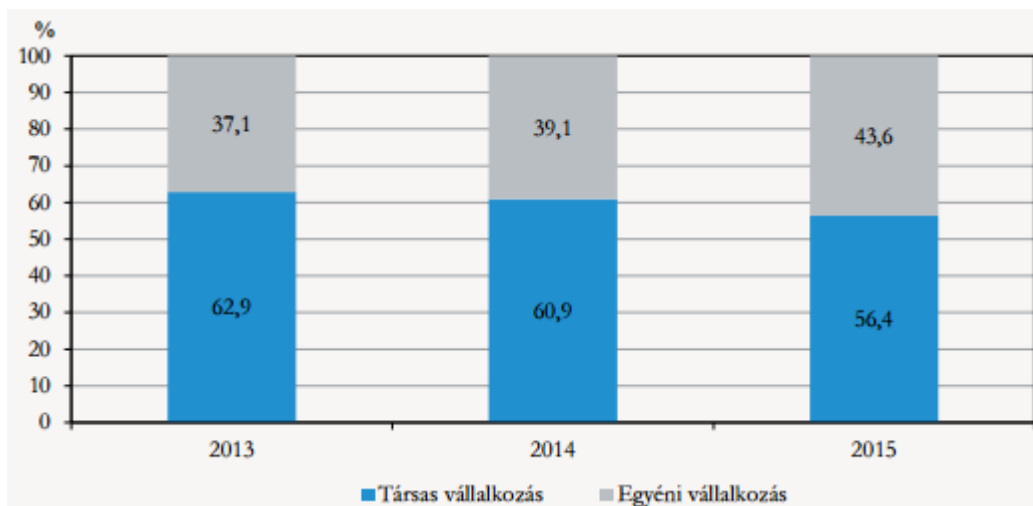
A teljes kkv körön belül a mikro-vállalkozások részaránya mind a 2013-as, 2014-es és 2015-ös évben 94,4-94,5% volt, a kisvállalkozásoké 4,7-4,8% közötti, míg a középvállalkozásoké 0,8%-ot jelentett. A kkv-k megoszlását Magyarországon régiók szerint a 38. ábra ismerteti.

38. ábra. A kis- és középvállalkozások számának megoszlása régiók szerint, 2015

Forrás: KSH, 2016/d.

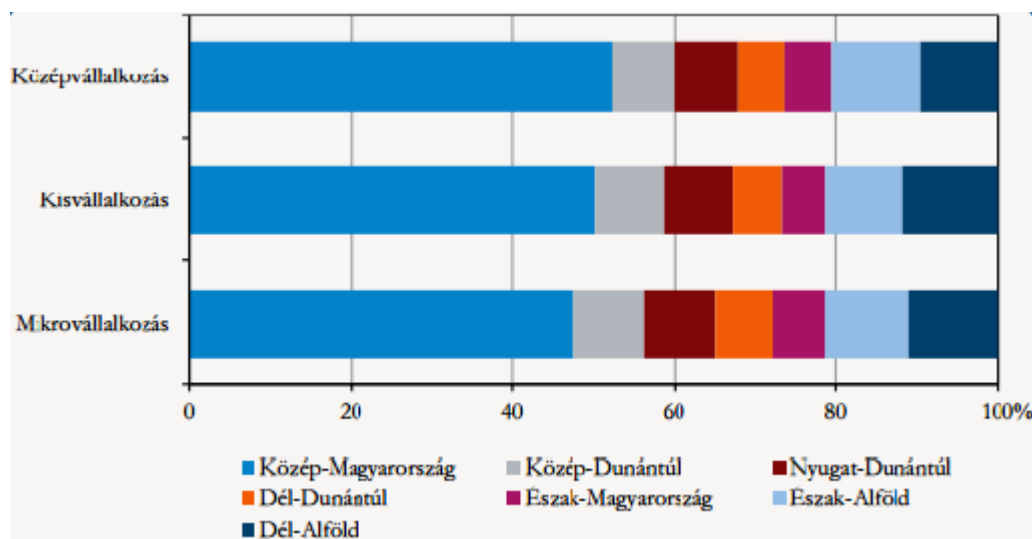
Az adatok a társas vállalkozások kismérvű csökkenését, az egyéni vállalkozások növekedését mutatják (39. ábra).

39. ábra. A kis- és középvállalkozások számának megoszlása gazdálkodási forma szerint
Forrás: KSH, 2016/d.

A működő kis- és középvállalkozások mintegy 80%-a a szolgáltató nemzetgazdasági ágban működött. A közép-magyarországi szervezetek dominánsak a szolgáltatások területén, szerepük az információ, kommunikáció, ingatlanügyletek, tudományos, műszaki tevékenység, valamint a szórakoztatás, szabad idő esetében kiemelkedő.

A kkv-k termelékenysége általában alacsony. Az ipari szervezetek viszont 8%-ot képviselnek, de magas termelékenységüknek köszönhetően a bruttó hozzáadott érték közel 23%-át állították elő. Az agrárterületen Dél-Dunántúl, valamint Észak- és Dél-Alföld tevékenysége jelentős, de az értékteremtő képesség itt alacsony (KSH, 2016/d). A regionális megoszlást a 40. ábra szemlélteti.

40. ábra. A kis- és középvállalkozások bruttó hozzáadott értékének regionális megoszlása összevont gazdasági ágak szerint, 2015.

Forrás: KSH, 2016/d.

A vállalkozások gazdasági szerepét jól jelzi az árbevétel, a beruházási aktivitás és a foglalkoztatottak létszáma.

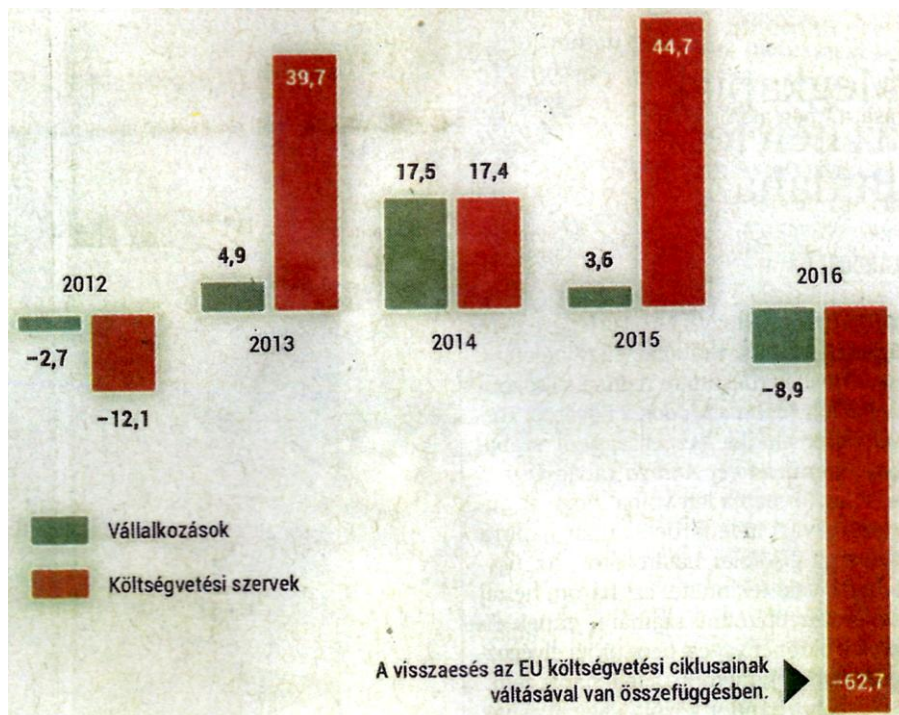
A kkv-k együttesen 2015-ben 37,9 milliárd forint árbevételt realizáltak.

Közép-Magyarországon a kkv-k nagyobb arányban részesedtek az árbevételből (50%), mint a szervezetszámból (42%). A többi régióban a kkv-k száma a teljes szervezetszámnak 8,0-11,4%-át tette ki, miközben a kkv-k által realizált árbevétel 5,9-10,9%-át adta az országosan elért, teljes kkv-szektor által realizált árbevételnek.

3.3. Beruházások, beruházás élénkítés lehetősége

A nemzetgazdaság összes beruházásában a kis- és középvállalkozások beruházásai kisebb jelentőséggel bírnak. A 2013-2015 közötti években a kkv-k a nemzetgazdaság összes beruházásainak átlagosan csak mintegy 24,9%-át valósították meg. A beruházásban jelentősek a külföldi érdekeltségű vállalkozások és a költségvetési szervek, valamint az állami tulajdonú gazdasági társaságok beruházásai, de nem elhanyagolhatók a háztartások lakásberuházásai sem. A hazai beruházások jelentősen függenek az EU forrásoktól, ezért a 2016-os évben jelentős volt a visszaesés, a beruházási aktivitás nagymértékben elmaradt a kívánatostól.

A vállalkozásoknál és költségvetési szerveknél jelentős beruházási különbségek regisztrálhatók (41. ábra).

41. ábra. **Beruházások a vállalkozásoknál és a költségvetési szerveknél** (változás, %)

Forrás: KSH adatok alapján, Wiedemann, 2017.

A kkv-k beruházásait elemezve a vállalkozások kevesebb, mint fele (42 százaléka) készül valamilyen fejlesztésre 2017-ben (INTERNET 7). Az elmúlt éveket alacsony beruházási hajlandóság jellemzi (14. táblázat).

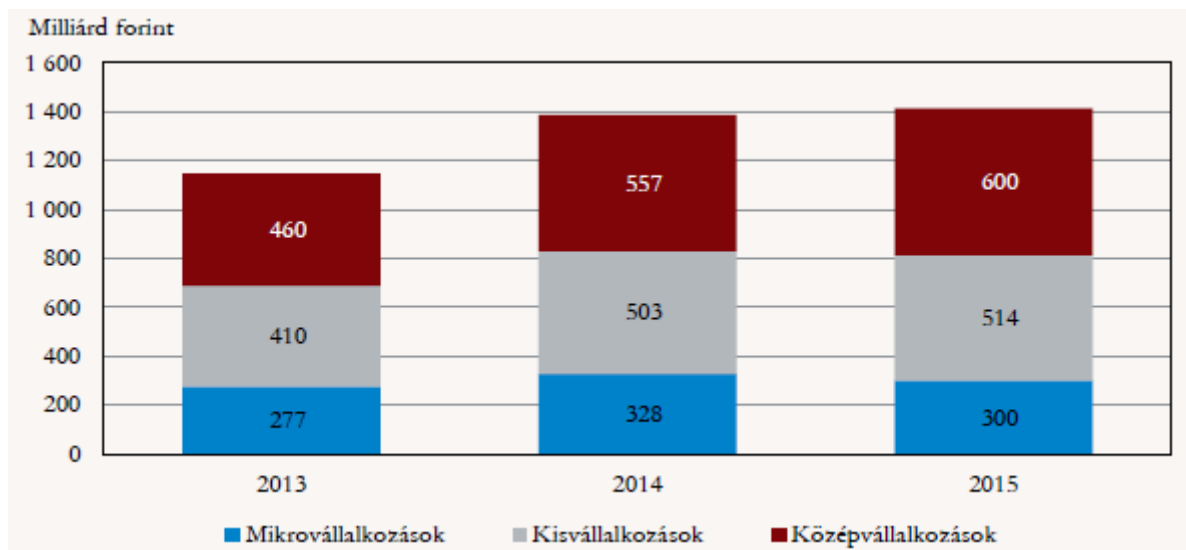
14. táblázat: A kis- és középvállalkozások nemzetgazdasági beruházásai

Év	Beruházás, millió forint	Ebből:			Becsült volumen- változás előző évhez képest, %	Részesevés, %	
		építési beruházás	gép, berendezés, jármű	egyéb		a vállalkozások összes beruházá- sából	a nemzet- gazdaság összes beruházá- sából
2013	1 147 596	448 326	663 950	35 320	n.a.	35,5	25,1
2014	1 387 644	466 678	881 791	39 175	19,2	34,8	25,1
2015 ^{a)}	1 413 985	541 500	833 138	39 347	0,3	34,1	24,5

* Előzetes adatok.

Forrás: KSH, 2016/d.

A kkv-k közül a nagyobb méretűek beruházásai jelentősebbek (42. ábra).

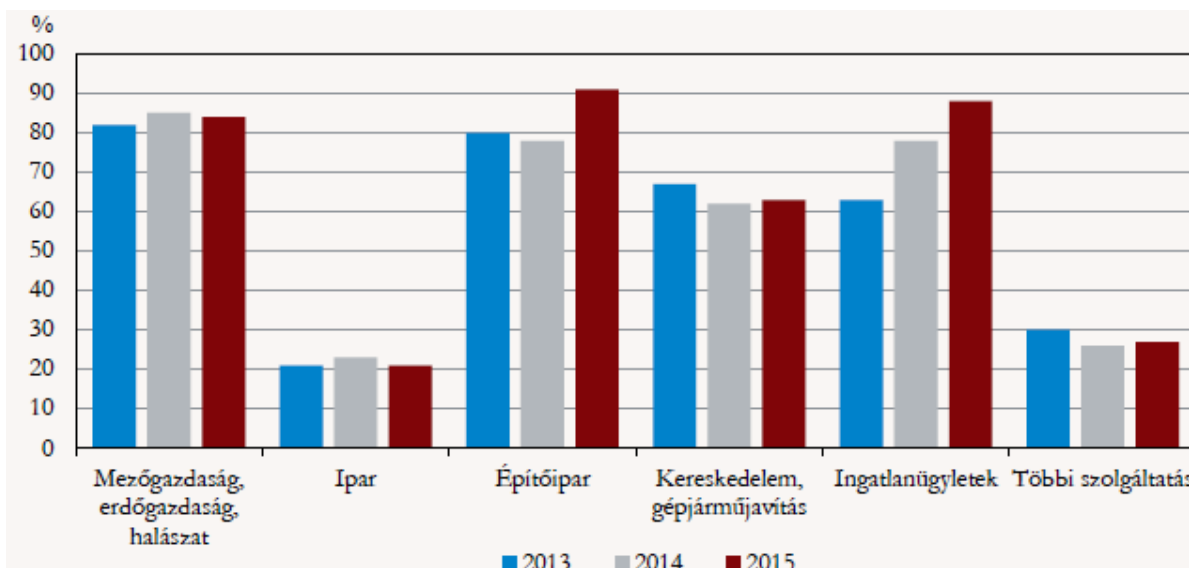
42. ábra. A Kkv-szektor nemzetgazdasági beruházásai méretkategória szerint

Forrás: KSH, 2016/d.

A célokat tekintve jelenleg népszerűek az informatikai beruházások (19%), valamint a gépjárműpark korszerűsítése (15%). A gépek, berendezések fejlesztése 21%-ról 12%-ra zuhant. Az ingatlanvásárlás népszerűtlen (3%). Visszaesés volt a szállítási és raktározási területen, a feldolgozóiparban, a szálláshely-szolgáltatásoknál, valamint a gépjárműjavításnál (INTERNET 7).

A vizsgált éveket elemezve a kkv-k beruházásainál kismérvű növekedés mutatható ki. 2013-ban egy kkv beruházásra átlagosan 1,9 millió, míg 2015-ben 2,1 millió forintot fordított. A beruházások növelése szükséges lenne. Így lehetne javítani a termelés feltételeit és a munkatermelékenységet, közvetve növelni a foglalkoztatást (DUPCSÁK – MARSELEK, 2015).

A kkv-k viszonylag kis mértékben ruháznak be az iparba és az egyéb szolgáltatásokba (43. ábra).

43. ábra. A Kkv-szektor beruházásainak részesedése a vállalkozások összes beruházásából összevont nemzetgazdasági ágak szerint

Forrás: KSH, 2016/d.

A mezőgazdaságban, az építőiparban és az ingatlanügyletekben a vállalkozások beruházásainak jelentős részét a Kkv-szektor adja.

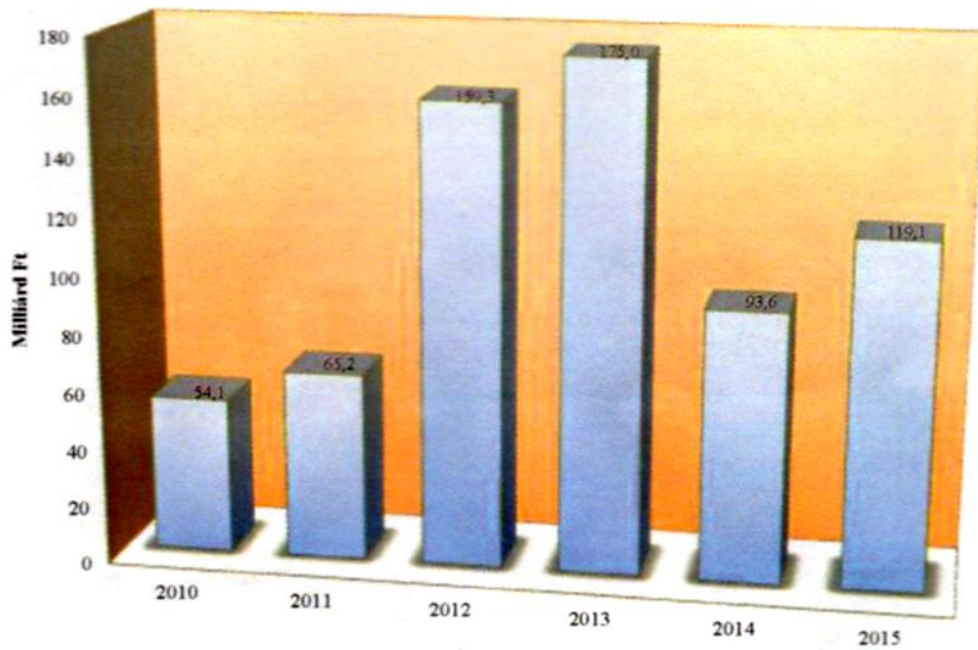
A kisvállalkozások a gazdasági helyzetet jelentősen befolyásolhatják. Az állam viszont komoly adminisztratív terheket ró a vállalkozásokra (szigorú ellenőrzés, bürokrácianövelés, jogszabály változtatások), ami visszaveti a működést. A kkv-k az ország fő foglalkoztatói (KSH, 2014). Az adminisztratív terhek 25%-os csökkentése hazánkban 200 milliárd forint nagyságrendű megtakarítást tenne lehetővé (DELOITTE, 2012).

A jelentős problémák ellenére a kkv-k gazdasági szerepe egyre nő. A nagyvállalatok költségsökkentési céllal tevékenységük egy részét kiszervezik a kkv-k-nak, ami mindkét félnek előnyös. A beszállítói körbe az innovatív, rugalmasan működő kkv-k kerülhetnek. GRIFFITH et al. (2006) kimutatta, hogy az innovatív vállalatok termelékenyebbek, az exportnövelésre alkalmasabbak.

Összességében a kkv-k beruházásai visszafogottsággal jellemezhetők. A hazai környezet nem igazán vállalkozásbarát, ezért kevesen gondolkodnak bővítésben. A vállalkozások tervezési bizonytalansága a fő gond, hiszen egy-egy gazdasági döntést követően gyorsan változhatnak az adózási feltételek, illetve az adómértékek (DUPCSÁK – MARSELEK, 2016). A bizonytalanságot főleg a magyar kis- és közepes vállalkozások viselik nehezen, hiszen nincs olyan tőkeerejük és eszközrendszerük, mint a nagyvállalatoknak (CHIKÁN, 2016) (H_2 hipotézis alátámasztása).

Ma már a kkv-k az innovatív üzleti vállalkozások terén is megjelennek, sikeresek lehetnek a hálózatra alapozott globális piacra kilépő vállalkozások (LAKATOS, 2015). Az EU-s támogatások szükségesek a beruházási hajlandóság növeléséhez. 2015-re a támogatások minden cégtípusnál erősen visszaestek, ami a beruházási aktivitást negatívan érintette (45-47. ábrák).

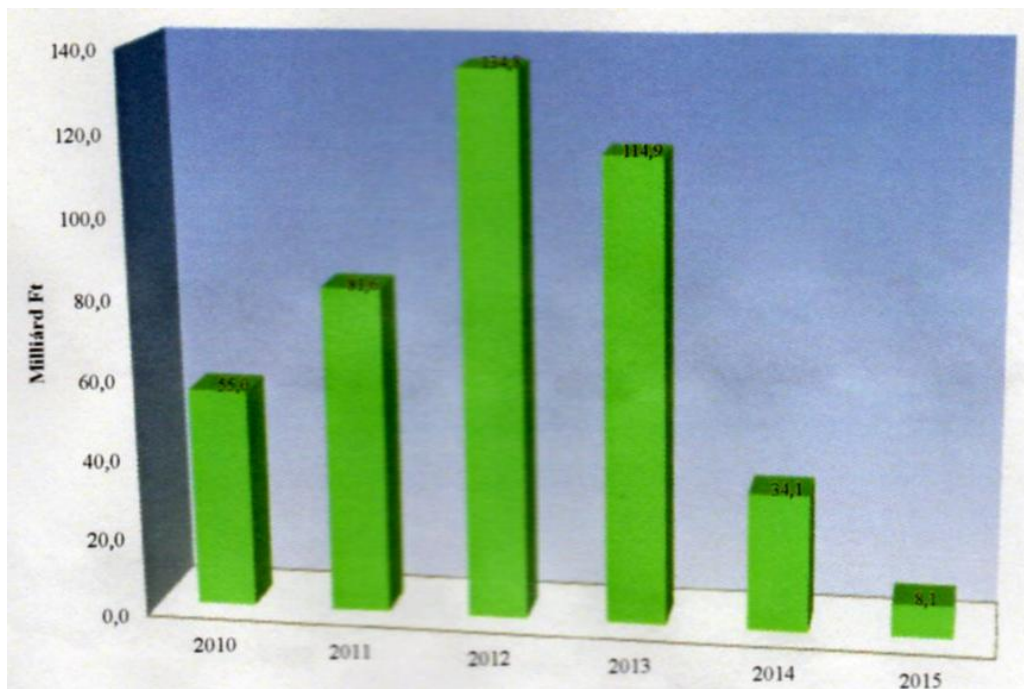
A mikro cégek támogatását a 44. ábra mutatja be.

44. ábra. A mikro cégek támogatása (milliárd forint, 2010-2014 és 2015 I-III. negyedév adatai)

Forrás: NGM, KÜM adatok alapján, idézi Dupcsák – Marselek, 2016.

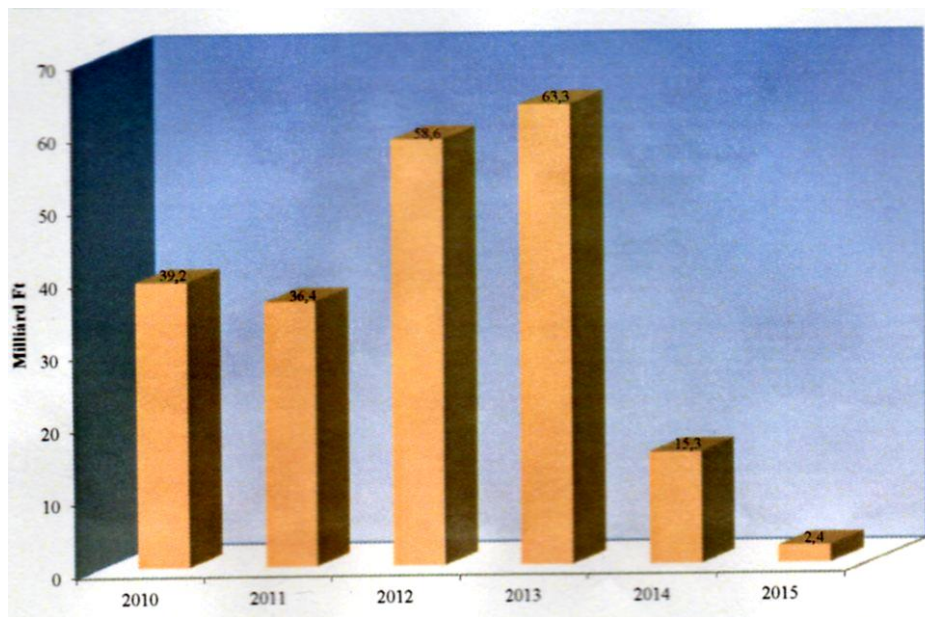
A kis cégek támogatása 2015-re teljesen visszaesett.

45. ábra. A kis cégek támogatása (milliárd forint, 2010-2014 és 2015 I-III. negyedév adatai)

Forrás: NGM, KÜM adatok alapján, idézi Dupcsák – Marselek, 2016.

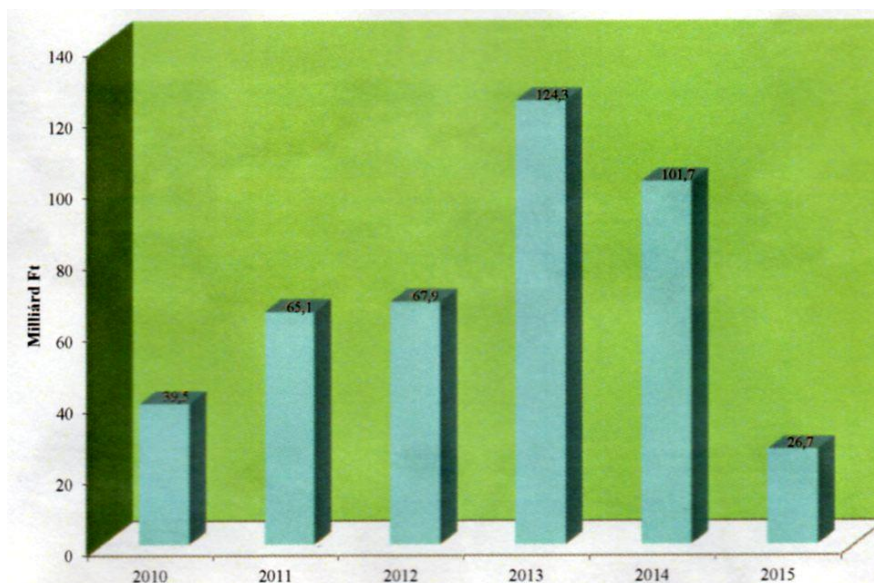
A közepes cégek támogatása a legkisebb.

46. ábra. A közepes cégek támogatása (milliárd forint, 2010-2014 és 2015 I-III. negyedév adatai)

Forrás: NGM, KÜM adatok alapján, idézi Dupcsák – Marselek, 2016.

A nagy cégek pályázati forrásból, a kis cégekkel közel azonos értékeket kaptak.

47. ábra. A nagy cégek támogatása (milliárd forint, 2010-2014 és 2015 I-III. negyedév adatai)

Forrás: NGM, KÜM adatok alapján, idézi Dupcsák – Marselek, 2016.

A cég támogatása és a támogatott cég mérete között bonyolultak az összefüggések. A foglalkoztatásban a legkisebb cégek a főszereplők, de termelékenységük gyenge. Hatékonyság és növekedés szempontjából a közepes és nagy cégek támogatása előnyös, de elemezni kell az innovativitást is.

A kkv-k stratégiája 2014-2020 tanulmány három kulcsterület fejlesztését preferálja. Ezek a következők:

- a növekedési potenciál javítása,
- a vállalati környezet fejlesztése,
- a külső finanszírozási forrásokhoz való hozzáférés megkönnyítése.

A kkv-k tevékenységének dinamizálásához szükséges a hitel. A Garantiqa Zrt. készfizető kezességi konstrukcióinak segítségével azok a vállalkozások is kaphatnak idegen forrást a tervezett beruházásokhoz, melyek e nélkül nem jutnának forráshoz. A beruházási döntésnél az anyagi fedezet az elsődleges, bár a mikro- és kisvállalkozásoknál főleg a saját nyereség adja a forrást.

2015-ben a Garantiqa Zrt. kezelésében lévő portfólió közel 450 milliárd forintnyi hitel gazdaságba jutását segítette elő (INTERNET 8). Új szabály van, ha a vállalkozó aláírja egy uniós pályázat támogatási szerződését, akkor az elnyert összeg 50 százalékát lehívhatja (INTERNET 9). 2014 és 2020 között jelentős EU forrásokhoz juthat az ország. A kkv-k 580 milliárd forint vissza nem térítendő támogatáshoz juthatnak 2017. évben, és 170 milliárd forint kedvezményes hitel is elérhető lesz. A legfontosabb támogatási lehetőségeket a 48. ábra mutatja be.

48. ábra. A legfontosabb uniós pénzcsoportok

Forrás: Miniszterelnökség, idézi Gyöngyösi, 2017.

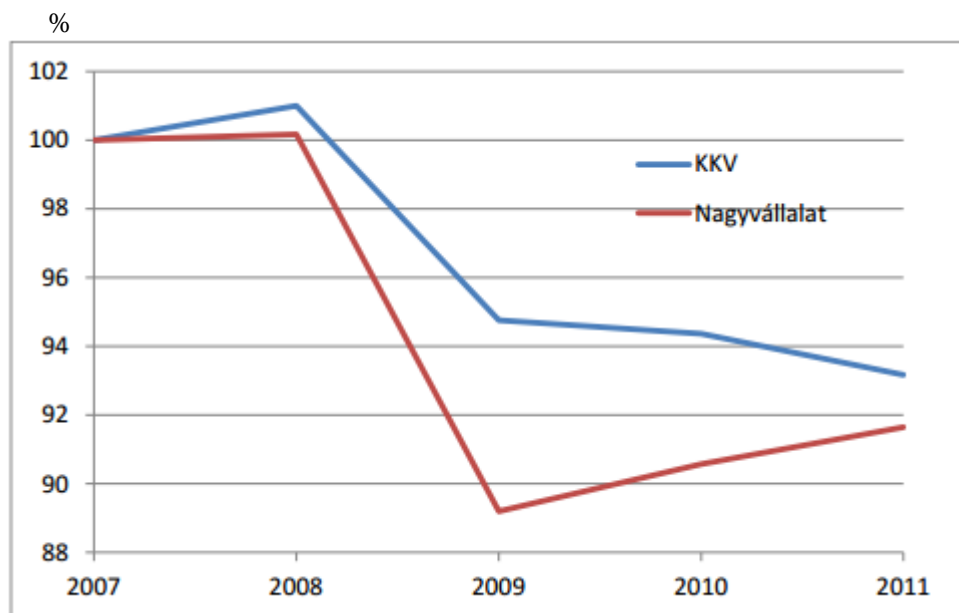
A 2017-es pályázatok sokrétűen felhasználhatók, 3 és 500 millió forint között juthatnak forráshoz a cégek. Finanszírozhatók:

- új épületek, műhelyek, raktárak,
- gépek, gyártósorok, szerszámok, nehézgépek és földmunkagépek,
- napelemek, napkollektorok, fűtéskorszerűsítés, geotermikus energiahasznosítás,
- informatika,
- falusi turizmus, piaci megjelenés, munkahelyi képzések.

3.4. A kkv-k szerepe a foglalkoztatásban

Hazánkban az 1990-es éveket megelőzően, a gazdasági és politikai rendszerváltozás előtt a foglalkoztatásban a nagyvállalatok domináltak. A kkv-k foglalkoztatási szerepének növekedését a gazdasági rendszerváltás során megvalósuló intézményi változások és a gazdasági szerkezet átalakulása váltotta ki. 1992-től – csökkenő összfoglalkoztatás mellett – a foglalkoztatás csak a mikro- és kisvállalkozásoknál nőtt. A változások eredményeképpen csökkent a vállalkozások mérete és jelentős volt az alkalmazottak nélküli vállalkozások száma.

A 2008-as válság hatására csökkent a foglalkoztatás a nagyvállalatoknál nagyobb, a kkv-knál kisebb mértékben. A kkv-knál a foglalkoztatotti csökkenés máig tart, a kilábalás a nagyobb cégeknél gyorsabb. A kisebb vállalatméret általában nem kedvező, a válság utáni időszakban a Kkv-szektor átalakulása foglalkoztatási és versenyképességi szempontból is kedvezőtlen volt. A válság utáni változásokat a 49. ábra szemlélteti.

49. ábra. **Foglalkoztatott létszám alakulása méretkategóriák szerint (2007=100%)**
 Forrás: Nemzetgazdasági Minisztérium, 2013.

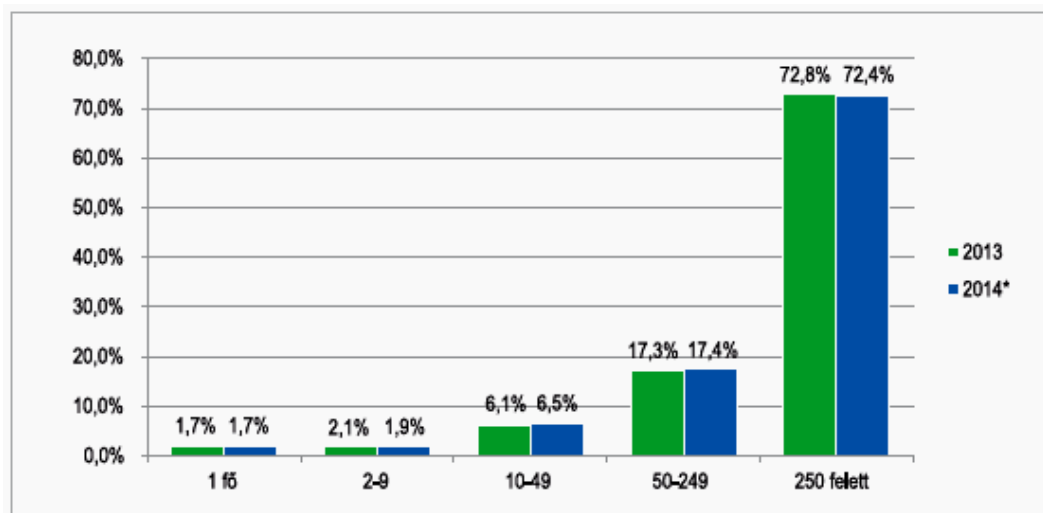
A kkv-k stratégiája időszakonként változó volt. A 2003-2006 közötti időszakra a 1213/2002. (XII. 23.) Korm. határozattal elfogadott Széchenyi Vállalkozásfejlesztési Program jelentette a fő elképzeléseket. 2007 és 2013 között a kormány által elfogadott kis- és középvállalkozások fejlesztésének stratégiája volt a meghatározó.

A 2014-2020 években jelentős EU-s forrásokat használhatunk fel. Ennek értelmes elköltéséhez egy stratégia szükséges, melynek kidolgozását a 1121/2013. (III. 11.) Korm. határozat a Nemzetgazdasági Minisztériumra bízta. A stratégia előírja a kkv-fejlesztés középtávú céljait és eszközeit az adott időszakra és meghatározza az EU-s források kkv-fejlesztésre fordítható részét. A kkv-k esetében a válság óta a foglalkoztatás 10%-kal csökkent.

A kkv-k termelékenységének javítása a gazdasági szerkezet változásával történhet meg. A termelékenység javítás, foglalkoztatás csökkenést is jelent. Az elemzések azt mutatják, hogy a foglalkoztatás növelésének piaci alapon már nincs tere, a foglalkoztatás növelése a kkv-szektor nemzetközi versenyképességének javításával érhető el (NEMZETGAZDASÁGI MINISZTERIUM, 2013).

A versenyképesség javulása a hatékonyság növelését feltételezi, ami az élőmunka-igény csökkenésével jár együtt, ezért a foglalkoztatás növelés csak nagyarányú piacbővülés mellett valósulhat meg. Ehhez kellene a növekvő, innovatív kkv-k.

A kkv-k akkor tudják a foglalkoztatást növelni, ha meg tudnak jelenni a világgazdaságban, egyre jövedelmezőbb árukkal, vagy szolgáltatásokkal, hiszen a belső piac mérete a növekedést limitálja. A lehetőségek a hálózati gazdaság kiterjesztésével és a klaszterlehetőségek kihasználásával javíthatók. A kkv-k egy erős árversenyben képtelenek helytállni, és sem a termelés bővítése sem az olcsó erőforrásokra település nem megoldás (HOLLÓ – MARSELEK, 2016/a). Az export növelése lehetne a kiút, de erre csak főleg a nagyvállalatok alkalmasak (50. ábra).

50. ábra. Az export és a létszám összefüggései

* előzetes adatok

Forrás: KSH adatszolgáltatása alapján, Nemzetgazdasági Minisztérium (2016) A kkv-k helyzete Magyarországon 2014.

A nemzetközi piacokra történő belépésnél a vállalatméret és a tulajdonosi szerkezet is számít (KÁLLAY – LENGYEL, 2008). Az export orientáció inkább a külföldi tulajdonú kkv-kra jellemző. A növekedés a hazai multi cégek beszállítói hálózatához kapcsolódva is elképzelhető.

3.4.1. A hazai foglalkoztatás helyzete

A hazai foglalkoztatottak száma történelmi csúcst ért el 2016-ban, a külföldön dolgozókat és a közfoglalkoztatottakat is számolva 4 millió 391 ezer fő volt (15. táblázat).

15. táblázat: A 15-74 éves foglalkoztatottak létszámának alakulása, 2016. július - szeptember

Megnevezés	Létszám, ezer fő	Létszámváltozás ^{a)}	
		ezer fő	%
A hazai elsődleges munkaerőpiacon dolgozik	4 051,9	127,9	3,3
Közfoglalkoztatottnak tekinti magát	225,6	-1,0	-0,5
Külföldi telephelyen dolgozik	113,2	-1,0	-0,9
Összesen	4 390,7	125,9	3,0

^{a)} Az előző év azonos időszakához képest

Forrás: KSH 2016, Internet 10

A munkaerő kínálati többlet mára megváltozott. Az egészségügyben, a kereskedelemben és a vendéglátásban (szezonális jelleggel) jelen van a munkaerőhiány is. A foglalkoztatottak száma minden régióban nőtt (16. táblázat).

16. táblázat: A foglalkoztatottak száma és korábbi időszakokhoz viszonyított változása

(ezer fő)

Megnevezés	Foglalkoztatottak száma			Foglalkoztatottak számának változása, 2015	
	2010	2014	2015	2010-hez képest	2014-hez képest
Összesen	3732,4	4100,8	4210,5	478,1	109,7
<i>Férfi</i>	1992,5	2220,5	2283,5	290,8	63,0
<i>Nő</i>	1739,8	1880,4	1927,0	187,2	46,7
Közép-Magyarország	1190,4	1310,4	1343,0	152,8	32,6
<i>Közép-Dunántúl</i>	428,4	467,7	488,1	59,7	20,4
<i>Nyugat-Dunántúl</i>	399,7	442,7	450,1	50,4	7,4
<i>Dél-Dunántúl</i>	336,9	359,3	362,6	25,7	3,2
Észak-Magyarország	394,4	433,8	452,6	58,2	18,8
<i>Észak-Alföld</i>	502,8	576,9	589,0	86,2	12,1
<i>Dél-Alföld</i>	479,9	510,0	525,1	45,3	15,1
Alkalmazott	3272,7	3652,1	3753,8	481,1	101,7
<i>Társas vállalkozás, szövetkezet tagja</i>	140,4	160,9	152,0	11,6	-8,8
<i>Vállalkozó, önálló</i>	306,9	274,8	293,3	-13,5	18,6
<i>Segítő családtag</i>	12,4	13,1	11,4	-1,0	-1,8
<i>Belföldi telephelyen dolgozik</i>	3682,9	4001,1	4099,4	416,5	98,3
<i>ebből: közfoglalkoztatottnak tekinti magát</i>	75,1	175,2	211,6	136,5	36,4
<i>Külföldi telephelyen dolgozik</i>	49,5	99,7	111,1	61,6	11,4

Forrás: munkaerő-felmérés, idézi KSH Statisztikai Tükör, 2016/f.

Az egyes nemzetgazdasági ágakban foglalkoztatottak számát és a változásokat a 17. táblázat mutatja be (SZÚCS et al., 2016).

17. táblázat: A foglalkoztatottak száma néhány kiemelt nemzetgazdasági ágban, 2015 (a 15-64 éves népességben belül)

Ág	Ezer fő	Változás az előző évhez képest (%)	A nők aránya (%)
<i>Mezőgazdaság</i>	199,8	7,7	24,1
<i>Ipar</i>	997,0	0,9	34,9
<i>Ebből: feldolgozóipar</i>	897,9	1,4	36,3
<i>víz- és hulladékgyártás</i>	55,9	0,3	23,3
<i>Építőipar</i>	270,5	5,3	6,2
<i>Kereskedelem, gépjárműjavítás</i>	535,2	-1,6	55,2
<i>Szállítás, raktározás</i>	267,7	3,7	25,7
<i>Szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás</i>	181,7	8,9	55,5
<i>Információ, kommunikáció</i>	101,5	-1,0	29,5
<i>Pénzügyi, biztosítási tevékenység</i>	87,2	-7,6	66,5
<i>Tudományos és műszaki tevékenység</i>	151,7	3,1	56,3
<i>Adminisztratív szolgáltatás</i>	151,1	4,4	37,4
<i>Közigazgatás, oktatás, egészségügyi szolgáltatás</i>	1027,6	4,1	66,6
Nemzetgazdaság összesen	4175,8	2,6	45,8

Forrás: KSH, Magyarország számokban, 2016/e.

A munkanélküliségi ráta 4,4% volt 2016 végén, a helyzet minden területen javult (INTERNET 11) (3. melléklet).

3.4.2. A kkv-k szerepe a foglalkoztatásban nemzetgazdasági ágak és régiók szerint

A 2015. évi előzetes adatok alapján a kkv-knál a szervezet tevékenységében részt vevők éves átlagos létszáma összesen 1 millió 952,3 ezer fő volt, ebből 21,8 ezer fő a nonprofit gazdasági társaságoknál dolgozott. A kkv-k foglalkoztatási súlya 2014-2015-re stabilizálódott, a kkv-knál foglalkoztatottak aránya a kkv körbe tartozók esetében 68,1 százalék volt, a vállalkozások összesenből 2015-ben (18. táblázat) a nonprofit szervezeteket is figyelembe véve pedig az arány 66,9% volt.

18. táblázat: Szervezet tevékenységében részt vevők éves átlagos száma

(ezer fő)

Megnevezés	Vállalkozások összesen ^{a)}			Ebből: vállalkozások nonprofit gazdasági társaságok nélkül (gazdálkodási forma alapján vállalkozásnak minősülő szervezetek)		
	2013	2014	2015 ^{b)}	2013	2014	2015 ^{b)}
Kkv körbe tartozók	1 820,9	1870,9	1952,3	1820,9	1870,3	1930,5
Kkv körbe nem tartozók	840,9	881,9	963,1	840,9	876,0	905,2
Együtt	2 661,8	2751,7	2915,4	2661,8	2746,2	2835,7

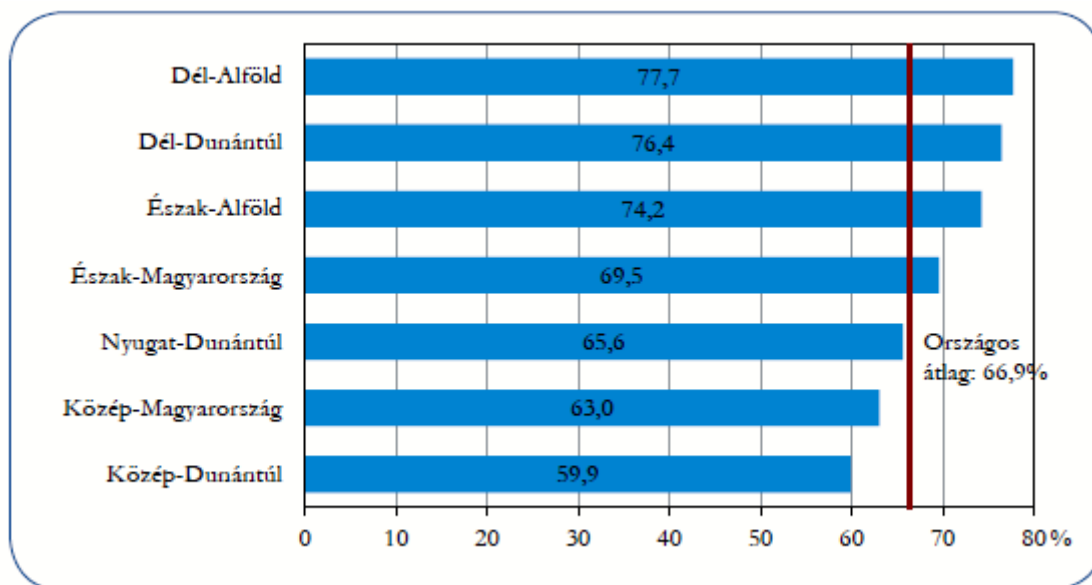
^{a)} A kiadvány módszertanának megfelelően a vállalkozások közé soroljuk a nonprofit gazdasági társaságokat.

^{b)} Előzetes adatok

Forrás: KSH, 2016/d.

A vállalkozások méretét nézve nagy számuk miatt a mikro-vállalkozások, a kkv-knál foglalkoztatottak 57,7%-nak biztosított munkahelyet, a kisvállalkozások foglalkoztatási súlya 26,7% volt, a közepes vállalkozásoké pedig 19,6% volt 2015-ben.

A kkv-k foglalkoztatási szerepe régióként változó. A kkv-körben foglalkoztatottak aránya (nonprofit gazdasági társaságokat beleértve) a jelentős külföldi tőkebefektetéseket és nagyvállalati központokat adó Közép-Magyarországon és Közép-Dunántúlon volt a legalacsonyabb. Dél-Alföldön és Dél-Dunántúlon az arány jóval magasabb (51. ábra).

51. ábra. A kis- és középvállalkozásoknál foglalkoztatottak aránya az összes vállalkozás körében,* 2015

*Székhely szerinti adatok alapján.

Forrás: KSH, 2016/d.

Sok esetben a régiók közötti munkaerő-piaci különbségek a munkaerő átlagos képzettségi szintjére vezethetők vissza (JELEN et al., 2010).

Közép-Magyarországon a szolgáltatásban dolgozók aránya 2015-ben 77,1% volt, a többi régióban ez az arány 59,4 és 62,3% között szóródott. A mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya Észak- és Dél-Alföldön 9% körül alakult, más régiókban ez jelentősen kevesebb. Az ipari vállalkozások aránya Közép-Magyarországon 13,6% volt 2015-ben, más régiókban ez az arány 21,2 és 22,8% között mozgott, de Észak-Magyarországon 22,8% volt.

A 2014-2020-as uniós pályázati ciklus rengeteg lehetőséget jelenthet a gazdaságfejlesztés terén. A hozzáadott értéket hazánkban 50%-os arányban a külföldi tulajdonú cégek produkálják, szemben az unió 25%-os arányával. A magyar tulajdonú cégek termelékenységére nagyon elmarad a külföldi tulajdonúaktól és a különbség 2008-2013 között növekedett a hazai cégek stagnálása mellett.

A 2014-2020-ig tartó időszak összes forrása 7 800 milliárd forint, melynek 60%-a fordítható gazdaságfejlesztésre és ebből 15,84% fordítható a kkv-k fejlesztésére. Egy másik 16% fordítható a 60%-ból a foglalkoztatás bővítésére. Ehhez még jön 9% innovációs keret. Az önerőt az MNB Növekedési Hitelprogramja adhatja. A kormány két programban is rögzítette a garanciahelyzet javítását, mert a kis cégek garanciavállalás nélkül nem tudnak részt venni a pályázati kiírásban. A Magyar Iparszövetség ügyvezető elnöke szerint a hazai vállalkozások számára az idegenforgalmat, a szolgáltatást, a turizmust, a gyógyturizmust és az élelmiszeripart lehet ígéretes területnek tekinteni (INTERNET 12).

4. A PRIMERKUTATÁS MÓDSZERTANI KÉRDÉSEI

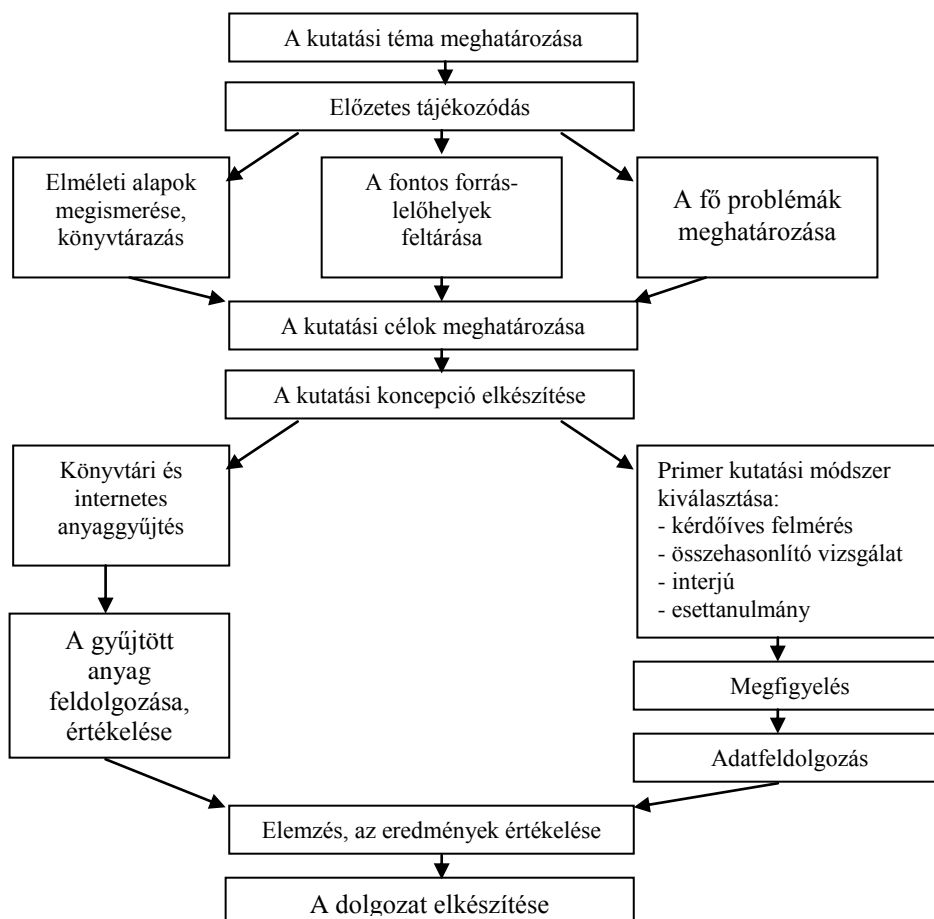
A tudományos kutatás fogalmára sok eltérő meghatározást ismerünk. MAJOROS (2004) szerint „a tudományos kutatás nem más, mint tudatos, módszeres megismerési gyakorlat, amely képessé tesz a világ újdonságainak megismerésére.”

Egyesek kutatás alatt analitikus ismeretfejlesztést értenek, ami tulajdonképpen alapkutatás. SZÚCS I. (2008) közli, hogy a kutatás fogalma ennél tágabb, tehát kutatás a diszciplináris kutatás, ami szintetizáló ismeretfejlesztés, de a kettő egységét jelentő alkalmazott kutatás is (analitikus és szintetizáló problémamegoldás).

Az Országgyűlés törvényben szabályozta (2014. évi LXVI. törvény) a kutatásfejlesztést, az innovációt és a kapcsolódó szolgáltatásokat (PALLÁS, 2016).

4.1. A kutatás menete

A kutatás egy folyamat, tehát ábraként is megjeleníthető (52. ábra).

52. ábra. A kutatási folyamat

Forrás: Majoros, 2003.

4.2. A kutatások adatbázisa és módszertana

Szekunderkutatás

A szekunderkutatás során mások adatait és közzétett eredményeit használtam fel. Ez azt is jelenti, hogy a feldolgozás során a már ismert eredményeket rendszereztem és értékeltem Disszertációm 3. fejezetében részletesen elemeztem a kkv-k helyzetét, lehetőségeit és hazai működésüket összehasonlítva EU-s adatokkal. A főbb elemzett témák a következők:

- a 2008-as válság hatásai és az eredményes működést gátló tényezők,
- a külső környezeti tényezőkhöz való alkalmazkodás,
- a versenyképesség változása,
- hitel és finanszírozás lehetőségei,
- beruházás helyzete,
- foglalkoztatás alakulása.

A kutatás során KSH kiadványokat és ezekhez kapcsolódó STADAT adatbázisokat, valamint EUROSTAT adatokat használtam, utolsó évként általában 2015-ös adatokat értem el.

Az irodalmi feldolgozás fejezet után külön kiemeltem a szekunder kutatási eredményeket, amelyek segítették hipotéziseim részleges bizonyítását.

Primerkutatás

A primerkutatásomban a hipotézisek igaz vagy hamis voltát kívánom igazolni. Ennek megfelelően hajtottam végre a szekunder- és primerkutatásokat is.

Napjainkban a termelő üzemektől nehéz adatokhoz jutni, így az adatgyűjtés az egyéni adatgyűjtés felé tolódott el, melynek fő lehetősége a kérdőíves elemzés. Primerkutatásom tehát a kérdőíves elemzésre épült, melynek során véletlen mintavételt alkalmaztam.

A reprezentatív adatfelvétel eredményeinek értelmezése logikai szempontból az indukció elvén alapszik, vagyis az egyes esetekből vonunk le általánosítható következtetéseket. Követelmény a mintával szemben – mely az alapsokasághoz képest kisebb létszámú –, hogy „tömeges” legyen. A társadalmi-gazdasági jelenségek elemzéséhez minimum néhány száz egységből kell állnia a mintának is (LEHOTA, 2001).

Az információgyűjtést kérdőíves felmérés és mélyinterjúk segítségével végeztem a primerkutatáshoz. A primeradatgyűjtés azért szükséges, hogy közvetlenül a vizsgált kkv-któl kapjam az adatokat, melyekkel pontosítani tudtam hipotéziseim igaz vagy hamis voltát (SZÚCS I., 2002).

A felmérés során előtesztelt kérdőíveket alkalmaztam, melyet a **2. melléklet** részletesen bemutat. A kiküldött **325** kérdőív közül **220** értékelhető kérdőív érkezett vissza, illetve került feldolgozásra. A válaszadók nem mindegyike válaszolt minden kérdésre, így az értékelésnél kis eltérések adódhatnak, tehát általában 220-nál kevesebb az értékelt válasz.

A kérdőíves adatgyűjtést 2016 októbere és 2017 márciusa között valósítottam meg. A mintavétel során főleg az észak-magyarországi kkv-k kerültek bevonásra. Ennek oka részben a könnyebb elérhetőség (ismeretség) részben a régió alaposabb megismerésének szándéka. Korábbi publikációim is részben ehhez a vállalkozói körhöz köthetők, ezért is gondolkodtam az észak-magyarországi régió kkv-inak vizsgálatában.

A régió az EU régiók között egyre rosszabb helyzetben van, az itteni kkv-k helyzetének javítása sokat segíthetne. A szekunder megállapítások általánosíthatók, a primer esetében az általánosítás csak mérlegelés után fogadható el. A 220 minta az eredeti sokaságra elegendő információt nyújt. A minta alapját az észak-magyarországi kkv-k címlistája képezte. Homogén véges sokaság esetén a mintaelemeket visszatevés nélkül választom ki, elemenként egyenlő valószínűséggel. A mintavétel így történt.

Az ismert kkv-knak számot adtam és sorshúzással húztam ki a kiválasztottakat. Megvoltak a kkv címek vagy e-mailek. A nagy számok törvénye a tömegjelenségek keretén belül érvényesül és az alkalmazás feltétele, hogy a véletlen hatást ne korlátozzuk.

KÖVES – PÁRNICZKY (1973) ismerteti, hogy a minta nagysága az adatfelvétel pontosságával és megbízhatóságával van összefüggésben. A minta reprezentativitása viszont nem a mintaelem-szám, hanem a mintakiválasztás módszerének függvénye. Ez alapján meg tudtam határozni a régióban vizsgálni kívánt teljes minta számát, amit a mintára vonatkozó számításnál felhasználtam.

A statisztikai mintavétel során figyelembe vettem a szükséges mintaelem-szám kiválasztására használt statisztikai módszertani eljárást. A mintaelem-szám eldöntése azért fontos, mert az elemszám nagyságától függ a becslés pontossága. A nagyszámú mintavétel viszont költséges, tehát ésszerű döntést kell hozni a mintába kerülő elemek számát illetően.

A reprezentáció fokát ellenőriztem. A beérkezett kérdőívekből részmintát képeztem (kérdőívek 50%-a) az SPSS program Random Samples of Cases parancsával. Ezt megismételtem tíz esetben és a mintaátlagok szórása a kérdőív minden változójánál az átlagok 5%-a alatt maradt. Ez azt bizonyítja, hogy a teljes minta esetében is a mintaátlag szórása kisebb, mint 5% (a kiugró értékek a teljes mintánál relatíve még kisebb súlyúak az eredményre nézve).

A mintába bekerülő elemek számát a SZÚCS I. (2008) által közölt képlet alapján határoztam meg:

$$n = \frac{t^2 \cdot s^2}{h^2}$$

n = szükséges mintaelem-szám

s = korrigált szórás

t = Student-féle táblázatbeli „t” érték

h = hiba (átlag*0,05)

Az így elvégzett számítás alapján határoztam meg az elemzéshez szükséges kérdőívek számát, tehát a 220 kérdőív a vizsgált kérdések többségénél megfelelő reprezentativitást jelent.

A kérdőívben rögzített adatok tudományos módszereken alapuló statisztikai számítások során kerültek kiértékelésre. Az adatok bevitele után a statisztikai feldolgozás az SPSS 20.0 program segítségével történt.

RUDAS (2005) utal a reprezentativitás lehetőségére. Úgy látja, könnyen lehetséges, hogy a minta valamely szempontból reprezentatív, de egy más szempont szerint már nem az. A minta mindig csak bizonyos változók szerint lehet reprezentatív. Akkor ítélnéjük mintánkat reprezentatívnak, ha a mintában tapasztalt értékeket összehasonlítjuk a populációra jellemző értékekkel.

KEHL – RAPPAL (2006) ismerteti a mintaelem-szám tervezését Likert skálát tartalmazó lekérdésekben. Bebizonyítják, hogy abban az esetben, ha valamilyen szakértői információ, vagy előzetes eredmény alapján jól meg tudjuk határozni az adott kérdésre adott válaszok eloszlásának típusát, akkor egy előre adott hibahatár előre adott megbízhatósági szinten történő elérése az általánosan alkalmazottnál jóval kisebb mintával is megvalósítható. Ötfokozatú skálán a különböző hibahatárokhoz tartozó elemszámok a 19. táblázatban szerepelnek.

19. táblázat: **Az aszimmetrikus, illetve néhány szimmetrikus eloszlás esetén szükséges mintaelem-számok, $1 - \alpha = 0,955$**

$\Delta^{(5)}$	Egyenletes	Egyenletesen növekvő	Kvázi normális
0,02	20 000	15 556	7 553
0,04	5 000	3 889	1 888
0,1	800	622	302
0,2	200	156	76

Forrás: Kehl – Rappai, 2006.

A 19. táblázat alapján a 220 minta elegendő reprezentativitást jelent. Ez azért is fontos, mert a szükségesnél nagyobb minta felvétele és feldolgozása jelentős költségtöbbletet jelent.

4.3. A kutatás során felhasznált statisztikai módszerek

A matematikai statisztika a kutatások módszertanában fontos szerepet játszik. Az objektív statisztikai módszerek teszik lehetővé a kutatási hipotézisek igazolását vagy elvetését (SZÚCS I., 2008).

Idősorok elemzése

A statisztika feladata a társadalmi-gazdasági jelenségek számbavétele és elemzése. Az idősorok szerepe jelentős, hiszen a társadalmi-gazdasági folyamatok változását az idő függvényében mutatják be. A számításhoz ERTSEY (2008) szerint szükséges:

- kellő számú adat,
- az adatoknak az időbeli ismérvek által meghatározott sorrendben, egymástól azonos távolságban lévő időpontokra kell vonatkozniuk,
- a vizsgált adatok tartalma azonos legyen.

Az időben változó jelenségek alakulásában mindig megfigyelhetünk alapvető tendenciákat (növekedés, csökkenés stb.). A megfigyelt jelenségek tapasztalatai alapján felírhatunk egy olyan függvényt, amely az időbeli változás alapirányzatát fejezi ki. A függvény típusa szerint lehet:

- lineáris,
- exponenciális,
- parabola,
- logisztikus (S-alakú).

Egy- és többváltozós elemzések

Egyváltozós elemzések számításai:

- Megoszlások

A válaszadók véleményének gyakoriságát tudtam felmérni egy-egy konkrét kérdésre vonatkozóan. Ilyen esetben lehetőség nyílik a válaszadók meghatározott változók mentén történő csoportosítására.

- **Átlag**

Az átlag egy adatsokaságra jellemző szám. Egy számsokaság átlaga az adatok összegének és számának hányadosa.

Olyan helyzetmutató változó, amely mentén a vizsgált adatsor szóródik. Intervallum és arányskálákon mért adatok vizsgálatára alkalmas. Egy számként fejezi ki az általam vizsgált adatsort.

- **Szórás**

A **szórás** az egyes értékek számtani átlagtól vett eltéréseinek négyzetes átlaga, vagyis megmutatja, hogy az ismértékek mennyivel térnek el átlagosan az átlagtól. A szórás a legfontosabb szóródási mérőszám.

A középérték mutatók a mintát egy számmal fejezik ki, de nem mérik a minta elemeinek szétszórtságát, azaz a középértéktől való eltérést. A szórás tehát azt mutatja, hogy a válaszadók véleménye egy adott kérdés megítélésében mennyire különböző, mennyire változékony.

A **többszörös elemzési módszerek** alkalmazását azért tartottam fontosnak, mert lehetővé teszik a változók alcsoportjai között meglévő összefüggések feltárását, magyarázatát. A kvantitatív kutatás során alkalmazott többszörös elemzési módszerek közül elsősorban **nem paraméteres próbákat** alkalmaztam. Az ilyen típusú vizsgálatok azokban az esetekben is alkalmazhatók, amikor a minta eloszlása a normálistól eltérő, az adatok nem alkalmasak paraméteres vizsgálatok elvégzésére.

FODOR (2006) a nem paraméteres próbák legfőbb előnyeit az alábbiakban foglalja össze:

- nem normális eloszlású minta esetén, akkor is alkalmazhatók, ha az adatokat ordinális, vagy arányskálán vettük fel;
- olyan hipotézisek vizsgálatára is alkalmasak, amelyek nem tartalmazzak a mintára jellemző paramétereket.
 - Alkalmazhatósági köre: A Kruskal - Wallis próba egy legalább ordinális változó mediánját hasonlítja össze kettőnél több független csoport esetében.
 - Nullhipotézise szerint a mediánok az egyes csoportokban megegyeznek.
 - A Kruskal - Wallis próbának nincs előfeltétele. A próba paraméteres megfelelője az egy szempontos varianciaanalízis, amelyet gyakran szívesebben használnak fel a Kruskal - Wallis helyett, mivel ennek szigorúbb feltételei folytán megbízhatóbb eredményeket kaphatunk. A legfontosabb döntési szempont, hogy az egy szempontos varianciaanalízis előfeltételei teljesülnek-e? (INTERNET 13)

Hipotézisem vizsgálatához a rangsoroláson alapuló módszerek bizonyultak a legalkalmasabbnak.

„Ha a csoportképző ismérv kétváltozós Mann - Whitney, ha több változós Kruskal - Wallis próba használható, a rang-transzformáció után a rangok átlagával tájékoztat a felvetett hipotézis elfogadásáról vagy elvetéséről” (BÁCSNÉ BÁBA, 2006; 2009).

- **Kruskal - Wallis teszt**

A vizsgálataimban szereplő három vagy több független minták közötti különbségek tesztelésére a Kruskal - Wallis tesztet alkalmaztam (KRUSKAL – WALLIS, 1952). Az eljárás lényegében a Mann Whitney próba általánosítása és kiterjesztése.

A Kruskal – Wallis teszt a nem paraméteres statisztikai eljárások köréhez tartozik. A próba kettőnél több független minta átlagának összehasonlítására szolgál, gyakorlatilag nem más, mint az ordinális skálán mért adatok varianciaanalízise.

Nem igényli a változók normális eloszlását, azonban minden egyes minta elemszáma legalább 5 kell, hogy legyen. További feltételei a véletlen mintavétel, amely biztosítja az egyes változók egyenlő eloszlását a H_0 fennállása esetén, a független minták és legalább ordinális skálán mérhető változók esetében használatos.

H_0 : A csoportok mediánjai egyenlőek.

H_1 : A csoportok között legalább két csoport mediánja különbözik.

Rang-transzformációs eljárásnak is nevezik, mivel a minták egyesítését követően a rangszámok meghatározását kell elvégezni. A próba során a független mintákat egyesítjük, így keletkezik az egyesített, közös minta, melyet sorba rendezünk (FIDY – MAKARA, 2005). A mintaelemekhez rangszámokat rendelünk, majd csoportonként (oszloponként) összeadjuk, és átlagoljuk az egyes minták rangjait. Amennyiben a minta megfelelő nagyságú, vagyis minden minta elemszáma legalább öt, kiszámíthatjuk a H -val jelölt próbastatisztika értékét.

$$H = \sum (T_x^2 \frac{12}{N(N+1)} / n_x) - 3(N+1)$$

ahol: n_x = az x -edik minta nagysága, $N = n_1$ és $n_2 + \dots + n_x$, azaz az összes vizsgált csoport száma, T = a rangadatok összege.

$$H = \frac{12}{N(N+1)} \left(\frac{R_1^2}{n_1} + \frac{R_2^2}{n_2} + \dots + \frac{R_k^2}{n_k} \right) - 3(N+1),$$

ahol n_x = x -edik minta elemszáma, R_x az x -edik minta rangösszege, N = minták elemszámainak összege, azaz $N = \sum n_x$ (VINCZE – VARBANOVÁ, 1993).

- Feltáró faktorelemzés

A többváltozós módszerek esetén az összes megfigyelési változó közötti kölcsönhatást tesszük vizsgálat tárgyává. Feltételezzük, hogy közöttük vagy bizonyos csoportjaik között azért észlelünk szoros összefüggést, mert az azonos csoportokhoz tartozó változók egy-egy közös, a háttérben ható okoktól, vagy tényezőktől függenek, melyeket ok- vagy háttérváltozóknak nevezünk.

SAJTOS – MITEV (2007) szerint a feltáró faktorelemzésnek két típusát különböztethetjük meg. Az egyik a főkomponens-elemzés, a másik a közös faktorelemzés. Az elemzés során kimutatható, hogy mely eredeti változók tartoznak össze. A főkomponens-elemzés a teljes varianciát, a közös faktorelemzés csak a közös varianciát használja. Az elemzés során új változókat, faktorokat állítunk elő, amelyekről nem rendelkezünk információkkal. Amennyiben jól ismerjük a változóinkat, valamint a legmagasabb magyarázott varianciahányad elérése a cél, legkevesebb faktor segítségével, akkor a főkomponens-elemzést célszerű használni. A faktorelemzés akkor használható, ha nem ismerjük a változóinkat, nincs információnk az egyedi és a hibavariancia mértékéről. Célunk a rejtett dimenziók feltárása (SZÚCS A., 2015).

A módszer lényege, hogy a kölcsönösen összefüggő eredeti változók helyett fiktív, független háttérváltozókat határozok meg, és ezek segítségével a megfigyelési egységek eredeti jellemzőjét nála kevesebb számú mesterséges koordinátával helyettesítem. A kevésbé lényeges információk elhagyásával a változók száma csökken, így az ok-okozati összefüggések jobban kiemelhetők.

A régi változók lineáris kombinációjával új változókat (főkomponenseket) állítunk elő. Kiszámú háttérváltozó segítségével a teljes mátrixot lehet viszonylag jól reprezentálni.

A mért változók közötti korrelációs mátrixból hozza létre az SPSS program azokat a súlyokat, amelyek biztosítják a maximális információtartalom megőrzését. Ez a korreláció, azonban intervallum (illetve aránymérő) mérési szintű változók esetében használatos (SZÉKELYI – BARNA, 2005).

A főkomponensek meghatározásával lehetőségünk van a megfigyelési egységek ábrázolására, hiszen a főkomponensek a megfigyelési változók közötti összefüggés kifejezésére alkalmas háttérváltozók, melyekből kettő vagy három lesz a legtöbb esetben. Ezáltal lehetőség nyílik a két, illetve három dimenzióban történő ábrázolásra, az eredmények vizuális megjelenítésére (SZELÉNYI, 1993). A pontok elhelyezkedése alapján könnyebbé válik az összetartozónak tekinthető csoportok felismerése és elhatárolása (HARNOS, 1993).

Az eljárás módot szolgáltat arra, hogy az adatok mögött rejlő kevesebb, eleve nem korrelálnak feltételezett változókat megtaláljuk. Szemléletesen a **főkomponens-analízis** egyenértékű a koordinátarendszer olyan elforgatásával, amely azt eredményezi, hogy a tengelyek rendre az adathalmaz legnagyobb szórásainak irányába állnak be. A matematikai módszernek a lényege a következőképpen foglалható össze. Tegyük fel, hogy adott a következő valószínűségi vektorváltozó:

$$(A.1.) \quad x = (\chi_1, \chi_2, \dots, \chi_n)$$

ahol: n a megfigyelt változók száma. Jelölje μ_x az átlagot:

$$(A.2.) \quad \mu_x = E(x)$$

Az adathalmaz variancia - kovariancia mátrixa:

$$(A.3.) \quad C_x = E [(x - \mu_x)] [(x - \mu_x)^T]$$

Itt a C_x mátrix c_{ij} elemei az χ_i, χ_j változók közti kovarianciát jelölik. Ha χ_i és χ_j nem korrelálnak, akkor $c_{ij} = 0$, A C_x mátrix mindig szimmetrikus. Következő lépésként megoldjuk a C_x mátrix sajátérték-egyenletét.

$$(A.4.) \quad C_x e_i = \lambda_i e_i$$

ahol: $i = 1, 2, \dots, n$. Feltételezzük, hogy a sajátértékek különbözőek.

$$(A.5.) \quad /C_x - \lambda I/ = 0$$

A sajátvektorokat rendezzük a hozzájuk tartozó sajátértékek szerint csökkenő sorrendbe. Ekkor egy ortogonális bázist kapunk, melynek az első sajátvektora a legnagyobb szórás irányába mutat az n -dimenziós térben. Ez lesz a kérdéses transzformáció.

Az eredeti faktorstruktúrák a lehető legnagyobb részét magyarázzák a varianciának, de nem feltétlenül fedik le az adatokat a lehető legjobb módon. Ezt a problémát küszöböli ki a faktorrotáció.

A rotáció előfeltétele, hogy az elforgatott tengelyeknek a forgatás során végig derékszögűeknek kell maradni. A varimax rotációt tartják a legjobb derékszögű rotációnak.

A főkomponens elemzés varimax rotációja után az eredeti változók, és a hipotetikus háttérváltozók kapcsolatát kifejező korrelációs együtthatókat táblázatban mutatom be.

A faktorelemzés több egymással korreláló változó összefüggését elemzi. Főkomponens elemzés segítségével meg tudjuk állapítani, hogy a több változó közül melyik az az egy, amelyik a legerősebb magyarázó erővel bír a többi változóhoz képest. A faktorelemzés több változó viselkedését írja le mesterségesen képzett változók segítségével, így lehet, hogy tíz változóból állít elő négy képzett változót, vagyis faktort.

- Kanonikus korreláció

Az adatelemzéseknél kerülhetünk olyan helyzetbe, amikor a változóhalmazt természetes módon két részre kell bontanunk és a két változóhalmaz összefüggését kell vizsgálnunk. Erre szolgál a kanonikus korreláció, amely a változóhalmaz két csoportja közötti összefüggéseket tárja fel, a függő változók halmazát magyarázza a másik változóhalmazzal.

A módszer során a kapcsolat nem megfigyelt változókon keresztül kerül meghatározásra. A magyarázó változók halmazának azt a lineáris kombinációját keresi, amely maximálisan megmagyarázza a függő változókat, azok lineáris kombinációján keresztül (FÜSTÖS et al., 1986; FÜSTÖS – SZALMA, 2009).

A számítás során bővített többszörös regresszió-analízisről van szó, ahol közös sajátértékeket (λ) számítunk, amik a két változócsoporthoz közti korrelációs koefficiensek négyzetei. Tulajdonképpen a kanonikus korrelációelemzés egy kettős faktoranalízis. Az X és Y változócsoporthoz a CX és CY kanonikus változókkal egy-egy faktorszámítást láthatunk. Az x és y változókra számított faktorok egymással is korrelálnak. Az eredeti változók és a kanonikus változók közötti kapcsolatot mutatják a CX, illetve a CY korrelációk (PETRES – TÓTH, 2001).

A számítások során arra kerestem választ, hogy a két változó csoport mennyire függ össze egymással, illetve mekkora a változók súlya a kapcsolat szempontjából. A módszerrel SZÚCS A. (2015) disszertációját vizsgálva talákoztam.

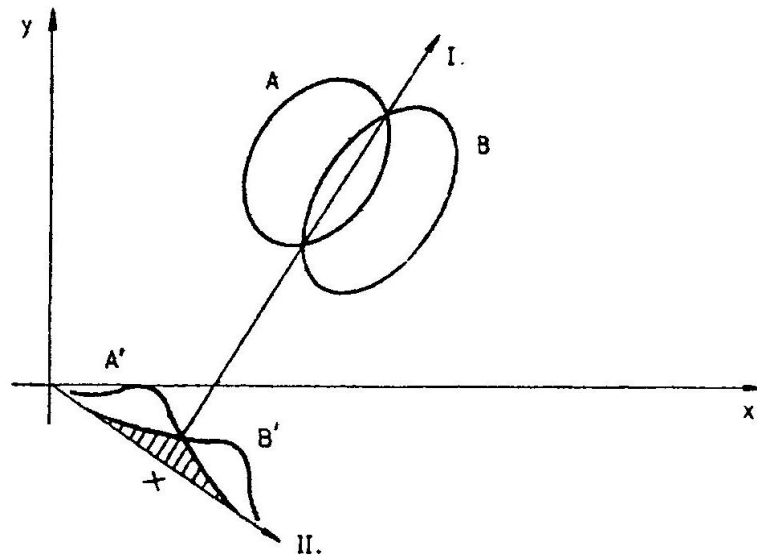
- Diszkriminancia analízis

Gyakran adódik olyan helyzet, amikor szeretnénk tudni, hogy az emberek milyen csoportba tartoznak vagy fognak tartozni. A diszkriminancia analízis során azt a problémát járjuk körül, hogyan lehet az emberek egyes csoportjait valamilyen vizsgált jellemzők alapján szétválasztani, az egyes csoportokat azonosítani, valamint a csoporttagságokat az előbb említett vizsgálati jellemzők alapján előre jelezni.

A módszer megfigyelési csoportok szétválasztására alkalmas több, kvalitatív változó egyidejű figyelembevételével (INTERNET 14).

A módszer alkalmazása során a vizsgálatához figyelembe vett N számú megfigyelési egységünket g számú csoportba osztjuk, és keressük az elemzésbe bevont p változó közül azokat, amelyekkel magyarázható a csoportok elkülönülése. Ha feltételezhetjük, hogy az N_1, N_2, \dots, N_g ($N_1 + N_2 + \dots + N_g = N$) elemekből álló részminták többdimenziós normális eloszlást követnek stb., akkor a változókból képezett lineáris függvényekkel (vagy függvényekkel) szétválaszthatók az egyes csoportok.

Az alapgondolat szemléltetésére az 53. ábra alkalmas. Két változó és két csoport szerepel, így egyetlen egyenessel szétválasztható.

53. ábra. A **diszkriminancia analízis alapgondolatának szemléltetése**
 Forrás: Forgácsné Kovács E. – Törökné Matits Á., 1986. idézi: Vizard, 2008.

A feladat az, hogy a nem tökéletesen szétválasztható elemek között kell a legjobb elkülönülést biztosító függvényt megkeresni. A diszkriminancia analízis leegyszerűsítve a következőképpen jár el: a két halmaz metszéspontjain át egyenest (I.) fektet, majd erre az origón átmenő merőleges egyenest (II.) illeszt. Ha a két dimenzióban ábrázolt pontokat a II. egyenesre vetítjük, akkor a két csoport egyváltozós (normális) eloszlása közötti átfedés kisebb lesz, mint bármilyen más egyenes esetén.

Az x pont (a két egyenes metszéspontja) segítségével osztható a minta két csoportba. A vonalkázott részbe eső pontok jobban hasonlítanak a másik osztályba tartozó elemekhez, ami eltér az eredeti besorolástól. Így az eredetivel azonosan osztályozott pontok arányának megadásával minősíthetjük a szétválasztás jóságát.

Elemzéseim során az említett módszerek között összefüggést keresek az alapadatok, az alapadatokból levezetett faktorsúlyok, illetve főkomponens együtthatók között, mely során a változók számát úgy kívánom csökkenteni, hogy a transzformált sokaságról még elfogadható valószínűségű következtetéseket vonhassak le. A kiinduló alaphelyzetet tehát az alapsokaságra vonatkozó minták, a mintavétel minősége és az ott biztosított valószínűségi szintek jelentik.

4.4. Mélyinterjú (kvalitatív módszer)

A mélyinterjú nem reprezentatív módszer és nem statisztikai jellegű eredményeket szolgáltat, célja a kérdések megértése. A kvalitatív információk lehetővé teszik a téma mélyebb összefüggéseinek megértését, a válaszadók saját szavaikkal fejezhetik ki véleményüket (GORDON – LANGMAID, 1997).

A módszer választásának oka, hogy az egyéni mélyinterjú egy személyes, közvetlen beszélgetés, és számos előnnyel rendelkezik (pl. a kérdezett kevésbé érzi magát annyira feszélyezve, mint egy csoportos interjú). Az interjú során a kérdező egy vázlat alapján kérdez, azonban az interjúalany válaszai befolyásolják a kérdések megfogalmazását és sorrendjét. Az interjú vázlatot a **4. melléklet** ismerteti.

Az interjú alanyai véletlenszerűen lettek kiválasztva a rendelkezésemre álló adatbázisból.

Az interjúkat a 2016-2017 év során (2016. október és 2017. március között) 20 esetszámban végeztem el. Az interjú időtartama esetenként 1-1,5 óra volt. Az interjú használható a kutatás kezdeti fázisában, a kutatási kérdések pontosítása során. Az interjút lehet használni a kutatás végső szakaszában is, amikor ellenőrizheti a kérdező eredményei realitását. Az interjú „művészetének” lényege a barátságos légkör megteremtése.

MAJOROS (2003) ismerteti a kvalitatív interjú jellemzőit:

- a problémák azonosítására, hipotézisek megfogalmazására szolgál,
- alkalmas komplex kérdések kezelésére,
- fontos lehet előzetes felmérésként a kvantitatív vizsgálati kérdések kialakításakor,
- általában kötetlen, beszélgetés jellegű, interaktív, flexibilis és adaptív (de előre tervezett),
- az elhangzottak számszerűsítése esetenként nehézségekbe ütközik.

Az így kapott eredmények általában statisztikai módszerekkel nem igazolhatók.

5. A KÉRDŐÍVES KUTATÁS ÉS A MÉLYINTERJÚ ÉRTÉKELÉSE

A fejezetben a primerkutatás eredményeit ismertetem és összevetem a hipotézisekkel. A kérdőív kiértékelésének metodikáját az anyag és módszer fejezetben részletesen ismertettem. Az SPSS 20.0 program felhasználásával feldolgozott értékelés lehetővé teszi a részletes elemzést. A kapott adathalmaz terjedelme meghaladja a disszertáció lehetőségeit, így csak a legfontosabb releváns táblázatokat, ábrákat mutatom be.

A kérdőívek szerkesztése és számozása egyúttal a változók beazonosítására is alkalmas.

5.1. A kérdőíves vizsgálatban részt vevők bemutatása

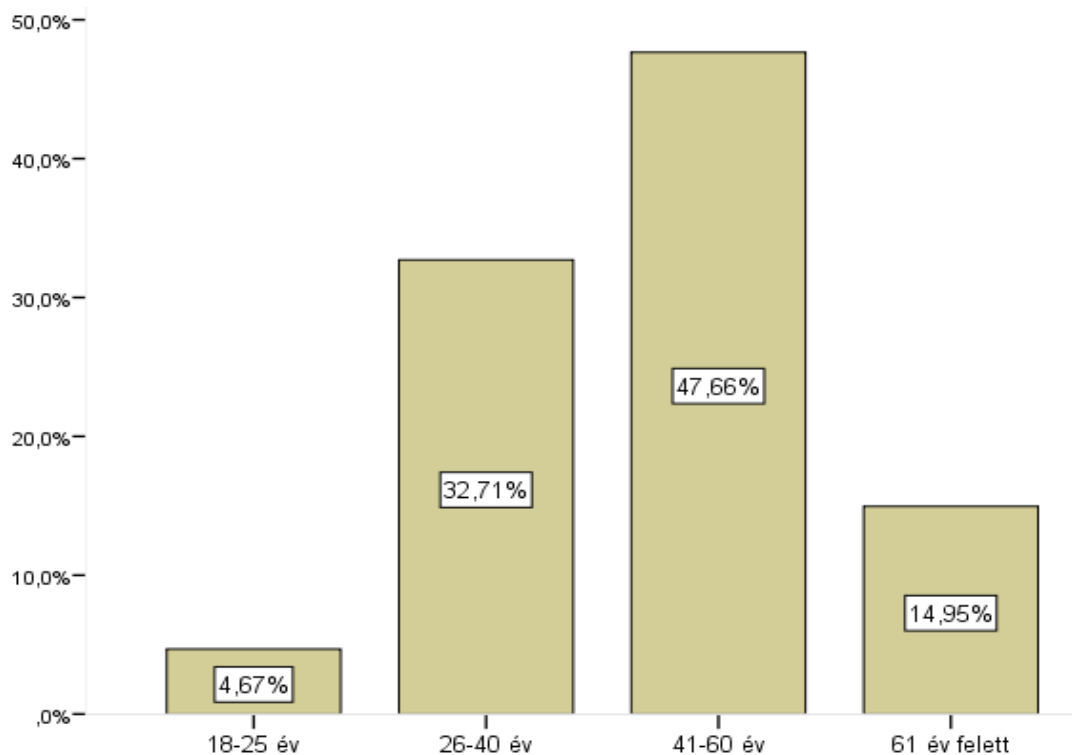
A kérdőívek kitöltőinek kiválasztása során a kkv-k körében egyszerű véletlen statisztikai mintavételt alkalmaztam. A kérdőíves válaszokban szereplőkre a következők jellemzők:

a válaszadók:

- 15,24%-a hajadon, nőtlen,
- 71,43%-a házas, élettársi kapcsolatban él,
- 9,52%-a elvált,
- 3,81%-a özvegy.

A kérdőíveket férfiak és nők egyaránt kitöltötték. Az összes kérdőívet értékelve a férfiak aránya 67,29 százalék, a nők aránya 32,71 százalék.

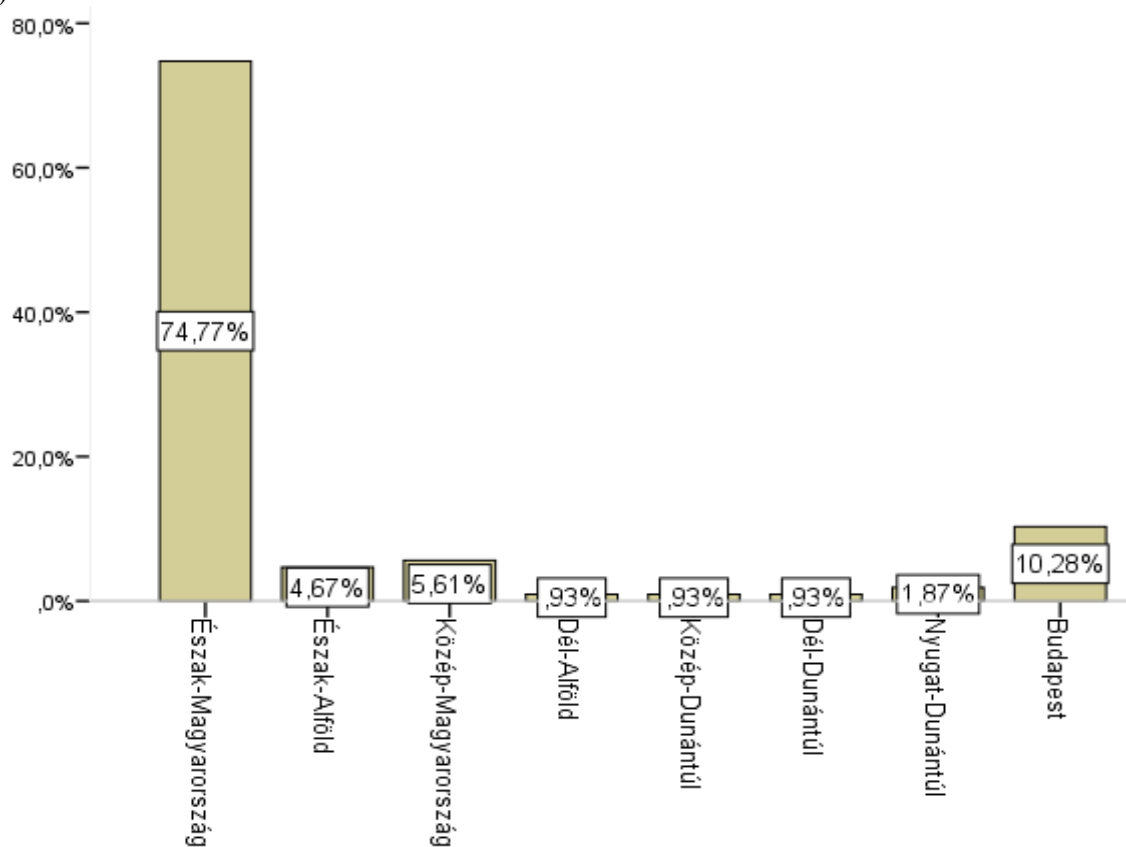
A válaszadók életkora fontos ismérv, hiszen a motivációk változnak a kortól függően (54. ábra).

54. ábra. A válaszadók életkorának megoszlása

Forrás: saját számítás

A válaszadók zöme Észak-Magyarországon él, így állítható, hogy a mintavétel során főleg itt élő embereket kérdeztem meg. A többi régió szerepe a lakóhely szempontjából nem jelentős (55. ábra).

55. ábra. A lakóhely megoszlása régió szerint

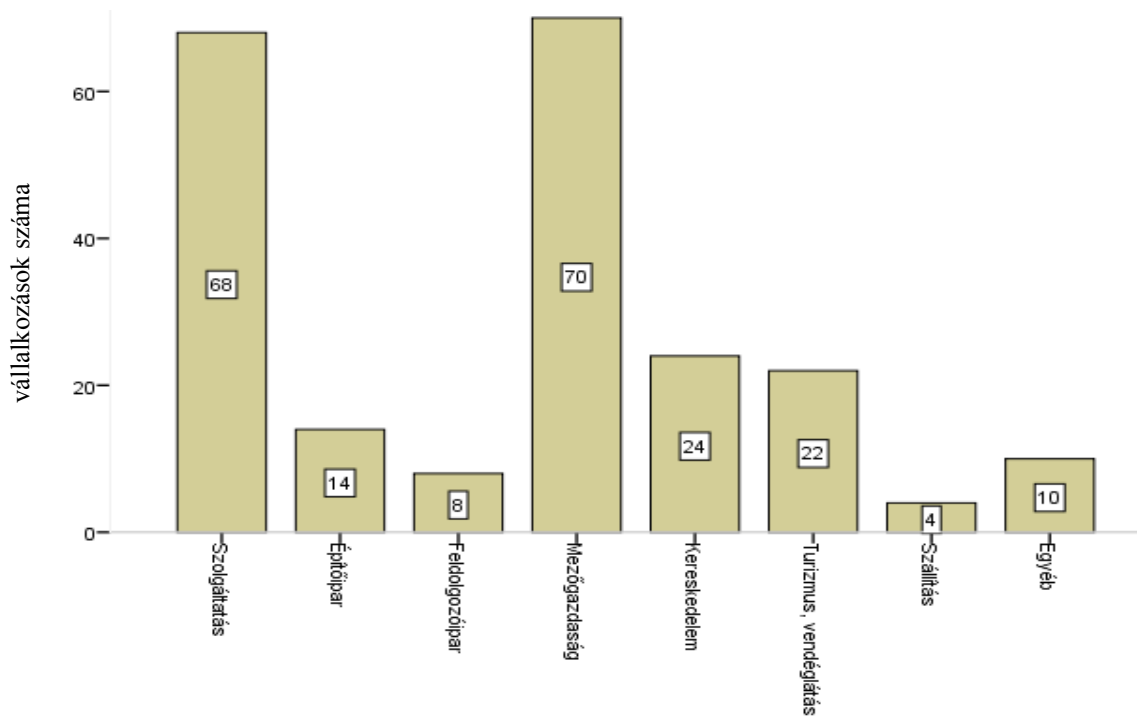
Forrás: saját számítás

A válaszadók kétharmada városi lakos. A végzettség tekintetében a következők a jellemzők:

- 9,35% rendelkezik szakiskola, szakmunkásképző végzettséggel,
- 28,97% érettségizett,
- 61,68% főiskolai, egyetemi végzettséggel rendelkezik.

5.2. A vállalkozások bemutatása

A vállalkozási tevékenység ágazati jellege utal arra, hogy mivel foglalkozik a vállalkozás. Ezen a téren a vizsgált kkv-knál a szolgáltatás és a mezőgazdaság vezet, de jelentős a kereskedelem és turizmus szerepe is (56. ábra).

56. ábra. A vállalkezási tevékenység ágazati jellege

Forrás: saját számítás

A megkérdezett vállalkozások zöme Kft., de az egyéni vállalkozások és a Bt-k is gyakoriak. A vállalkozások működési formáit tekintve a százalékos megoszlás a következő:

- egyéni vállalkozás: 21,83%,
- Kft.: 50,91%,
- Bt.: 13,64%,
- Rt.: 0,91%,
- Egyéb: 12,73%.

A 220 kérdőív értékelésénél a működési terület 156 vállalkozásnál Észak-Magyarország (a válaszadók 70,9%-a). További megoszlás a következő:

Észak-Alföld	14 vállalkozás,
Közép-Magyarország	22 vállalkozás,
Közép-Dunántúl	2 vállalkozás,
Dél-Dunántúl	4 vállalkozás,
Nyugat-Dunántúl	2 vállalkozás,
Budapest	20 vállalkozás.

Az alkalmazottak számát figyelembe véve vezetnek a mikro-vállalkozások, a nagyvállalkozások száma nem éri el a 2%-ot. Az alkalmazottak száma szerinti megoszlás a következő volt:

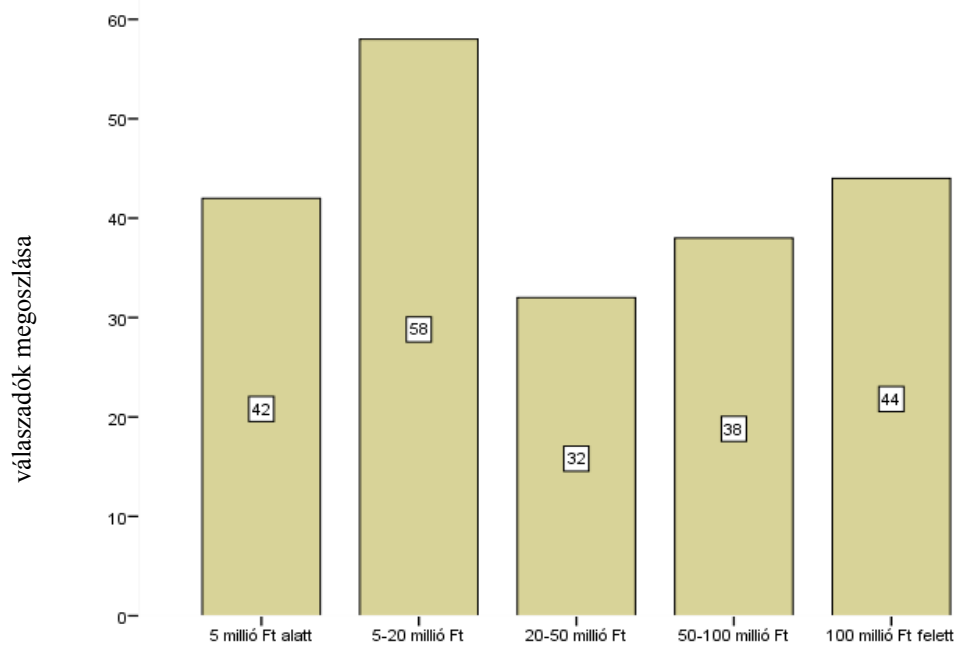
128 vállalkozás	1 – 9 fő,
42 vállalkozás	10 – 49 fő,
38 vállalkozás	50 – 249 fő,
4 vállalkozás	250 fő felett

A vállalkozások zöme hosszú ideje működik, a fiatal (0-5 éve működő) vállalkozások száma alacsony. A megoszlás a következő:

12 vállalkozás	0 – 1 éve,
22 vállalkozás	2 – 5 éve,

48 vállalkozás 6 – 10 éve,
 92 vállalkozás 11 – 20 éve működik,
 44 vállalkozás 1996 előtt jött létre.

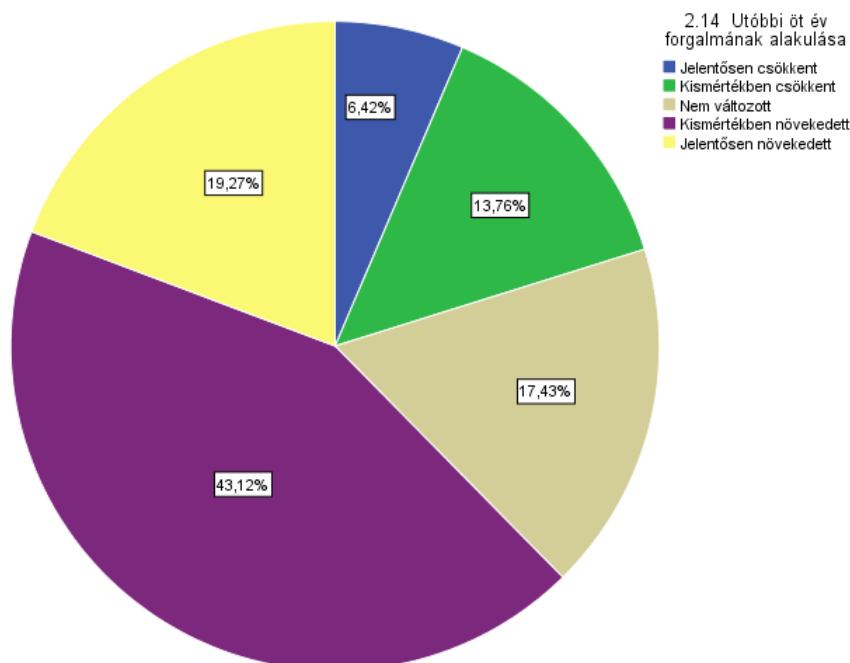
Az éves átlagos forgalom tekintetében kijelenthető, hogy komoly vállalkozásokról van szó, hiszen az éves átlagos forgalom 44 kkv-nál 100 millió forint feletti (57. ábra).

57. ábra. **Elmúlt öt év éves átlagos forgalma**

Forrás: saját számítás

A forgalom alakulásáról megoszlának a vélemények, mindössze a kkv-k 20,18%-ának negatív a véleménye a forgalom változásáról. A válaszadók 17,43%-a változatlanságot érzékelte. A kérdezettek 43%-a kismértékű növekedés mellett tette le a voksot (58. ábra).

58. ábra. **Utóbbi öt év forgalmának alakulása**

Forrás: saját számítás

5.3. A válság hatásai

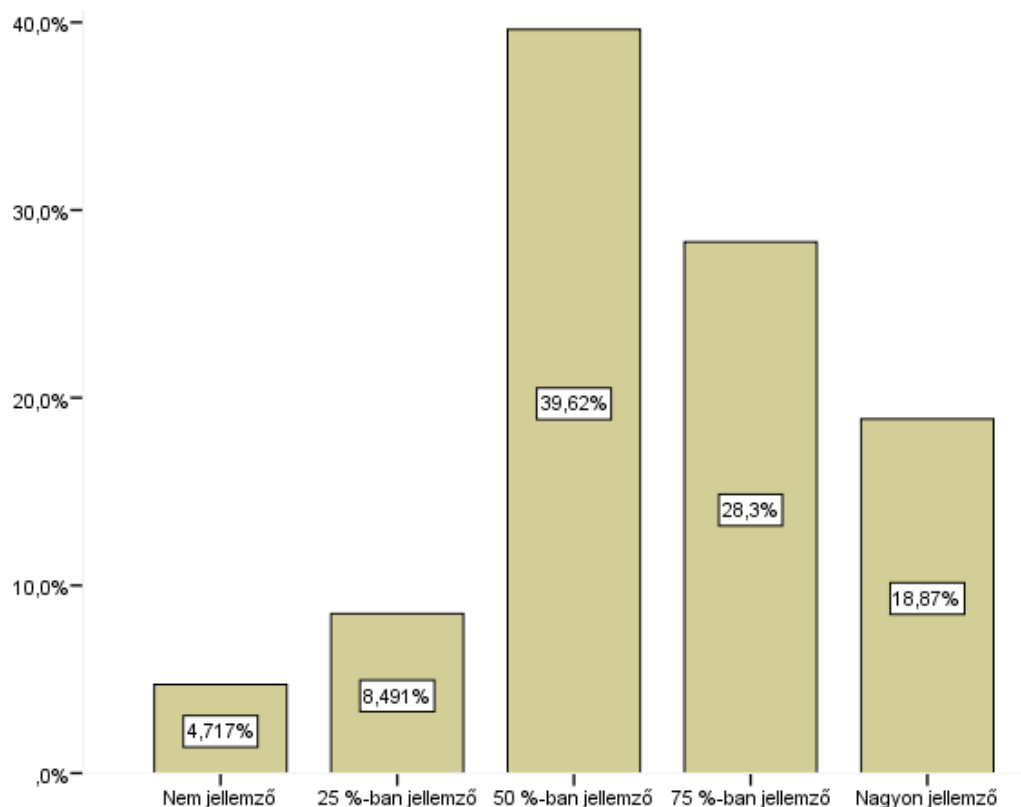
A válság hatásai a kkv-kat súlyosan érintették. A válaszok szerint is piacvesztés és a finanszírozási helyzet romlása jelentkezett, melyet már az irodalmi áttekintésben is kifejtettem. A fejlesztések, beruházások elhalasztása volt a védekezés egyik lehetősége, mely elsősorban a tartalékkal nem rendelkező mikro-vállalkozások esetében volt jellemző (H₁ – H₂ hipotézisek igazolása).

A válság hatására a hitelezés nehezebbé vált, a piacvesztés bizonytalanságot okozott, a stratégiai elképzelések is változtak. Az értékelés 1 (nem jellemző) 5 (nagyon jellemző) skálán történt.

A megkérdezettek 39,25%-a 50 százalékban, míg 33,64%-a 75 százalékban jellemzőnek tartotta, hogy a válság piacvesztéssel és a finanszírozási helyzet romlásával járt. A nehezebben elérhető bankhitelekhez jutás is ezt a tendenciát erősítette.

A válság felülírta a stratégiai elképzeléseket, a fejlesztéseket és a beruházásokat időben kitolta, és ezzel elnyújtotta a válság hatásait, melyek a kkv-k egy részénél máig fennállnak.

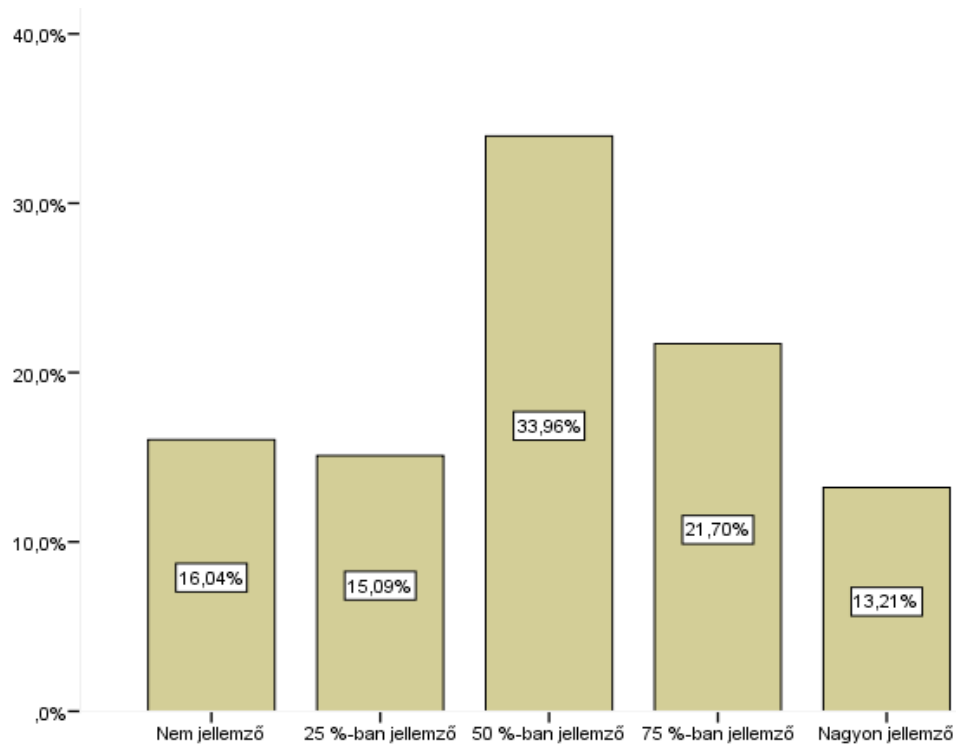
A válaszadók 39,62%-a 50 százalékban jellemzőnek, míg 28,30%-a 75 százalékban jellemzőnek tartotta a stratégiai elképzelések megváltozását (59. ábra).

59. ábra. A válság felülírta a stratégiai elképzeléseket

Forrás: saját számítás

A fejlesztések, beruházások elhalasztását a nehéz finanszírozási helyzet és a válság okozta problémák együttesen váltották ki. A megkérdezettek 33,96%-a 50 százalékban, míg 21,70%-a 75 százalékban jellemzőnek tartották a fejlesztések, beruházások elhalasztását (60. ábra) 13,21% válaszadó szerint ez nagyon jellemző.

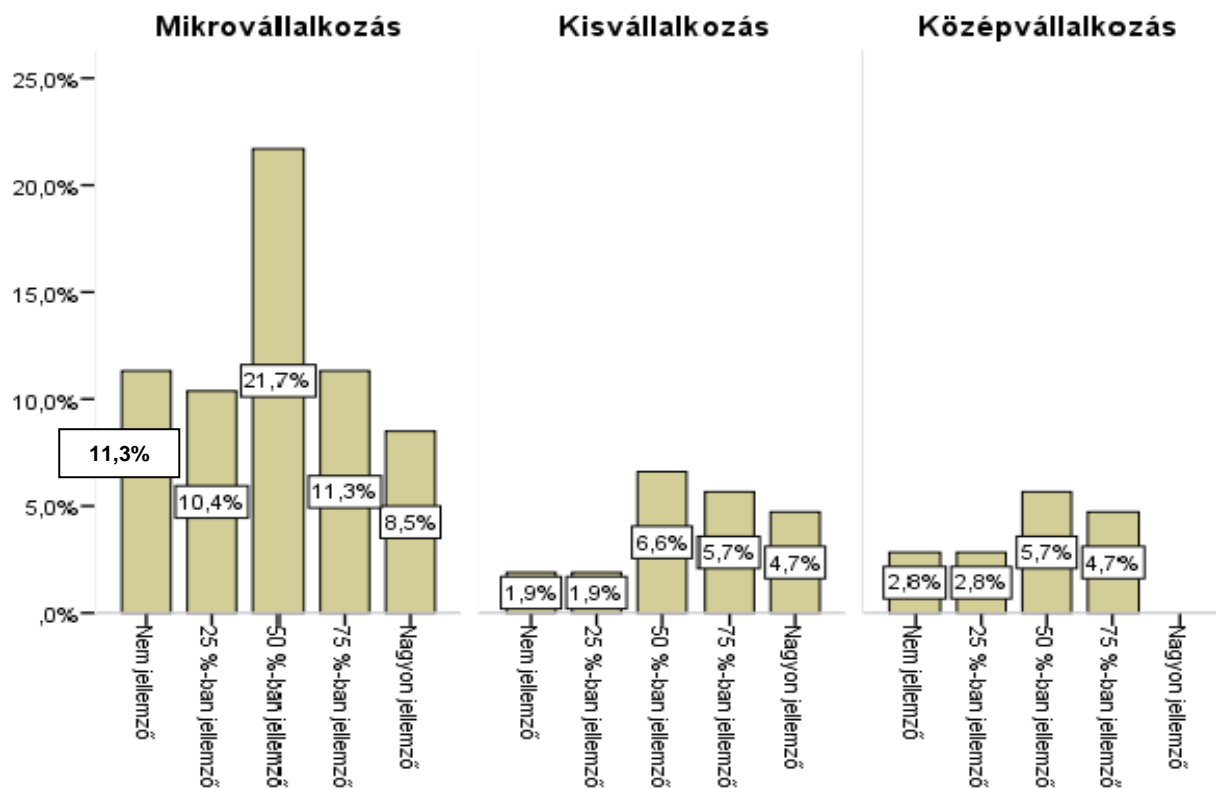

60. ábra. Fejlesztések, beruházások elhalasztása

Forrás: saját számítás

A mikro-vállalkozásokat a válság súlyosabban érintette (61. ábra).

KKV kategórián belüli besorolás

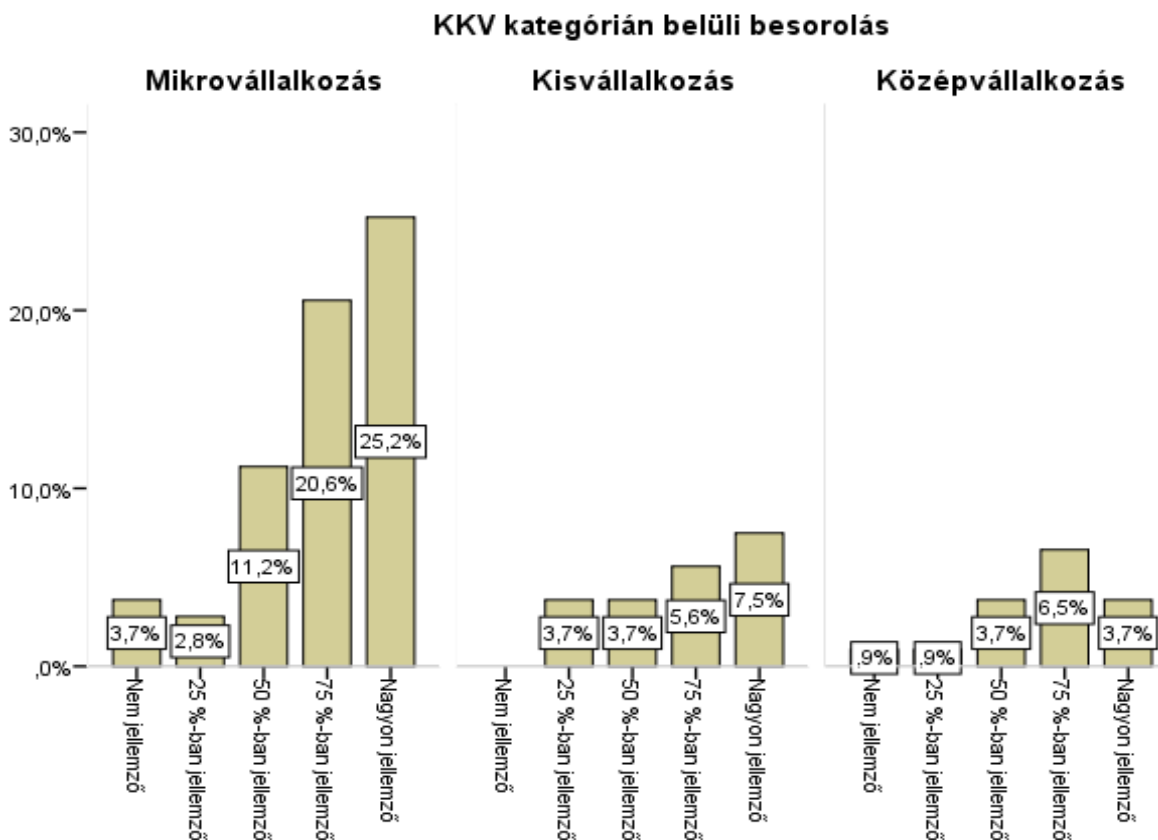

61. ábra. A fejlesztések, beruházások elhalasztása

Forrás: saját számítás

A kérdőíves felmérés alapján a válaszadók egyetértettek, hogy a válság hatásai negatívak voltak és főleg a mikro-vállalkozásokat érintették. Védekezésként a fejlesztések, beruházások elhalasztására törekedtek. A mikro-vállalkozások általában hazai piacra termelnek, a válság hatására a kereslet visszaesett, a piac beszűkült. A nagyobb vállalkozások már részben exportra is értékesítenek, így piacaik kevésbé szűkültek be. A mikro-vállalkozások esetében nem megoldás a termelés bővítése (nincs kereslet) sem az olcsó erőforrások felé fordulás (gyenge termelékenység, vitatható minőség). A növekedés fő lehetősége a hazai multi cégek beszállítói hálózatába kerülni. A működési, beszerzési költségek csökkentését a válaszadók erősen jellemzőnek ítélték.

A kkv-k vezetői a működési, beszerzési költségek csökkentését tartották a nehéz helyzetből való kilábalás lehetséges útjának. Ez az elképzelés azért is logikus, mert a válság után a hitelhez jutás lehetősége jelentősen lecsökkent. A válaszadók 32,71%-a 75%-ban jellemző, 36,45%-ban pedig „nagyon jellemző” választ adtak a működési, beszerzési költségek csökkentését felvető kérdésre. A költségek csökkentését minden kkv kategóriában fontosnak tartották, de a megítélés kategóriánként jelentősen eltérő (62. ábra).

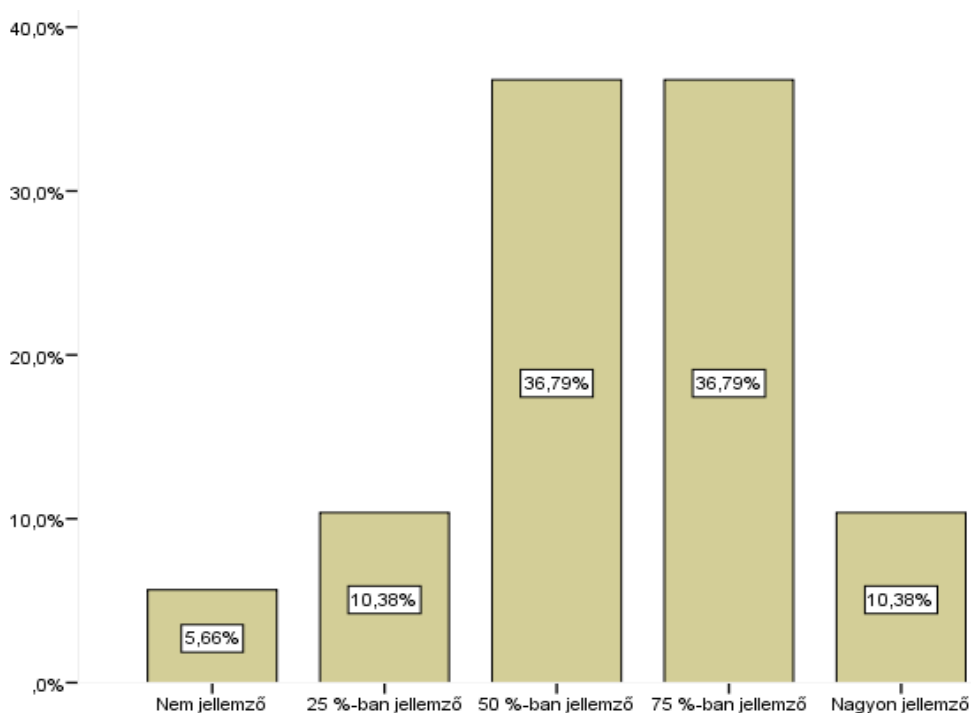

62. ábra. A működési, beszerzési költségek csökkentése

Forrás: saját számítás

A 62. ábra jól szemlélteti, hogy a mikro-vállalkozások túlzó takarékoskodással próbálták kijutni a válságból. A megszorítások csak felerősítették a válság negatív hatásait és elhúzódóvá tették a kilábalást. Sajnos a válságkezelő szabályozás központi elképzelései is inkább negatív változásokat generáltak, így nem véletlen, hogy főleg a mikro-vállalkozásoknál a válság hatásai máig tartanak. A kilábaláshoz szükségesek a kedvező hitelek, a belső keresletélénkítő intézkedések és a kkv-kat érintő – korábban felsorolt – negatív szabályozás visszafogása.

A válságkezelő szabályozást a válaszadók zöme úgy ítélte meg, hogy nem jelentett jó megoldást, hatása inkább negatív volt (63. ábra).

63. ábra. A válságkezelő szabályozás negatív hatása

Forrás: saját számítás

A válaszadók szerint negatív hatású válságkezelő szabályozásról beszélhetünk. A kkv-k vezetői vagy tulajdonosai 36,79%-ban ezt a választ, „50%-ban jellemzőnek”, 36,79%-ban pedig „75%-ban jellemzőnek” tartják. 10,38%-a szerint „nagyon jellemző”.

Ezt a negatív megítélést irodalmi adatok is alátámasztják, mely szerint „a Magyarországon alkalmazott Kkv politika, annak ellenére, hogy viszonylag széles körű nem vezetett jelentős pozitív eredményekhez a válság hatásának leküzdését illetően” (LÉVAI, 2015).

A 3.1.-3.9. kérdéscsoport a válság hatásainak a megítélésére kérdezett rá. A kérdésekre adott válaszok (1-5 skálán) általában 3 feletti értékek voltak, ami a „jellemző” vagy „nagyon jellemző” kategóriába sorolható. Két esetben volt 3 alatti válaszárték (létszám – bércsökkenés, hitelek átütemezése) tehát a válság hatására nem történtek jelentős elbocsátások (10% létszámcsökkenés volt) és a hiteleket sem ütemezték át. Jellemző volt viszont (3 és 4 közötti válaszok az 5-ös skálán) a működési, beszerzési költségek csökkentése és a fejlesztések, beruházások elhalasztása. A válságkezelő szabályozás negatív hatásait a válaszadók kétharmada jellemzőnek tartotta, tehát a kormányzat az általános megítélés szerint nem kezelte megfelelően a válságot.

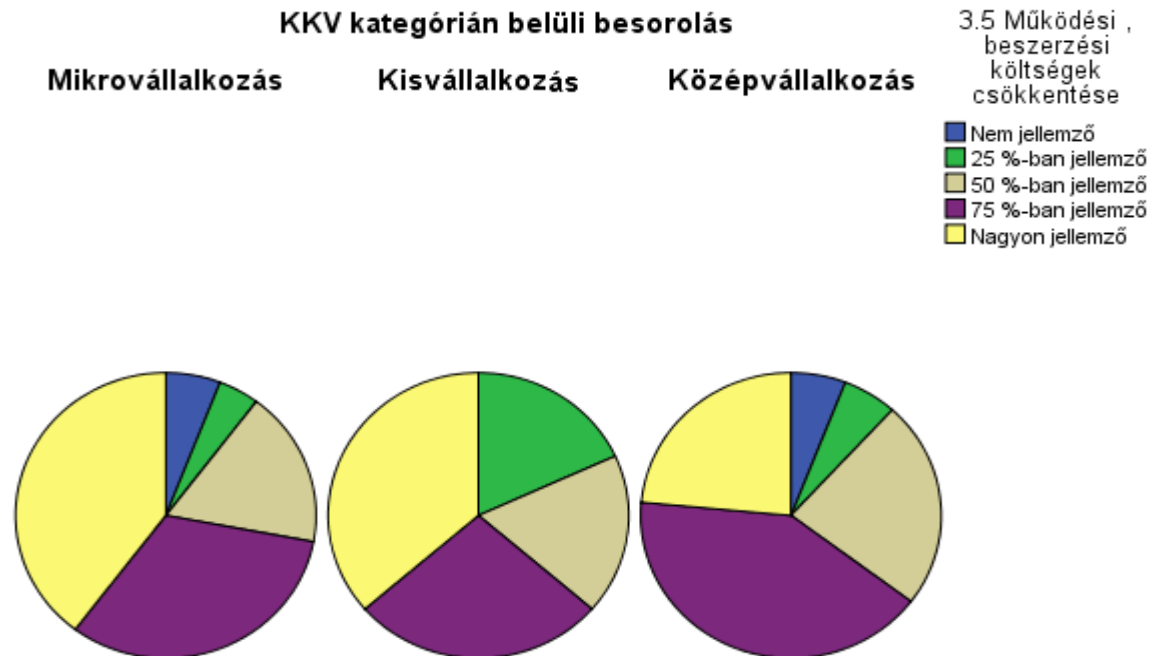
Az összefogás hiánya rontja a versenyképességet. A vállalkozói együttműködésekkel való egyetértés növekszik, hiszen nyilvánvaló, hogy ez a siker alapja. Az összefogási szándék kategóriánként eltérő, elsősorban a mikro-vállalkozások fogékonyak, vélhetően kiszolgáltatottságuk miatt. Az összefogás szükségességére (1-5 skálán) a mikro-vállalkozások 3,82, a kisvállalkozások 3,59, a középvállalkozások 3,47 átlagértékeket kaptak a megkérdezettektől. Ez is igazolja a bizalom és összefogás jelentőségét, hiszen a klaszterekbe tömörülő kkv-k helyzete kedvezőbb (H_3 hipotézis igazolása).

A munkavállalók szempontjából legfontosabb kérdés a létszám- és a bércsökkenés. A válaszok alapján erre általában nem került sor, mivel a működési, beszerzési költségek csökkentése és a fejlesztések, beruházások elhalasztása ezt lehetővé tette.

A létszám és bércsökkenés a válság hatására nem volt jellemző, csak a vállalkozások ötödénél merült fel ez a lehetőség komolyabban.

A válaszadók a létszám és bércsökkenésre 28,85%-ban „nem jellemző” és 27,88%-ban „25%-ban jellemző” választ adtak. „Nagyon jellemző” válasz csak 6,73% esetében szerepelt.

A működési, beszerzési költségek csökkentése a kisebb vállalkozásoknál volt nagyobb arányú (64. ábra), de erre a közép- és nagyvállalkozások esetében is gyakran sor került.

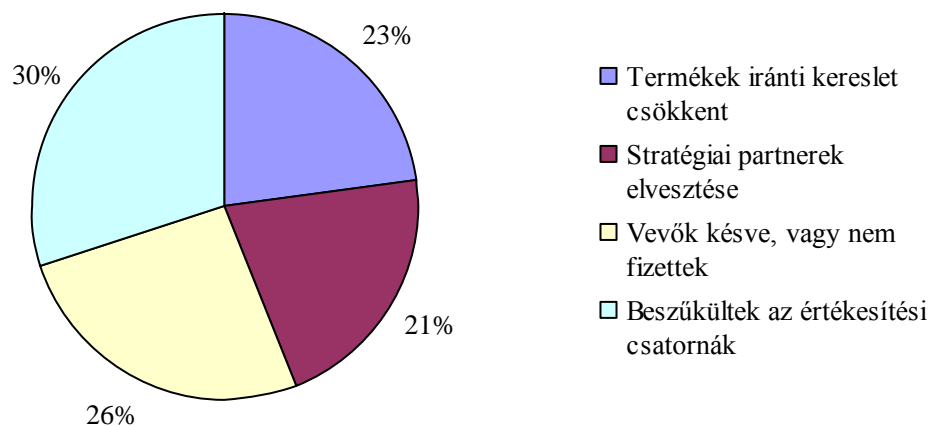
64. ábra. Működési, beszerzési költségek csökkentése

Forrás: saját számítás

A 3.10-3.14 kérdéscsoport a partnerek magatartásának változását elemzi. A kérdőív alapján négy választ lehetett fontosság szerint megítélni. Ezek a következők:

- termékek iránti kereslet csökkent,
- stratégiai partnerek elvesztése,
- vevők késve, vagy nem fizettek,
- beszűkültek az értékesítési csatornák.

Az értékelést a 65. ábra szemlélteti.

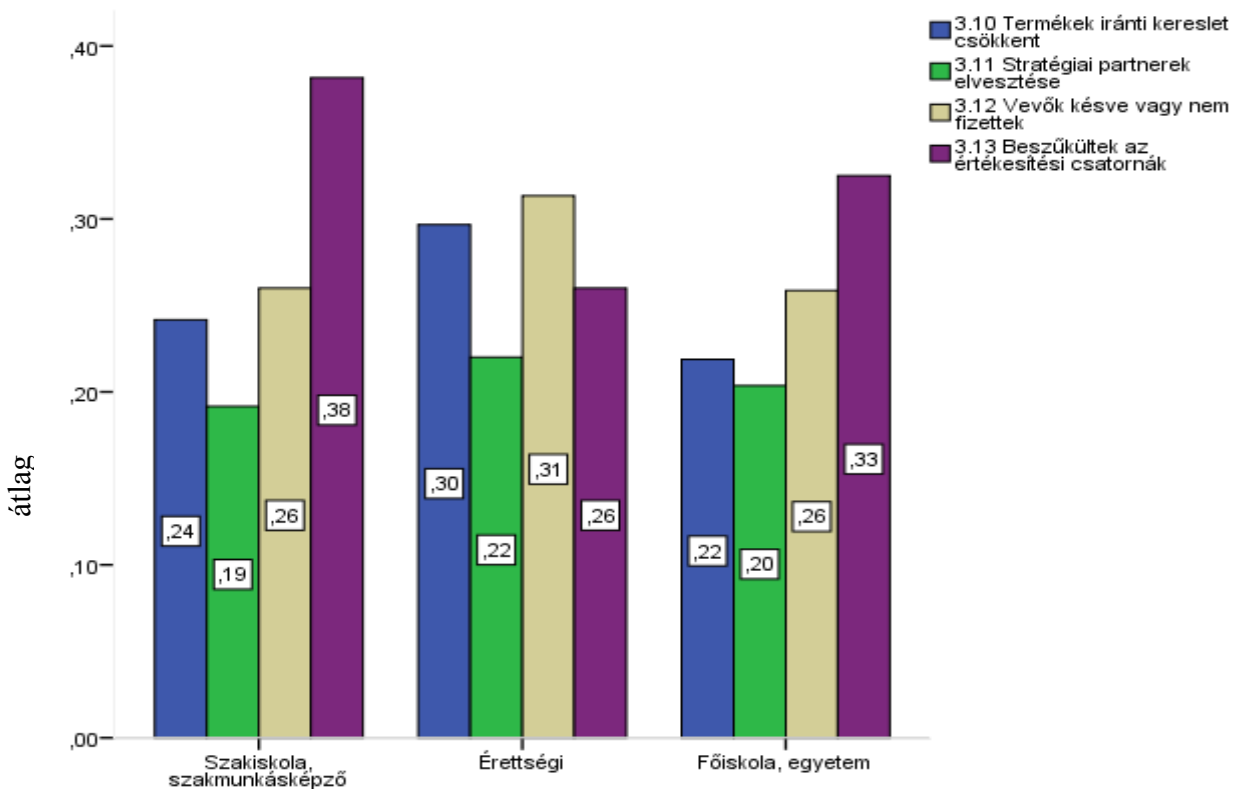

65. ábra. A magatartásváltozás értékelése (%)

Forrás: saját számítás

A válaszadók az értékesítési csatornák beszűkülését tartják a legfontosabbnak. Ez összefügg a helytelen válságkezeléssel, a kkv-k értékesítése főleg Magyarországon történik, a kereslet a megszorítások révén csökkent, így csökkent a vásárlók száma is. Jelentős gond még a gyenge fizetési fegyelem, ami sokszor a körbetartozásokra vezethető vissza. Problémás a stratégiai partnerek elvesztése is.

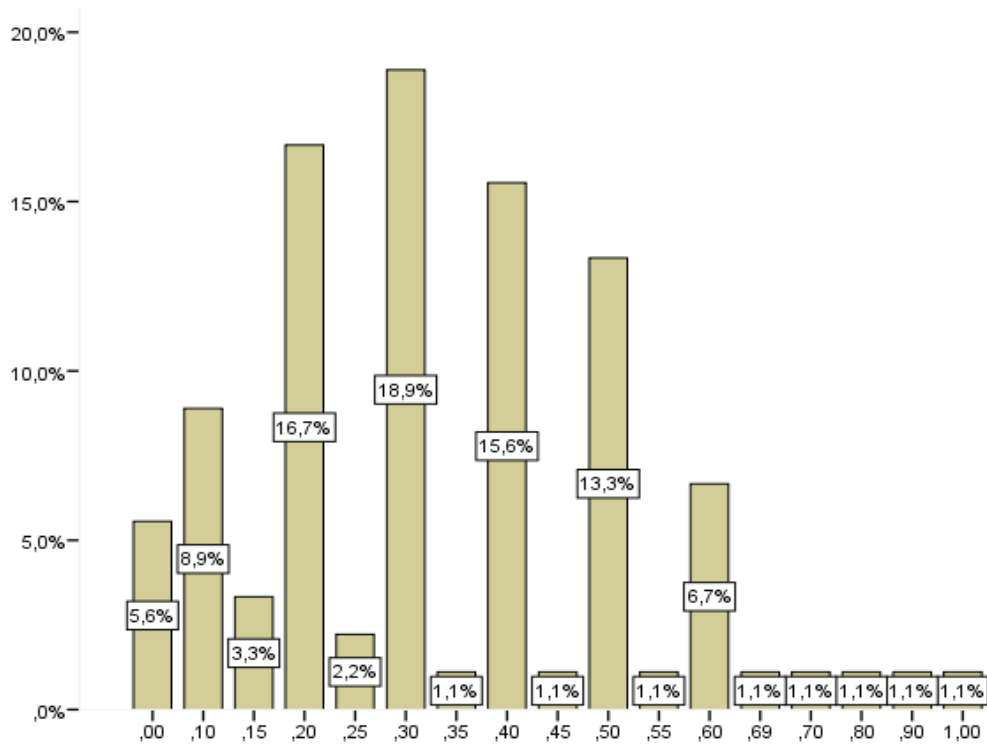
Végzettség szerint vizsgálva a kérdést a szakiskola, szakmunkásképző iskolai végzettséggel bíró válaszadók esetében és a főiskolán, egyetemen végzettek esetében az „értékesítési csatornák beszűkülése” a fő probléma. Gond a vevők késve fizetése is, valamint az általános keresletcsökkenés is (66. ábra).

66. ábra. A partnerek magatartási változásának fontossága

Forrás: saját számítás

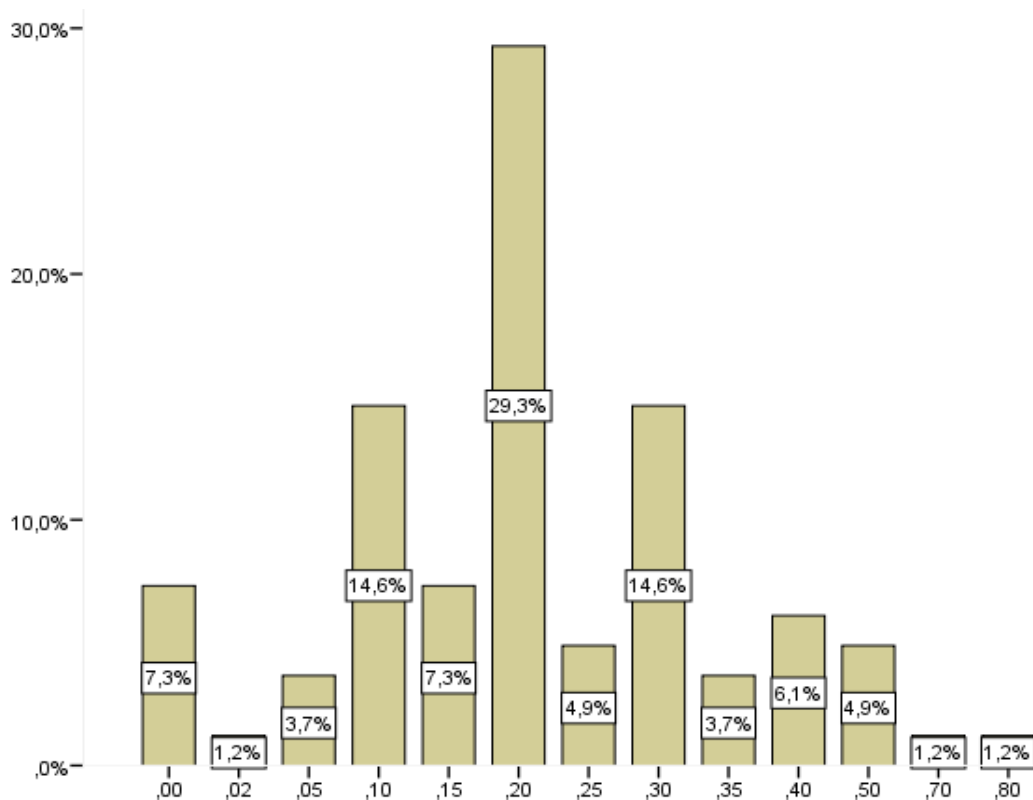
A 100%-os válaszlehetőséget megosztva az értékesítési csatornák beszűkülését a válaszadók súlyos negatívnak tartják (67. ábra).

67. ábra. A partnermagatartás változásának értékelése (beszükültek az értékesítési csatornák) az adott értékekhez tartozó arány (vállalkozókra vonatkoztatva)

Forrás: saját számítás

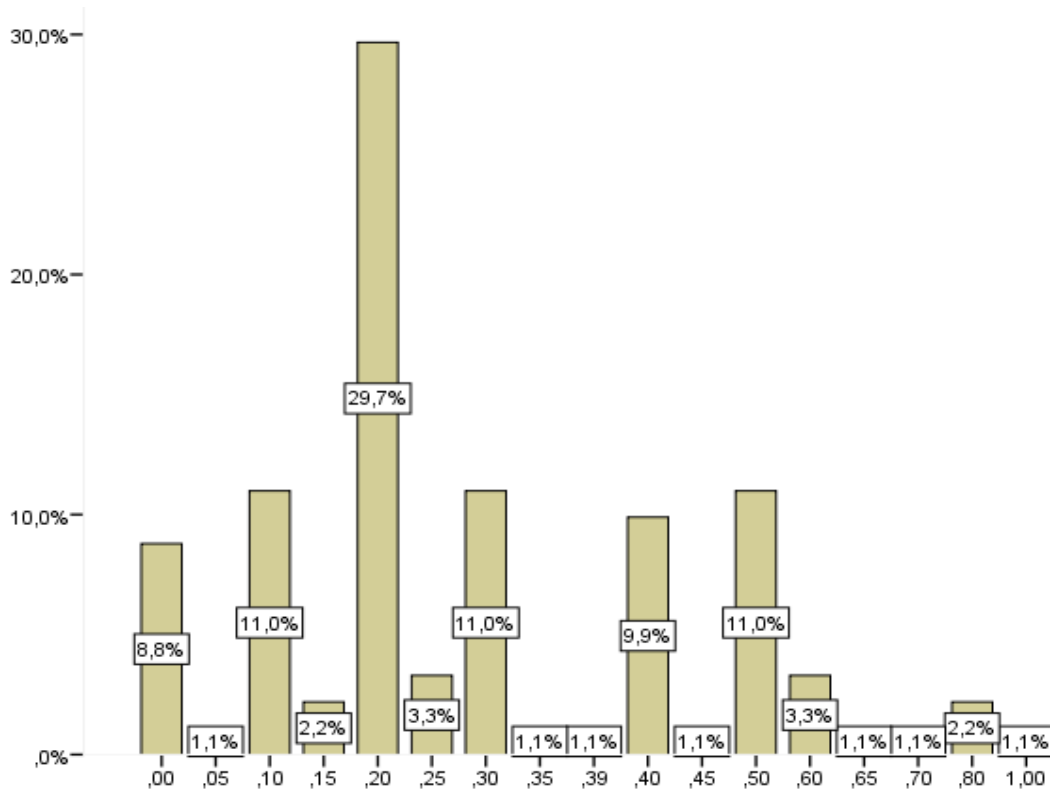
Gondot jelent a stratégiai partnerek elvesztése is. Az okok között a gazdasági helyzet 2008 utáni általános romlását, valamint a hitelezés visszaesését lehet említeni. A válság a kkv-k helyzetét jelentősen rontotta, ami az ország gazdasági helyzetére is negatívan hatott (68. ábra).

68. ábra. A partnermagatartás változásának értékelése (stratégiai partnerek elvesztése)

Forrás: saját számítás

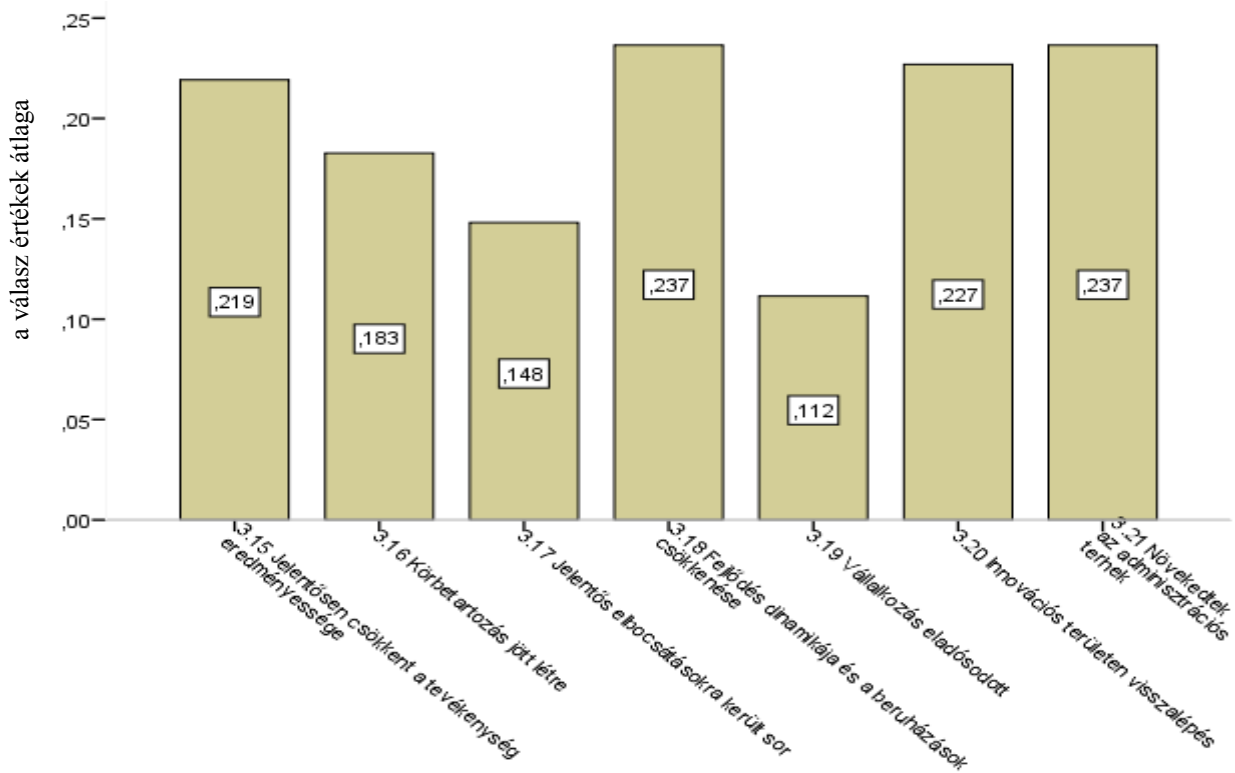
A termékek iránti keresletcsökkenés is fontos negatívum (69. ábra).

69. ábra. A partnermagatartás változásának értékelése (termékek iránti kereslet csökkent) az adott értékekhez tartozó arány (vállalkozókra vonatkoztatva)

Forrás: saját számítás

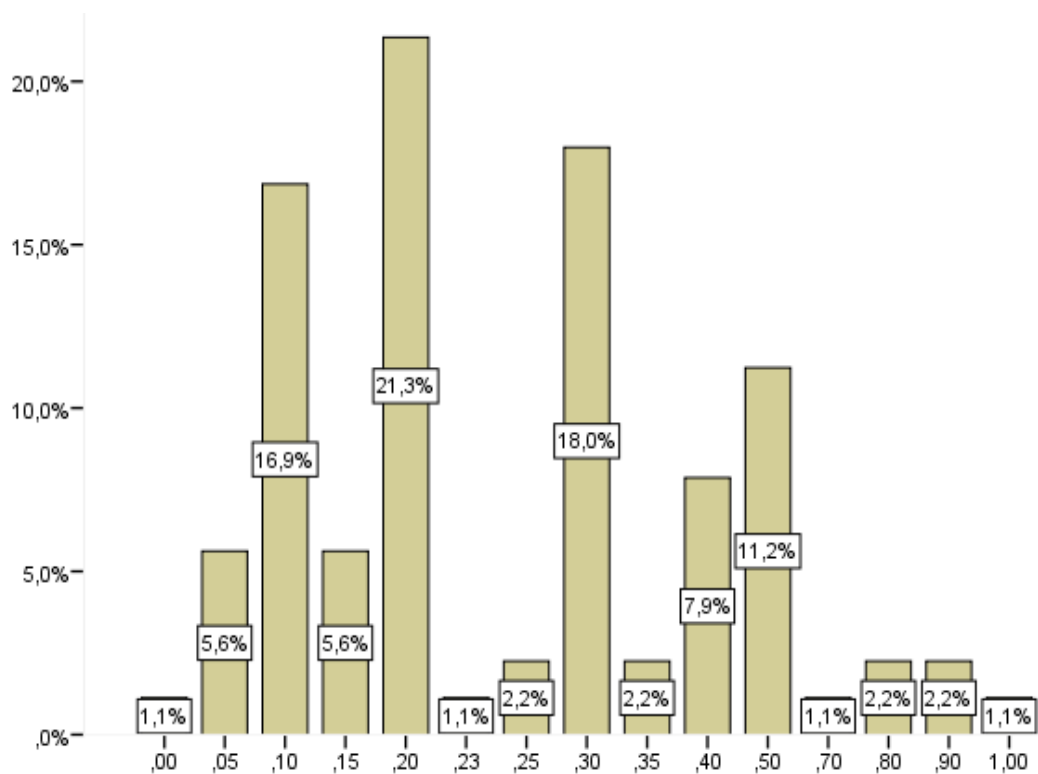
A 3.15 – 3.21 kérdéscsoport arra vonatkozik, hogy mit eredményezett a 2008-as válság? A válaszadók szerint a legnagyobb gondot a fejlődés dinamikájának és a beruházásoknak a csökkenése okozta, de meglepő, hogy az adminisztrációs terhek növekedése is visszafogta a kkv-kat. Nem közömbös, hogy jelentősen csökkent a tevékenység eredményessége. Az innovációs területen történt visszalépés hosszú távon gátolja a fejlődést. Kisebb probléma volt a válaszadók szerint a vállalkozás eladósodása és az elbocsátások. A hitelezési és finanszírozási hiányosságok miatt sok esetben körbetartozás is létrejött, ami tovább növelte a válság hatásait (70. ábra).

70. ábra. A 2008-as válság negatív hatásai fontosság szerint

Forrás: saját számítás

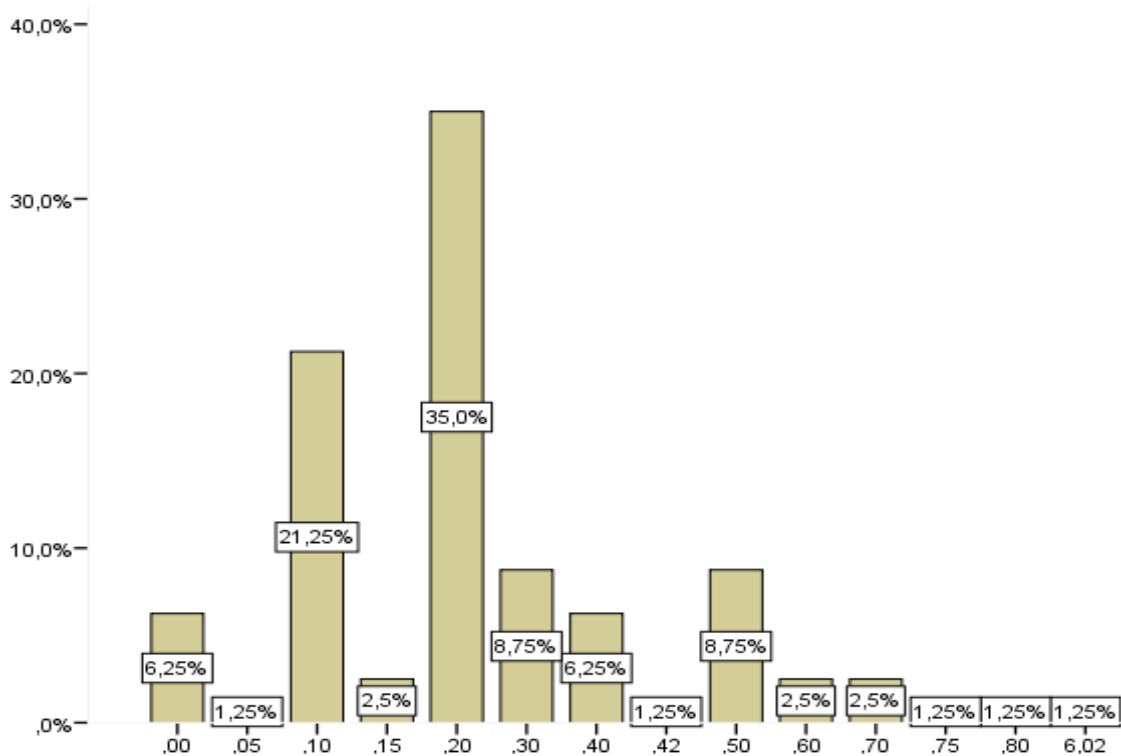
A fejlődés lelassult, a beruházások csökkentek. Ezen a téren komoly visszaesés történt, ez megmutatkozik a válaszadók értékelésében is (71. ábra).

71. ábra. A fejlődés dinamikája és a beruházások csökkenése az adott értékekhez tartozó arány (vállalkozókra vonatkoztatva)

Forrás: saját számítás

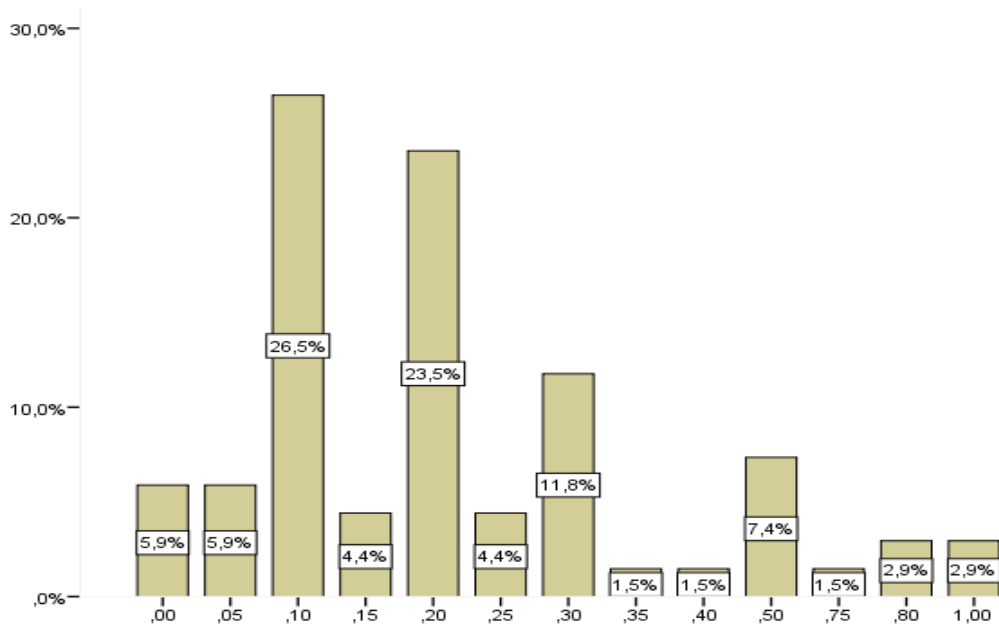
Jelentősen csökkent a tevékenység eredményessége és innovációs területen is visszalépés történt (72. ábra).

72. ábra. **Jelentősen csökkent a tevékenység eredményessége az adott értékekhez tartozó arány (vállalkozókra vonatkoztatva)**

Forrás: saját számítás

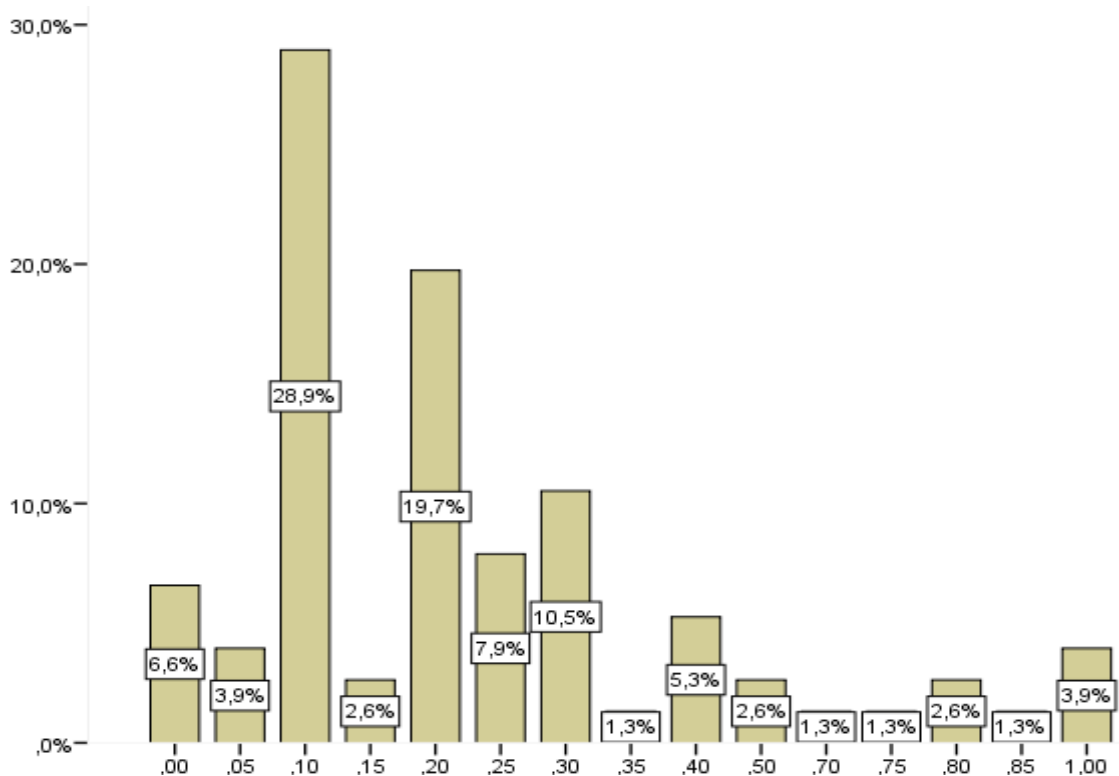
CSATH (2017) közli az innovációs teljesítményekre vonatkozó legfrissebb adatokat. Az EU egészének és az egyes országoknak a teljesítményét 27 mutató alapján ítélik meg. Az EU is és Magyarország is rontott ezen a téren, a 2016 az adatok alapján az EU már csak Oroszországnál, Indiánál, Dél-Afrikánál és Braziliánál van jobb pozícióban, míg hazánk egy helyet rontva a 28 tagország közül a 23. A kkv-k esetében az innováció az egyik legfontosabb tényező, hiszen valódi prosperitás csak az innovációtól várható. Ez teszi lehetővé a termelékenység javítását, a gazdasági növekedést és sok új, jól fizető munkahely létrejöttét. Az itt elért gyenge teljesítmény a versenyképességet is rontja. Magyarországon a multi cégek termelésre szakosodtak, nem a fejlesztésre, ez az innovációra költött források elégtelenségében jelentkezik. Magyarországon a digitális tudás – vagyis az informatika kiterjedt alkalmazása területén – jelentős a tudáshiány. A kérdőíves kutatás eredményei is ezt igazolják vissza, melyet a 73. ábra szemléltet.

73. ábra. Innovációs területen visszalépés történt az adott értékekhez tartozó arány (vállalkozókra vonatkoztatva)

Forrás: saját számítás

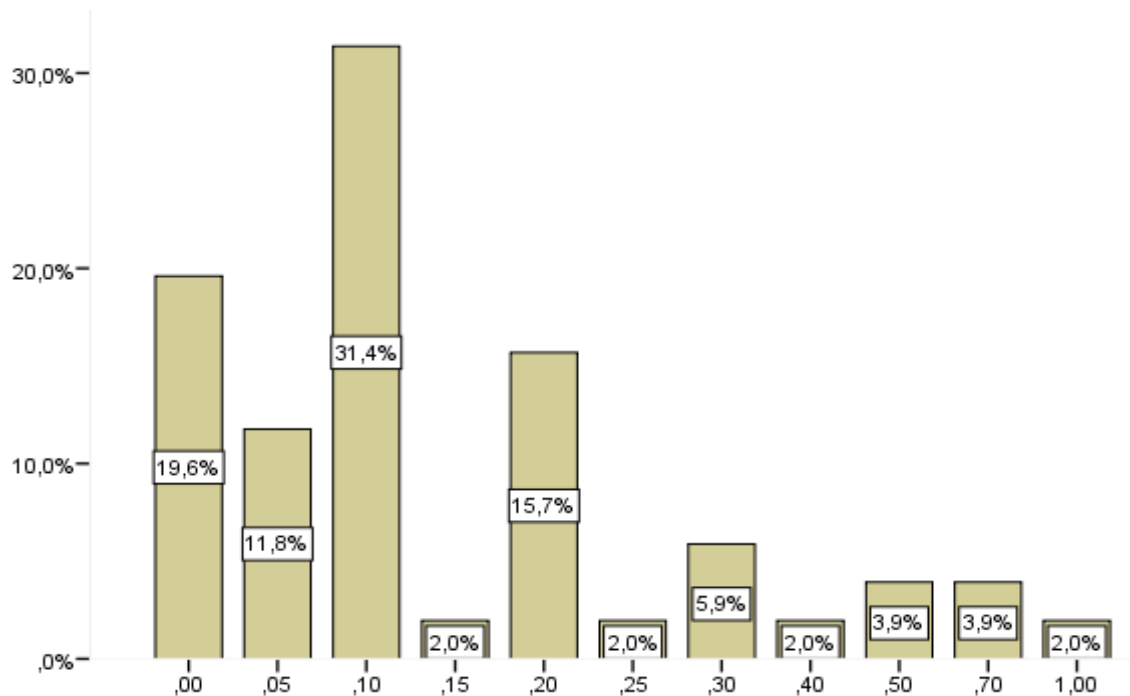
A 71., 72., 73. ábrák a $H_1 - H_4$ hipotéziseket igazolja. Meglepő, de a válság az adminisztrációs terhek növekedését okozta. A hazai kkv-k túlszabályozása súlyos visszahúzó tényező, a versenyképesség romlásában is komoly szerepet játszik. A hazai szabályozási környezetet úgy kellene megváltoztatni, hogy kevesebb, jól értelmezhető, pontosan fogalmazott, időtálló jogszabály adja a jogi környezetet. Az adminisztratív terhek csökkentése is fontos lenne (74. ábra).

74. ábra. Növekedtek az adminisztrációs terhek az adott értékekhez tartozó arány (vállalkozókra vonatkoztatva)

Forrás: saját számítás

A vállalkozás eladósodása kisebb gondot okozott, hiszen a szigorú hitelbírálati rendszer ezen a téren hatékony volt. Úgy gondolom, sok esetben ígéretes kkv-k is csődbe mentek, mert nem jutottak hitelhez (75. ábra).

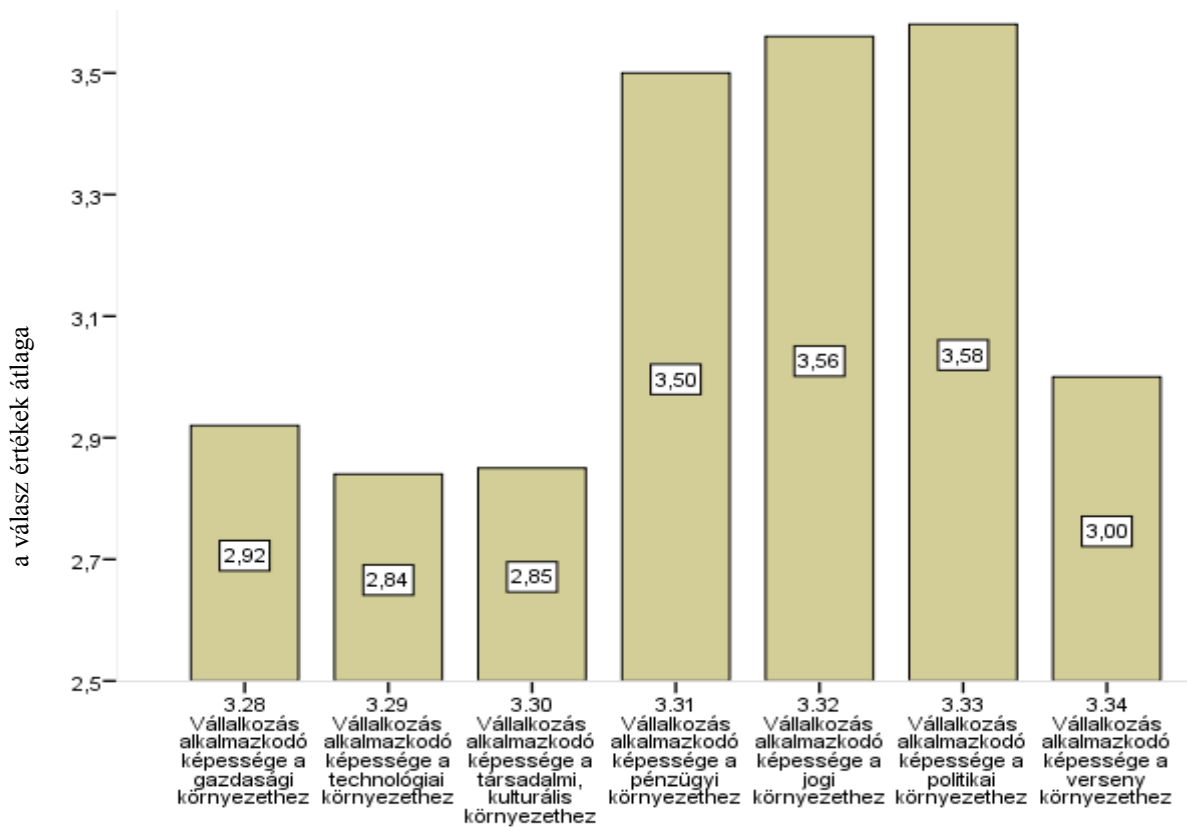
75. ábra. A vállalkozás eladósodott az adott értékekhez tartozó arány (vállalkozókra vonatkoztatva)

Forrás: saját számítás

5.4. A vállalkozás problémás területei és a munkaerő-piaci helyzet

A kérdőíves felmérés alapján a vállalkozás jól alkalmazkodik az anyag- és energiagazdálkodás, az információgazdálkodás és a tárgyi eszközgazdálkodás során felmerülő kérdésekhez. A pénz- és tőkegazdálkodás, valamint a munkaerő-gazdálkodás már problémás területek.

A versenyképesség javításához és megtartásához fontos a vállalkozás alkalmazkodó képessége. A válaszok alapján a kkv-k nehezen tudnak alkalmazkodni a pénzügyi-, a jogi- és a politikai környezethez. Érdekes, de a politikai környezethez való alkalmazkodás a legproblémásabbnak megjelölt terület a válaszadók által (76. ábra).

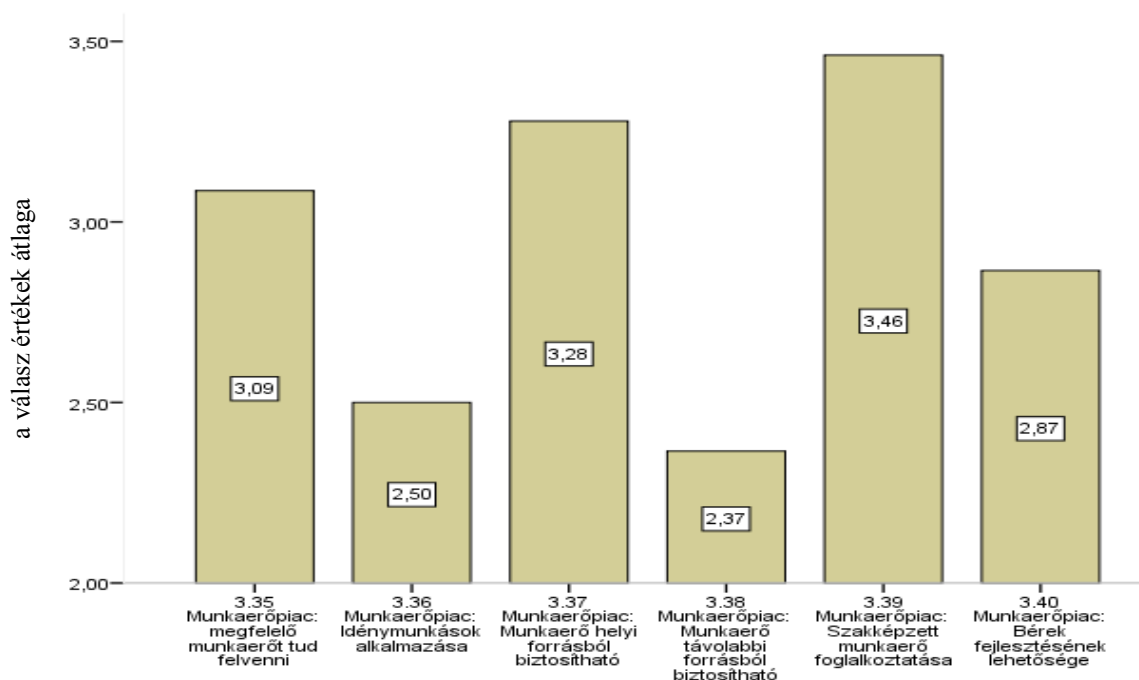

76. ábra. **A külső környezeti tényezőkhöz való alkalmazkodás** (1 nem probléma, 5 legtöbb probléma)

Forrás: saját számítás

A választ adó vállalkozásoknál a munkaerő esetében jellemző, hogy szakképzett, megfelelő munkaerőt foglalkoztatnak, mely helyi forrásból biztosítható. A munkaerő távolabbi forrásból való biztosítása és az idenymunkások alkalmazása nem jellemző. Ma már Magyarországon is jelentős a megfelelő munkaerő iránti kereslet, de a kkv-kat ez még kevésbé érinti.

Jelenleg mintegy 300 ezer magyar munkavállaló tartózkodik külföldön, ezért egyre nehezebb kvalifikált munkaerőt foglalkoztatni. A bérek emelése folyamatos, de nem elégséges az elvándorlás megakadályozásához. A béremelés legfőbb korlátja a kkv-k alacsony termelékenysége. Jelentősebb béremelés esetén a kkv-k egy része csődbe jutna és az innovatív, magasabb termelékenységet biztosító kkv-k maradnának meg. A jövő érdekében ezt a változtatást előbb-utóbb meg kell lépni a külső környezethez való alkalmazkodás érdekében (77. ábra).

77. ábra. A vállalkozások munkaerő-piaci helyzete (1 nem jellemző, 5 nagyon jellemző)
Forrás: saját számítás

5.5. Kutatás, fejlesztés és innováció

A kutatás-fejlesztés és az innováció a kkv-k jövője szempontjából fontosnak ítélt terület. Itt lehet új dolgokat kitalálni, bevezetni és ez a tevékenység teszi lehetővé a gyors fejlődést és az export növelését. A válaszadók által legfontosabbnak tartott területek a „technológiafejlesztés” és a „marketing”, de a „beruházások hatásai” sem lebecsülendők.

A kutatás-fejlesztés, szolgáltatás fontosnak ítélt területei a válaszadók szerint a következők (1-5 skála):

- termék-technológiafejlesztés	3,86
- minőségbiztosítás	3,44
- marketing	3,83
- környezetvédelem	3,65
- pályázat készítési tanácsadás	3,65
- beruházás	3,77.

A jól felépített marketing tevékenység az értékesítés alapja. A válaszadók is osztják ezt a nézetet, de objektív akadályok (forráshiány, korszerűtlen eszközök, újat nehezen befogadó piac) nehezítik a marketing innováció helyzetét.

A marketing mellett a kommunikáció szerepe is fontos. A működtetéshez különböző feltételeket kell megteremteni, ezt 5 évre vonatkozóan értékelték a válaszadók. Legfontosabbnak a „honlap újítását” és a „szakmai fórumon, konferencián történő részvételt tartották”. A legkevésbé fontosnak tartott és fejlesztett területek a „blog létrehozása”, a „promóciós film készítése” és a „PR cikk megjelentetése”. Valószínűleg ezeken a területeken a befektetett pénz és munka kevésbé térül meg.

A kommunikáció területén megvalósult tevékenységek az elmúlt öt évben (1-5 skála alapján) a válaszadóktól a következő átlagokat kapták:

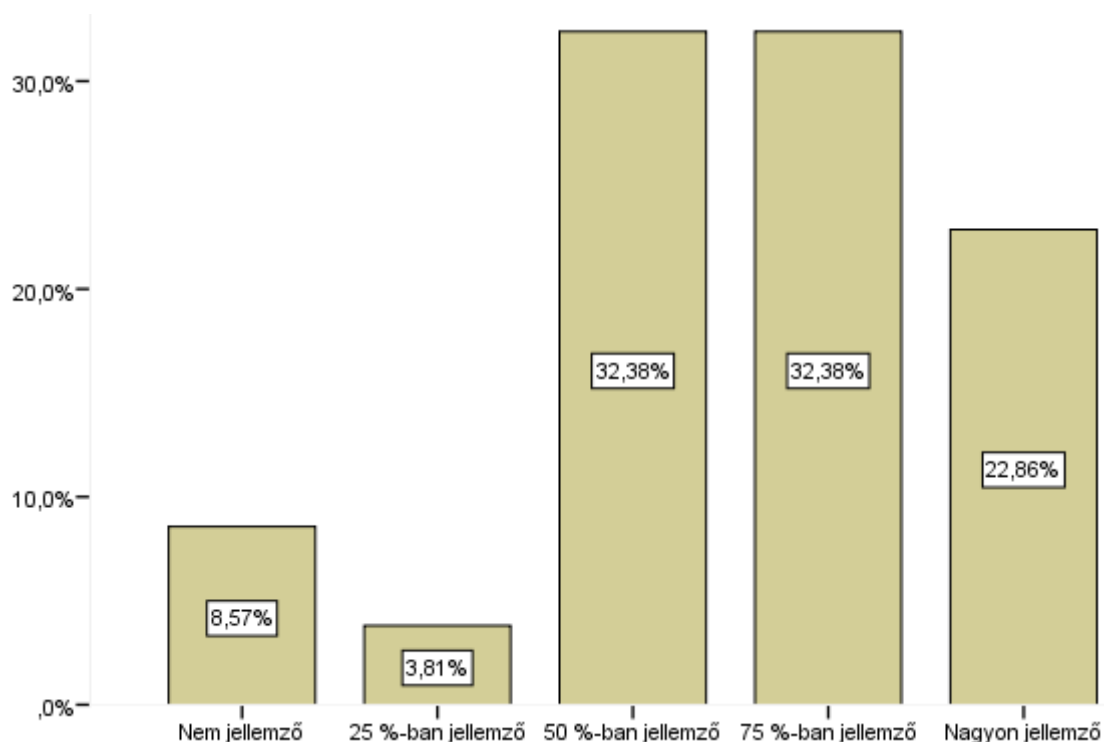
honlap bevezetése, újítása	3,25
blog létrehozása	1,66
hirdetés (újság, rádió, tv)	2,87
prospektus készítése	2,38
promóciós film készítése	1,75
szakmai fórumon, konferencián részvétel	3,09
PR cikk megjelentetése	2,15

Az innováció terén a helyzet – az irodalmi áttekintésben leírtaknak megfelelően – nem jó. A technológiai és a szervezeti innováció a válaszadók véleménye szerint minimális mértékű (**5. melléklet**).

A termék/szolgáltatás innováció nagyobb mértékben jellemző, de az eredmények itt sem kielégítőek. A termék/szolgáltatás innovációt illetően megoszlanak a vélemények. A válaszok százalékos megoszlása a következő volt:

30,39%	nem jellemző
16,67%	25%-ban jellemző
24,51%	50%-ban jellemző
17,65%	75%-ban jellemző
10,78%	nagyon jellemző.

Az innovációt hátráltató tényezők sokrétűek, de többnyire anyagi természetűek. Ezen kívül az adózási környezet negatív hatásait mutatták ki a válaszok (**6. melléklet**). A gyorsan változó jogi és finanszírozási környezetben a beruházás megtérülés kockázatát jelentősnek tartják. Az irodalmi adatok szerint is a beruházásokat az EU támogatások tartják életben (78. ábra).

78. ábra. **Beruházás megtérülés kockázata hátráltatja az innovációt**

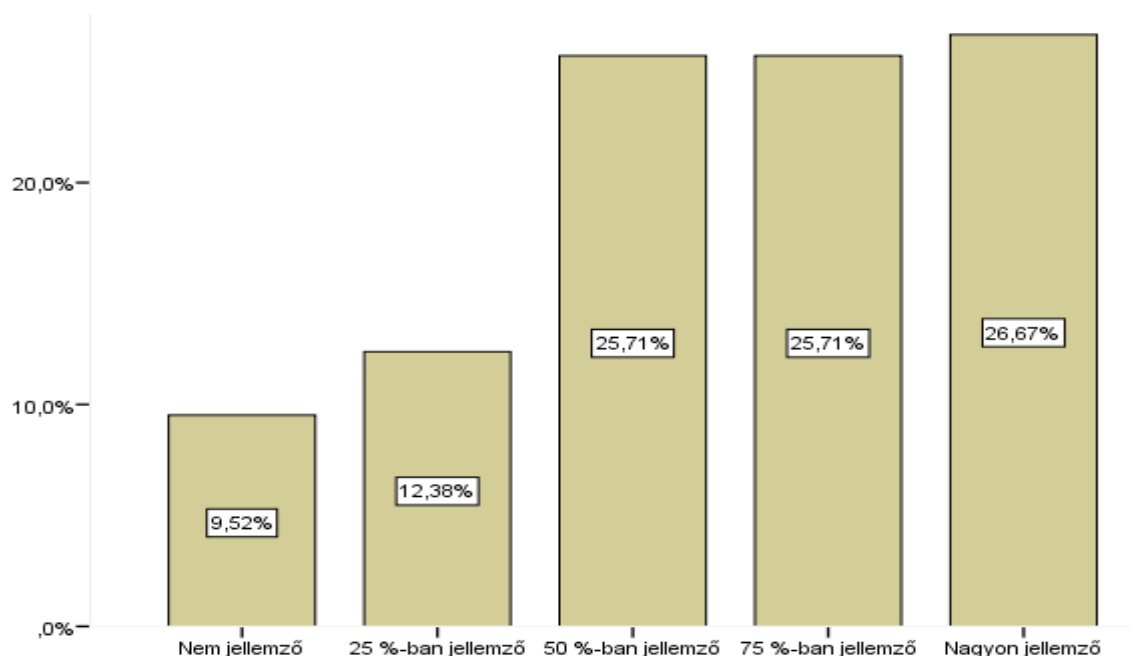
Forrás: saját számítás

Meglepő, hogy a vélemények szerint nem csak az önkormányzati, hanem az állami adózási környezet is hátráltatja az innovációt. Az ide vonatkozó szabályozás gyors változtatása indokolt.

Az innováció helyzete – az irodalmi adatoknak megfelelően – nem felel meg az elvárásoknak. A termék/szolgáltatás innováció is esetleges, de sok egyéb tényező is gátolja az innováció terjedését, a válaszadók szerint például az állami adózási környezet (**7. melléklet**).

A kkv-k támogatása jelentősen elmarad a multi cégek támogatásától. Fontos lenne a kkv-k olyan támogatása és pályáztatása, melynek során alkalmassá válnak a multi cégek beszállítói feladatainak ellátására. Az elképzelésnek a kkv-k jövője szempontjából és a hazai foglalkoztatás javítása érdekében komoly jelentősége lenne.

Úgy gondolom az innovatív, fejlődőképes kkv-k célzott támogatása (pályáztatással) tenné lehetővé, hogy a minőségi követelményeket teljesíteni tudó ipari beszállítók kiválsák a külföldi beszállítók egy részét. Ez jelentősen növelhetné a hazai minőségi munkahelyek számát is. Az ilyen pályázatok az innováció lehetőségeit is javítanák (79. ábra).

79. ábra. **Támogatási, pályázati lehetőségek hiánya hátráltatja az innovációt**

Forrás: saját számítás

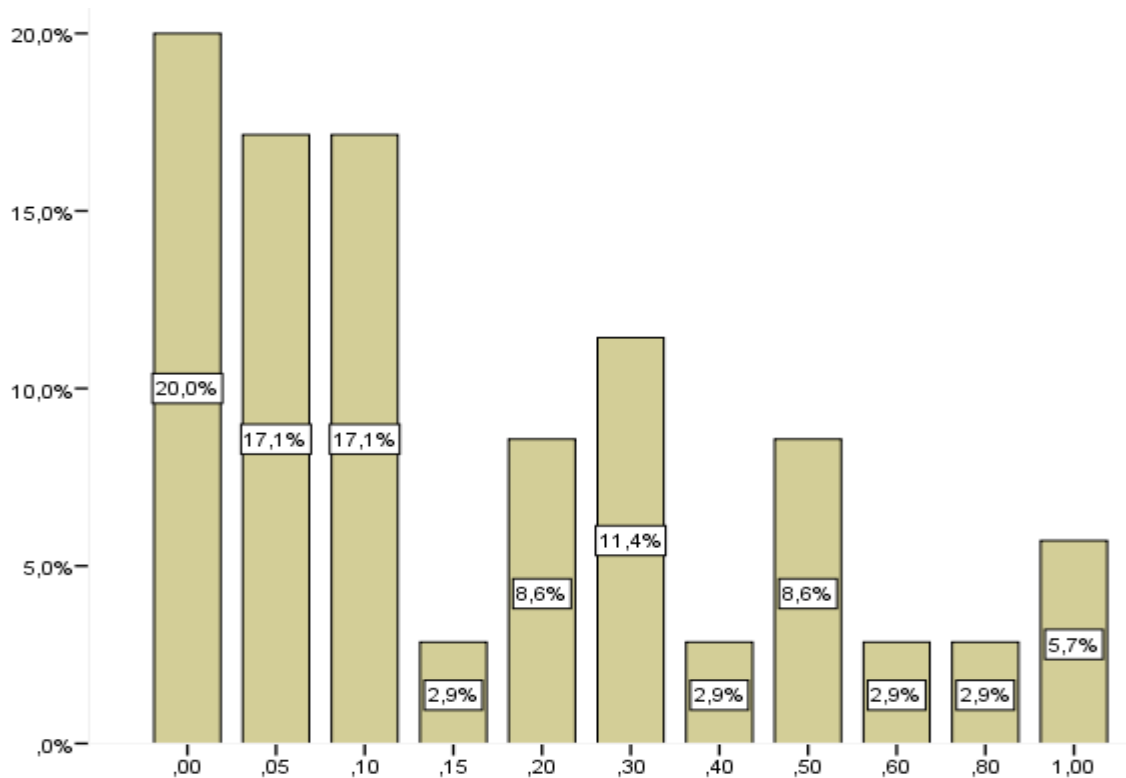
Az innováció ösztönzésére irányuló kérdéseknél az átlag alapján a „kisebb adók”, „kisebb bürokrácia” és „nagyobb egymás iránti bizalom” válaszok vezetnek.

Az innovációt segítő elképzelések fontosság szerint a következő átlag százaléktételeket adták (A kérdőívben belül; 4.12–4.20 kérdéscsoport, fontosság szerint elosztva a 100%):

- szorosabb kapcsolat a vevőkkel 25,2%,
- szorosabb kapcsolat a beszállítókkal 17,0%,
- klaszterben való részvétel 23,3%,
- nagyobb egymás iránti bizalom 29,2%,
- kisebb bürokrácia 34,6%,
- új termékek iránti igény 25,3%,
- kisebb adók 37,2%,
- termelési struktúra változása 19,3%.

Komoly gond a hazai vállalkozásoknál az egymás iránti bizalom hiánya. A válaszok között ez is szerepel, valamint a klaszterben való részvétel is. A klaszterek kialakulása hazánkban vontatott, nem ismerik sokan a szervezését és nem alkalmas sok esetben a környezet sem. Az innovációt segítő, ösztönző lehetőségeket a **8. melléklet** szemlélteti.

A klaszterben való részvétel nem túl népszerű, valószínűleg az ismerethiányra vezethető vissza az eredmény (80. ábra).

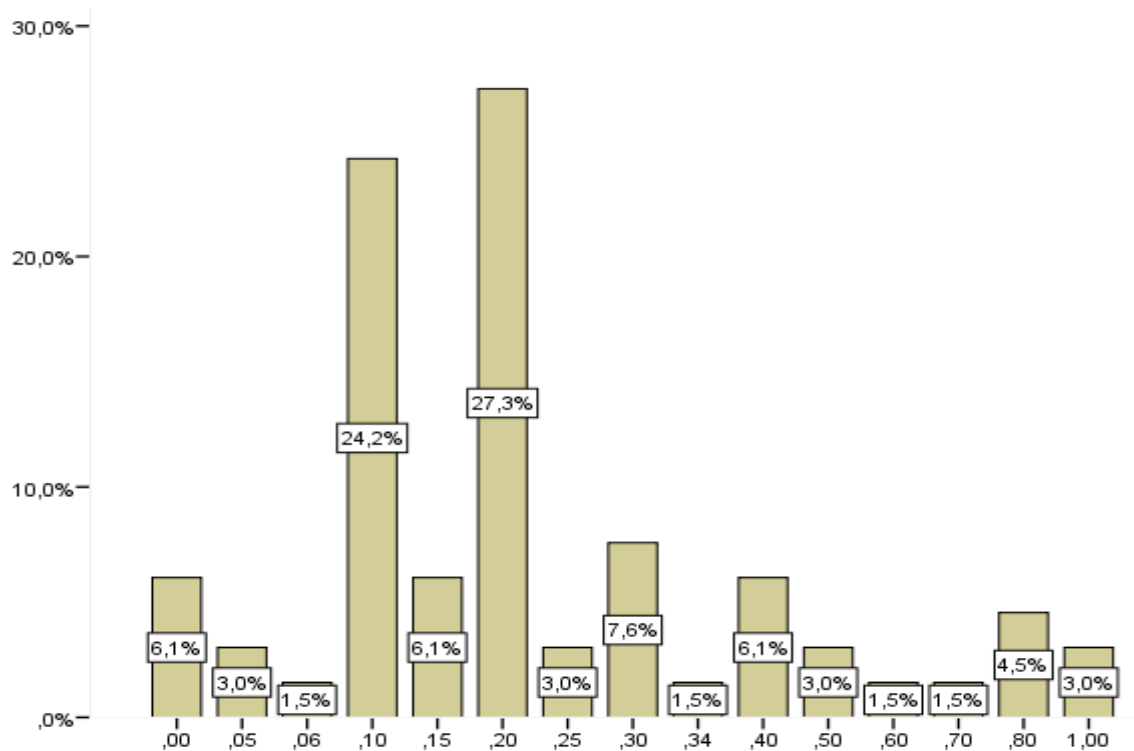

80. ábra. **Innováció ösztönző: Klaszterben való részvétel az adott értékekhez tartozó válaszok átlag értéke (%) (4.14-es kérdés)**

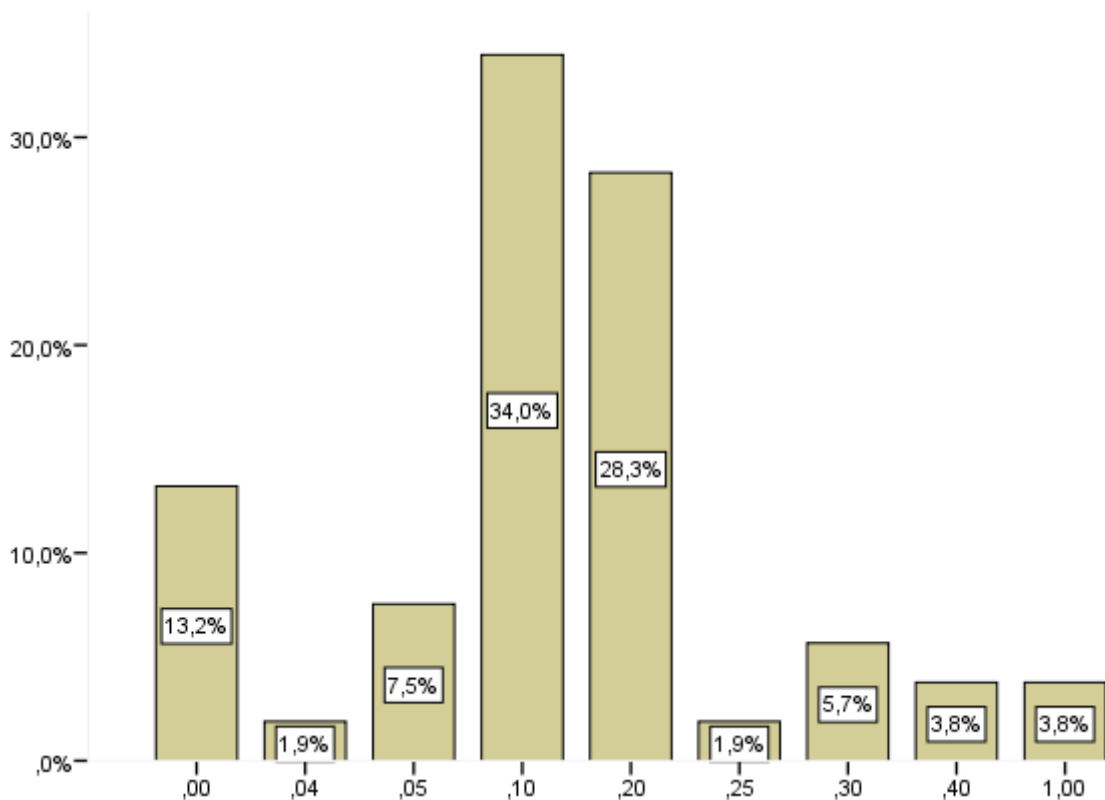
Forrás: saját számítás

Sokan gondolnak szorosabb kapcsolat kialakítására a vevőkkel és a beszállítókkal is, amit a magas % értékek jeleznek.

A termékértékesítésnél mindig a vevők elképzelései a meghatározók, hiszen csak az az áru adható el, ami elnyeri a vevők tetszését. Ennek megfelelően a szorosabb kapcsolat kialakítása logikus lépés. Az innováció során a beszállítói ötleteket is fel lehet használni, tehát a beszállítókkal való szoros kapcsolat is fontos, amit a válaszadók kifejezésre is juttattak (81-82. ábrák).

81. ábra. Innováció ösztönző: Szorosabb kapcsolat a vevőkkel az adott értékekhez tartozó válaszok átlag értéke (%) (4.12-es kérdés)
Forrás: saját számítás

82. ábra. Innováció ösztönző: Szorosabb kapcsolat a beszállítókkal az adott értékekhez tartozó válaszok átlag értéke (%)
Forrás: saját számítás

Az innováció ösztönzés terén a válaszadók fontosnak tartják a „bürokrácia csökkentését” és a „kisebb adók bevezetését”. Erre utalnak a viszonylag magas % értékek. A válaszok megoszlását a **9. melléklet** szemlélteti.

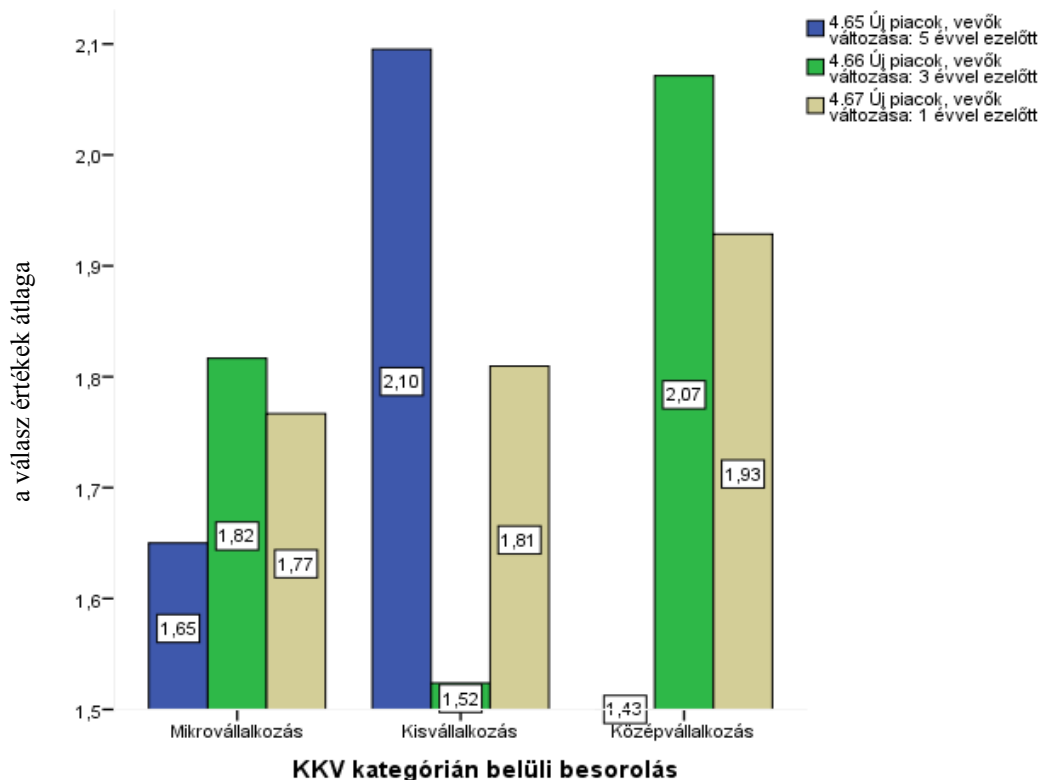
A termelési struktúra változása új ötleteket adhat, ez is innováció ösztönző lehet. Véleményem szerint az új termékek sok esetben komoly kutatómunka eredményei, ehhez is nélkülözhetetlen az innováció (**10. melléklet**).

Érdekes témakör az innovációt segítő pénzügyi juttatások időbeni változásának elemzése. Az „innovációt segítő 5-3-1 évvel ezelőtti vizsgálata” felemás eredményt mutat. A legkisebb támogatást a mikro-vállalkozások kapták és kiemelkedők a középvállalkozások pénzügyi juttatásai. A pénzügyi juttatások terén stagnálásról beszélhetünk, növekedés csak a középvállalkozásoknál volt. Minden vállalkozást vizsgálva kiemelkedő a középvállalkozások 1 évvel ezelőtti támogatása. Az új termékek bevezetése is a gyenge innovációra utal, összességében csökkenő tendenciájú (**11. melléklet**).

Az innovációhoz kötődő képzések száma keveset változott, erre a területre a mikro-vállalkozások nem fordítanak komoly erőfeszítést. Az ilyen jellegű képzések nem növekedtek egyik kkv kategórián belül sem, a tendencia inkább csökkenő, ami rendkívül negatív.

A képzett munkatársak felvétele minden kategóriában dinamikus növekedést mutat, de itt is a mikro-vállalkozások állnak a sor végén. Ezt az irányt részben a nemzetközi, részben a hazai fejlődés is determinálja, a gyors technológiai változásokat csak a jól képzett emberek képesek követni. Úgy tűnik a vállalkozók is megértették az idők szavát és az utánpótlást a tanult emberekből válogatják ki (**12. melléklet**).

„Az új piacok, vevők változása 5-3-1 évre visszatekintve” kérséskör rapszodikus eredményeket mutat (83. ábra).

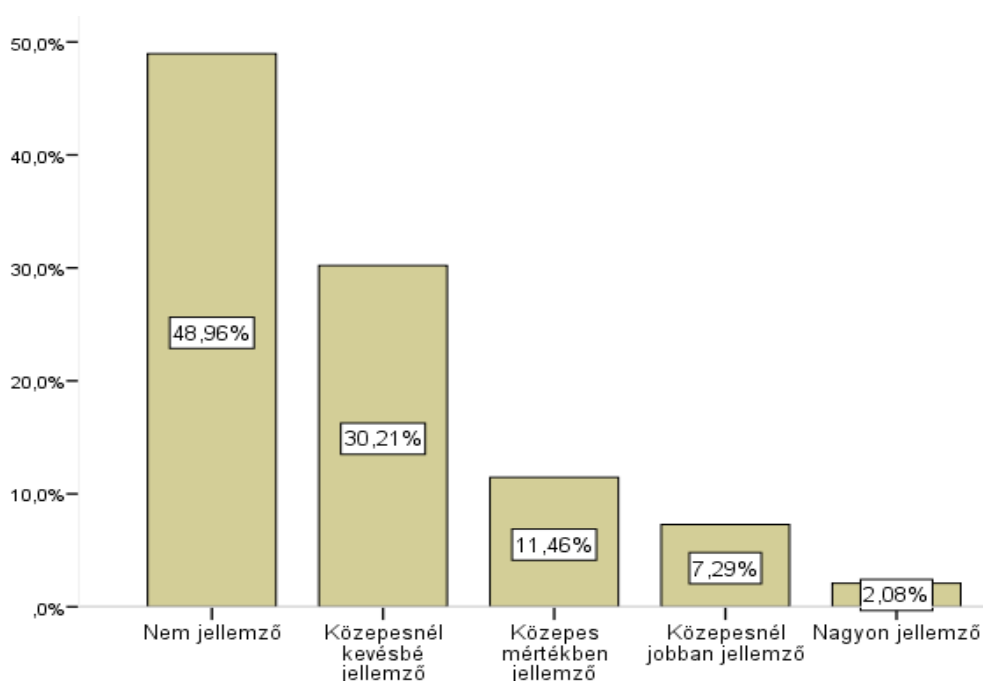
83. ábra. Új piacok, vevők időbeli változása
Forrás: saját számítás

A „vállalati eredmény” a mikro- és középvállalkozásoknál növekvő, a kisvállalkozásoknál viszont csökkenő tendenciát mutat. Valószínűleg ezt a kategóriát érintette a válság a legjobban. A vállalati eredményt javító újítások száma minden kategóriában növekedett (**13. melléklet**).

A versenyképes termékek száma általában lassú növekedést mutat, de itt is a mikro-vállalkozások a legelmaradottabbak. Ez is igazolja, hogy a mikro-vállalkozások jól alkalmazkodnak, de ennek ára az alacsony termelékenység. Az innovatív tevékenység változása a kommunikációban nem mutat nagy ingadozásokat, a vállalkozások erre a területre kevés gondot fordítanak (**14. melléklet**).

5.6. A vállalkozások hitelfelvételi, finanszírozási lehetőségei

A vállalkozások válság utáni visszaeső teljesítményét a hitelfelvétel nehézségei is okozták. A mikro-vállalkozások az elsők a foglalkoztatás terén, de gyakran nem hitelképesek. A végeredmény a hitelek elutasítása vagy a kkv, vagy a bank részéről, ami a 10% körüli válság utáni visszaesést magyarázza (84. ábra).

84. ábra. **Milyen a vállalkozás eladósodottsága?**

Forrás: saját számítás

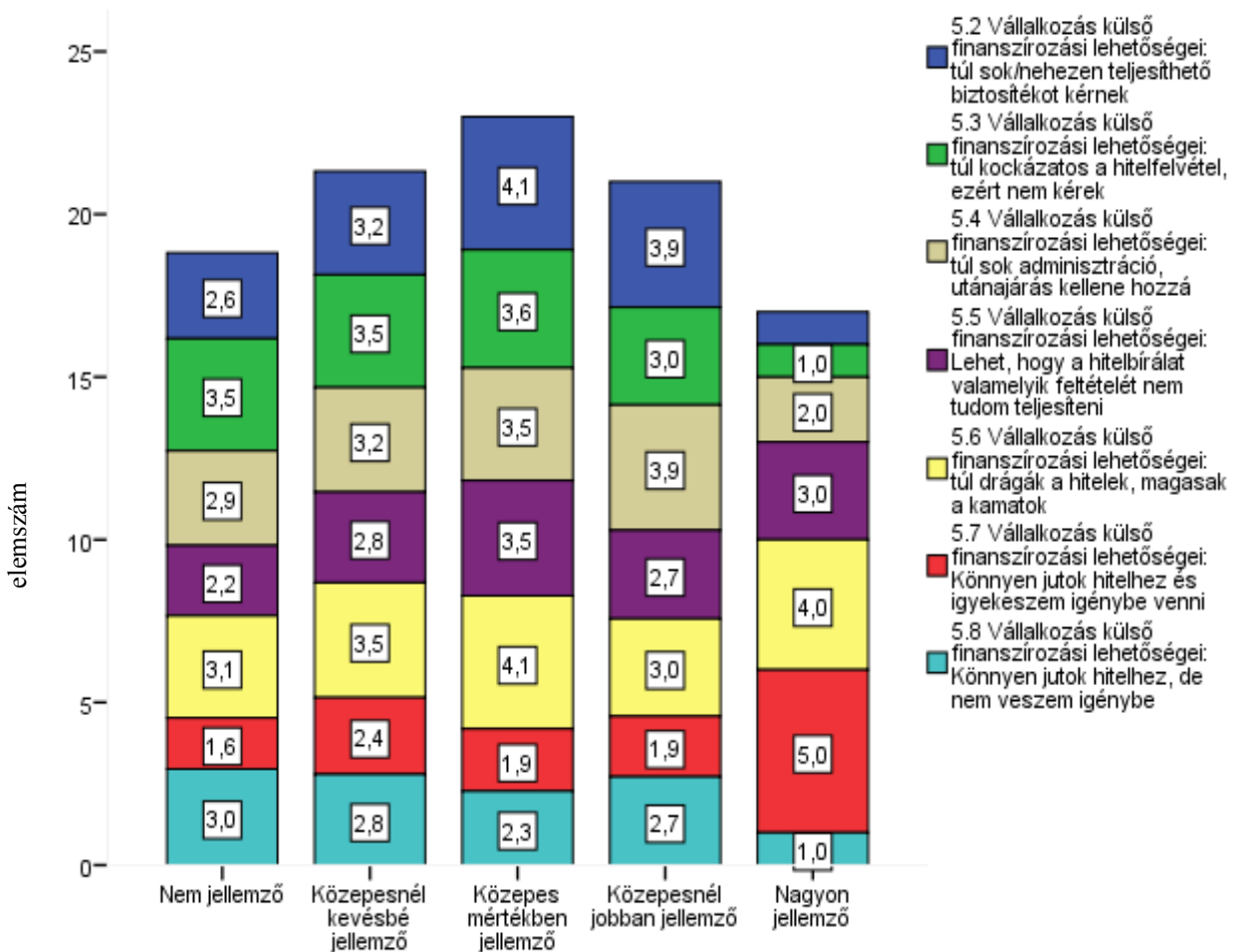
A kkv-k egy része is beleesett a devizahitelezés csapdájába, ami indokolja a hitelfelvétel kockázatosnak és túl drágának minősítését, amely mellé még túl sok adminisztráció is társul (**15. melléklet**).

A „vállalkozás külső finanszírozási lehetőségei (1-5 skálán)” a válaszártékek átlagát tekintve a következő:

túl sok biztosítékot kérnek	3,01
túl kockázatos a hitelfelvétel, nem kérek	3,40
túl sok adminisztrációt igényel	3,11
a hitelbírálat valamely feltételét nem tudom teljesíteni	2,51
túl drágák a hitelek	3,35
könnyen jutok hitelhez és igénybe veszem	1,95
könnyen jutok hitelhez, de nem veszem igénybe	2,81

A vállalkozás preferált finanszírozási forrásai között kiemelt jelentőségűek a „vissza nem térítendő támogatások”, a „saját erő”, valamint az „állami támogatott hitelek”. A „baráti kölcsön”, a „tagi kölcsön”, a „faktoring” elenyésző mértékben szerepel. Elfogadhatónak tartják a válaszadók a bankhitelt, de nem tesznek különbséget a lejáratí idő alapján. Úgy gondolom, ha a kkv-kat helyzetbe akarjuk hozni, növelni célszerű a bizonyos tevékenységre adott vissza nem térítendő támogatásokat (15. melléklet).

A vélemények alapján a hitelezés és a hitelnyújtás nem tekinthető sikertörténetnek. Sokak szerint túl sok, nehezen teljesíthető biztosítékot kérnek. Mások a hitelfelvételt kockázatosnak tartják. Jelentős a bonyolult adminisztrációt nem vállalók száma is. Alapvető probléma, hogy túl drágák a hitelek és magasak a kamatok (85. ábra).

85. ábra. A vállalkozás külső finanszírozási lehetőségei: Milyen a vállalkozás eladósodottsága (1-5 skála)

Forrás: saját számítás

5.7. Beruházások tervezése és lehetőségei

A vállalkozások a következő három évben terveznek beruházásokat különböző területeken. A fő területek a gépvásárlás, gépkorszerűsítés és az informatikai, elektronikai beruházások.

A megkérdezettek 1-5 skálán válaszoltak, a válaszártékek átlaga a következő volt:

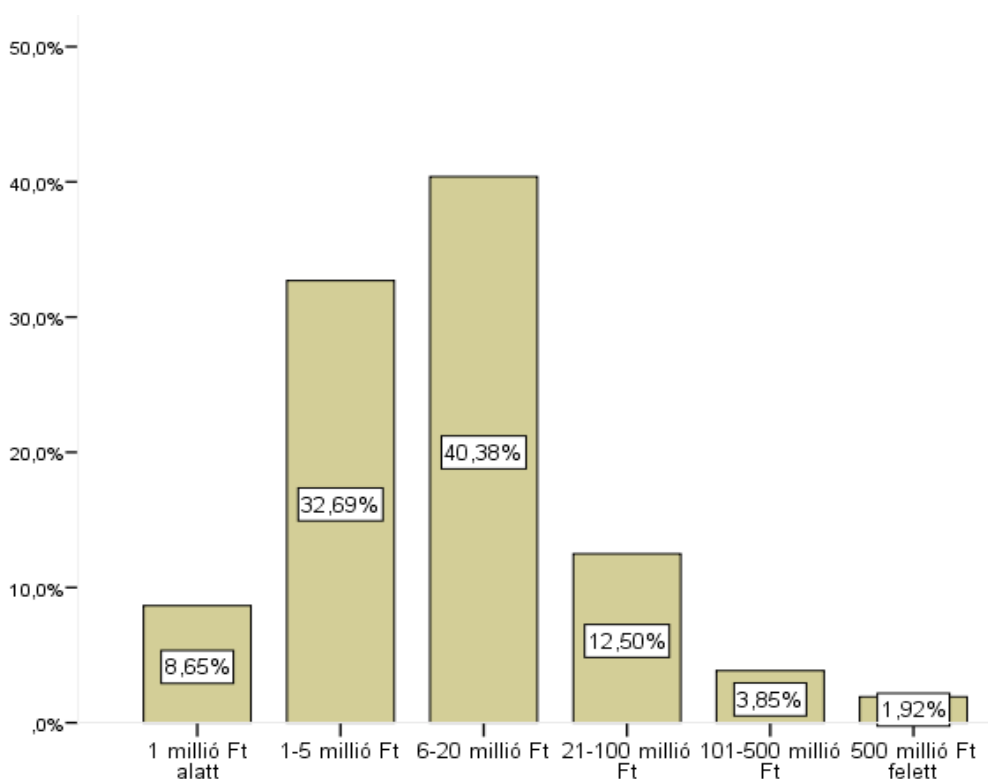
ingatlan vásárlás	2,14
ingatlan építés	1,93
gép, berendezés vásárlása	3,70
gép, berendezés korszerűsítése	3,53
környezetvédelmi beruházás	2,58
informatikai, elektronikai beruházás	3,51
egyéb beruházás	2,41

A tervezett beruházások forrásként a saját erőt és a vissza nem térítendő állami támogatást preferálták. Ennek megfelelően a válaszadók szerint a vállalat tervezett beruházásainak forrása a következő három évben (1-5 skálán) így alakul:

- saját erő	3,93
- hitel	2,22
- visszatérítendő állami támogatás	2,03
- vissza nem térítendő állami támogatás	3,51.

A részleteket a **16. melléklet** szemlélteti.

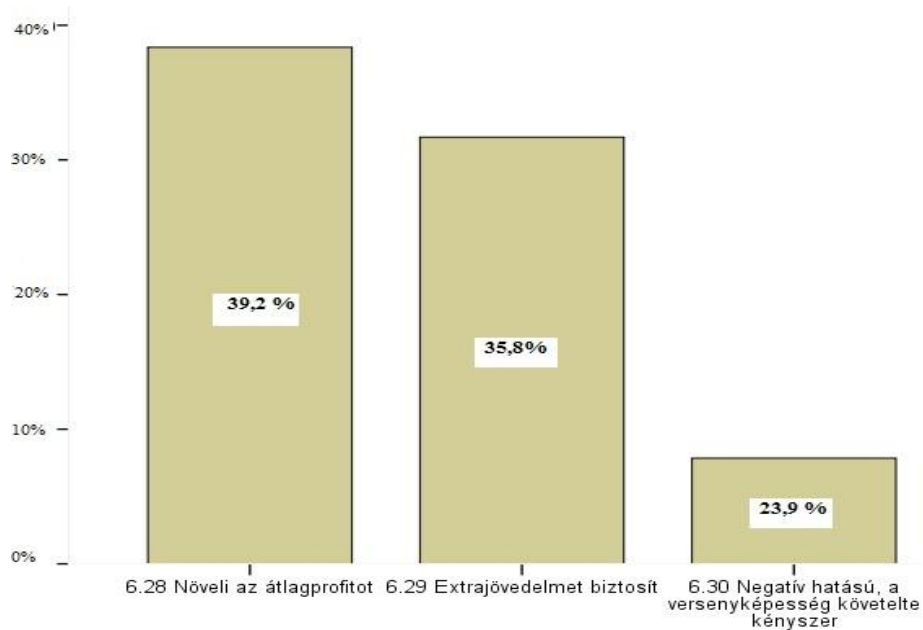
A „beruházás értékét tekintve (három évre)” a legtöbben a 6-20 millió forint értéket jelölték meg. A beruházások elégtelenségét jelzi, hogy komolyabb beruházásokra alig kerül sor (86. ábra).

86. ábra. **Három évre tervezett beruházás értéke**

Forrás: saját számítás

A beruházás általános hatásai között említik a válaszadók, hogy növeli az átlagprofitot és extrajövedelmet biztosít (87. ábra).

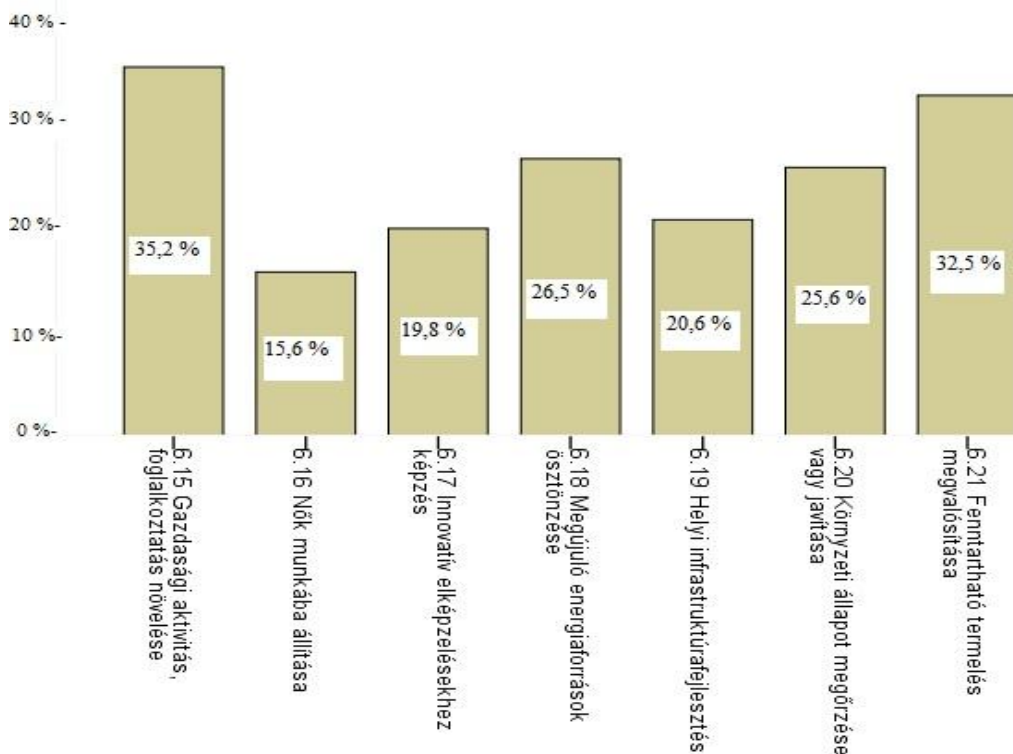

87. ábra. A beruházás általános hatásai

Forrás: saját számítás

A vállalkozásoknál általában készülnek hosszú távú stratégiai tervek, melyek a kkv jövőjét meghatározzák. Ezeket általában a felső vezetés készíti és ügyel a megvalósíthatóságra. A válaszadók kétharmada szerint a stratégiai tervek megvalósíthatók (17. melléklet).

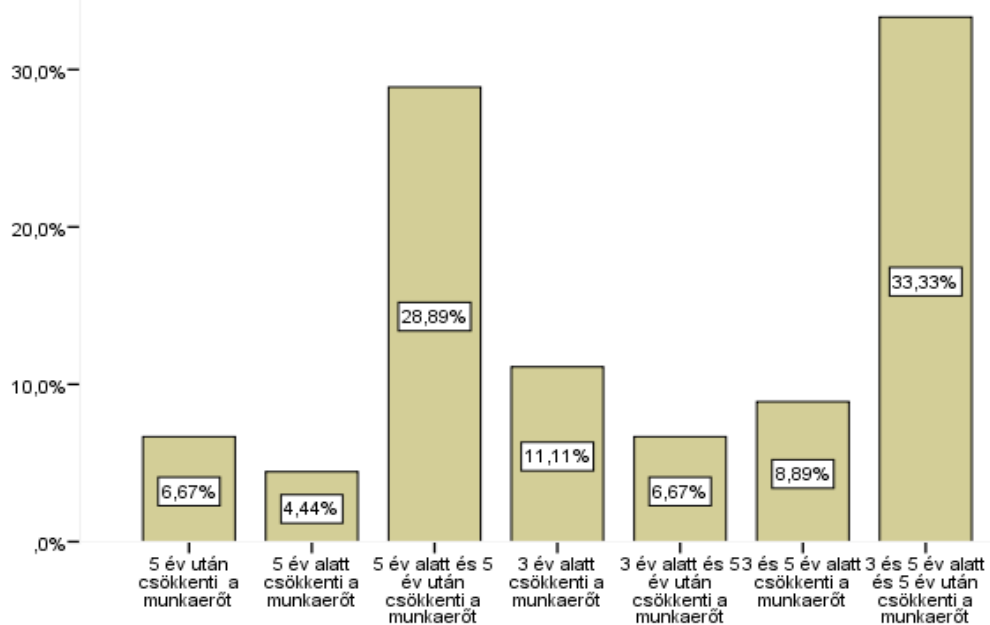
Az „elengedhetetlennek tartott fejlesztések fontosságát” vizsgálva a fő célok között a foglalkoztatás növelése, a fenntartható termelés megvalósítása, a megújuló energiaforrások ösztönzése szerepel (88. ábra).

88. ábra. A kívánatosnak tartott fejlesztések fontossága

Forrás: saját számítás

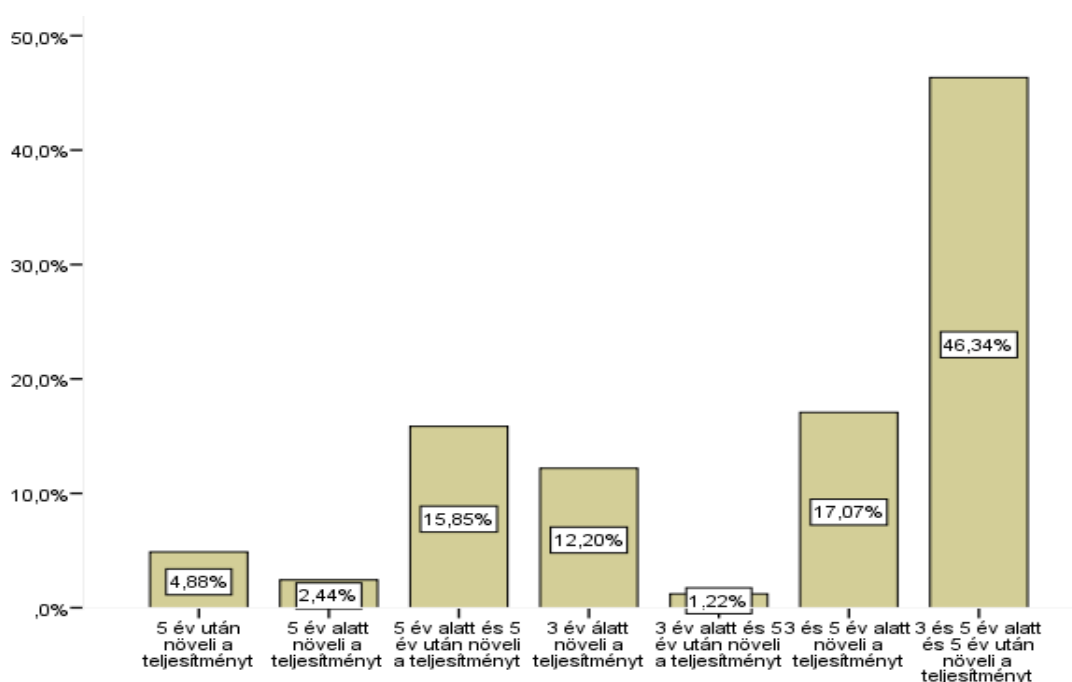
A válaszadók „a beruházás hatásainak megosztásakor 3 és 5 éves intervallumot vizsgálva” a „munkaerő csökkentő hatásokat” emelték ki. Ez a jelenlegi környezetben komoly gondot jelent, hiszen vezető prioritás a foglalkoztatás növelése. A robottechnológiák terjedése viszont a jövőre vonatkozóan a munkaerő csökkentő hatást erősíti (89. ábra), ugyanakkor jelentősen javul a termelékenység.

89. ábra. **Beruházás csökkenti a munkaerőt**

Forrás: saját számítás

A kkv-k esetében fontos a termelékenység növelése. A beruházások növelik a teljesítményt. Ezzel együtt amennyiben – a 4. ipari forradalomnak megfelelően – célul tűzik ki a robotok gyors elterjesztését, jelentős foglalkoztatás csökkenést is okozhatnak. Ez a változás a fejlett országokban 5-10 éven belül komoly gondokat okozhat (90. ábra).

90. ábra. **Beruházás növeli a teljesítményt**

Forrás: saját számítás

5.8. Főkomponens elemzés (1)

A „vállalkozási forma, méret” (a kérdőív 2-5-2.14 kérdéseire adott válaszok), valamint „a válság hatásai és a kezelés eszköztrendszere” (a kérdőív 3.1.-3.4. kérdéseire adott válaszok) válaszokat (változókat) a változók csökkentését szolgáló módszerrel vizsgáltam. Azért célszerű az említett szempontokat együttesen vizsgálni, mert így derül ki, hogy a vélemények milyen mértékben erősítik meg egymást, illetve milyen kapcsolatrendszeret alkotnak.

A változók számát úgy próbáljuk csökkenteni, hogy a művelet a lehető legkisebb információvesztéssel járjon, vagyis a transzformált sokaságról az eredeti sokasággal azonos következtetéseket lehessen levonni. Az eljárás arra is információt ad, hogy mely változók a fontos, illetve a kevésbé fontos (elhagyható) változók a vizsgált jelenségre vonatkozóan.

A főkomponens analízis egyik fő célja a változók számának a „csökkentése”, így a legnagyobb súlyú komponenseket választjuk ki és használjuk fel az adataink becslésére. Ha az első q főkomponenst választjuk, akkor a megfigyelt változók teljes varianciájának meghatározott százalékától eltekintünk. Minden statisztikai program megadja az ún. kumulált λ_j sajátérték-százalékot is, ami főkomponensenként összegezve mutatja az összvariancia százalékos eredményét (LEHOTA, 2001).

A vizsgált terület a primerkutatással elérhető 1. és 2. célkitűzéshez sorolható. A 21 vizsgált változó összes varianciája 21, ebből 69,132% került kivonásra 7 főkomponens változóba. Az ide tartozó táblázatot a **18. melléklet** mutatja be.

A kutatásban 0,6 feletti főkomponens súlyokat vettem figyelembe. Az elemzést a 20. táblázat szemléleti, ez tartalmazza a rotált főkomponens súlyokat.

20. táblázat: A varimax rotált főkomponens súlyok mátrixa I.

	Rotated Component Matrix ^a						
	Component						
	1	2	3	4	5	6	7
2.5 KKV kategórián belüli besorolás	-,004	,913	,054	,048	,009	,137	-,053
2.9 Alkalmazottak száma	-,015	,939	,041	,006	,014	,090	,033
2.10 Elmúlt öt év éves átlagos forgalma	,030	,737	,107	,476	,053	-,139	,024
2.11 Mióta működik a vállalkozás	,019	,149	,061	,773	-,050	,121	,048
2.14 Utóbbi öt év forgalmának alakulása	,213	,333	,015	,535	,084	-,232	-,358
3.1 Válságkezelő szabályozás negatív hatása	,129	,086	,790	-,143	,060	-,097	,181
3.2 Válság piacvesztéssel és finanszírozási helyzet romlásával járt	-,145	,017	,819	,088	-,030	,208	-,029
3.3 A válság felülírta a stratégiai elképzeléseket	,073	,076	,659	,130	,095	-,011	,208
3.4 Válság hatásaként az önálló értékesítést végeztek	-,062	,047	,175	,098	,095	-,115	,788
3.5 Működési, beszerzési költségek csökkentése	-,001	-,076	-,027	,038	,454	-,512	,228
3.6 Fejlesztések, beruházások elhalasztása	,183	-,081	,042	,035	,741	-,040	,015
3.7 Létszám, bércsökkentés	-,122	,176	,075	-,111	,762	,093	,021
3.8 Vállalkozói együttműködések	,013	-,081	,387	-,239	-,004	-,111	,584
3.9 Hitelek átütetése	,204	,291	,257	-,447	,216	-,500	,037
3.15 Jelentősen csökkent a tevékenység eredményessége	,243	,168	,164	,045	,194	,778	-,092
3.16 Körbetartozás jött létre	,703	,169	-,139	,048	,211	,125	-,162
3.17 Jelentős elbocsátásokra került sor	,507	,244	-,236	-,329	,104	,351	,315
3.18 Fejlődés dinamikája és a beruházások csökkenése	,834	-,103	,004	,113	-,009	-,107	,024
3.19 Vállalkozás eladósodott	,779	,037	,206	-,283	,116	-,031	-,155
3.20 Innovációs területen visszalépés	,814	-,092	,113	,006	-,019	,017	-,055
3.21 Növekedtek az adminisztrációs terhek	,720	,060	-,055	,181	-,166	,206	,240

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.

a. Rotation converged in 13 iterations.

Forrás: saját számítás

Az eljárás során a már említett főkomponens súlyok a főkomponens változók és az eredeti változók közötti kapcsolatot mutatják.

A „vállalkozási forma, kkv méret jellemzői” nincsenek speciális kapcsolatban „a válság hatásaival” és „a kezelés eszközzel” sem. A második főkomponensbe tartozó méretváltozók közül a három nagyobb főkomponens súlyú szoros kapcsolódású. A harmadik főkomponensbe tartozó szoros kapcsolatot mutató változócsoporthoz tekintve „a szabályozás” negatív hatású volt, párhuzamosan „a piacvesztéssel” és „a finanszírozási helyzet romlásával”.

Elkülönült „az önálló értékesítés” irányába mutató változó, amely a hetedik főkomponensben szerepel nagy komponens súllyal, de ez a háttérváltozó jelzi a vállalkozói együttműködések keresését is.

A 2.5-2.15 kérdések „a vállalkozásra vonatkozó általános kérdéseket” tartalmazzák. A 3.1-2.4 kérdések „a válság hatásainak általános megítélését” tartalmazzák a kkv-kra nézve. A 3.5-3.9 pont „a válságkezelési megoldásokat” elemzi, ezek alkalmazhatóságát figyelembe véve. A 3.15-3.21 kérdéscsoport pedig „a válság hatásaira” kér válaszokat (20. táblázat).

A válságot követően a vizsgálat utolsó öt évében „a partnerek magatartásának jellemzőit” az első főkomponens egyesíti a főkomponensek és az eredeti változók kapcsolata alapján.

Az ötödik főkomponens „a kkv vállalkozások esetében követhető válságkezelési megoldások” közül, mint a túlélés kényszer megoldását a fejlesztések, beruházások elhalasztását és a létszám, illetve a bércsökkenést emeli ki. A hetedik főkomponenshez hasonlóan a negyedik is egyedi jellegű, amely a vállalkozás működésével mutat szoros összefüggést, hasonlóan a hatodik háttérváltozóhoz, ez a tevékenység eredményének csökkenésével kapcsolódik össze.

5.9. Főkomponens elemzés (2)

A vizsgálat során a vállalkozás **belső problémáit** (a kérdőív 3.23-3.27 kérdései), **a vállalkozási környezet alakulását** (3.28-3.34), **és a munkaerő-piac kérdéseit** (a kérdőív 3.35-3.40 kérdései) **vetem össze**. A vizsgált terület a primerkutatással elérhető 2. célkitűzéshez sorolható. A 18 vizsgált változó összes varianciája 18, ebből 63,603% került kivonásra 6 főkomponens változóba. Az ide tartozó táblázatot a **19. melléklet** mutatja be.

Az elemzést a 21. táblázat szemlélteti, ez tartalmazza a rotált főkomponens súlyokat. A főkomponens súlyok figyelembevétele lenne kívánatos, de ha betartjuk azt az elképzelést, hogy minden egyes változóhoz legalább egy főkomponenst rendelünk, akkor ez nem lehetséges, így kisebb főkomponens súlyok is szerepelnek.

21. táblázat: A varimax rotált főkomponens súlyok mátrixa II.

	Rotated Component Matrix ^a					
	Component					
	1	2	3	4	5	6
3.23 Problémák az anyag- és energiagazdálkodásban	,727	,014	,172	,206	-,067	,060
3.24 Problémák a munkaerő gazdálkodásban	,126	,210	-,021	,622	,211	,306
3.25 Problémák az információgazdálkodásban	,033	,071	,010	,727	,225	-,398
3.26 Problémák a tárgyi eszközgazdálkodásban	,202	,083	-,014	,543	,037	,076
3.27 Problémák a pénz- és tőkegazdálkodásban	,329	,517	-,106	,388	-,172	,083
3.28 Vállalkozás alkalmazkodó képessége a gazdasági környezethez	,597	,073	-,090	-,101	,449	,014
3.29 Vállalkozás alkalmazkodó képessége a technológiai környezethez	,131	,031	-,150	,210	,774	,023
3.30 Vállalkozás alkalmazkodó képessége a társadalmi, kulturális környezethez	,380	,247	-,011	,272	,378	,336
3.31 Vállalkozás alkalmazkodó képessége a pénzügyi környezethez	,780	,238	-,182	,177	,116	,050
3.32 Vállalkozás alkalmazkodó képessége a jogi környezethez	,562	,540	-,110	,156	,013	-,053
3.33 Vállalkozás alkalmazkodó képessége a politikai környezethez	,328	,776	-,010	-,069	,104	,058
3.34 Vállalkozás alkalmazkodó képessége a verseny környezethez	-,062	,822	-,057	,173	,107	-,103
3.35 Munkaerőpiac: Megfelelő munkaerőt tud felvenni	,044	,004	,874	,068	,003	,108
3.36 Munkaerőpiac: Idénymunkások alkalmazása	-,039	-,023	-,084	-,032	,387	,675
3.37 Munkaerőpiac: Munkaerő helyi forrásból biztosítható	,030	,070	,301	-,479	,347	-,293
3.38 Munkaerőpiac: Munkaerő távolabbi forrásból biztosítható	,109	-,037	,074	,129	-,188	,764
3.39 Munkaerőpiac: Szakképzett munkaerő foglalkoztatása	-,189	-,064	,810	-,131	-,123	-,134
3.40 Munkaerőpiac: Bérek fejlesztésének lehetősége	,110	-,323	,532	-,115	-,432	,030

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.

a. Rotation converged in 9 iterations.

Forrás: saját számítás

A vállalkozás egyik belső probléma komponenseként „az anyag- és energiagazdálkodás” tartozik az első főkomponenshez. A „belső erőforrásokkal történő gazdálkodás” vizsgált öt problématerülete közül három a negyedik főkomponenshez kapcsolható, az összes variancia 10,58%-os részesedésével (**19. melléklet**).

A „pénz- és tőkegazdálkodás problémaforrását” tekintve már jobban megoszlik a válaszadók véleménye, így bár legnagyobb kapcsolata a második háttérváltozóval van, de a negyedik és első főkomponens is tartalmazza a kiszűrt közös varianciájának jelentős részét. Többfaktoros változóként tekinthető.

A „vállalkozási környezet” két vizsgált szegmense közül a pénzügyi környezethez való alkalmazkodás jelent kifejezett problémát. A gazdasági és jogi környezet, mint problémaforrás tekintetében már inkább megoszlanak a válaszadói vélemények.

A politikai és versenyhelyzet hektikussága nagy vállalkozói energiákat köt le. Ezt a második főkomponenssel való erős összefüggése sejteti.

Sorrendileg a harmadik főkomponens is bizonyítja a munkaerő-gazdálkodásban a szakképzett munkaerő hiányát, hiszen a megfelelő munkaerő felvétele is ezzel összefüggésben a vállalkozás aktuális problémája.

A negyedik főkomponensben a munkaerő, mint belső erőforrás kérdésével függ össze az a tény, hogy a munkaerőigény helyi forrásból kevésbé biztosítható.

Az ötödik komponensváltozóhoz a technológiai környezethez való alkalmazkodáson kívül több olyan változó is tartozik, amelyet több főkomponens magyaráz. Ilyenek az eddig nem említett gazdasági környezethez való alkalmazkodás, a bérfejlesztés lehetősége, idénymunkások alkalmazása. A mezőgazdasági vállalkozások növekvő problémája az idénymunkások alkalmazása, ezt a hatodik komponensváltozó jelzi nagyobb mértékben.

5.10. Diszkriminancia analízis

Diszkriminancia analízis segítségével a kérdőív 4.1. és 4.11. és a 4.30-4.43 kérdéscsoportjait vizsgáltam. Az első kérdéscsoport „az innovációs lehetőségek változására” kérdez rá, majd „az innovációs tevékenység helyzetét” tagolja. Ehhez kapcsolódik „az innovációs tevékenységet hátráltató tényezők” vizsgálata. A második kérdéscsoport az innovációt vizsgálja a kommunikáció és a marketing területén.

A diszkriminancia analízis lehetővé teszi a leginkább jellemző differenciáló szempontok kiválasztását. Az innovációs lehetőségek helyzetének javulását, illetve stagnálását, a vállalkozásoknál folyó innovációs tevékenységek, valamint az ezeket hátráltató tényezők bevonásával vizsgáltam.

Kerestem a változást leginkább meghatározó tényezőket. Az innovációs lehetőségek változásai közül öt differenciáló szempont játszott szignifikáns szerepet.

Ezek alapján a „forrás szükségessége”, a „technológiai innováció”, az „eszközök korszerűtlensége”, „támogatási, pályázati lehetőségek hiánya” és a „promóciós film készítése” alapján van statisztikailag igazolt különbség az innovációs lehetőségek változását tekintve.

A differenciáló szempontok figyelembevételével javulhat az innováció!

A szignifikancia értékeket a 22. táblázat, a számítást a **20. melléklet** mutatja be.

22. táblázat: Diszkriminancia analízis

Stepwise Statistics									
Variables Entered/Removed ^{a,b,c,d}									
Step	Entered	Wilks' Lambda							
		Statistic	df1	df2	df3	Exact F			
						Statistic	df1	df2	Sig.
1	4.35 Promóciós film készítése	,769	1	1	80,000	23,989	1	80,000	,000
2	4.10 Támogatási, pályázati lehetőségek hiánya hátráltatja az innovációt	,600	2	1	80,000	26,280	2	79,000	,000
3	4.39 Eszközök, géppark korszerűtlensége	,542	3	1	80,000	21,950	3	78,000	,000
4	4.2 Technológia innováció folyik	,496	4	1	80,000	19,562	4	77,000	,000
5	4.38 Forrás szükségessége	,449	5	1	80,000	18,681	5	76,000	,000

At each step, the variable that minimizes the overall Wilks' Lambda is entered.

a. Maximum number of steps is 38.

b. Minimum partial F to enter is 3.84.

c. Maximum partial F to remove is 2.71.

d. F level, tolerance, or VIN insufficient for further computation.

Forrás: saját számítás

5.11. Kruskal – Wallis teszt

A Kruskal – Wallis teszt rangadatokat vizsgál, a nem paraméteres statisztikai eljárások köréhez tartozik. Gyakorlatilag nem más, mint az ordinális skálán mért adatok varianciaanalízise.

5.11.1. Kruskal – Wallis teszt a három évre tervezett beruházás értéke és az innovációs tevékenység összevetésével

A **tervezett beruházás értéke** (kérdőív 6.8 kérdéscsoport) a következő években és az **innovációs tevékenység csoportok közötti különbségek** (kérdőív 4. fejezet) bemutatására a Kruskal – Wallis tesztet alkalmaztam. Szignifikáns összefüggés szerint a nagyobb tervezett beruházás az intenzívebb innovációs tevékenységgel is összefüggésbe hozható.

Szignifikáns különbség van a szervezeti rendszer létrehozása esetében. A „nincs konkrét innovációs tevékenységnél” a nullhipotézis – nincs különbség – valószínűsége 26,8%, ez bőven az 5% hibahatár feletti.

A vizsgálatba bevont adatszolgáltatókat és a rangátlagokat a 23. táblázat, a szignifikancia értékeket pedig a 24. táblázat mutatja be.

23. táblázat: **A beruházási érték és az innovációs tevékenység összevetése**

		Ranks	
6.8 Három évre tervezett beruházás értéke		N	Mean Rank
4.2 Technológia innováció folyik	1 millió Ft alatt	18	91,39
	1-5 millió Ft	68	70,82
	6-20 millió Ft	84	118,17
	21-100 millió Ft	26	135,27
	101-500 millió Ft	8	166,50
	500 millió Ft felett	4	125,00
	Total	208	
4.3 Új szervezeti rendszer létrehozása történik	1 millió Ft alatt	18	61,50
	1-5 millió Ft	68	104,09
	6-20 millió Ft	84	108,64
	21-100 millió Ft	24	97,25
	101-500 millió Ft	6	159,83
	500 millió Ft felett	4	76,50
	Total	204	
4.5 Nincs konkrét innovációs tevékenység	1 millió Ft alatt	18	104,72
	1-5 millió Ft	68	102,65
	6-20 millió Ft	84	109,86
	21-100 millió Ft	24	82,92
	101-500 millió Ft	6	71,17
	500 millió Ft felett	4	100,00
	Total	204	

Forrás: saját számítás

24. táblázat: **Szignifikancia értékek**

Test Statistics ^{a,b}			
	4.2 Technológia innováció folyik	4.3 Új szervezeti rendszer létrehozása történik	4.5 Nincs konkrét innovációs tevékenység
Chi-Square*	45,770	17,197	6,418
df	5	5	5
Asymp. Sig.	,000	,004	,268

a. Kruskal Wallis Test

b. Grouping Variable: 6.8 Három évre tervezett beruházás értéke

Forrás: saját számítás

A technológiai és a szervezeti innováció esetében szignifikáns az eltérés, ahol nincs konkrét innovációs tevékenység, ott nincs szignifikancia.

* Az angol kifejezések magyar megfelelője: Kruskal – Wallis teszt: kettőnél több független minta átlagának összehasonlítására szolgál.

Chi-Square: chi-négyzet

df: szabadságfok

Asymp. Sig: szignifikancia szint

Grouping Variable: csoportosító változó

Mean Rank: rangszám átlagok

5.11.2. A vállalkozási formák, valamint az alkalmazottak száma és az elmúlt 5 éves forgalom és átlagos forgalom közti összefüggés

A vállalkozási formáknál a rangszám átlagok folyamatos növekedése figyelhető meg. A szignifikancia értékek mindhárom vizsgált esetben fennállnak (25-26. táblázatok).

25. táblázat: **Vállalkozási formák és forgalom értékek közti összefüggés**

		Ranks	
2.5 KKV kategórián belüli besorolás		N	Mean Rank
2.9 Alkalmazottak száma	Mikro-vállalkozás	132	69,65
	Kisvállalkozás	44	152,91
	Középvállalkozás	36	184,89
	Total	212	
2.10 Elmúlt öt év éves átlagos forgalma	Mikro-vállalkozás	136	80,35
	Kisvállalkozás	44	145,77
	Középvállalkozás	34	166,56
	Total	214	
2.14 Utóbbi öt év forgalmának alakulása	Mikro-vállalkozás	140	98,10
	Kisvállalkozás	44	120,77
	Középvállalkozás	34	141,85
	Total	218	

Forrás: saját számítás

26. táblázat: **Szignifikancia értékek**

Test Statistics ^{a,b}			
	2.9 Alkalmazottak száma	2.10 Elmúlt öt év éves átlagos forgalma	2.14 Utóbbi öt év forgalmának alakulása
Chi-Square	171,718	77,368	16,499
df	2	2	2
Asymp. Sig.	,000	,000	,000

a. Kruskal Wallis Test

b. Grouping Variable: 2.5 Kkv kategórián belüli besorolás

Forrás: saját számítás

5.11.3. Az innovációs lehetőségek és az ezt befolyásoló tényezők összefüggése

Azt vizsgáltam, hogy történt-e szignifikáns változás az utóbbi 5 évben az innovációs lehetőségekben, a vizsgált szempontok szerint. Az önkormányzati adózási lehetőség nem motiválta az innovációs lehetőségek változását, míg a többi esetben a változás szignifikáns. A számításokat a 27-28. táblázatok mutatják be.

27. táblázat: Az innovációs lehetőségek és a befolyásoló tényezők összefüggése

Ranks		N	Mean Rank
4.1 Innovációs lehetőségek alakulása az utóbbi öt évben			
4.2 Technológia innováció folyik	Romlott a helyzet	38	64,18
	Nem változott a helyzet	56	57,50
	Javult a helyzet	52	97,54
	Total	146	
4.3 Új szervezeti rendszer létrehozása történik	Romlott a helyzet	38	62,87
	Nem változott a helyzet	54	62,87
	Javult a helyzet	52	89,54
	Total	144	
4.7 Anyagi problémák fékezik az innovációt	Romlott a helyzet	38	93,34
	Nem változott a helyzet	52	62,50
	Javult a helyzet	54	67,46
	Total	144	
4.8 Állami adózási környezet hátráltatja az innovációt	Romlott a helyzet	38	86,13
	Nem változott a helyzet	54	73,13
	Javult a helyzet	54	64,98
	Total	146	
4.9 Önkormányzati adózási környezet hátráltatja az innovációt	Romlott a helyzet	38	79,08
	Nem változott a helyzet	56	79,32
	Javult a helyzet	54	66,28
	Total	148	
4.10 Támogatási, pályázati lehetőségek hiánya hátráltatja az innovációt	Romlott a helyzet	38	90,03
	Nem változott a helyzet	56	76,86
	Javult a helyzet	54	61,13
	Total	148	

Forrás: saját számítás

28. táblázat: Szignifikancia értékek

Test Statistics ^{a,b}						
	4.2 Technológia innováció folyik	4.3 Új szervezeti rendszer létrehozása történik	4.7 Anyagi problémák fékezik az innovációt	4.8 Állami adózási környezet hátráltatja az innovációt	4.9 Önkormányzati adózási környezet hátráltatja az innovációt	4.10 Támogatási, pályázati lehetőségek hiánya hátráltatja az innovációt
Chi-Square	28,434	14,259	14,061	6,019	3,398	11,077
df	2	2	2	2	2	2
Asymp. Sig.	,000	,001	,001	,049	,183	,004

a. Kruskal Wallis Test

b. Grouping Variable: 4.1 Innovációs lehetőségek alakulása az utóbbi öt évben

Forrás: saját számítás

5.11.4. Az innovációs változások és az évek összefüggése

A vizsgálat arra irányult, hogy van-e szignifikáns különbség az innovációt segítő változásoknál középtávon, illetve rövidebb távon. Négy esetet vizsgáltam, az 1-3-5 évek, az 1-3 évek és a 3-5 évek, valamint az 1-5 évek összefüggéseit.

A Mann-Whitney tesztet is szokták alkalmazni a párok vizsgálatára, de erre a Kruskal-Wallis teszt is alkalmas.

a.) Egymás alatt szerepel az 5-3-1 évvel korábbi állapotot jelző érték, így maximum 3 x 220 az adatok száma. Ezeket rangsorba helyezi a program és az 1-3-5 évre rangátlagokat számol. Azonos rangértékeket a rangérték átlagával helyettesíti a program.

A kérdőíven szereplő állapot kódsorrend: csökkent = 1; nem változott = 2; növekedett = 3. Így pl. a képzett munkatársak 304,89-es átlagos rangértéke is a javulást, a növekedést tükrözi. (A növekedés monoton.)

Ugyanez a helyzet „az újítások számánál” is. Itt minden időszakra 5% hibahatár alatti szignifikanciát kaptam, míg „a képzett munkatársaknál” csak az utolsó két időszak (év) szignifikáns 5% hiba alatt. A számításokat a 29-30. táblázatok tartalmazzák.

29. táblázat: **5-3-1** évekkel megelőző időszak változásainak összehasonlítása

Ranks			
év		N	Mean Rank
Képzett munkatársak felvétele	1	190	304,89
	3	196	289,15
	5	192	274,63
	Total	578	
Innovatív tevékenység változása a kommunikációban	1	188	304,57
	3	194	287,22
	5	192	271,06
	Total	574	
Innovációt támogató pénzügyi juttatás	1	192	293,42
	3	188	282,57
	5	194	286,42
	Total	574	
Innovációhoz kötődő képzések száma	1	190	295,05
	3	196	296,74
	5	194	279,74
	Total	580	
Új termékek bevezetése	1	196	294,27
	3	194	303,34
	5	202	292,10
	Total	592	
Versenyképes termékek száma	1	192	309,73
	3	190	276,68
	5	198	285,12
	Total	580	
Vállalati eredmény	1	188	306,05
	3	196	278,58
	5	198	290,47
	Total	582	
Újítások száma	1	192	312,49
	3	192	279,26
	5	190	270,57
	Total	574	
Új piacok, vevők változása	1	196	306,50
	3	198	302,33
	5	196	277,60
	Total	590	

Forrás: saját számítás

Ebben az esetben mindhárom év szerepel a vizsgálatban, tehát az 5-3-1 évekkel megelőző időszak változásainak összehasonlítása történik.

30. táblázat: **5-3-1** évekkal megelőző időszak változásai, szignifikancia értékek

Test Statistics ^{a,b}									
	Képzett munkatársak felvétele	Innovatív tevékenység változása a kommunikációban	Innovációt támogató pénzügyi juttatás	Innovációhoz kötődő képzések száma	Új termékek bevezetése	Versenyképes termékek száma	Vállalati eredmény	Újítások száma	Új piacok, vevők változása
Chi-Square	3,823	4,757	,499	1,496	,581	5,118	2,981	8,298	3,855
df	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Asymp. Sig.	,148	,093	,779	,473	,748	,077	,225	,016	,146

a. Kruskal Wallis Test

b. Grouping Variable: év

Forrás: saját számítás

b.) A szignifikancia mindig a legkisebb és legnagyobb rangátlag között érvényes. Az „új piacok, vevők változásánál” is monoton a javulás, növekedés és szignifikáns.

Mivel nem mindig van monoton tendencia ezért évpáronként is elvégeztem a Kruskal – Wallis tesztet. Itt a 3 évvel ezelőtti és az 1 évvel ezelőtti (1-3) vizsgálat eredményei jelentősebbek (31-32. táblázatok).

31. táblázat: **3-1** évekkal megelőző időszak változásainak összehasonlítása

Ranks			
év		N	Mean Rank
Képzett munkatársak felvétele	1	190	198,73
	3	196	188,43
	Total	386	
Innovatív tevékenység változása a kommunikációban	1	188	197,43
	3	194	185,76
	Total	382	
Innovációt támogató pénzügyi juttatás	1	192	194,13
	3	188	186,80
	Total	380	
Innovációhoz kötődő képzések száma	1	190	192,74
	3	196	194,23
	Total	386	
Új termékek bevezetése	1	196	192,38
	3	194	198,65
	Total	390	
Versenyképes termékek száma	1	192	202,74
	3	190	180,14
	Total	382	
Vállalati eredmény	1	188	202,20
	3	196	183,19
	Total	384	
Újítások száma	1	192	203,69
	3	192	181,31
	Total	384	
Új piacok, vevők változása	1	196	198,66
	3	198	196,35
	Total	394	

Forrás: saját számítás

A 31. táblázatban a 3 évvel előtti és az 1 évvel előtti időszak összehasonlítása történik.

32. táblázat: 3-1 évvel megelőző időszak változásai, szignifikancia értékek

Test Statistics ^{a,b}									
	Képzett munkatársak felvétele	Innovatív tevékenység változása a kommunikációban	Innovációt támogató pénzügyi juttatás	Innovációhoz kötődő képzések száma	Új termékek bevezetése	Versenyképes termékek száma	Vállalati eredmény	Újítások száma	Új piacok, vevők változása
Chi-Square	,984	1,297	,500	,021	,372	5,109	3,420	4,711	,048
df	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Asymp. Sig.	,321	,255	,480	,885	,542	,024	,064	,030	,826

a. Kruskal Wallis Test

b. Grouping Variable: év

Forrás: saját számítás

c.) Az Asymp.Sig. érték (30. táblázat, 3. sor) egyszerűsített értelmezése (egyoldali szignifikancia értékről van szó).

A 0,148 érték azt jelenti, hogy a nullhipotézist (nincs különbség a csoportok rangátlagai között) hipotézis valószínűsége $0,148 \times 100 = 14,8\%$ valószínűségi változónál a nullhipotézis és az alternatív hipotézis is igaz lehet, kérdés, milyen valószínűséggel (nullhipotézis nulla különbség, nulla kapcsolat, alternatív hipotézis van szükség, van kapcsolat).

Társadalomtudományi kutatásnál az 5% érték alatti nullhipotézis valószínűsége már alternatív hipotézisnek számít, azaz van különbség, van kapcsolat. Ezért a 0,050 alatti Asymp. Sig. érték különbséget bizonyít. Megemlíthető még 10% alatti hibaérték is.

Pl. itt a versenyképes termékek számának rangátlagai növekvő tendenciájú (a 3-1 évre kifejezetten) ezért megemlíthető a 7,7% hibahatár mellett az igazolt különbség. A számításokat a 33-34. táblázatok tartalmazzák.

33. táblázat: 5 évvel korábbi állapot összehasonlítása a 3 évvel korábbi állapottal

Ranks			
év		N	Mean Rank
Képzett munkatársak felvétele	3	196	199,22
	5	192	189,68
	Total	388	
Innovatív tevékenység változása a kommunikációban	3	194	198,96
	5	192	187,98
	Total	386	
Innovációt támogató pénzügyi juttatás	3	188	190,28
	5	194	192,69
	Total	382	
Innovációhoz kötődő képzések száma	3	196	201,01
	5	194	189,93
	Total	390	
Új termékek bevezetése	3	194	202,18
	5	202	194,97
	Total	396	
Versenyképes termékek száma	3	190	192,04
	5	198	196,86
	Total	388	
Vállalati eredmény	3	196	193,89
	5	198	201,08
	Total	394	
Újítások száma	3	192	194,45
	5	190	188,52
	Total	382	
Új piacok, vevők változása	3	198	205,48
	5	196	189,44
	Total	394	

Forrás: saját számítás

34. táblázat: **5 évvel korábbi állapot összehasonlítása a 3 évvel korábbival, szignifikancia értékek**

Test Statistics ^{a,b}									
	Képzett munkatársak felvétele	Innovatív tevékenység változása a kommunikációban	Innovációt támogató pénzügyi juttatás	Innovációhoz kötődő képzések száma	Új termékek bevezetése	Versenyképes termékek száma	Vállalati eredmény	Újítások száma	Új piacok, vevők változása
Chi-Square	,887	1,175	,055	1,184	,477	,236	,445	,347	2,274
df	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Asymp. Sig.	,346	,278	,814	,277	,490	,627	,505	,556	,132

a. Kruskal Wallis Test

b. Grouping Variable: év

Forrás: saját számítás

A 34. táblázatban az 5 évvel korábbi állapot összehasonlítása történt a 3 évvel korábbi állapothoz képest.

d.) Az 1-5 év összehasonlítása történt (35-36. táblázatok).

35. táblázat: **5-1 évvel megelőző időszak változásainak összehasonlítása**

évek		N	Mean Rank
Képzett munkatársak felvétele	1	190	201,66
	5	192	181,45
	Total	382	
Innovatív tevékenység változása a kommunikációban	1	188	201,65
	5	192	179,58
	Total	380	
Innovációt támogató pénzügyi juttatás	1	192	195,79
	5	194	191,23
	Total	386	
Innovációhoz kötődő képzések száma	1	190	197,81
	5	194	187,30
	Total	384	
Új termékek bevezetése	1	196	200,39
	5	202	198,64
	Total	398	
Versenyképes termékek száma	1	192	203,49
	5	198	187,75
	Total	390	
Vállalati eredmény	1	188	198,35
	5	198	188,89
	Total	386	
Újítások száma	1	192	205,30
	5	190	177,55
	Total	382	
Új piacok, vevők változása	1	196	206,34
	5	196	186,66
	Total	392	

Forrás: saját számítás

36. táblázat: Két időszak adatainak összehasonlítása, szignifikancia értékek

Test Statistics ^{a,b}									
	Képzett munkatársak felvétele	Innovatív tevékenység változása a kommunikációban	Innovációt támogató pénzügyi juttatás	Innovációhoz kötődő képzések száma	Új termékek bevezetése	Versenyképes termékek száma	Vállalati eredmény	Újítások száma	Új piacok, vevők változása
Chi-Square	3,891	4,698	,191	1,069	,028	2,372	,803	7,294	3,480
df	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Asymp. Sig.	,049	,030	,662	,301	,867	,124	,370	,007	,062

a. Kruskal Wallis Test

b. Grouping Variable: év

Forrás: saját számítás

Szignifikáns javulás történt a következő területeken:

1. Újítások száma 1-5 év; 1-3 év
2. Versenyképes termékek száma 1-3 év
3. Képzett munkatársak felvétele 1-5 év
4. Innovatív tevékenység változása a kommunikációban 1-5 év

Az 5% hibahatárhoz közeli a vállalati eredményben bekövetkezett változás az 1-3 évek között $(0,064 \times 100) = 6,4\%$ tehát nem szignifikáns (32. táblázat).

5.12. Kanonikus korreláció

A kanonikus korrelációelemzéssel a „finanszírozási forráslehetőségek minősítését” és a „finanszírozási lehetőségek” két csoportját vizsgáltam (a kérdőív ötös kérdéscsoportja).

Az 5.1-5.8 (Y₁) kérdéscsoportot (milyen a vállalkozás eladósodottsága, illetve milyen a vállalkozás külső finanszírozási igényének lehetősége) és az 5.9-5.18 kérdéscsoportot (mely forrásokat preferálna a vállalkozás finanszírozási igényének kielégítése céljából) bevonására került sor a vizsgálatba. A korrelációkat a 37. táblázat ismerteti.

37. táblázat: A korrelációs változó szignifikanciájának és a korrelációs együtthatóknak az alakulása

Wilks' Lambda test:

Lambda	F	DF1	DF2	Pr > F
0,235	3,239	80	1010,672	< 0,0001
0,408	2,468	63	901,6045	< 0,0001
0,610	1,742	48	791,3294	0,002
0,761	1,305	35	679,6956	0,115
0,875	0,923	24	566,3605	0,571
0,945	0,618	15	450,3726	0,861
0,978	0,454	8	328	0,888
0,992	0,443	3	165	0,722

Eigenvalues:

	F1	F2	F3	F4	F5	F6	F7	F8
Eigenvalue	0,424	0,331	0,198	0,130	0,075	0,034	0,014	0,008
Variability (%)	34,929	27,270	16,327	10,747	6,151	2,773	1,144	0,659
Cumulative %	34,929	62,200	78,526	89,273	95,424	98,197	99,341	100,000

Canonical correlations:

F1	F2	F3	F4
0,651	0,575	0,445	0,361

Forrás: saját számítás

A két kanonikus faktorpár között 0,651 korrelációs kapcsolat ($p = 0,0001$) is jelzi az említettek összefüggését. A második faktorpár között 0,01% hibaszinten – erős szignifikancia mellett – 0,575 értékű még mindig erősnek ítéltető korrelációt kaptam.

A forráslehetőségek minősítésére kapott erősebb korrelációkat fogja össze az Y_1 változócsoport F_1 faktora. A válaszadók túl kockázatosnak ítélik a hitelfelvételt, amely sok adminisztrációval és utánjárással jár, és túl drága is a hitel.

Ezért a finanszírozási lehetőségeket tekintve a nem elégséges sajátértő vissza nem térítendő támogatások, kisebb jelentőséggel állami és EU hitelek, középlejratú hitelek egészítik ki.

A harmadik még szignifikáns kanonikus faktorpár korrelációja 0,445. A vizsgált változókat és csoportosításukat és a kanonikus változók és az eredeti változók korrelációt a 38-39. táblázatok ismertetik.

38. táblázat: **A vállalkozás finanszírozási lehetőségei**
(Y_1)

		F1	F2	F3
5.1	Milyen a vállalkozás eladósodottsága	0,407	-0,080	-0,070
5.2	Túl sok biztosítékot kérnek	0,352	0,469	-0,329
5.3	Túl kockázatos a hitelfelvétel ezért nem kérek	-0,198	0,875	0,191
5.4	Túl sok adminisztráció utána járás kell hozzá	0,049	0,582	-0,569
5.5	Lehet, hogy a hitelbírálat valamelyik feltételét nem teljesítem	0,223	0,258	0,092
5.6	Túl drágák a hitelek magas a kamat	-0,069	0,661	0,288
5.7	Könnyen jutok hitelhez és igyekszem igénybe venni	0,802	-0,110	0,396
5.8	Könnyen jutok hitelhez, de nem veszem igénybe	-0,472	0,191	0,122

Forrás: saját számítás

39. táblázat: **A vállalkozás finanszírozási formái**
(Y_2)

		F1	F2	F3
5.9	Baráti kölcsön	0,049	0,231	0,567
5.10	Rövid lejratú bankhitel 1 év	0,360	0,303	0,003
5.11	Középlejratú bankhitel 2-5 év	0,264	0,463	-0,237
5.12	hosszú lejratú bankhitel 5- év	0,359	0,149	-0,633
5.1	Tagi kölcsön	0,029	0,110	-0,550
5.14	Factoring	0,037	0,328	-0,030
5.15	Leasing	0,362	0,139	-0,056
5.16	Állami (MNB/EU támogatott) hitelek	0,514	0,414	-0,423
5.17	Vissza nem térítendő támogatások	-0,051	0,855	-0,133
5.18	Saját erő	-0,692	0,396	-0,074

Forrás: saját számítás

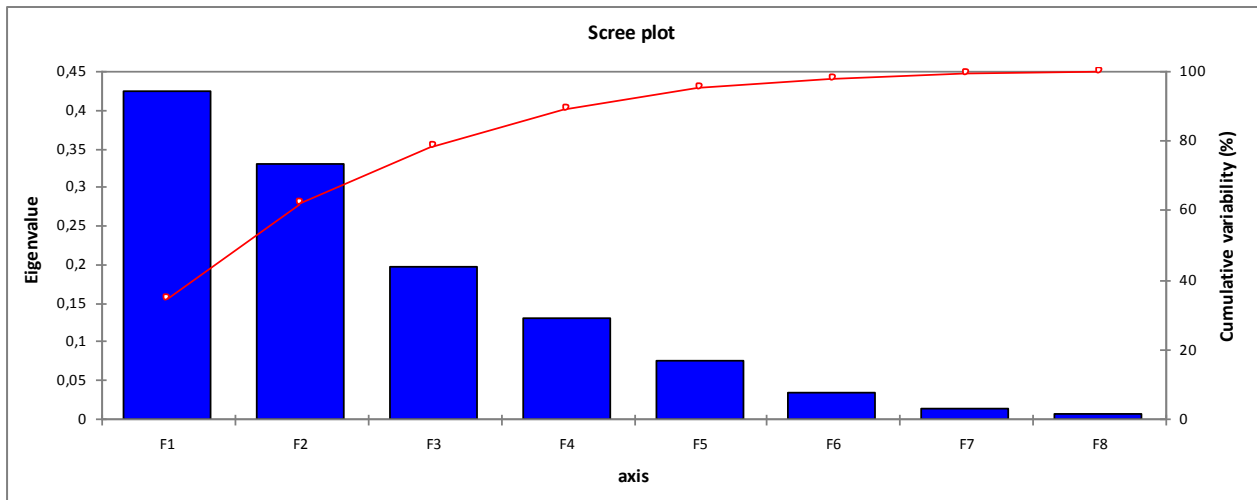
A minősítés kapcsolatrendszerét az első változócsoporthoz (Y_1) tulajdonképpen egy faktorelemzéssel az eredeti és a faktorváltozók (kanonikus változók) közötti korrelációs együtthatókkal jellemezhetjük.

Az Y_1 változócsoporthoz F_1 faktora jelzi, hogy a vállalkozás eladósodottsága és a hitelhez jutás lehetősége között van kapcsolat.

A könnyű hitel igénybevétele és a vállalkozás eladósodottsága között pozitív kapcsolat van, míg a hitelt nem veszek igénybe és az eladósodottsága negatív viszonyosságot jelez.

Az Y_2 változócsoporthoz F_1 faktora a hiteligeny és a saját erő között szintén negatív összefüggés sejtethető; minél kisebb a saját erőforrás, annál nagyobb a hiteligeny.

A kisebb összegű hitelfelvételt a relatíve nagy adminisztráció és utánjárás miatt baráti és tagi kölcsönök helyettesíthetik. A kanonikus változócsoportok kapcsolatait kifejező együtthatókat a 91. ábra szemlélteti.

91. ábra. A kanonikus változócsoportok kapcsolatait kifejező együtthatók

Forrás: saját számítás

A három szignifikáns faktor (37. táblázat) a változók összes varianciájának 78,53%-át foglalja magába.

5.13. A kérdőíves vizsgálat alapján levonható következtetések

- A válaszadók 67,29%-a férfi, 32,71%-a nő volt. Az életkort tekintve 80,47%-a 26-60 év közötti volt. Házassági kapcsolatban 71,43%-uk.
- A megkérdezettek zöme városi lakos és 61,68%-uk felsőfokú iskolai végzettséggel rendelkezik.
- A vizsgált kkv-knál a mezőgazdasági ágazat a leggyakoribb, de a szolgáltatás, kereskedelem, turizmus szerepe is jelentős.
- A vizsgált 220 kkv-ból 156 észak-magyarországi. Ezt tette lehetővé a rendelkezésemre álló adatbázis.
- Az alkalmazottak száma alapján a felmérésben a mikro-vállalkozások vezetnek, a nagyvállalkozások száma nem számottevő.
- A vállalkozások zöme (92) 11-20 éve működik. Az induló vállalkozások száma kicsi (12).
- Az elmúlt 5 év átlagos forgalma alapján az 5-20 millió forint közötti árbevétellel bírók a leggyakoribbak, de 100 millió forint árbevétel felett is szerepel 42 kkv.
- Megállapítható a válaszok alapján, hogy a válság piacvesztéssel és a finanszírozási helyzet romlásával járt, és változtatni kellett a stratégiai elképzeléseken is.
- Sok esetben a fejlesztések, beruházások elhalasztásával igyekeztek átvészelni a nehézségeket a kkv-k.
- Általános vélekedés szerint a válságkezelő szabályozás negatív hatású volt.
- A létszám és bércsökkenés lehetőségéhez - mint esetleges válságkezelési eszközhöz - a kkv-k általában nem nyúltak.
- Negatív hatása volt az értékesítési csatornák beszűkülésének és a termékek iránti kereslet csökkenésének.
- A tevékenység eredményessége jelentősen visszaesett és visszalépés történt innovációs területen is.
- Az adminisztrációs és a jogszabályi túltengés jelentős negatív hatásokkal járt.
- Az eladósodás a gyenge hitelfelvételi lehetőségek miatt nem volt jellemző.

- A kkv-k a technológiafejlesztést és a marketing tevékenységet tartják fontosnak, de a beruházások fontosságát is sokan elismerik.
- A válaszadók többsége szerint a marketing innovációt elsősorban a forrás szűkössége akadályozza.
- Az innováció terén a helyzet kritikus, a technológiai és szervezeti innováció minimális mértékű.
- Az innováció fő hátráltatójának az adózási környezetet tartják a válaszadók.
- Az egymás iránti bizalom fontosságát sokan elismerik, de a gyakorlati változtatások érdekében semmit nem tesznek.
- A mikro-vállalkozások támogatása kritikán aluli, a pályázati lehetőségek kiírásánál sem gondolnak rájuk.
- A középvállalkozások innovatívabbak, itt gyakoribb a dinamikus növekedés és az export lehetőségek kihasználása.
- A vállalkozások államilag támogatott hitelek, vagy vissza nem térítendő támogatások révén gondolják a gyors fejlődést megvalósítani.
- A beruházásoknál nem bíznak a hitelben, elsődleges forrás a saját erő.
- A kérdezettek a beruházások teljesítménynövelő hatását elismerik, de beruházásban kevesen gondolkodnak.
- A faktoranalízis alapján a vállalkozás anyag- és energiagazdálkodása és a pénzügyi környezethez való alkalmazkodás összefügg.
- A válaszadók szerint a szakképzett munkaerő felvétele egyre nagyobb gond.
- A Kruskal – Wallis teszt alapján szignifikáns javulás volt a következő területeken:
 - újítások száma,
 - versenyképes termékek száma,
 - képzett munkatársak felvétele,
 - innovatív tevékenység változása a kommunikációban.
- A diszkriminancia analízis alapján az innovációs lehetőségek változásai közül öt differenciáló szempont játszott szignifikáns szerepet. Ezek szerint a „forrás szükségessége”, a „technológiai innováció”, az „eszközök korszerűtlensége”, „támogatási, pályázati lehetőségek hiánya” és a „promóciós film készítése” alapján van statisztikailag igazolt különbség az innovációs lehetőségek változását tekintve.
- A kanonikus korreláció számítás alapján a marketing innovációt akadályozó tényezők a megvalósult marketing innovációs tevékenység több területét is érintik.

5.14. Mélyinterjúk bemutatása és értékelése

A mélyinterjúk során a már korábban ismertetett célkitűzéseim alapján állítottam össze kérdéseimet és a kérdőíves értékeléssel is alátámasztott hipotéziseimet kívánom megerősíteni. Ezek a következők:

- A túlzott adminisztráció, a kedvezőtlen környezet a gyors növekedést visszafogja.
- A válság visszavetette a kkv-k fejlődését.
- A kkv-k teljesítménye helyzetüktől függően jelentősen változó.
- A nagyobb kkv-k aránya nagyobb az árutermelésben.
- Az összefogás hiánya rontja a versenyképességet.
- A hitelprogram eredményei szerények.
- A kkv-k dinamizálása új elképzeléseket kíván.
- A kkv-k teljesítménye nem homogén, a válság főleg a mikro-vállalkozásokat érintette.
- A munkaerő terén még nincsenek komoly gondok, de a bérfelzárkózás lehetőségének hiánya a jövőben gondot jelenthet.
- Az innováció terén a versenyképesség érdekében gyors javulásra lenne szükség.
- Az innováció fejlődését elsősorban az adózási környezet hátráltatja.

- Az összefogás hiánya rendkívül negatív, a klaszteralapítás feltételei nem kellőképpen teljesülnek.
- A beruházások visszafogottak, a fejlődéshez nem elégségesek.
- Az állami megrendelések megítélése rendkívül negatív.

A vizsgálat célcsoportját az Észak-magyarországi kkv-k vezetői (tulajdonosai) képezték. A mélyinterjút 20 esetben végeztem el személyesen a kkv-knál.

A válaszadók kérését, miszerint nevüket, adataikat ne hozzam nyilvánosságra, tiszteletben tartom, így a vizsgálati eredményekben erre utaló információt nem közlök.

A mélyinterjúkra **2016 októbere és 2017 márciusa között**, közvetlenül az érintett kkv-knál került sor. Az interjú felvételére mintegy másfél órát szántam, melynek során először a válaszadásra megfelelő barátságos légkör kialakítására törekedtem, majd feltettem a kérdéseket.

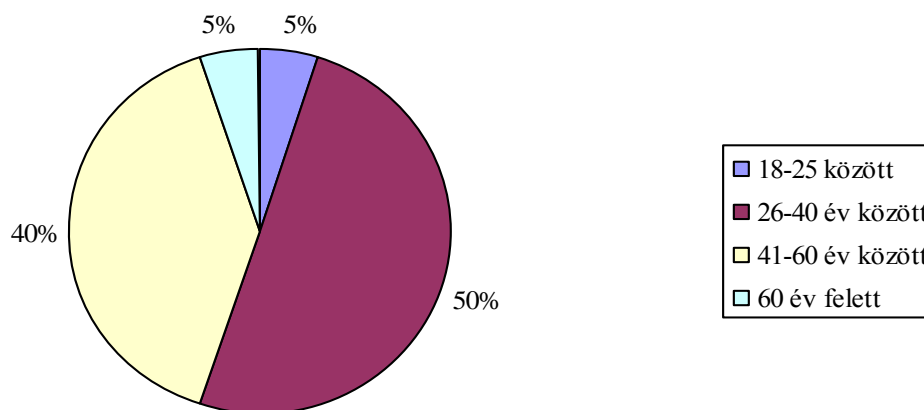
Az interjúkat a válaszadók beleegyezését kikérve jegyzeteimben rögzítettem. A kérdések a témának megfelelően voltak felépítve, de teret adtak a szabad válaszadásnak, az egyes kérdések bővebb kifejtésének.

Az interjú első része a válaszadók általános adataira vonatkozott (nem, életkor, lakóhely, régióba tartozás, végzettség) majd sorra kerültek a kkv-k helyzetére vonatkozó kérdések. Az interjúk során elhangzott válaszok összesített adatait a jobb követhetőség érdekében ábrákon is bemutatom. Az interjú kérdéseit a **4. melléklet** mutatja be.

5.14.1. A válaszadók bemutatása és értékelés

Az általános kérdéseket vettem előre, hogy bemutassam a válaszadókat. Az értékeléshez mind a húsz válaszadótól kaptam eredményt, ezért a válaszokat külön-külön is bemutatom. A válaszadókból 14 férfi (70%) és 6 nő (30%).

Az életkor tekintetében legnagyobb volt a 26-40 év közöttiek aránya (10 fő) magas a 41-60 év közöttiek száma (8 fő) és 1 fő volt 18-25 év közötti, valamint 1 fő 60 év feletti. Ez alapján a korösszetétel a jó munkavégzéshez megfelelőnek ítéltető (92. ábra).

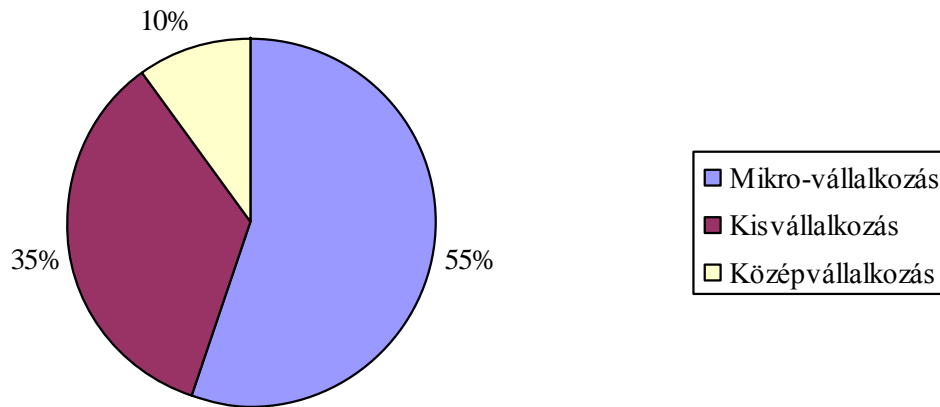

92. ábra. A válaszadók életkori megoszlása
 Forrás: saját összeállítás mélyinterjú elemzés alapján, 2017.

A lakóhely szempontjából a többség városokban él és a válaszadók zöme észak-magyarországi illetőségű.

Az iskolai végzettségüket tekintve az interjú alanyai legalább érettséggel rendelkeznek (8 fő) és sokan főiskolát, egyetemet végeztek (12 fő).

Az interjút adók között főleg a mikro- és kisvállalkozások szerepeltek, de előfordult közép vállalkozás is. A megoszlást a 93. ábra szemlélteti.

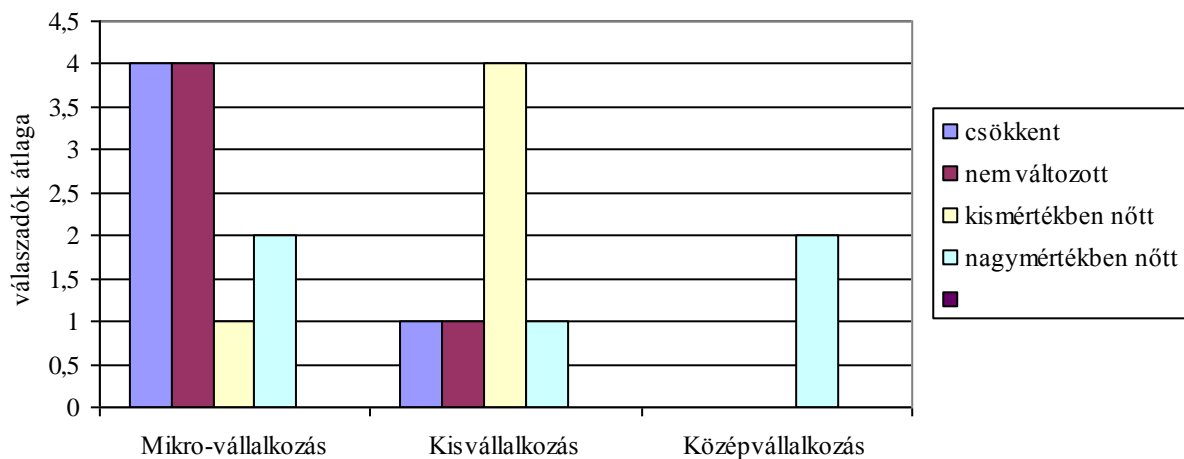

93. ábra. **Az interjú adók megoszlása vállalkozásméret szerint**

Forrás: saját összeállítás mélyinterjú elemzés alapján, 2017.

A válság hatásait jól mutatja, ha megvizsgáljuk a vállalkozások forgalmát az elmúlt 5 évben, vállalkozásméret szerint (94. ábra).

Az 1-5 skálán (1 nem jellemző, 5 nagyon jellemző) a mikro-vállalkozásoknál a válaszoknál főleg a csökkenés és a változatlanság dominált.

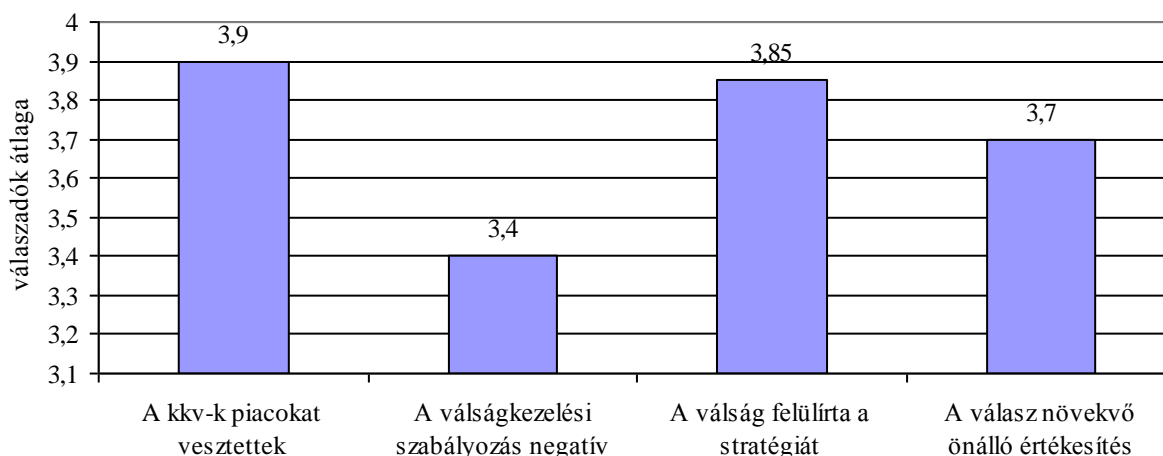

94. ábra. **A vállalkozás forgalmának változása az elmúlt 5 évben, vállalkozásméret szerint**

Forrás: saját összeállítás mélyinterjú elemzés alapján, 2017.

A 94. ábra a második hipotézisemet (H_2) igazolja, hiszen a kkv-k teljesítménye nem homogén, a válság főleg a mikro-vállalkozásokat érintette súlyosan. A kis- és közép vállalkozásoknál már inkább volt növekedés. A tendenciát a mikro-vállalkozások hitelhez jutási nehézségei is fokozták.

A válság hatásait a mélyinterjú során általában negatívan ítélték meg a válaszadók. Az 1-5 skálán (1 nem jellemző, 5 nagyon jellemző) átlagosan a 4-hez közelítő értékeket kaptam a 4 kérdésre (95. ábra).

95. ábra. **A válság hatásainak megítélése a kkv-k körében**

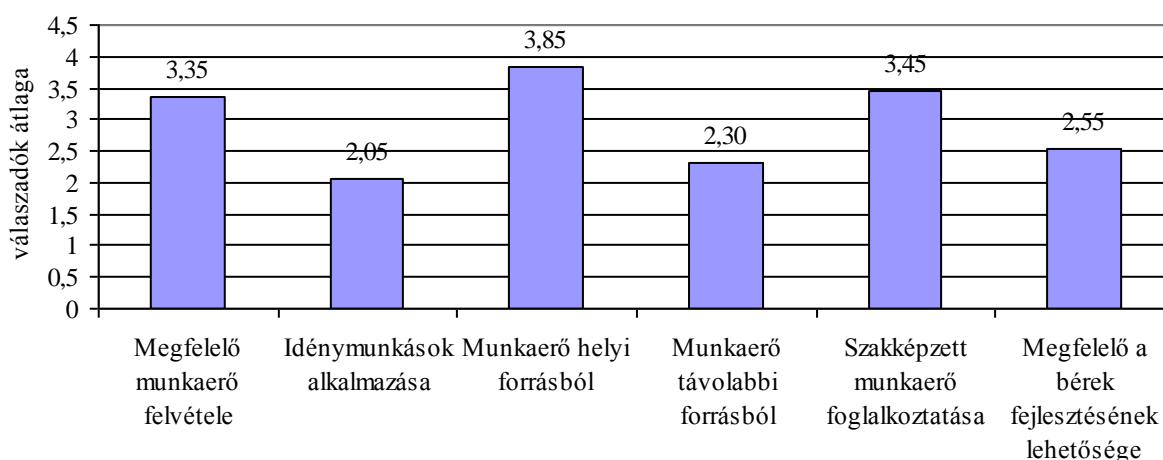
Forrás: saját összeállítás mélyinterjú elemzés alapján, 2017.

A 95. ábra alátámasztja a H_1 hipotézist, mely szerint a válságkezelés adminisztratív szabályozása nem volt sikeres, a kkv-k jelentős részénél komoly visszaesés volt, főleg a mikro-vállalkozások tudtak nehezen alkalmazkodni.

A munkaerőpiac helyzetét tekintve a válaszadók zöme pozitív válaszokat adott. Az idenymunkások alkalmazása nem jellemző, és a munkaerő többségében helyi forrásból biztosítható. Általában lehetőség van a szakképzett munkaerő foglalkoztatására. Úgy tűnik, a nagyarányú kivándorlás még nem jelentkezik a kkv-knál kritikus mértékben.

Hosszabb távon viszont a bérfejlesztés lehetőségének hiánya komoly gondokat okozhat, így a foglalkoztatás növelésére az eddigi elképzelések nem lesznek elégségesek (H_4 hipotézis). A mikro-vállalkozások hitelképtelensége, az állami támogatás csekély volta nem teszi lehetővé a kkv-k dinamizálását, új elképzeléseket kell megvalósítani.

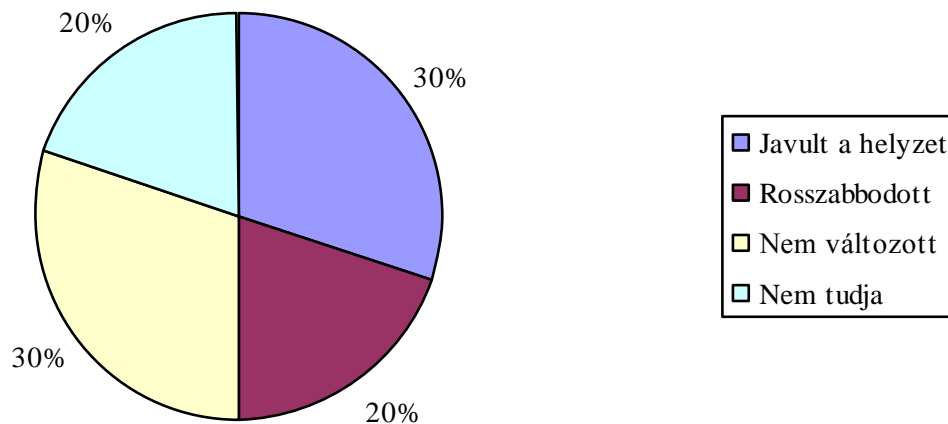
A munkaerőpiac helyzetére vonatkozó kérdésekre adott válaszokat összegeztem és 1-5 skálán (1 nem jellemző, 5 nagyon jellemző) bemutatom a 96. ábrán. Legmagasabb értékeket a munkaerő helyi forrásból történő biztosítása és a szakképzett munkaerő foglalkoztatása kapott. A kkv-k gyenge termelékenységére utal a bérek fejlesztésével kapcsolatos pesszimista vélekedés, pedig béremelés nélkül a munkaerőpiac is összeomolhat.

96. ábra. **A munkaerőpiac helyzete**

Forrás: saját összeállítás mélyinterjú elemzés alapján, 2017.

Az innováció terén hazánk rosszul áll, ezt az SBA Fact Sheet (2016) értékelés és más források is megerősítették. A mélyinterjúk során kapott vélemények árnyaltabbak, hiszen a nyilatkozók egyharmada szerint javult a helyzet. Itt is a középvállalkozások esetében történt javulás, a mikro-vállalkozások inkább rosszabbodást vagy változatlanságot jeleznek (97. ábra).

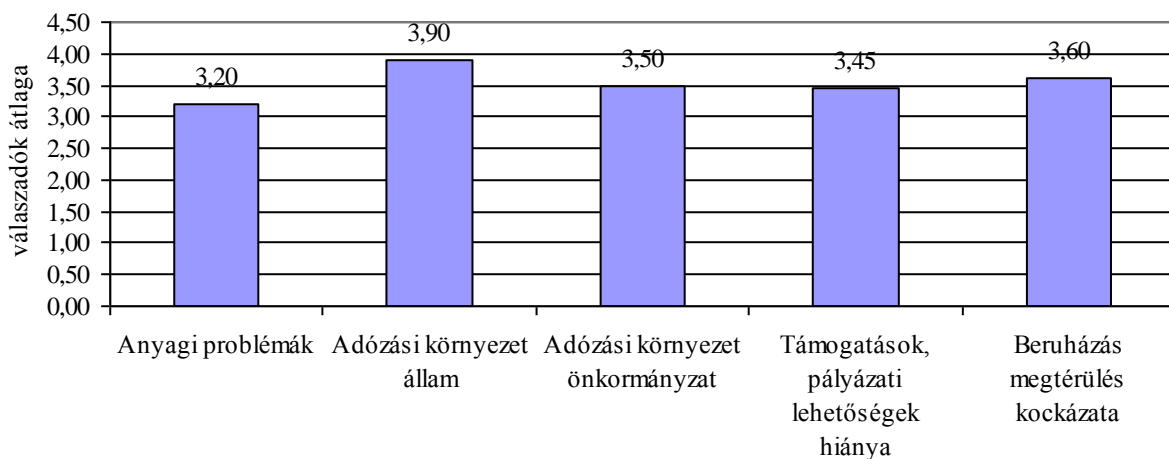

97. ábra. **Hogyan változtak az innovációs lehetőségek az utóbbi öt évben**

Forrás: saját összeállítás mélyinterjú elemzés alapján, 2017.

Fontos kérdéskör, hogy milyen innovációs tevékenységet hátráltató tényezőkről beszélhetünk. A válaszok alapján leginkább az adózási környezet (állam és önkormányzat) hátráltatja a tevékenységet. Ez megegyezik a kérdőíves értékelésnél tapasztaltakkal.

A válaszokat összegeztem, átlagoltam és 1-5 skálát alkalmazva (1 nem jellemző, 5 nagyon jellemző) bemutatom a 98. ábrán.

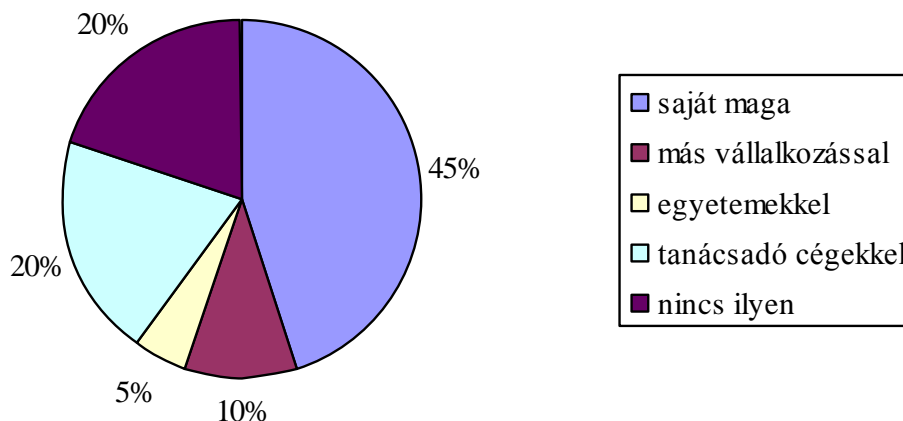
98. ábra. **Az innovációs tevékenységet hátráltató tényezők**

Forrás: saját összeállítás mélyinterjú elemzés alapján, 2017.

Az összefogást jól jellemzi az a kérdéscsoport, mely a kutatás-fejlesztésnél igénybe vett külső segítséget reprezentálja.

A vállalkozások ötödénél nincs ilyen tevékenység, 45%-ban pedig a vállalkozás ezt a tevékenységet maga végzi. Ez is igazolja a H₃ hipotézist, miszerint az összefogás hiánya rontja a kkv-k versenyképességét.

A klaszteralapításhoz fontos lenne az egyetemekkel, kutatóintézetekkel való kapcsolat, erre egy kkv-nál volt pozitív válasz. A megoszlást a 99. ábra mutatja be.

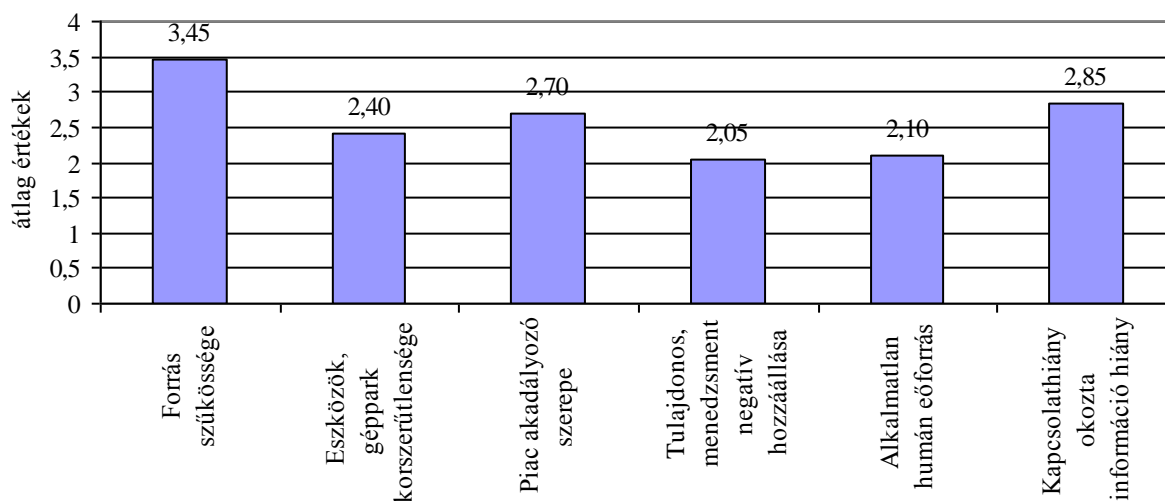
99. ábra. **Kikkel végzik a kutatást-fejlesztést?**

Forrás: saját összeállítás mélyinterjú elemzés alapján, 2017.

A kutatás-fejlesztésben általában kvalifikált, főiskolát, egyetemet végzett személyek dolgoznak. Az itt dolgozók 70%-a rendelkezik főiskolai vagy egyetemi végzettséggel, 20%-a érettségivel és csak 10%-a szakiskolai végzettségű.

A marketing innovációt akadályozó tényezők között első helyen, mint legjellemzőbben a forrás szűkössége áll.

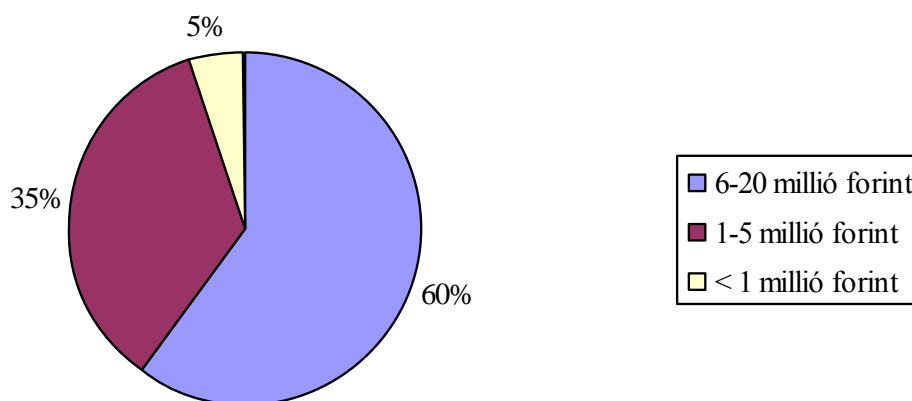
Nem jellemző a tulajdonos/menedzsment negatív hozzáállása és az alkalmatlan humán erőforrás akadályozó szerepe sem. A válaszokat összegeztem és az átlagokat 1-5 skálát alkalmazva (1 nem jellemző, 5 nagyon jellemző) bemutatam a 100. ábrán.

100. ábra. **Marketing innovációt akadályozó tényezők**

Forrás: saját összeállítás mélyinterjú elemzés alapján, 2017.

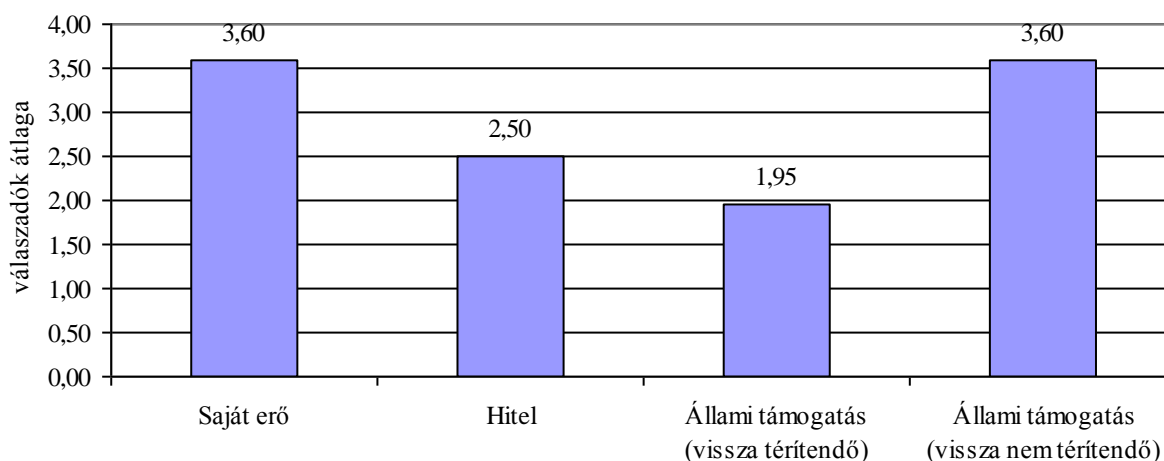
A kkv-k beruházási hajlandósága szerény, komolyabb beruházásra senki sem vállalkozik. A nagyobb vállalkozások 6-20 millió forint közé teszik a következő 3 évben beruházásaikat, a mikro-vállalkozások még ennyit sem terveznek (H₂ hipotézis) (101. ábra).

101. ábra. A vállalkozásnál tervezett beruházás a következő 3 évben

Forrás: saját összeállítás mélyinterjú elemzés alapján, 2017.

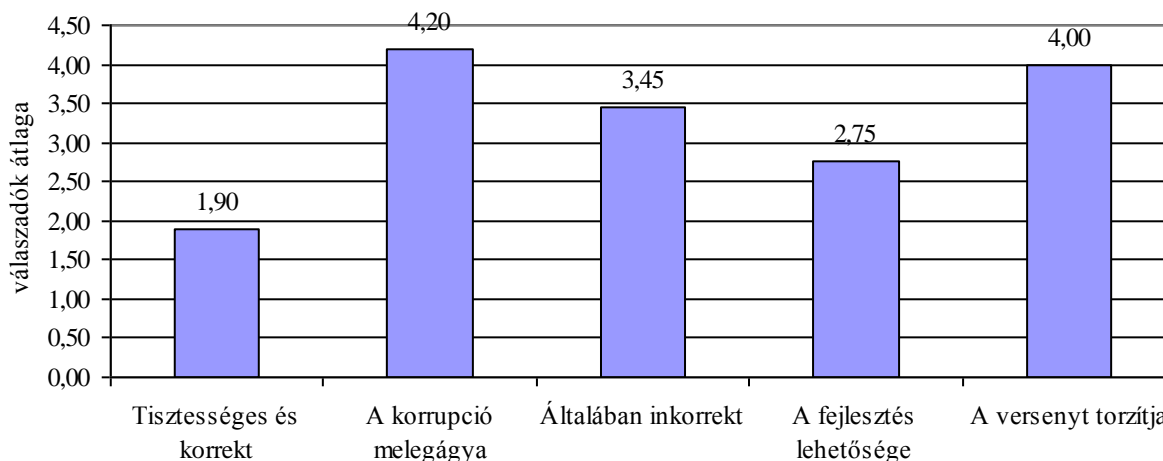
A beruházások fő forrása a saját erő és a vissza nem térítendő állami támogatás. Hitelt és visszatérítendő állami támogatást általában nem kívánnak igénybe venni. A válaszokat összegeztem és az átlagokat 1-5 skálát alkalmazva (1 nem jellemző, 5 nagyon jellemző) ismertetem (102. ábra).

102. ábra. A vállalkozásnál a következő 3 évben tervezett beruházás forrása

Forrás: saját összeállítás mélyinterjú elemzés alapján, 2017.

Nagyon tanulságosak az állami megrendelések megítélésére adott válaszok. Ezzel kapcsolatban a válaszadók nagyfokú pesszimizmusa derül ki, pozitív válaszokat szinte nem is kaptam. Ez azért is tanulságos, mert az EU-s pénzeknél az állam szerepe megkerülhetetlen (103. ábra). A válaszokat összegeztem és 1-5 skálát alkalmazva (1 nem jellemző, 5 nagyon jellemző) ismertetem.

103. ábra. **Hogyan ítéli meg az állami megrendeléseket?**

Forrás: saját összeállítás mélyinterjú elemzés alapján, 2017.

5.14.2. A mélyinterjú alapján levonható következtetések

- A válaszadók 70%-a férfi, 30%-a nő volt. Leginkább a 26-40 év közöttiek lettek megszólítva (50%), de magas a 41-60 év közöttiek aránya is (40%).
- A kkv-k vezetői (tulajdonosai) kvalifikált emberek, 60%-uk főiskolát, egyetemet végzett. Általában városokban laknak (60%).
- Alapvetően észak-magyarországi illetékességűek (75%).
- A legtöbb a mikro-vállalkozás (55%), és a kisvállalkozás (35%) és csak 10% a középvállalkozás a vizsgált kkv-knál.
- A kkv-k nem nyújtanak egyforma teljesítményt, a mikro-vállalkozásokat a válság súlyosan érintette, a nagyobb vállalkozások jobban tudtak alkalmazkodni tartalékaik birtokában.
- A válság hatására a kkv-k piacokat vesztek és változtatni kellett stratégiájukon is.
- Az állam válságkezelése nem volt sikeres, sokan máig sem érték el a válság előtti szintet termelésben és foglalkoztatásban.
- A munkaerő tekintetében még vannak tartalékok, de a bérfejlesztés lehetőségének hiánya hosszabb távon visszavetheti a fejlődést. A jövőre vonatkozóan a kkv-k dinamizálásához új elképzelések (hitel, pályázat, támogatás) szükségesek, az eddigiek nem elégségesek. A szakképzett munkaerőt ma még helyi forrásból tudják biztosítani.
- Az innováció terén az ország rosszul áll, pedig ez lenne a versenyképesség alapja. A kkv-k nem mutatnak egységes képet, van ahol javult és van ahol romlott az innováció helyzete.
- Az innovációt hátráltató tényezők között a helyi és az önkormányzati adózás a legjelentősebb hatású a válaszadók szerint. A megállapítás megegyezik a kérdőíves értékelésnél kapott válaszokkal. Jelentős még a beruházás megtérülés kockázata is.
- A marketing innovációt akadályozó tényezők között első helyen a forrás szűkössége áll. Megemlíthető még a kapcsolathány okozta információhiány negatív hatása.
- Az összefogás hiányát a válaszadók általában megemlítik, de ezen a téren hosszú ideje nem történt semmi. Ma már a világban nem a vállalatok, hanem a klaszterek versengenek, ennek nálunk még a csíráit is nehéz felfedezni.

A klaszter a tudást birtokló kutatóintézetek, egyetemi campusok nélkül nem életképes, de minimális mértékű az ilyen kapcsolat, vagy az ilyen kapcsolat keresése. A nyugat-európai, USA-beli példák ismeretében sürgős szemléletváltásra lenne szükség. A kutatás-fejlesztésben általában főiskolát, egyetemet végzett emberek vesznek részt, de főként elszigetelten, kevés információ birtokában.

- A kkv-k általában nem gondolnak komolyabb fejlesztésre, ezt a szerény beruházási hajlandóságuk is mutatja. Csak a nagyobb kisvállalkozások és középvállalkozások esetében van beruházási szándék és fejlesztési akarat. A mikro-vállalkozások inkább a túlélésre játszanak, a jelenlegi környezetet nem tekintik fejlesztésre alkalmasnak. A beruházásokat az optimistábbak, a saját erő és a vissza nem térítendő állami támogatás felhasználásával képzelik el. Hitelt és visszatérítendő állami támogatást a korábbi negatív élmények hatására nem kívánnak igénybe venni. A nagyobb vállalatoknál természetesen itt is vannak kivételek.
- Az állami megrendeléseket és az állam szerepét szinte egyöntetűen nagyon negatívan ítélik meg a válaszadók. Nem értenek egyet azzal a megállapítással, hogy az állami megrendelés „tisztességes és korrekt”, sőt nagyobb részt úgy gondolják, hogy „a versenyt torzítja” vagyis „általában inkorrekt”. Sokan hivatkoznak a korrupcióra.

6. ÚJ ÉS ÚJSZERŰ EREDMÉNYEK

Disszertációm írásának egyik alapvető elképzelése új, vagy újszerűnek tekinthető eredmények bemutatása volt. Ezt – mint munkám eredményét – pontokba szedve mutatom be.

6.1. Új és újszerű eredmények

- 1.) **A gazdasági válság hatásai máig érződnek, a válságot a kormányzat jobban kezelhette volna. A kkv-kkal kapcsolatos hazai közigazgatás elég bürokratikus, a jogszabályok gyors változása, az elfogadott törvények hatalmas száma jogbizonytalanságot szül.**
A hatékony közigazgatás terén Magyarország jelentősen elmarad az uniós átlagtól. Sok esetben az új szabályozás – a jó szándék ellenére – csak növeli a bürokratikus terheket. A kormány igyekezete (e-közigazgatás, egyablakos ügyintézés) nem elégséges. Csökkent a foglalkoztatás a kkv-knál a hitelhez jutás nehézségei negatív hatásúak voltak.
- 2.) **A hazai kkv-kat magas munkaerő és alacsony tőkeintenzitás jellemzi, a foglalkoztatásban szerepük nagyobb, mint árbevételük indokolná, ezért fejlődési dinamikájuk gyenge. A kkv-k lehetőségeiktől elmaradnak, dinamizálásukra új elképzeléseket célszerű alkalmazni.**
Kedvezőbb szabályozási környezet és átgondolt forrásnyújtási lehetőségek révén az állam a helyzeten javíthatna. A termelékenység javítása elengedhetetlen, de egy ilyen intézkedés a kkv-k egy részének megszűnéséhez vezetne.
- 3.) **A versenyképességhez szükséges innovációs tevékenység hazánkban alacsony, jövőbeni változására kevés intézkedés történt. A kkv-k forrásszerzési lehetősége nem ideális, az együttműködés kezdetleges, termelékenységük az EU kkv-khoz képest alacsony.**
Az ország versenyképessége folyamatosan romlik. Terjednek a fenntartható fejlődést szolgáló zöld innovációk, de Magyarország ezen a téren is le van maradva. A jelenlegi helyzetből a kiutat a társadalmi, gazdasági paradigmaváltás jelentheti. A bizalmi tőke hazánkban alacsony, a klaszterek – objektív és szubjektív okok miatt is – lassan terjednek.
- 4.) **A beruházási hajlandóság nem elégséges, a tőkeerősebb cégek inkább gondolnak fejlesztésre, a mikro-vállalkozások a túlélésért küzdenek.**
Az alacsony beruházási hajlandóság visszafogja a fejlődést, az alacsony bérek a munkaerő elvándorlását eredményezhetik. A munkaerő tekintetében még vannak tartalékok, de a bérfejlesztés lehetőségének hiánya hosszabb távon visszavetheti a fejlődést.

6.2.. Hipotézisek igazolása

Hipotézisek igazolása

	Hipotézis	Igazolás
H.1.	A magas közigazgatási terhek, a túlzott adminisztráció és szabályozás, különösen a 2008-ban kezdődő gazdasági válság komoly visszaesést eredményezett a kkv-k jelentős részének teljesítményében.	IGEN
H.2.	A kkv-k teljesítménye nem homogén, jelentősen változik jellemzői szerint (földrajzi elhelyezkedés, ágazat, innovatív tevékenység, vállalatméret stb.). A mérettől függően beruházási hajlandóságuk is eltérő.	IGEN
H.3.	Az összefogás hiánya rontja a kkv-k versenyképességét. A klaszterekbe tömörülő kkv-k helyzete sok szempontból (információs hozzáférés, innovációs lehetőség, pályázati részvétel stb.) kedvezőbb. A klaszteralapítás lehetőségei sok esetben nem állnak fenn.	IGEN
H.4.	A kkv-k fejlődési dinamikája és beruházási aktivitása elmarad a kívánatostól, ezért foglalkoztatási szerepük növelésére és dinamizálásukra új elképzeléseket kellene érvényesíteni (hitelprogramok, pályázati rendszerek stb.).	IGEN

A hipotéziseket megalapozó főbb kutatási területek:

- H₁** A kkv-kat a válság súlyosan érintette. A kérdőíves válaszok alapján piacvesztés és a finanszírozási helyzet romlása jelentkezett. A fejlesztések, beruházások elhalasztása a mikro-vállalkozások túlélését segítette elő.
Csökkent a tevékenység eredményessége és az adminisztrációs terhek is visszafogták a kkv-kat. Ezt támasztotta alá a mélyinterjú is (2.15-3.21 kérdéscsoport válaszai).
- H₂** A kkv-k beruházásai visszafogottsággal jellemezhetők. A kevésbé vállalkozásbarát környezet visszafogja a fejlesztéseket. Bizonytalanságot okoz az adózás gyors és gyakori változtatása. A bizonytalanságot a kkv-k viselik nehezen, hiszen nincs olyan tőkeerejük, mint a nagyvállalatoknak (irodalmi áttekintés, kérdőíves vizsgálat, mélyinterjú).
- H₃** Az összefogás hiánya jellemző, ami rontja a versenyképességet. A vállalkozói együttműködésekkel való egyetértés növekszik, hiszen ez a siker alapja, de konkrét eredmény kevés van. A szándék kategóriánként eltérő, elsősorban a mikro-vállalkozások fogékonyak. A klaszterekbe tömörülő kkv-k helyzete kedvezőbb (kérdőíves értékelés, mélyinterjú).
- H₄** A hazai vállalkozások termelékenysége gyenge. A magyar vállalkozások súlyos lemaradást szenvedtek el a rendszerváltás óta. A high-tech iparágakba történő beruházások új elképzelések érvényesítését jelentenék, de ehhez javítani kell az oktatás minőségén. Új elképzelés lehetne a klaszterek térhódítása, de kevés helyen alkalmasak a feltételek klaszteralapításra. A kkv-k magas munkaerő és alacsony tőkeintenzitása gyors fejlődést nem tesz lehetővé. A hazai kkv-k túlszabályozása súlyos visszahúzó tényező (irodalmi áttekintés, kérdőíves vizsgálat, mélyinterjú).

7. KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK

Következtetésem és javaslatom kapcsolódnak megfogalmazott célkitűzéseimhez.

Részletesen elemeztem szakirodalmi áttekintésemben a kkv-k európai és magyarországi helyzetét, melyhez felhasználtam a 2016-os SBA elemzés eredményeit.

Az ország fejlődését akadályozza a bürokratikus szabályozás és a túltengő jogszabályalkotás. A válság a magyar kkv-kat súlyosan érintette, főleg a mikro-vállalkozásoknál voltak problémák. A válság kezelése nem volt sikeres, a kkv-k még ma sem érték el a válság előtti teljesítményt.

A magas munkaerő és alacsony tőkeintenzitás miatt a fejlődés dinamikája gyenge. Az alacsony termelékenység miatt a versenyképesség elmarad a környező országok versenyképességétől.

A vállalatok összefogása kezdetleges, alig találni klasztereket, melyek a fejlett országokra jellemzők. A bizalmi tőke alacsony, az összefogásra kicsi az akarat.

Az ország versenyképessége folyamatosan romlik, az emberi erőforrásba történő beruházás nem elégséges.

A versenyképesség javítását az oktatásba, egészségügybe, kutatásba történő beruházásokkal érhetjük el. Csak jól képzett, egészséges emberek képesek magas szinten teljesíteni. A világos értékrend, ami a teljesítmény alapján rangsorol, a bizalom és az együttműködés a versenyképesség javításának döntő tényezői.

A kkv-k teljesítményének növelése a hazai gazdaság gyors növekedésének is forrása. Ennek eléréséhez ki kell használni erőforrásainkat és javítani szükséges az alkalmazott technológia színvonalát.

A beruházási hajlandóság visszafogott és csak a nagyobb vállalkozásokra jellemző.

A munkaerő száma és képzettsége ma még elfogadható, de az alacsony bérek, a munkaerő külföldre távozását eredményezhetik. A munkaerő tekintetében még vannak tartalékok, de a bérfejlesztés lehetőségének hiánya hosszabb távon visszavetheti a fejlődést.

Kutatásomat irodalmi áttekintésre, kérdőíves vizsgálatra és mélyinterjúkra alapoztam. Ez alapján megállapítható, hogy a kkv-k nem nyújtanak egyforma teljesítményt, a mikro-vállalkozások sebezhetőbbek.

A válság hatására piacvesztés történt és a stratégiát is újra kellett gondolni. Az innováció és a kutatás-fejlesztés terén hazánk rosszul áll, változtatásokra lenne szükség.

Komoly gondot jelent, hogy az állam szerepét a válaszadók negatívan ítélik meg. Szerintük az állami megrendelés nem tisztességes és korrekt és a versenyt torzítja.

A helyzet javításához szükséges stratégiai lépések a következők:

- hatékony és nem bürokratikus közigazgatás bevezetése,
- e-közigazgatás, egyablakos ügyintézés és egyéb kedvezmények elterjesztése,
- a törvénykezés visszafogása, a jogbizonytalanság megszüntetése érdekében,

- az innováció és a kutatás-fejlesztés forrásainak és lehetőségeinek bővítése,
- beruházás a humán erőforrásba,
- az összefogás bővítése, a klaszterek kialakulásához alkalmas környezet megteremtése,
- a termelékenység javítása, ami bérnövelést tesz lehetővé,
- kedvezményes hitelek és állami támogatások nyújtása,
- az adózás stabilitása és kiszámíthatósága,
- a kkv-k részére kedvezményes pályázatok kiírása,
- high-tech iparágakba történő beruházások.

8. ÖSSZEFOGLALÁS

Disszertációmban a kkv-k helyzetét elemeztem, rövid nemzetközi kitekintés után Magyarországon.

A kkv-k minden országban a gazdaság fő fejlesztői, az országok gazdaságában meghatározó a szerepük.

A magyar kkv-k az EU csatlakozás után gyorsan fejlődtek, és ezt a gyors növekedést szakította meg a 2008-as gazdasági válság.

A kkv-k szerepe főleg a foglalkoztatásban jelentős, az export mintegy 70%-át a multinacionális cégek magyarországi leányvállalatai produkálják.

A kkv-k ágazati szerkezetét tekintve jellemző a szolgáltatási szektor túlsúlya.

Disszertációm elkészítése során az a cél vezérelt, hogy értékeljem a hazai kkv-kat és javasoljam azokat a változtatásokat, melyek lehetővé teszik hatékonyabb működésüket.

Vizsgálataimat két részre bontottam, a szakirodalmi források alapján megválaszolható kérdésekre és a primerkutatás alapján felvázolható elemzésekre. Kutatásomat mélyinterjúk elemzéssel egészítettem ki, hogy a válaszokat jobban tudjam értelmezni.

A szakirodalom alapján a következő főbb témakörökkel foglalkoztam:

- A Kkv-szektor helyzete.
- A hazai Kkv-szektor teljesítménye az Európai Unióban (SBA értékelés).
- A kkv-k versenyképessége és innovációs helyzete.
- Hálózatok és klaszterek szerepe a kkv-k jövőbeni fejlődésében.
- Hitelezés és finanszírozás.
- Kkv-k lehetősége a beruházásokban.
- A kkv-k szerepe a foglalkoztatásban.

Kutatásom második részében kérdőíves vizsgálat alapján primerkutatást végeztem. A válaszadók többnyire észak-magyarországi vállalkozások vezetői/tulajdonosai voltak.

A kérdőíves felmérés a következő területekre irányult:

- A válság hatásai.
- A vállalkozások problémás területei és a munkaerő-piaci helyzet.
- Kutatás, fejlesztés és innováció.
- A vállalkozások finanszírozási és hitelfelvételi lehetőségei.
- Beruházások tervezése és lehetőségei.

A válaszok többnyire értékelő skálán kerültek megadásra az értékelhetőség érdekében. A véleménykülönbségek lehetséges forrása a válaszadók összetétele.

A kiküldött 325 kérdőív közül 220 érkezett vissza és került feldolgozásra. Az értékelés az SPSS 20.0 statisztikai programcsomag segítségével történt.

Fő célkitűzéseim a következők voltak:

A kkv-k gazdasági és társadalmi környezetének vizsgálata és szerepe a gazdasági innováció folyamatának felerősítésében:

- A működő vállalkozások döntő része a kis- és középvállalkozások kategóriájába tartozik. A mikro-vállalkozások dominálnak, országos szinten a vállalkozások 94%-át adják. A tevékenységi struktúrában a szolgáltatások szerepe meghatározó.
- A kis- és középvállalkozások 2013-ban 6762, 2014-ben 7334, 2015-ben 7880 milliárd forint bruttó hozzáadott értéket hoztak létre. 2014-ben a kkv-k hozzáadott értéke – folyó áron – 8,5, 2015-ben 7,4%-kal nőtt az egy évvel korábbihoz képest.
- A gazdasági válság és az ezt követően kialakult recesszió visszavetette a kkv-k fejlődését, főleg a mikro-vállalkozások helyzete vált kritikussá, sok esetben a vállalkozások a túlélésért harcolnak. A politikai és gazdasági bizonytalanság a mikro-vállalkozásoknál probléma, az adózás átgondolása is időszerű.
Sajnos a bonyolult jogi, számviteli és adózási környezet nem vállalkozásbarát.
- A magyarországi kkv-k helyzete – javuló tendencia mellett – még mindig sok olyan területen nem kielégítő, melyek versenyképességünk forrásait jelentenék.
- A hazai kkv-k ma is jelentősen gyengébb teljesítményt nyújtanak az EU-s kkv-k átlagánál. A „környezetvédelem”, a „második esély”, valamint a „készségek” és „innováció” terén komoly a lemaradás.
- Az állami támogatásokra és a közbeszerzésre vonatkozó területeken, átlagon felüli a magyar teljesítmény, ami pozitívan értékelhető.
- A hazai kkv-k finanszírozásának irányítása nem tudatos – a kapacitás és a szaktudás hiánya miatt – így a fejlődéshez a forrásbevonás általában nem elégséges és esetleges. A válság után a hitelhez jutás is nehezebbé vált.
- A kkv-k részben átvehetnék a multik menedzsment gyakorlatát, pl.: hatékonyság vizsgálat, HR politika, vezetők képzése, marketing elemek, béren kívüli ösztönzés.

A kkv-k eredményes működését akadályozó tényezők elemzése, az együttműködés lehetőségei:

- Nem beszélhetünk korszerű oktatásról a vállalkozási pályára készülőknek, ez már az indulásnál nehézséget okoz.
- Akadozó a finanszírozási forráshoz jutás, a piacokra nehéz belépni.
- A kkv-k igényeire kevésbé fogékony a közigazgatás, ezen a téren lemaradásunk az EU átlagtól jelentős.
- A kudarctól való félelem csökkenti a csődbe ment becsületes vállalkozók újrakezdési esélyeit.
- Hiányos az innovációs kultúra és az anyagi felkészültség.
- Kevés a K+F+I-re alapozó csúcstechnológiai kisvállalat.
- Az új fejlett technológiák átvétele vontatott.
- Az együttműködés a bizalmi tőke elégtelen volta miatt nem elégséges, a hálózatok és klaszterek szerepének növelése szükséges.

A kkv-k jövőbeni fejlesztési irányaira vonatkozó elképzelések bemutatása a vizsgálatok alapján, hogy azok a lehető leggyorsabb növekedési ütemet biztosítsák:

- Az innovációs teljesítmény nem kielégítő, ezen a téren gyors változás szükséges, a fenntartható növekedés érdekében.
- Az innovációs eredmények hasznosítása növeli a magyar kkv-k versenyképességét (pl. közszolgálati innováció révén).
- A növekedés ígéretes útja a főleg exportra termelő magyar, illetve multinacionális tulajdonú cégek beszállítóivá válás.

- Ágazati prioritások nélkül a kkv-król szélesebb területet figyelembe véve célszerű gondolkodni, a sikeres ágazatok portfólióját növelni.
- Beruházás a humán erőforrásba, a high-tech iparágak felvállalása (digitalizáció, informatika, nanotechnológia, robotika, 3D-s nyomtatás).

A szakirodalmi feldolgozás eredményeit is figyelembe véve hipotéziseket fogalmaztam meg.

A szakirodalmi feldolgozás és a kérdőíves értékelés is igazolta a kkv-k jelentőségét a nemzetgazdaságban, főleg a foglalkoztatás és a hazai termelés terén.

Főbb megállapításaim a célkitűzéseknek megfelelően a következők:

- A hazai közigazgatás nem vállalkozásbarát, túl bürokratikus és a változások nehezen követhetők.
- A válság súlyos károkat okozott, a válság kezelése nem megfelelően történt.
- A magas munkaerő- és alacsony tőkeintenzitás miatt a fejlődési dinamika gyenge.
- A kkv-k forrásszerzési lehetősége nem ideális.
- Az innováció terén lemaradásunk tetemes.
- A beruházások nem elégségesek.
- A kkv-k dinamizálása indokolt.

A kkv-k helyzetének javításához új elképzelések szükségesek. Néhány erre vonatkozó elképzelést megemlítek:

- hatékony közigazgatás bevezetése, bürokrácia csökkentése,
- az innováció és a kutatás-fejlesztés forrásainak bővítése ezen a téren az állami akarat érvényesítése,
- beruházás az oktatásba, továbbképzésbe,
- a termelékenység javítása a bérnövelés érdekében,
- testhezálló pályázatok kiírása,
- high-tech iparágakba történő beruházások,
- stabil jogszabályi és kedvező adózási környezet.

9. SUMMARY

In my dissertation I analysed the situation of SMEs in Hungary after a brief international outlook.

SMEs in each country are the main developers of the economy; their role in the economy is decisive.

After the EU accession Hungarian SMEs developed rapidly but this rapid growth was interrupted by the 2008 economic crisis.

The role of SMEs is significant mainly in employment; approximately 70% of exports are generated by the Hungarian subsidiaries of multinational companies.

The sectoral structure of SMEs is characterized by the predominance of the service sector.

In my dissertation my goal was to evaluate domestic SMEs and to propose changes that make them more efficient.

My research can be divided into two parts: on the one hand the questions that can be answered on the basis of the specific literature and on the other the analyses based on primary research. I supplemented my research with in-depth interviews to better understand the answers.

Based on the literature, I have dealt with the following main topics:

- Situation of the SME sector.
- The performance of the domestic SME sector in the European Union (SBA assessment).
- The competitiveness and innovation position of SMEs.
- The role of networks and clusters in the future development of SMEs.
- Lending and financing.
- Opportunities for SMEs in investment.
- The role of SMEs in employment.

In the second part of my research I conducted a questionnaire survey. Most of the respondents were the managers/owners of North-Hungarian enterprises.

The questionnaire survey was focused on the following areas:

- The effects of the crisis.
- Problematic business areas and the labour market situation.
- Research, development and innovation.
- Financing and borrowing opportunities for businesses.
- Planning and opportunities for investments.

Answers were mostly given on an evaluation scale for the sake of more appropriate evaluation. The possible source of differences of opinion is the composition of the respondents.

Of the 325 questionnaires sent out 220 were returned and processed. The evaluation was conducted using the SPSS 20.0 statistical program package.

My main objectives were the following:**Investigating the economic and social environment of SMEs and their role in enhancing the process of economic innovation:**

- Most of the active businesses fall into the category of small and medium-sized enterprises. Micro-enterprises dominate giving 94% of enterprises nationwide. The role of services in the activity structure is decisive.
- Small and medium-sized enterprises created a gross added-value of HUF6762 billion in 2013, HUF 7334 billion in 2014, and HUF 7880 billion in 2015. The added value of SMEs – at current prices – increased by 8.5% in 2014 and by 7.4% in 2015 compared to the previous year.
- The economic crisis and the subsequent recession slowed down the development of SMEs, especially the situation of micro-enterprises became critical, in many cases businesses had to fight for survival. Political and economic insecurity is a problem for micro-enterprises, and the reconsideration of taxation is also timely. Unfortunately, the multifarious legal-, accounting- and tax environment is not business friendly.
- The situation of Hungarian SMEs, despite some improving trends, is still insufficient in many areas that could be the source of our competitiveness.
- The performance of Hungarian SMEs is still much weaker than the EU average for SMEs. They seriously lag behind in terms of “environment”, “second chance”, “skills” and “innovation”.
- In terms of state support and public procurement the performance is above average, which is encouraging.
- The financial management of domestic SMEs is not deliberate – due to the lack of capacity and expertise, which means that funding for development is generally insufficient and aleatory. After the crisis access to credit also became more difficult.
- SMEs should incorporate some of the management practices of multinational companies, e.g. efficiency testing, HR policy, training of managers, marketing elements, incentives and fringe benefits.

Analysis of obstacles to the effective functioning of SMEs:

- There is no adequate training for prospective entrepreneurs, which creates difficulties even at the beginning.
- Access to funding is problematic and it is difficult to enter markets.
- The public administration is not receptive to the needs of SMEs, in this respect we significantly lag behind the EU average.
- Fear of failure reduces the chance for honest but bankrupt entrepreneurs to restart.
- There is a lack of innovation culture and financial preparedness.
- There are only few high-tech small business based on R & D & I.
- The application of new advanced technologies is sluggish.
- Co-operation is insufficient due to the lack of trust, networks and clusters must be boosted.

Presentation of ideas on the future development directions for SMEs on the basis of the examinations:

- Innovation is unsatisfactory, rapid changes are needed in this field in order to achieve sustainable growth.
- The utilization of the outcomes of innovation increases the competitiveness of Hungarian SMEs (e.g. through public service innovation).
- A promising way of growth is to become a supplier of mainly export-based Hungarian or multinational companies.

- SMEs must be dealt with considering a wider area without sectoral priorities but it is advisable to raise the portfolio of successful sectors.
- Investing in human resources and high-tech industries (digitalization, information technology, nanotechnology, robotics, 3D printing).

Taking into account the results of the literature review, I have been able to create the following hypotheses.

Both the literature review and the questionnaire evaluation demonstrated the importance of SMEs in the national economy, especially in terms of employment and domestic production.

My main findings in harmony with the research objectives are as follows:

- Domestic public administration is not business friendly, it is too bureaucratic and changes are difficult to follow.
- The crisis has caused serious damage, the crisis has been badly handled by the government.
- Due to the high labour and low capital intensity the dynamics of development are weak.
- The potential for obtaining funds for SMEs is not ideal.
- In terms of innovation we seriously lag behind.
- Investments are not adequate.
- SMEs should be enhanced.

New ideas are needed to improve the position of SMEs. I would like to mention some of these ideas:

- to introduce effective public administration and to reduce bureaucracy,
- to expand the sources of innovation and research and development, to enforce public volition in this respect,
- to invest in education and further training,
- to improve productivity for wage increase,
- to issue appropriate tender applications,
- to invest in high-tech industries,
- to create a stable and favourable tax environment.

MELLÉKLETEK

M1. Irodalomjegyzék

- Abayné Hamar E. – Vajsz T. – Pummer L. (2005): A magyar mezőgazdaság nemzetközi versenyképességének összetevői. XLVII. Georgikon Napok, Nemzetközi Konferencia, Keszthely, 1-6. p.
- Ács J. Z. – Szerb L. – Ulbert J. – Varga A. (2003): GEM 2001 Magyarország. Vállalkozások Magyarországon globális összehasonlításban. Pécsi Tudományegyetem, <http://www.gemconsortium.org/download/122042119344081/GEM%20Hungary%201001.pdf>. 2010.01.20.
- Antal-Pomázi K. (2011): A finanszírozási források szerepe a kis- és középvállalkozások növekedésében. Közgazdasági Szemle, LVIII. évf. 275-295. pp.
- Artner A. (2014): Tőke, munka és válság a globalizáció korában. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Bácsné Bába É. (2006): Módszertani eljárások az időtényező vezetési, szervezeti folyamatokban betöltött szerepének vizsgálatához. Agrártudományi Közlemények, 20. különszám, 20-32. p.
- Bácsné Bába É. (2009): Az időtényező szerepe a vezető és a szervezet működésének eredményességében. PhD értekezés, Debrecen, 1-190. p.
- Balog Á. – Matolcsy Gy. – Nagy M. – Vonnák B. (2014): Credit crunch Magyarországon 2009-2013 között: egy hiteltelen korszak vége? Hitelintézeti Szemle, 13. évf. 4. sz. 11-34. pp.
- Balog A. – Nagy M. (2014): Már nemcsak nálunk fontos a vállalati hitelek ösztönzése. Magyar Nemzeti Bank. http://www.mnb.hu/Root/Dokumentumtar/MNB/kiadvanyok/szakmai_cikkek/hitelezeshp/szakmai_cikk_Balog_Adam_Nagy_Marton_Mar_nemcsak_nalunk_fontos_a_vallalati_hitelek_osztonzese.pdf 2014.11.29.
- Benyus, J. M. (2002): Innovations Inspired by Nature. Perennial, New York
- Bodacz P. (2016): Nagy a lemaradás. Magyar Nemzet, LXXIX. évf. 297. sz. 6. p.
- Borsi B. (2005): A vállalkozási környezet és a hazai versenyképesség. In: Európai Tükör. 2005/11. 61-78. pp.
- Borzán A. (2005): A román kis- és középvállalkozások, mint a regionális politika lehetséges pillérei. Körös Tanulmányok, Tessedik Sámuel Főiskola, Gazdasági Főiskolai Kar, Békéscsaba, 35-41. p.
- Cabral, L. – Mata, J. (2003): On the evolution of the firm size distribution: facts and theory. The American Economic Review, N. 91. 1286-1310.
- Chikán A. – Czakó E. – Wimmer Á. (2014): Kilábalás göröngyös talajon. Gyorsjelentés a 2014 évi kérdőíves felmérés eredményeiről. Corvinus Egyetem, Budapest, Versenyképességi Kutató Központ
- Chikán A. – Czakó E. (2009): Versenyben a világgal – vállalataink versenyképessége az új évezred küszöbén. Akadémiai Kiadó, Budapest, 401. p.
- Chikán A. (2016): A korrupció lassítja a növekedést. Magyar Nemzet, LXXIX. évf. 38. sz. 12. p.
- Cúrdia, V. – Woodford, M. (2011): The central-bank balance sheet as an instrument of monetary policy. Journal of Monetary Economics, Elsevier, vol. 58 (1), 54-79. pp. January
- Czakó E. (2000): Versenyképesség az iparágak szintjén. Doktori disszertáció, Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem, Budapest
- Czakó E. (2005): Versenyképességi programok néhány tanulsága a kormányzati szféra számára – az Ír Versenyképességi Tanács és a Lisszaboni Stratégia. Versenyben a világgal 2004-2006.

- „Gazdasági versenyképességünk vállalati nézőpontból” című kutatás, 11. sz. műhelytanulmány.
http://edok.lib.uni-corvinus.hu/148/1/11_mht_NFH_versenyki_programok.
- Csath M. (2010): Versenyképesség menedzsment. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 336. p.
- Csath M. (2015): Merre tovább, kisvállalkozások? Magyar Nemzet, LXXXVIII. évf. 180.sz. 8. p.
- Csath M. (2016): Gazdasági növekedés, bérnövelés: mi a helyes sorrend? Magyar Nemzet, LXXIX. évf. 252. sz. 8. p.
- Csath M. (2017): Ha nincs innováció növekedés sem lesz. Magyar Nemzet, LXXX. évf. 163. sz. 8. p.
- Cseke H. (2017): Takács Tibor. Figyelő, 3. sz. január 19-25. 71. p.
- Csiszárík–Kocsir Á. – Varga J. (2015): Tudatos vállalati finanszírozás az alkalmazott finanszírozási stratégiák tükrében. 1-14. pp.
- Csubák T.K. – Fejes J. (2014): A magyar kkv-k 21. századi banki finanszírozásának áttekintése és kiútkeresés a hitelválság csapdájából. Hitelintézeti Szemle, 13. évf. 2. sz. 174-194. pp.
- Csubák T.K. (2003): Kis- és középvállalkozások finanszírozása Magyarországon. PhD értekezés, Budapest, 1-238. p.
- Dániel Z.A. – Molnár T. (2014): Kkv-k fejlesztési forrásainak hatásvizsgálata. Budapest, 1-7. pp.
- Deloitte (2012): A hazai kis- és középvállalkozások finanszírozási forrásokhoz való hozzáférése, piaci elégtelenségek, hiányosságok vizsgálata. Deloitte Magyarország, Budapest
- Dinya L. (2015): Non business innovációk a gazdaságban. (Journal of Central European Green Innovation 3 (4), HU ISSN 2064-3004, 13-32. pp.
- Dunford, M. – Louri, H. – Reosenstock, M. (2001): Competiton, Competitiveness and Enterprise Policies. Hall, R. – Smith, A. – Tsoukals, L. (eds) Competitiveness and Cohesion In EU Policies. Oxford University Press, 109-146. pp. http://mpr.ub.uni-muenchen.de/29971/1/MPRA_paper_29971.pdf
- Dupcsák Zs. – Marselek S. (2015): A KKV-k beruházási és foglalkoztatási szerepe a régiókban. Gazdálkodási és Menedzsment tudományos konferencia, Kecskeméti Főiskola, Kecskemét, 43-47. pp.
- Dupcsák Zs. – Marselek S. (2016): A Kkv-k beruházási és foglalkoztatási szerepe. Károly Róbert Főiskola, XV. Nemzetközi Tudományos Napok, Gyöngyös, 391-399. p.
- EC Vállalkozáspolitikai és Ipari Főigazgatóság (2015): 2014 évi SBA tájékoztató Magyarország. 1-17. p.
- EC Vállalkozáspolitikai és Ipari Főigazgatóság (2016): 2015 évi SBA tájékoztató Magyarország, 1-17. p.
- Ertsey I. (2008): Idősorok elemzése. In: Alkalmazott statisztika (szerk.: Szűcs I.) Budapest, 345-405. pp.
- Európai Bizottság (2014): Mérleg az Európa 2020 – az intelligens, fenntartható és inkluzív növekedés stratégiájáról (http://ec.europa.eu/europe.2020/pdf/europe2020stocktaking_hu.pdf)
- European Commission (2004): Kisvállalkozások Európai Chartája 2004. Luxemburg, Az Európai Közösségek Hivatalos Kiadványainak Hivatala
- European Commission (2015/a): http://ec.europa.eu/growth/smes/cosme/index_en.htm 2015.11.18.
- European Commission 2015/b): http://ec.europa.eu/growth/smes/promoting-entrepreneurship/index_en.htm 2015.11.18.

European Commission (2015/c): Az Innovatív Unió 2015 évi eredménytáblája. Összefoglalás. 1-4. pp.

EUROSTAT (2010): http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITTY_OFFPUB/KS-SF-10-049/EN/KS-SF-10-049-EN.PDF

Fábián G. (2014): Az NHP megfordította a hitelszűke negatív spirálját. Magyar Nemzeti Bank. http://www.mnb.hu/Root/Dokumentumtar/MNB/kiadvanyok/szakmai_cikkek/hitelezeshp/szakmai_cikk_Fabian_Gergely_NHP.pdf 2014.11.20.

Fidy J. – Makara G. (2005): Biostatisztika. Infomed 2002 Kft., Budapest

Fodor J. (2006): Biomatematika. 15. előadásanyag 2006. nov. 4. www.univet.hu/users/jfodor/biomat/biomat15pdf.

Forgácsné Kovács E. – Törökné Matits Á. (1986): A gazdasági elemzések sztochasztikus módszerei II. Gazdasági adatrendszerek struktúrájának elemzése. Kézirat. Tankönyvkiadó, Budapest

Füstös L. – Meszéna Gy. – Simonné M.N. (1986): A sokváltozós adatelemzés statisztikai módszerei. Akadémiai Kiadó, Budapest

Füstös L. – Szalma I. (2009): Módszertani füzetek. MTA Szociológiai Kutatóintézete. 1-640. p.

Gazdaság és Vállalkozáskutató Intézet (2015): A Növekedési Hitelprogram hatása a Kkv-szektor beruházási aktivitására. Budapest, 1-10. pp.

Gertler M. – Karádi P. (2011): A model of unconventional monetary policy. Journal of Monetary Economics, Elsevier, vol. 58 (1), January, 17-34. pp.

Gordon, W. – Langmaid, R. (1997): Kvalitatív piackutatás. HVG Kiadó Rt., Budapest, 301. p.

Griffith, R. – Huergo, E. – Mairesse, J. – Peters, B. (2006): Innovation and Productivity across four European Countries. Oxford Review of Economic Policy, Vol. 22 (4) 483-498. p.

Gyöngyösi B. (2017): Fel kell pörgetni az uniós pályázatok rendszerét. Magyar Nemzet, LXXX. évf. 3. sz. 6. p.

Hajdú P. (2016): Továbbra is összeszerelő üzem leszünk? Magyar Nemzet, LXXIX. évf. 305. sz. 6. p.

Harangozó G. (2015): Gazdasági és pénzügyi nevelés. In: Kormos J. – Pálvölgyi F. (szerk.) A köznevelés céljai és fejlesztési területe: a Nemzeti Alaptanterv szemléletének tükrében. Pedagógiai tanulmányok, p. 276. Budapest, PPKE BTK 205-229. pp.

Harnos Zs. (szerk.) (1993): Biometriai módszerek és alkalmazásaik MINITAB programcsomaggal. Akaprint, Budapest,

Holicza P. – Baimakova K. (2015): Innovation potential of Russian and Hungarian young adults, 3 (7) 2015, 43-46. pp.

Holicza P. (2016): A magyar Kkv szektor helyzete nemzeti és nemzetközi szinten. Vállalkozásfejlesztés a XXI. században. Budapest, 147-162. pp.

Holló E. – Marselek S. (2016): A K+F+I ellátottság színvonala és a gazdasági növekedés, kutatási prioritások. XV. Nemzetközi Tudományos Napok, Károly Róbert Főiskola, Gyöngyös, 2016. március 30-31. 699-708. pp.

Holló E. – Marselek S. (2016/a): A Kkv-k helyzete, versenyképesség, innováció és foglalkoztatás. Eszerházy Károly Egyetem, Tudományos tanácskozás, Eger, 1-12. p. (megjelenés alatt)

- Holló E. – Marselek S. (2016/b): A Kkv-k helyzete, versenyképességük, szerepük és lehetőségeik. Nemzetközi Tudományos Konferencia a Magyar Tudomány Ünnepe alkalmából. Sopron, 162-169. pp.
- Hustiné Béres K. (2012): A hazai kis és középvállalkozások innovációs tevékenységét befolyásoló makrogazdasági szabályozórendszer, kiemelten az adóztatás főbb összefüggései. PhD értekezés, SZIE Gödöllő, 1-161. p.
- Imreh Sz. – Lengyel I. (2003): A kis- és középvállalkozások regionális hálózatainak főbb jellemzői. In: Ipari parkok fejlődési lehetőségei: regionális gazdaságfejlesztés, innovációs fogalmak és klaszterek. (szerk.: Buzás N. – Lengyel I.) SZTE GTK, JATEPress, Szeged, 154-174. p.
- Inzelt A. – Szerb I. (2003): Az innovációs aktivitás vizsgálata ökonometriaival módszerekkel. Közgazdasági Szemle, 11. sz.
- Iványi A. Sz. – Hoffer I. (1999): Innováció a gazdálkodásban. AULA Kiadó, Budapest, 1-295. p.
- Jámbor A. – Módos Gy. – Tóth J. (2008): Hazai és nemzetközi versenyképességi számítások. In: Hatékonyság a mezőgazdaságban. (szerk.: Szűcs I. – Farkasné Fekete M.) Agroiinform Kiadó, Budapest, 237-256. p.
- Jarjabka Á. – Lóránd B. (2010): Az innováció alapjai és megjelenési területei. Pécs, 1-129. p.
- Jelen T. – Giday A. – Kerékgyártó G. – Mihalkovné Szakács K. (2010): A kkv-szektor szerepe a foglalkoztatáspolitikában. Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara, Budapest, 1-310. p.
- Kállay L. – Lengyel I. (2008): A magyar kis- és középvállalatok nemzetköziesedésének főbb jellemzője az Európai Unió csatlakozás előtt. Vállalkozás és innováció. Vol. 2. No. 1. 54-76. pp.
- Kállay L. (2014): Állami támogatások és gazdasági teljesítmény. Támogatás-túladagolás a magyar gazdaságfejlesztésben? Közgazdasági Szemle, 60 (3), 279-298. p.
- Katona J. (2006): Az innováció értelmezése a 2005 évben kiadott Oslo Kézikönyv harmadik kiadása alapján. Magyar Innovációs Szövetség, Budapest
- KAVOSZ (2015): Széchenyi Kártya program. <http://www.kavosz.hu/index.php/szechenyi-kartya-program> 2015.03.06.
- Kehl D. – Rappai G. (2006): Mintaelem-szám tervezése Likert-skálát alkalmazó lekérdezésekben. Statisztikai Szemle, 84. évf. 9. sz. 848-875. pp.
- Köves P. - Párniczky G. (1973): Általános statisztika. KJK, Budapest
- Központi Statisztikai Hivatal (2012): Innováció. Statisztikai Tükör, VI. évf. 59. sz. 1-4. p.
- Központi Statisztikai Hivatal (2014): A kis- és középvállalkozások jellemzői. Statisztikai Tükör, 2014. november 12. Budapest, 1-46. p.
- Központi Statisztikai Hivatal (2016/a): Kutatás, fejlesztés 2015. Statisztikai Tükör, október 3. 1-6. p.
- Központi Statisztikai Hivatal (2016/b): Kutatás, kísérleti fejlesztés, innováció. Budapest, http://www.ksh.hu/thm/1/ind1_3_1.html
- Központi Statisztikai Hivatal (2016/c): Magyarország 2015. Budapest
- Központi Statisztikai Hivatal (2016/d): A kis- és középvállalkozások jellemzői – adat előállítás új módszertannal. Budapest, 1-23. p.
- Központi Statisztikai Hivatal (2016/e): Magyarország számokban, 2015. Budapest, 1-71. p.
- Központi Statisztikai Hivatal (2016/f): Statisztikai Tükör – Munkaerőpiaci folyamatok, 2015. I-IV. negyedév, Budapest, 2016.03.11. 1-6. p.

- Kruskal, W.H. – Wallis, W.A. (1952): Use of ranks in one-criterion variance analysis. J. Amer. Stat. Ass. 47. 1952. 583-621. pp.
- Lakatos Zs. (2015): Mennyit jelentenek a hazai KKV-k? Cégvilág – Adó Online <http://ado.hu/rovatok/cegveilag/mennyit-jelentenek-a-hazai-kkv-k>
- Lazányi, K. (2014): Short Assessment of the Situation of Hungarian SMEs and the Potential Role of Higher Educational Institutes. In: Ivan Mhhajlivić (szerk.) Possibilities for development of business cluster network between SMEs from Visegrad countries and Serbia. IMKSM 2014. Bor: University of Belgrade, 55-64. pp.
- Lazányi, K. (2015): What is the Role of Higher Educational Institutions in Managing their Student's Competencies? Science Journal of Business and Management 3:(1-1) 46-52. pp.
- Lehota J. (2001): Marketingkutatás az agrárgazdaságban. Oktatási Minisztérium, Budapest, 1-202. p.
- Lengyel I. – Deák Sz. (2002): Klaszter: a helyi gazdaságfejlesztés egyik sikeres eszköze. Buzás N. – Lengyel I. (szerk.) Ipari parkok fejlődési lehetőségei: regionális gazdaságfejlesztés, innovációs folyamatok és klaszter. SZTE GTK, JATEPress, Szeged, 125-153. pp.
- Lengyel I. (2003): Verseny és területi fejlődés, térségek versenyképessége Magyarországon. JATEPress, Szeged, 1-454. p.
- Lengyel I. (2010): Regionális gazdaságfejlesztés, Versenyképesség, klaszterek és alulról szerveződő stratégiák. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1-385. p.
- Lévai M. (2015): A válság hatása a magyar Kkv-szektorra. Diplomadolgozat, Miskolci Egyetem, Gazdaságtudományi Kar, Gazdálkodástani Intézet, 1-86. p.
- Lukács A. (2013): A klaszterizációs folyamatok vizsgálata a földrajzi koncentráció, a kritikus tömeg és a finanszírozás összefüggéseiben Magyarországon. PhD értekezés, Sopron, 1-173. p.
- Lukovics M. (2005): Innovációs képesség: a regionális gazdaságfejlesztés alapja. In: Buzás N. (ed) 2005 Tudásmenedzsment és tudásalapú gazdaságfejlesztés. SZTE Gazdaságtudományi Kar Közleményei. JATEPress, Szeged
- MAG – Klaszterfejlesztési Iroda (2012): A magyar klaszteresedés elmúlt 3 éve az akkreditált innovációs klaszterek példáján keresztül. 1-5. p. www.magzrt.hu
- Magyar Nemzeti Bank (2014): Hitelezési folyamatok. 2014. június
- Magyarország Kormánya (2016): Magyarország Konvergencia Programja 2016-2020. Budapest, 1-76. p.
- Majoros P. (2003): Kutatásmódszertan, avagy: Hogyan írjunk könnyen, gyorsan jó diplomamunkát? Módszertani tananyag a gazdasági felsőoktatás hallgatói számára. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 132. p.
- Majoros P. (2004): A kutatásmódszertan alapjai. Perfekt Gazdasági Tanácsadó, Oktató és Kiadó Rt., Budapest, 1-250. p.
- Marselek S. – Fritz B. – Pummer L. (2002): A magyar mezőgazdaság nemzetközi versenyképességének összetevői. VIII. Nemzetközi Agrárökonómiai Tudományos Napok, Gyöngyös, 371-378. pp.
- Marselek S. – Módos Gy. – Varga T. (2014): Klaszterek szerepe a regionális versenyképesség javításában. XIV. Nemzetközi Tudományos Napok, Gyöngyös, Károly Róbert Főiskola, 1031-1039. p.
- Marselek S. – Szűcs Cs. (2016): A Kkv szektor hatása a hazai gazdasági helyzetre napjainkban. Eszterházy Károly Egyetem, Tudományos tanácskozás Eger, 1-12. p. (megjelenés alatt)

- Marselek S. (2006): Hálózatok és Klaszterek szerepe a regionális versenyképesség alakulásában. MAG Kutatás, fejlesztés és környezet, 20. évf. 5-6. sz. 16-23. p.
- Martin, R.L. – Osberg, S. (2007): Social entrepreneurship – The Case for Definition. Stanford Social Innovation Review Spring 2007, 29-39. pp.
- MFB (2015): A bankról. http://www.mfb.hu/bankrol_2015.03.03.
- Mogyorósi P. – Bucsai K. – Tyetyák Zs. (2009): A vállalkozások innovációs képességének fontossága. Innováció lépésről-lépésre. (Az innováció gyakorlati tudnivalói) Budapest, Ipargazdasági Kutató és Tanácsadó Kft.,
- Nemzetgazdasági Minisztérium (2013): A kis- és középvállalkozások stratégiája 2014-2020. Tervezet, Budapest, 1-85. p.
- Nemzetgazdasági Minisztérium (2016): KKV Évkönyv. A kis- és középvállalkozások helyzete Magyarországon 2014. Budapest, 1-109. p.
- Neubauer-Schmoll (1998): Finanzierung in Klein- und Mittelbetrieben. Fachverlag an der WU Wien
- Pakucs J. – Papanek G. (szerk.) (2006): Innováció menedzsment kézikönyv. Magyar Innovációs Szövetség, Budapest, 1-233. p.
- Pallás E. (2016): A szőlő- és borágazat helyzete, borfogyasztás, borturizmus. PhD értekezés, Gödöllő, 1-192. p.
- Papanek G. – András Z. – Borsi B. – Farkas I. – Némethné P.K. – Viszt E. (2009): A mikro-, kis- és közepes vállalkozások növekedési feltételei. Budapest
- Patik P. – Deák Sz. (2005): Regionális klaszterek feltérképezése a gyakorlatban. Tér és Társadalom, 19. évf. 3-4. sz. 139-158. pp.
- Pálinkó E. – Szabó M. (2006): Vállalati pénzügyek. Typotex Kiadó, Budapest, 392. p.
- Petres T. – Tóth L. (2001): Statisztika. Szegedi Tudományegyetem
- Pfohl, H.C. (1997): Betriebswirtschaftslehre der Mittel- und Kleinbetriebe. Erich Schmidt Verlag.
- Porter M.E. (1998): Clusters and the New Economics of Competition. Harvard Business Review, 6. 77-90. p.
- Porter M.E. (2001): Clusters of Innovation: Regional Foundations of U.S. Competitiveness. Council of Competitiveness, Washington
- Porter, M.E. (1990): The Competitive Advantage of Nations. The Free Press, New York
- Porter, M.E. (2000): Location, Clusters and Company Strategy. In: Clark, G.L. – Feldman, M.P. – Gertler, M.S. (eds): The Oxford Handbook of Economic Geography. Oxford University Press. 253-274. pp.
- Raffai M. (1996): Információrendszer-tervezés. Az információs társadalom kihívásai. Novadat, Győr, 122-126. pp.
- Rudas T. (2005): Hogyan olvassunk közvélemény-kutatásokat. TÁRKI honlap, Budapest, 1-4. p. http://www.tarki.hu/kiadvany-b/munkatars/kozvkut/r_2fhtml_2016.07.30.
- Sajtos L. – Mitev A. (2007): SPSS kutatási és adatelemzési kézikönyv. Aline Kiadó, Budapest, 402. p.
- Sasvári P. (2014): A Kkv-k informatikai infrastruktúrájának vizsgálata a Visegrádi országokban. XXVIII. microCAD International Multidisciplinary Scientific Conference, Miskolc, 1-9. p.
- SBA Fact Sheet (2016): Country Profiles: Hungary

- Schumpeter, J.A. (1939): *Business Cycles: A Theoretical Historical, and Statistical Analysis of the Capitalist Process*, McGraw-Hill Book Company Inc., New York
- Schumpeter, J.A. (1980): *A gazdaság fejlődésének elmélete*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Budapest
- Schwab, K. – Salai-i-Martin, X. (2014): *The Global Competitiveness Report 2014-2015*. World Economic Forum, Geneva
- Schwab, K. – Salai-i-Martin, X. (2017): *The Global Competitiveness Report 2016-2017* World Economic Forum, 1-400. p.
- Szalóki K. (2006): *Bábel tornya – Hány nyelven beszélnek az európaiak?* Európai Tükör, 2006/4. 105-111. pp.
- Szanyi M. – Csizmadia P. – Illésy M. – Iwassaki, I. (2010): *A gazdasági tevékenység sűrűsödési pontjainak (klaszterek) vizsgálata*. Statisztikai Szemle, 87. 9. 1-17. p.
- Székelyi M. – Barna I. (2005): *Túlélőkészlet az SPSS-hez*. Typotex Kiadó, Budapest
- Szelényi L. (1993): *Többváltozós módszerek*. In: *Biometriai módszerek és alkalmazásaik Minitab programcsomaggal*. (szerk.: Harnos Zs. Gödöllő, 1993) 163-184. pp.
- Szerb L. (2015): *A versenyképesség mérése és empirikus vizsgálata a magyar kisvállalati szektorban*. Prosperitás, Vol. 1. 2. sz. 14-18. p.
- Szigeti C. – Mészáros G. – Borzán A. (2011): *Vállalati méret és felelősség*. Perspective: Revista De Stiinta Si Cultura, 15. 93-99. p.
- Szűcs A. (2015): *Stratégiai fejlesztési irányok térgazdasági vizsgálata a Gyöngyösi Kistérségben*. PhD értekezés, Gödöllő, 1-201. p.
- Szűcs Cs. – Vajsz T. – Marselek S. (2013): *Versenyképesség és klaszter lehetőségek az agráriumban és a vidékgazdaságban*. Thüringisch-Ungarisches Symposium, 1-8. p.
- Szűcs Cs. (2014): *Foglalkoztatás, versenyképesség a Gyöngyösi Kistérségben*. PhD értekezés, Gödöllő, 1-244. p.
- Szűcs Cs. – Kelemen J. – Marselek S. (2016): *A hazai foglalkoztatás helyzete, a kkv-k és az agrártermelés lehetőségei*. Európa: Gazdaság és Kultúra Nemzetközi Tudományos Konferencia a Magyar Tudomány Ünnepe alkalmából, Sopron, 523-539. pp.
- Szűcs I. (2002): *Alkalmazott statisztika*. Agroinform Kiadó és Nyomda Kft., Budapest, 550. p.
- Szűcs I. (szerk.) (2008): *A tudományos megismerés rendszertana*. Budapest, 1-272. p.
- Takács-György K. – Takács I. (2011): *Global challenges and local answers by the smes in the north hungarian region – role of strategic thinking*. SUTADIA UBB NEGOTIA, LVI, 4, 2011, 53-67. pp.
- Tóth I. J. (2015): *A Növekedési Hitelprogram hatása a kkv szektor beruházási aktivitására*. Az MKIK GVI „KKV Körkép” című Kutatási programjának eredményeiből. Budapest, 1-10. p.
- Trott, P. (2005): *Innovation Management and New Product Development*. Third Edition. Prentice Hall, Harlow-Milan
- Varga G. (2016): *Tévíúton*. Figyelő, Budapest, 38. sz. 22-23. pp.
- Vincze I. – Varbanova M. (1993): *Nem paraméteres matematikai statisztika*. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Vizdák K. (2008): *A diszkriminancia analízis*. In: *Alkalmazott statisztika* (szerk.: Szűcs I.) Budapest, 477-496. pp.

Vörös M. (2012): Állami támogatás a magyar kkv-szektorban: miből mennyi jut? <http://www.penzugyiszemle.hu/vitaforum/allami-tamogat-as-a-magyar-kkv-szektorban-mibol-mennyi-jut?pagenum=1> 2013.05.

Wiedemann T. (2015): Több pénzt kaptak a kisebb cégek. Magyar Nemzet, LXXVIII. évf. 242. sz. 9. p.

Wiedemann T. (2016): Kitömte a multik zsebét a kormány. Magyar Nemzet, LXXIX. évf. 215. sz. 11. p.

Wiedemann T. (2017): Nagyot zuhantak tavaly a hazai beruházások. Magyar Nemzet, LXXX. évf. 51. sz. 6. p.

Zsombori Zs. (2015): A magyarországi kis- és középvállalkozások fejlesztését célzó hitelezés tapasztalatai. PhD értekezés, Miskolc, 1-143. p.

Internet 1: http://www.ksh.hu/thm/1/indi1_3_1.html 2016.10.19.

Internet 2: http://hvg.hu/gazdasag/20160928_Botawana_is_megelozott_minket_a_versenykepes.. 2017.03.24.

Internet 3: http://ec.europa.eu/europe2020/services/faqs/index_en.htm 2015.06.15.

Internet 4: A Kkv-k versenyképessége. http://ec.europa.eu/regional_policy/hu/themes/sme-competitiveness 2016.03.02.

Internet 5: A kis- és közepes vállalkozások is jobban teljesítenek. <http://www.kormany.hu/nemzetgazdasagi-miniszterium/hirek/a-kis-es-kozepes-val>. 2016.09.18.

Internet 6: http://www.ksh.hu/thm/1/indi1_3_1.html 2016.10.19.

Internet 7: http://www.piacprofit.hu/kkv_cegblog/nagyot-zuhant-a-kkv-k-beruhazasi-kedve 2017.04.10.

Internet 8: http://www.piacprofit.hu/kkv_cegblog/sajat-magukban-biznak-a-magyar-vallalkoza.. 2017.04.10.

Internet 9: <http://www.piacprofit.hu/gazdasag/az-unio-fejleszt-nem-a-cegek/2017.04.10>.

Internet 10: <http://www.ksh.hu/thm/1/indi1.3.1.html> 2016.10.19.

Internet 11: http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_evkozi/e_q1f061.html?back=/stadat_im 2017.04.11

Internet 12: <http://www.okisz.hu/?q=node/1263-2016-2020-a-kkv-k-5-éve!> Interjú Vadász Györggyel 2017.04.10.

Internet 13: http://kognitiv.e.te.hu/statisztika/index.php/Kruskal-Wallis_pr%C3%B3ba2017.04.16.

Internet 14: <http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tkt/marketingkutatas/html> 2017.04.13.

Hivatkozott jogszabályok

2003/361/EK rendelet: A mikro-, kis- és középvállalkozások fogalmának meghatározásáról (a Bizottság ajánlása) 2003. május 6.

2004. évi LXXVI. törvény: A tudományos kutatásról, fejlesztésről és innovációról.

1213/2002. (XII. 23.) Korm. határozat: A Széchenyi Vállalkozásfejlesztési Programról.

1121/2013. (III.11.) Korm. határozat: A 2014-2020 közötti európai uniós fejlesztési források felhasználásának előfeltételeiként meghatározott ex-ante kondicionalitások teljesítésével összefüggő feladatokról.

M2. Kérdőív

Holló Ervin
A KFI helyzete és fejlesztési-, finanszírozási lehetőségei a mikro-, kis- és középvállalkozásokat érintően Magyarországon

Kontraszt mód aktiválása

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

1 Bevezető

VÁLLALKOZÓI KÉRDŐÍV

*Tisztelt Hölgyem/Uram!
Tisztelt Válaszadó!*

A Szent István Egyetem Gazdálkodás- és Szervezéstudományi Doktori Iskola Ph.D hallgatójaként „**A K+F+I helyzete és fejlesztési-, finanszírozási lehetőségei a mikro-, kis- és középvállalkozásokat érintően Magyarországon**” című doktori disszertációm elkészítése kapcsán kérdőíves felmérést végzek. Kérem, hogy segítse munkámat a kérdőív kitöltésével.
A kérdőívben Önnek csupán be kell jelölnie a leginkább igaznak tartott választ vagy számot. A válaszadás **anonim és önkéntes!** A válaszokat **csak összesítve** használok fel a kutatás értékelése érdekében.

Köszönöm, hogy a kérdőív kitöltésével segíti munkámat!

Holló Ervin
Ph.D hallgató
Szent István Egyetem, Gazdálkodás- és Szervezéstudományok Doktori Iskola

Kontraszt mód aktiválása

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

2 Általános kérdések

2.1 Kérem, jelölje meg, hogy a válaszokat milyen minőségben adja!	☐ tulajdonos ☐ tulajdonos és vezető	☐ vezető ☐ alkalmazott
2.2 Vállalkozásának tevékenysége mely ágazathoz kapcsolódik leginkább?	☐ szolgáltatás ☐ feldolgozóipar ☐ kereskedelem ☐ szállítás	☐ építőipar ☐ mezőgazdaság ☐ turizmus, vendéglátás ☐ egyéb (többi ágazat)
2.4 Melyik országrészben működik a vállalkozás?	☐ Észak-Magyarország ☐ Közép-Magyarország ☐ Közép-Dunántúl ☐ Nyugat-Dunántúl	☐ Észak-Alföld ☐ Dél-Alföld ☐ Dél-Dunántúl ☐ Budapest
2.5 A vállalkozás besorolása a KKV kategórián belül.	☐ mikro-vállalkozásnak minősül (max. 9 fő alkalmazott és max. 2 m EUR/év nettó árbevétel vagy mérlegfőösszeg) ☐ kisvállalkozásnak minősül (max. 49 fő alkalmazott és max. 10 m EUR/év nettó árbevétel vagy mérlegfőösszeg) ☐ középvállalkozásnak minősül (max. 249 fő alkalmazott és max. 50 m EUR/év árbevétel vagy max. 43 m EUR mérlegfőösszeg)	
2.6 A vállalkozás tulajdonosi szerkezete (a tulajdonos lehet természetes és jogi személy, vagy bármely gazdasági társaság is).	☐ 1 tulajdonos ☐ 10 tulajdonos, vagy annál több	☐ 2-9 tulajdonos
2.7 A vállalkozás vezetője tulajdonosa is egyben a vállalkozásnak?	☐ igen ☐ nem	
2.8 A jelenlegi vezető mióta irányítja a vállalkozást?	☐ 0-1 éve ☐ 6-10 éve ☐ 1996 előtti időtől	☐ 2-5 éve ☐ 11-20 éve
2.9 A vállalkozás hány főt alkalmaz?	☐ 1-9 fő között ☐ 50-249 fő között	☐ 10-49 fő között ☐ 250 fő felett
2.10 Mekkora volt a vállalkozás éves forgalma az elmúlt 5 év átlagában?	☐ < 5 millió Ft ☐ 20 – 50 millió Ft ☐ 100 millió Ft felett	☐ 5 – 20 millió Ft ☐ 50 – 100 millió Ft
2.11 Mióta működik a vállalkozás?	☐ 0 – 1 éve ☐ 6 – 10 éve ☐ 1996 előtt jött létre	☐ 2 – 5 éve ☐ 11 – 20 éve
2.12 A vállalkozás milyen formában működik?	☐ egyéni vállalkozás ☐ Bt. ☐ egyéb	☐ Kft. ☐ Rt.
2.14 Hogyan alakult a vállalkozás forgalma az elmúlt 5 évben?	☐ jelentősen csökkent ☐ nem változott ☐ jelentősen nőtt	☐ kismértékben csökkent ☐ kismértékben nőtt

<< Előző
Következő >>

Holló Ervin

A K F I helyzete és fejlesztési-, finanszírozási lehetőségei a mikro-, kis- és középvállalkozásokat érintően Magyarországon

 Kontraszt mód aktiválása

1 2 3 4 5 6 7

3 A válság hatásai és az eredményes működést akadályozó tényezők**Hogyan ítéli meg a válság hatásait a kis-és középvállalkozásokat érintően, általánosságban véve?**

3.1	a válságkezeléssel kapcsolatos szabályozás negatívan érintette a KKV-k-at	nem jellemző	☐	☐	☐	☐	☐	nagyon jellemző
3.2	a válság hatására a KKV-k jelentős piacokat veszítettek, finanszírozási helyzetük romlott	nem jellemző	☐	☐	☐	☐	☐	nagyon jellemző
3.3	a válság hatása felülírta a stratégiai elképzeléseket	nem jellemző	☐	☐	☐	☐	☐	nagyon jellemző
3.4	a válság hatására a KKV-k közvetítők bevonása helyett növekvő önálló értékesítést végeztek	nem jellemző	☐	☐	☐	☐	☐	nagyon jellemző

Megítélése szerint milyen válságkezelési megoldások lennének leginkább alkalmazhatók az érintett vállalkozás tekintetében?

3.5	működési, beszerzési költségek csökkentése	nem jellemző	☐	☐	☐	☐	☐	nagyon jellemző
3.6	fejlesztések, beruházások elhalasztása	nem jellemző	☐	☐	☐	☐	☐	nagyon jellemző
3.7	létszámcsökkentés, bércsökkentés	nem jellemző	☐	☐	☐	☐	☐	nagyon jellemző
3.8	vállalkozói együttműködések keresése	nem jellemző	☐	☐	☐	☐	☐	nagyon jellemző
3.9	hitelek átutemezése	nem jellemző	☐	☐	☐	☐	☐	nagyon jellemző

Hogyan változott a partnerek magatartása az elmúlt 5 évben? Az Ön által jónak tartott fontosság szerint ossza el a 100%-ot! Nem kell minden választ feltétlenül bevonni!

3.10	a termékek iránti kereslet csökkent _____ %
3.11	stratégiai partnereket veszítettünk el _____ %
3.12	a vevők késve vagy egyáltalán nem fizettek _____ %
3.13	beszűkültek az értékesítési csatornák _____ %
3.14	egyéb, és pedig _____, _____ %

Mit eredményezett a 2008-as válság? Az Ön által jónak tartott fontosság szerint ossza el a 100%-ot! Nem kell feltétlenül minden választ bevonni!

3.15	jelentősen csökkent a tevékenység eredményessége _____ %
3.16	negatív hatású körbetartozás jött létre _____ %
3.17	jelentős elbocsátásokra került sor _____ %
3.18	a fejlődés dinamikája és a beruházások lecsökkentek _____ %
3.19	a vállalkozás eladósodott _____ %
3.20	innovációs területen visszalépés történt _____ %
3.21	növekedtek a vállalkozás adminisztratív és adóterhei _____ %
3.22	egyéb, és pedig _____, _____ %

Vállalkozásánál az alábbi belső erőforrásokkal való gazdálkodás során melyiket tekint problémás területnek és melyiket nem!

(1. nem probléma, 2. kevés probléma, 3. problémás, de megoldható, 4. problémát jelent, 5. legtöbb probléma)

3.23	anyag-, és energiagazdálkodás	1	☐	☐	☐	☐	☐	5
------	-------------------------------	---	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------	---

3.23	anyag-, és energiagazdálkodás	1	☐	☐	☐	☐	☐	5
3.24	munkaerő gazdálkodás	1	☐	☐	☐	☐	☐	5
3.25	információgazdálkodás	1	☐	☐	☐	☐	☐	5
3.26	tárgyi eszköz gazdálkodás	1	☐	☐	☐	☐	☐	5
3.27	pénz-, és tőkegazdálkodás	1	☐	☐	☐	☐	☐	5
Az alábbi külső környezeti tényezőkhez való alkalmazkodás mennyire jelent problémát vállalkozásának! (1. nem probléma, 2. kevés probléma, 3. problémás, de megoldható, 4. problémát jelent, 5. legtöbb probléma)								
3.28	gazdasági környezet (pl. infláció, gazdasági teljesítmény)	1	☐	☐	☐	☐	☐	5
3.29	technológiai környezet (innováció, fejlesztés)	1	☐	☐	☐	☐	☐	5
3.30	társadalmi, kulturális környezet (munkaerő, szokások, hagyományok)	1	☐	☐	☐	☐	☐	5
3.31	pénzügyi környezet (adók, kamatok, hitelfelvétel, pályázatok)	1	☐	☐	☐	☐	☐	5
3.32	jogi környezet (jogszabályok, törvények, rendeletek)	1	☐	☐	☐	☐	☐	5
3.33	politikai környezet (megbízhatóság, kiszámíthatóság)	1	☐	☐	☐	☐	☐	5
3.34	verseny környezet (versenytársak meghatározása)	1	☐	☐	☐	☐	☐	5
Milyen a munkaerőpiaci helyzete a vállalkozását tekintve?								
3.35	megfelelő munkaerőt tud felvenni	nem jellemző	☐	☐	☐	☐	☐	nagyon jellemző
3.36	idénymunkások alkalmazása	nem jellemző	☐	☐	☐	☐	☐	nagyon jellemző
3.37	a munkaerőt helyi forrásból lehet biztosítani	nem jellemző	☐	☐	☐	☐	☐	nagyon jellemző
3.38	a munkaerőt távolabbi forrásból lehet biztosítani	nem jellemző	☐	☐	☐	☐	☐	nagyon jellemző
3.39	szakképzett munkaerő foglalkoztatása	nem jellemző	☐	☐	☐	☐	☐	nagyon jellemző
3.40	megfelelő a bérek fejlesztésének lehetősége	nem jellemző	☐	☐	☐	☐	☐	nagyon jellemző
<< Előző			Következő >>					

EvaSys
Survey Automation Suite

Holló Ervin
A KFI helyzete és fejlesztési-, finanszírozási lehetőségei a mikro-, kis- és középvállalkozásokat érintően Magyarországon

Kontraszt mód aktiválása

1 | 2 | 3 | **4** | 5 | 6 | 7

4 Kutatás Fejlesztés Innováció (= K+F+I)

4.1 **Hogyan változtak a szervezet innovációs lehetőségei az utóbbi 5 évben?** javult a helyzet rosszabbodott a helyzet
 nem változott nem tudom megítélni

Folyik-e a szervezetnél innovációs tevékenység?

4.2 jelenleg technológiai innovációt hajtunk végre nem jellemző nagyon jellemző

4.3 jelenleg új szervezeti rendszer létrehozásán dolgozunk nem jellemző nagyon jellemző

4.4 jelenleg termék/szolgáltatás innovációt hajtunk végre nem jellemző nagyon jellemző

4.5 nincs konkrét innovációs tevékenységünk nem jellemző nagyon jellemző

4.6 a gazdálkodás rutinszerűen, változtatlanul folyik nem jellemző nagyon jellemző

Milyen hátráltató tényezői vannak az innovációs tevékenységnek?

4.7 anyagi problémák nem jellemző nagyon jellemző

4.8 adózási környezet – állam nem jellemző nagyon jellemző

4.9 adózási környezet – önkormányzat nem jellemző nagyon jellemző

4.10 támogatások, pályázati lehetőségek hiánya nem jellemző nagyon jellemző

4.11 beruházás megtérülés kockázata nem jellemző nagyon jellemző

Mi segítené az innovációs tevékenységet? Az Ön által jónak tartott fontosság szerint ossza el a 100%-ot! Nem kell minden választ feltétlenül bevonni!

4.12 vevőkkel való szorosabb kapcsolat %

4.13 beszállítókkal való szorosabb kapcsolat %

4.14 klaszterben való részvétel %

4.15 nagyobb egymás iránti bizalom %

4.16 ha kisebb lenne a bürokrácia %

4.17 a piac új termékek iránti igénye %

4.18 kisebb adók %

4.19 termelési struktúra változtatása %

4.20 egyéb, és pedig . %

Megítélése szerint milyen területen fontos a kutatás-fejlesztés, szolgáltatás?

4.21 termék-technológiafejlesztés nem jellemző nagyon jellemző

4.22 minőségbiztosítás nem jellemző nagyon jellemző

4.23 marketing nem jellemző nagyon jellemző

4.24	környezetvédelem	nem jellemző	☐	☐	☐	☐	☐	nagyon jellemző
4.25	pályázat készítési tanácsadás	nem jellemző	☐	☐	☐	☐	☐	nagyon jellemző
4.26	beruházás	nem jellemző	☐	☐	☐	☐	☐	nagyon jellemző
<hr/>								
4.27	Kikkel végzik a kutatást-fejlesztést? (Több válasz is megadható)	☐ a vállalkozás saját maga végzi ☐ egyetemmel, kutatóintézetekkel ☐ nincs ilyen tevékenység			☐ más vállalkozásokkal együtt ☐ tanácsadó cégekkel ☐ egyéb, és pedig			
<hr/>								
4.29	A vállalkozáson belül a kutatást-fejlesztést végző személyeket leginkább jellemző iskolai végzettsége?	☐ általános iskola ☐ szakiskola, szakmunkásképző ☐ szakközépiskola, gimnázium érettségi ☐ főiskola, egyetem						
<hr/>								
Az elmúlt 5 évben milyen innovációs tevékenységet hajtottak végre a kommunikáció területén?								
4.30	honlap bevezetése, újítása	nem jellemző	☐	☐	☐	☐	☐	nagyon jellemző
4.31	blog létrehozása	nem jellemző	☐	☐	☐	☐	☐	nagyon jellemző
4.32	hirdetés (újság, rádió, tv)	nem jellemző	☐	☐	☐	☐	☐	nagyon jellemző
4.33	prospektus készítése	nem jellemző	☐	☐	☐	☐	☐	nagyon jellemző
4.34	rendezvényszervezés, kiállításon részvétel	nem jellemző	☐	☐	☐	☐	☐	nagyon jellemző
4.35	promóciós film készítése	nem jellemző	☐	☐	☐	☐	☐	nagyon jellemző
4.36	szakmai fórumon, konferencián megjelenés	nem jellemző	☐	☐	☐	☐	☐	nagyon jellemző
4.37	PR cikk megjelentetése	nem jellemző	☐	☐	☐	☐	☐	nagyon jellemző
<hr/>								
Melyek a marketing innovációt akadályozó tényezők a vállalkozásnál?								
4.38	forrás szűkössége	nem jellemző	☐	☐	☐	☐	☐	nagyon jellemző
<hr/>								
4.39	eszközök, géppark korszerűtlensége	nem jellemző	☐	☐	☐	☐	☐	nagyon jellemző
4.40	a piac akadályozó szerepe az újdonságok iránt	nem jellemző	☐	☐	☐	☐	☐	nagyon jellemző
4.41	tulajdonos/menedzsment negatív hozzáállása	nem jellemző	☐	☐	☐	☐	☐	nagyon jellemző
4.42	alkalmatlan humán erőforrás	nem jellemző	☐	☐	☐	☐	☐	nagyon jellemző
4.43	kapcsolathány okozta információhiány	nem jellemző	☐	☐	☐	☐	☐	nagyon jellemző
<hr/>								
Milyen innovációt segítő változások történtek a vállalkozásnál?								
innovációt segítő pénzügyi juttatás								
4.44	5 évvel ezelőtt	☐ nőtt	☐ csökkent	☐ nem változott				
4.45	3 évvel ezelőtt	☐ nőtt	☐ csökkent	☐ nem változott				
4.46	1 évvel ezelőtt	☐ nőtt	☐ csökkent	☐ nem változott				
innovációhoz kötődő képzések száma								
4.47	5 évvel ezelőtt	☐ nőtt	☐ csökkent	☐ nem változott				
4.48	3 évvel ezelőtt	☐ nőtt	☐ csökkent	☐ nem változott				
4.49	1 évvel ezelőtt	☐ nőtt	☐ csökkent	☐ nem változott				
új termékek bevezetése								
4.50	5 évvel ezelőtt	☐ nőtt	☐ csökkent	☐ nem változott				
4.51	3 évvel ezelőtt	☐ nőtt	☐ csökkent	☐ nem változott				
4.52	1 évvel ezelőtt	☐ nőtt	☐ csökkent	☐ nem változott				
képzett munkatársak felvétele								
4.53	5 évvel ezelőtt	☐ nőtt	☐ csökkent	☐ nem változott				
4.54	3 évvel ezelőtt	☐ nőtt	☐ csökkent	☐ nem változott				
4.55	1 évvel ezelőtt	☐ nőtt	☐ csökkent	☐ nem változott				
versenyképes termékek száma								
4.56	5 évvel ezelőtt	☐ nőtt	☐ csökkent	☐ nem változott				

versenyképes termékek száma					
4.56	5 évvel ezelőtt	☐ nőtt	☐ csökkent	☐ nem változott	
4.57	3 évvel ezelőtt	☐ nőtt	☐ csökkent	☐ nem változott	
4.58	1 évvel ezelőtt	☐ nőtt	☐ csökkent	☐ nem változott	
vállalati eredmény					
4.59	5 évvel ezelőtt	☐ nőtt	☐ csökkent	☐ nem változott	
4.60	3 évvel ezelőtt	☐ nőtt	☐ csökkent	☐ nem változott	
4.61	1 évvel ezelőtt	☐ nőtt	☐ csökkent	☐ nem változott	
újítások száma					
4.62	5 évvel ezelőtt	☐ nőtt	☐ csökkent	☐ nem változott	
4.63	3 évvel ezelőtt	☐ nőtt	☐ csökkent	☐ nem változott	
4.64	1 évvel ezelőtt	☐ nőtt	☐ csökkent	☐ nem változott	
új piacok, vevők változása					
4.65	5 évvel ezelőtt	☐ nőtt	☐ csökkent	☐ nem változott	
4.66	3 évvel ezelőtt	☐ nőtt	☐ csökkent	☐ nem változott	
4.67	1 évvel ezelőtt	☐ nőtt	☐ csökkent	☐ nem változott	
hogyan változott az innovatív tevékenység a kommunikáció terén					
4.68	5 évvel ezelőtt	☐ nőtt	☐ csökkent	☐ nem változott	
4.69	3 évvel ezelőtt	☐ nőtt	☐ csökkent	☐ nem változott	
4.70	1 évvel ezelőtt	☐ nőtt	☐ csökkent	☐ nem változott	
<hr/>					
4.71	Megítélése szerint a kutatás fejlesztés eredménye mennyi idő múlva érinti a vállalkozás eredményét?	☐ 1 éven belül	☐ 2-5 év	☐ 6-10 év	☐ 11-20 év
		☐ 21 év után			
<< Előző		Következő >>			

Holló Ervin

A K F I helyzete és fejlesztési-, finanszírozási lehetőségei a mikro-, kis- és középvállalkozásokat érintően Magyarországon

 Kontraszt mód aktiválása

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

5 Hitel és finanszírozás

5.1 Milyennek ítéli meg vállalkozása eladósodottságának mértékét? nem jellemző nagyon jellemző

Milyennek ítéli meg a vállalkozás külső finanszírozási igényének lehetőségeit?

5.2 túl sok/tejesíthetetlen biztosítékot kérnek nem jellemző nagyon jellemző

5.3 túl kockázatosnak tartom a hitefelvételeit, ezért nem kérek nem jellemző nagyon jellemző

5.4 túl sok adminisztráció, utánajárás kellene hozzá nem jellemző nagyon jellemző

5.5 lehet, hogy a hitelbírálat valamely feltételét nem tudom teljesíteni nem jellemző nagyon jellemző

5.6 túl drágák a hitelek, magasak a kamatok nem jellemző nagyon jellemző

5.7 könnyen jutok hitelhez és igyekszem igénybe venni nem jellemző nagyon jellemző

5.8 könnyen jutnék hitelhez, de nem veszem igénybe nem jellemző nagyon jellemző

Mely forrásokat preferálna a vállalkozás finanszírozási igényének kielégítése céljából?

5.9 baráti kölcsön nem veszem igénybe leginkább ezt választanám

5.10 rövidlejáratú bankhitel (1 év) nem veszem igénybe leginkább ezt választanám

5.11 középlejáratú bankhitel (2-5 év) nem veszem igénybe leginkább ezt választanám

5.12 hosszú lejáratú bankhitel (5- év) nem veszem igénybe leginkább ezt választanám

5.13 tagi kölcsön nem veszem igénybe leginkább ezt választanám

5.14 faktoring nem veszem igénybe leginkább ezt választanám

5.15 leasing nem veszem igénybe leginkább ezt választanám

5.16 állami (MNB/EU támogatott hitelek) nem veszem igénybe leginkább ezt választanám

5.17 vissza nem térítendő támogatások nem veszem igénybe leginkább ezt választanám

5.18 saját erő nem veszem igénybe leginkább ezt választanám

<< Előző

Következő >>

Holló Ervin

A KFI helyzete és fejlesztési-, finanszírozási lehetőségei a mikro-, kis- és középvállalkozásokat érintően Magyarországon

 Kontraszt mód aktiválása

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

6 Fejlesztés és beruházás**A vállalkozásnál esetlegesen tervezett beruházás célja az elkövetkezendő 3 évben.**

6.1	ingatlan vásárlás	nem jellemző	☐	☐	☐	☐	☐	nagyon jellemző
6.2	ingatlan építés (új)	nem jellemző	☐	☐	☐	☐	☐	nagyon jellemző
6.3	gép, berendezés vásárlása	nem jellemző	☐	☐	☐	☐	☐	nagyon jellemző
6.4	gép, berendezés korszerűsítése	nem jellemző	☐	☐	☐	☐	☐	nagyon jellemző
6.5	környezetvédelmi beruházás	nem jellemző	☐	☐	☐	☐	☐	nagyon jellemző
6.6	informatikai/elektronikai beruházás (szoftver, szellemi termék, honlap)	nem jellemző	☐	☐	☐	☐	☐	nagyon jellemző
6.7	egyéb beruházás	nem jellemző	☐	☐	☐	☐	☐	nagyon jellemző

6.8	A vállalkozásnál tervezett beruházás értéke az elkövetkezendő 3 évben.	☐ <1 millió Ft	☐ 1-5 millió Ft
		☐ 6-20 millió Ft	☐ 21-100 millió Ft
		☐ 101-500 millió Ft	☐ 500 millió Ft felett

A vállalkozásnál az elkövetkezendő 3 évben tervezett beruházás forrása.

6.9	saját erő	nem jellemző	☐	☐	☐	☐	☐	nagyon jellemző
6.10	hitel	nem jellemző	☐	☐	☐	☐	☐	nagyon jellemző
6.11	állami támogatás visszatérítendő	nem jellemző	☐	☐	☐	☐	☐	nagyon jellemző
6.12	állami támogatás vissza nem térítendő	nem jellemző	☐	☐	☐	☐	☐	nagyon jellemző

6.13	Készülnek-e a vállalkozásnál stratégiai tervek a fejlesztésekre?	☐ igen	☐ nem	☐ nem tudom
------	---	----------------------------	---------------------------	---------------------------------

6.14	Amennyiben készülnek a vállalkozásnál (stratégiai) tervek, úgy azokat mennyiben látja megvalósíthatónak?	☐ igen, részben megvalósítható
		☐ igen, teljes egészében megvalósítható
		☐ nem, még részben sem valósítható meg
		☐ nem tudom

Milyen fejlesztéseket tart fontosnak általánosságban? Az Ön által jónak tartott fontosság szerint ossza el a 100%-ot! Nem kell minden választ feltétlenül bevonni!

6.15	gazdasági aktivitás és a foglalkoztatottsági arány növelése	<input type="text"/> %
6.16	nők munkába állítása	<input type="text"/> %
6.17	innovatív elképzelésekhez képzés	<input type="text"/> %
6.18	megújuló energiaforrások ösztönzése	<input type="text"/> %
6.19	helyi infrastruktúrafejlesztés	<input type="text"/> %
6.20	környezeti állapot megőrzése vagy javítása	<input type="text"/> %
6.21	fenntartható termelés megvalósítása	<input type="text"/> %
6.22	egyéb, és pedig	<input type="text"/> - <input type="text"/> %

Általánosságban tekintve hogyan ítéli meg az állami megrendeléseket?						
6.23	tisztességes és korrekt	nem jellemző	☐	☐	☐	nagyon jellemző
6.24	a korrupció melegágya	nem jellemző	☐	☐	☐	nagyon jellemző
6.25	általában inkorrekt	nem jellemző	☐	☐	☐	nagyon jellemző
6.26	a fejlesztések legnagyobb lehetősége	nem jellemző	☐	☐	☐	nagyon jellemző
6.27	a versenyt torzíja	nem jellemző	☐	☐	☐	nagyon jellemző
Ön szerint alapvetően mi a beruházás általános hatása? Az Ön által jónak tartott fontosság szerint ossza el a 100%-ot! Nem kell minden választ feltétlenül bevonn!						
6.28	növeli az átlagprofitot	<input type="text"/>	%			
6.29	extrajövedelmet biztosít	<input type="text"/>	%			
6.30	negatív hatású, a versenyképesség követelte kényszer	<input type="text"/>	%			
6.31	egyéb, és pedig	<input type="text"/>	- <input type="text"/> %			
Megítélése szerint a beruházás az idő múlásával milyen hatással van a teljesítményre? (jelölje be a megfelelőnek gondolt válaszokat)						
a beruházás növeli a teljesítményt						
6.32	3 év alatt	☐	igen	☐	nem	
6.33	5 év alatt	☐	igen	☐	nem	
6.34	5 év után	☐	igen	☐	nem	
a beruházás hatására nincs komoly változás						
6.35	3 év alatt	☐	igen	☐	nem	
6.36	5 év alatt	☐	igen	☐	nem	
6.37	5 év után	☐	igen	☐	nem	
a beruházás csökkenti a munkaerő szükségletet						
6.38	3 év alatt	☐	igen	☐	nem	
6.39	5 év alatt	☐	igen	☐	nem	
6.40	5 év után	☐	igen	☐	nem	
6.41	egyéb, és pedig:	<input type="text"/>				
6.42	3 év alatt	☐	igen	☐	nem	
6.43	5 év alatt	☐	igen	☐	nem	
6.44	5 év után	☐	igen	☐	nem	
<< Előző		Következő >>				

EvaSys
Survey Automation Suite

Holló Ervin
A KFI helyzete és fejlesztési-, finanszírozási lehetőségei a mikro-, kis- és középvállalkozásokat érintően Magyarországon

Kontraszt mód aktiválása

1 2 3 4 5 6 7

7 Demográfiai kérdések

7.1 A válaszadó neme férfi nő

7.2 A válaszadó családi állapota hajadon / nőtlen
 házas / élettársi kapcsolatban él
 elvált
 özvegy

7.3 A válaszadó életkora 18-25 év 26-40 év 41-60 év 61 év felett

7.4 A válaszadó lakóhelye község város Budapest

7.5 A válaszadó lakhelye régió szerint? Észak-Magyarország Észak-Alföld
 Közép-Magyarország Dél-Alföld
 Közép-Dunántúl Dél-Dunántúl
 Nyugat-Dunántúl Budapest

7.6 A válaszadó végzettsége általános iskola szakiskola, szakmunkásképző
 érettségi főiskola, egyetem

<< Előző Elküld

M3. A 15-74 évesek munkanélküliségi rátájának alakulása

2.1.1.4. A 15–74 évesek munkanélküliségi rátájának alakulása

Megnevezés	Munkanélküliségi ráta								Változás az előző év azonos időszakához képest			
	2015				2016				2016–2015			
	J–M	Á–Jú	Jl–Sz	O–D	J–M	Á–Jú	Jl–Sz	O–D	J–M	Á–Jú	Jl–Sz	O–D
	%								százalékpont			
Munkanélküliségi ráta	7,8	6,9	6,4	6,2	6,0	5,1	4,9	4,4	-1,8	-1,8	-1,5	-1,7
Korcsoport												
15–24	19,4	17,8	16,7	15,3	14,2	13,3	12,7	11,6	-5,2	-4,6	-4,0	-3,7
25–29	9,2	8,3	8,3	7,9	7,2	7,3	5,5	5,4	-2,0	-1,1	-2,8	-2,5
30–34	7,2	6,9	5,9	6,1	5,6	5,0	4,7	3,6	-1,6	-1,9	-1,2	-2,5
35–39	6,6	5,9	5,4	5,0	5,4	4,1	4,6	4,2	-1,2	-1,8	-0,9	-0,9
40–44	6,2	4,9	4,7	5,0	4,5	3,9	3,7	3,2	-1,7	-1,0	-1,0	-1,8
45–49	6,1	5,3	4,6	4,9	4,4	3,6	3,6	3,3	-1,7	-1,7	-1,0	-1,6
50–54	6,6	5,6	5,7	5,1	5,7	4,0	4,3	4,0	-0,9	-1,6	-1,4	-1,1
55–59	6,7	4,8	4,5	4,5	4,7	3,5	3,6	3,4	-2,0	-1,3	-1,0	-1,1
60–64	7,8	8,4	7,3	6,2	7,0	5,6	4,9	4,9	-0,8	-2,9	-2,4	-1,3
65–74	1,6	3,5	2,3	2,4	1,4	2,0	1,9	1,4	-0,2	-1,5	-0,4	-1,0
Legmagasabb iskolai végzettség												
legfeljebb alapfok	20,0	17,9	15,7	15,9	15,1	13,5	12,6	11,7	-4,9	-4,4	-3,1	-4,3
középfok érettségi nélkül	8,8	7,1	6,8	6,6	6,9	5,6	5,1	4,5	-1,9	-1,6	-1,7	-2,1
középfok érettségivel	6,3	5,8	5,4	5,0	4,8	4,2	3,9	3,7	-1,5	-1,6	-1,4	-1,3
felsőfok	2,5	2,4	2,6	2,2	2,2	1,5	2,0	1,5	-0,3	-0,9	-0,6	-0,6
A lakóhely régiója												
Közép-Magyarország	6,0	5,5	5,1	4,7	4,7	3,9	3,7	3,1	-1,3	-1,7	-1,5	-1,6
Közép-Dunántúl	5,2	4,3	4,2	4,2	4,0	2,9	2,9	2,3	-1,2	-1,3	-1,2	-1,9
Nyugat-Dunántúl	4,9	3,6	3,2	3,5	3,2	2,8	2,6	2,1	-1,7	-0,8	-0,6	-1,4
Dél-Dunántúl	8,6	7,4	8,5	8,1	6,8	5,9	6,0	5,9	-1,8	-1,5	-2,5	-2,2
Észak-Magyarország	10,8	8,6	8,0	7,1	6,9	5,9	6,1	6,4	-3,9	-2,7	-1,9	-0,8
Észak-Alföld	11,9	11,2	10,2	10,2	10,7	9,7	8,7	8,0	-1,1	-1,5	-1,5	-2,2
Dél-Alföld	9,1	8,4	7,1	7,1	6,8	5,5	5,5	4,6	-2,2	-2,9	-1,6	-2,5

Forrás: http://ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_evkozi/e_q1061.html 2017.04.11

M4. Mélyinterjú vázlata

(kvalitatív módszer)

A mélyinterjú nem reprezentatív módszer és nem statisztikai jellegű eredményeket szolgáltat, célja a kérdések megértése. A kvalitatív információk lehetővé teszik a téma mélyebb összefüggéseinek megértését, a válaszadók saját szavaikkal fejezhetik ki véleményüket. Az interjúim során szabad beszélgetés keretében igyekeztem feltárni az ok-okozati tényezőket. Az interjúk időtartama egy-másfél óra volt, kötetlen formában.

Az interjú során a kérdező egy vázlat alapján kérdez, az interjúalany válaszai befolyásolhatják a kérdések megfogalmazását és sorrendjét. Az interjúkat a 2016/2017 év során 20 esetszámban végeztem el.

A mélyinterjúk felvétele:

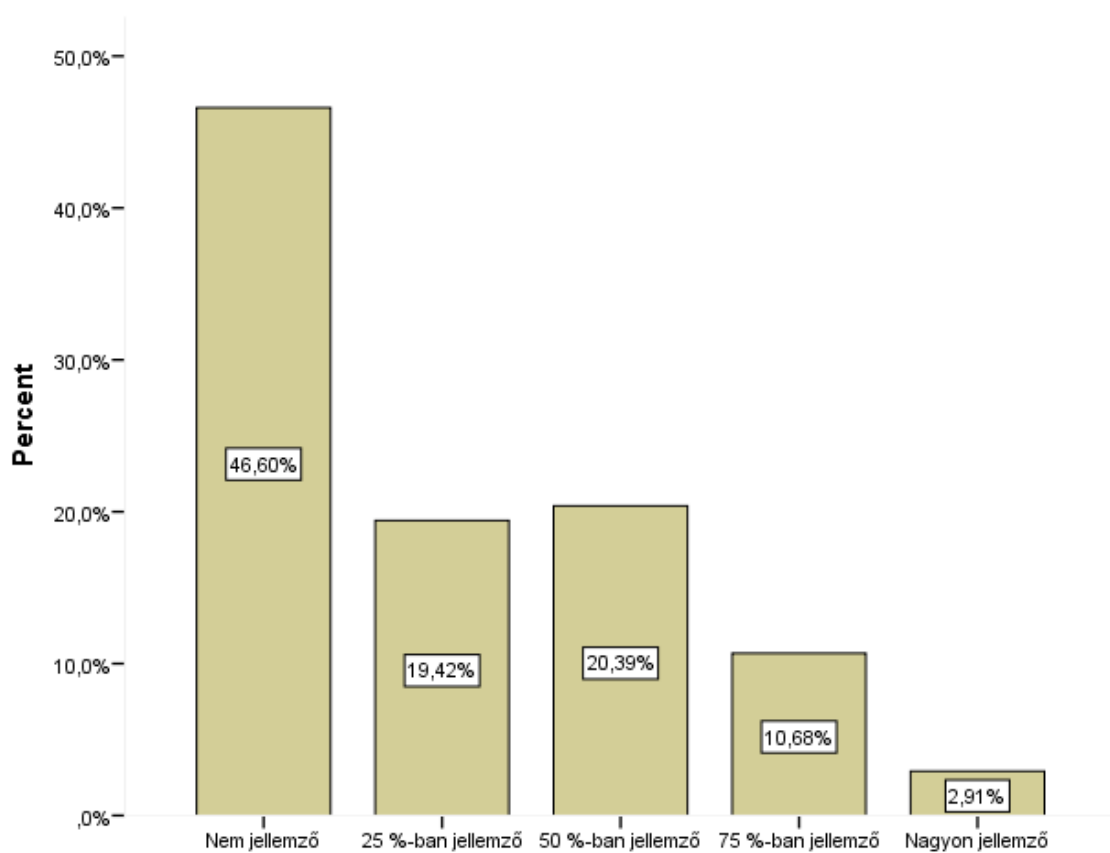
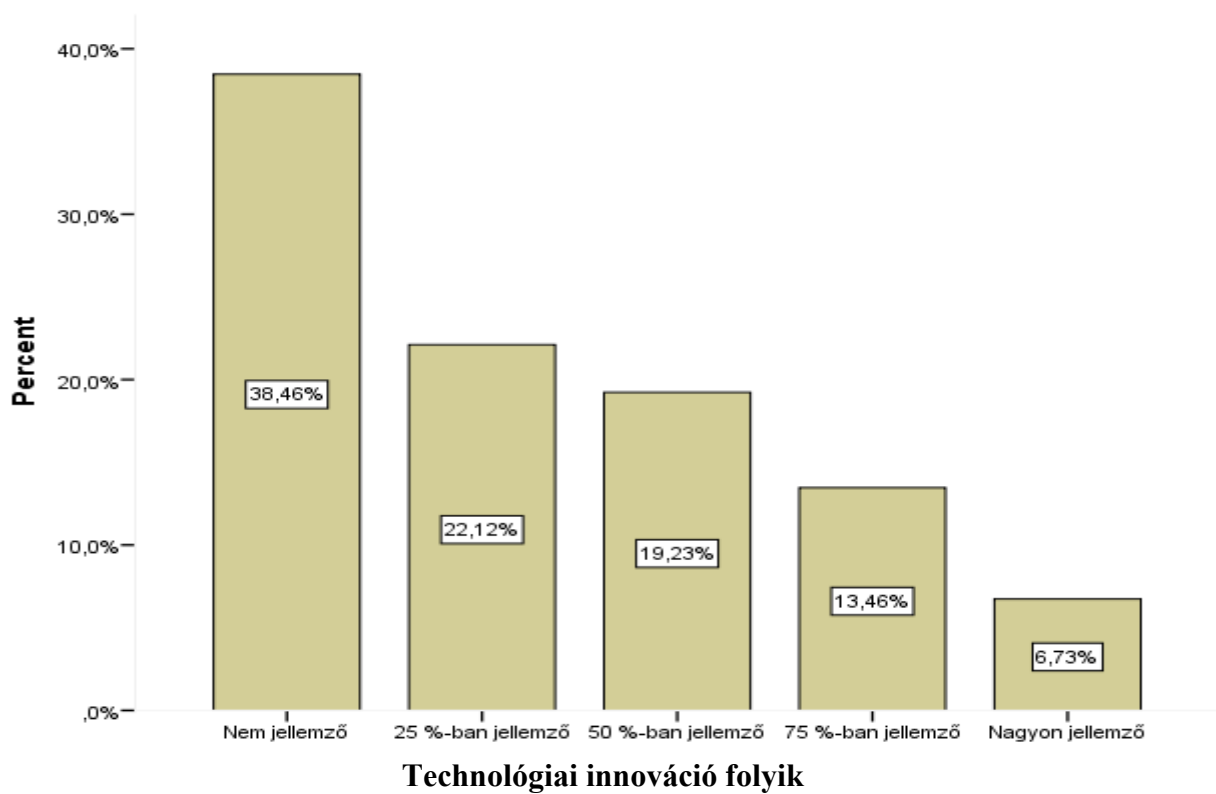
A válaszadók zöme észak-magyarországi illetőségű.

Az interjú első része a válaszadók általános adataira vonatkozott (nem, életkor, iskolai végzettség és szakképzettség), majd áttértünk a kkv szektor helyzetével kapcsolatos kérdésekre.

A mélyinterjú során az irodalmi értékelés és saját elemzéseim során felvetődött hipotéziseimet kívánom megerősíteni. Ezek a következők:

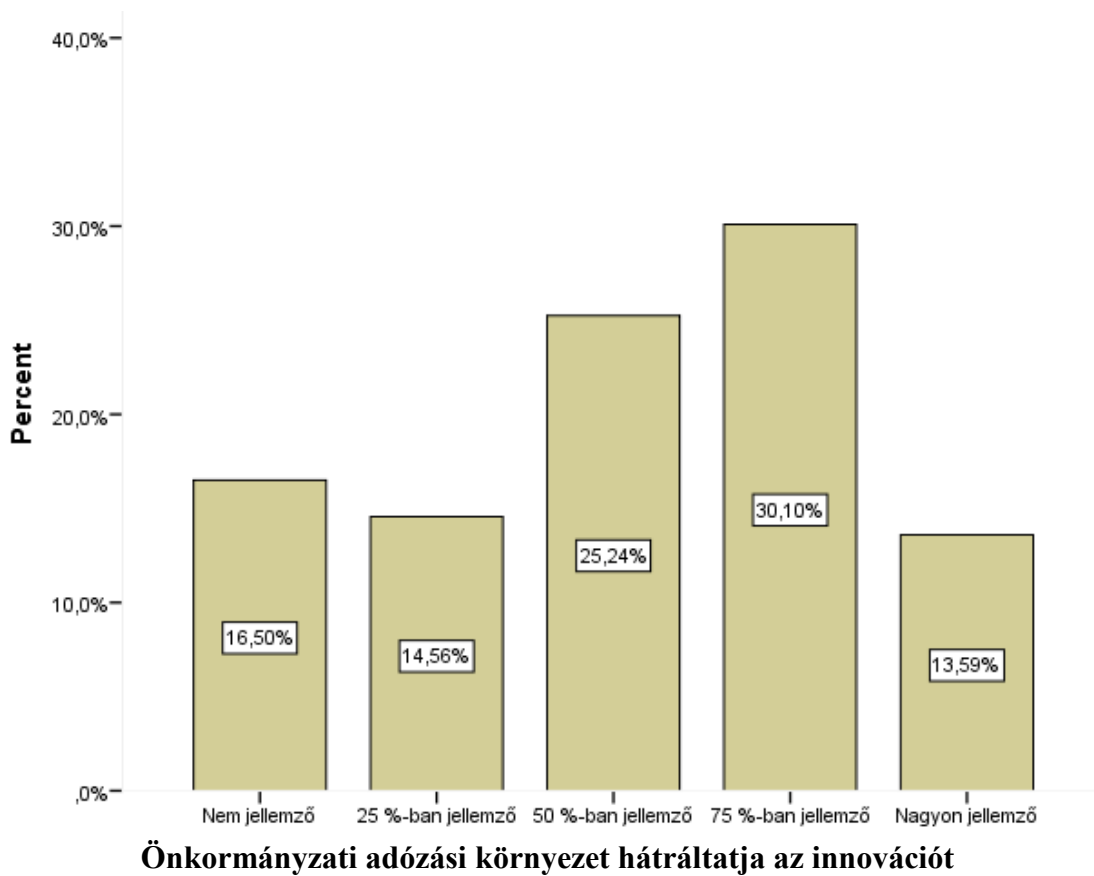
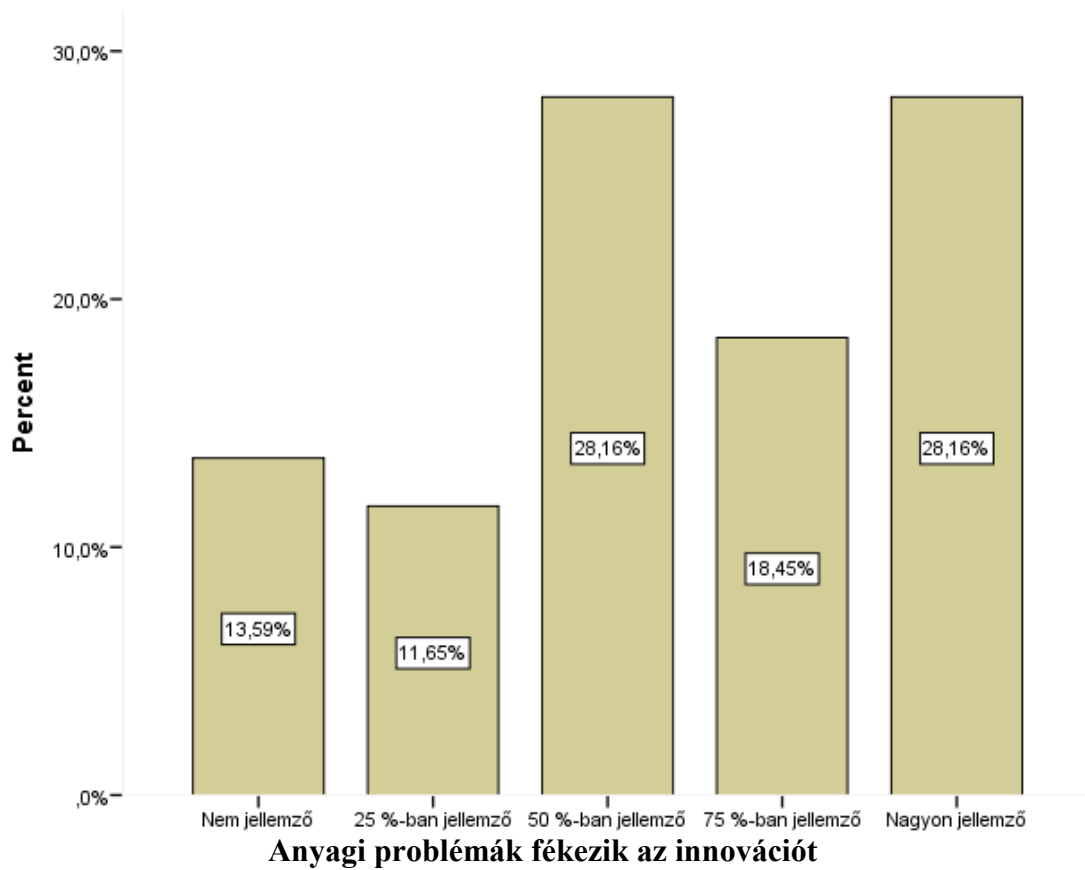
- A túlzott adminisztráció, a kedvezőtlen környezet a gyors növekedést visszafogja.
- A válság visszavetette a kkv-k fejlődését.
- A kkv-k teljesítménye helyzetüktől függően jelentősen változó.
- A nagyobb kkv-k aránya nagyobb az árutermelésben.
- Az összefogás hiánya rontja a versenyképességet.
- A hitelprogram eredményei szerények.
- A kkv-k dinamizálása új elképzeléseket kíván.
- Beosztás a kkv-ban.
- Vállalkozás ágazati besorolása.
- Vállalkozás mérete, forgalma.
- A 2008-as válság hatásai.
- Válságkezelési megoldások.
- A szervezet innovációs tevékenysége.
- Hogyan lehetne segíteni az innovációt?
- Hogyan mérhető?
- Milyen innováció történt az egyes területeken?
- Milyen a kkv adóssága?
- Milyen a finanszírozás lehetősége?
- Milyen források igénybevétele célszerű?
- Hogyan alakul a beruházás?
- Mi a beruházás célja, értéke, forrása?
- Milyen stratégiai fejlesztések várhatók?
- Mi a beruházások hatása?
- Hogyan változott a helyzet a 2008-as válság után?
- Milyen fontos információ közlését tartja még jelentősnek?

M5. A technológiai és szervezeti innováció elterjedtsége (1-5 skála)

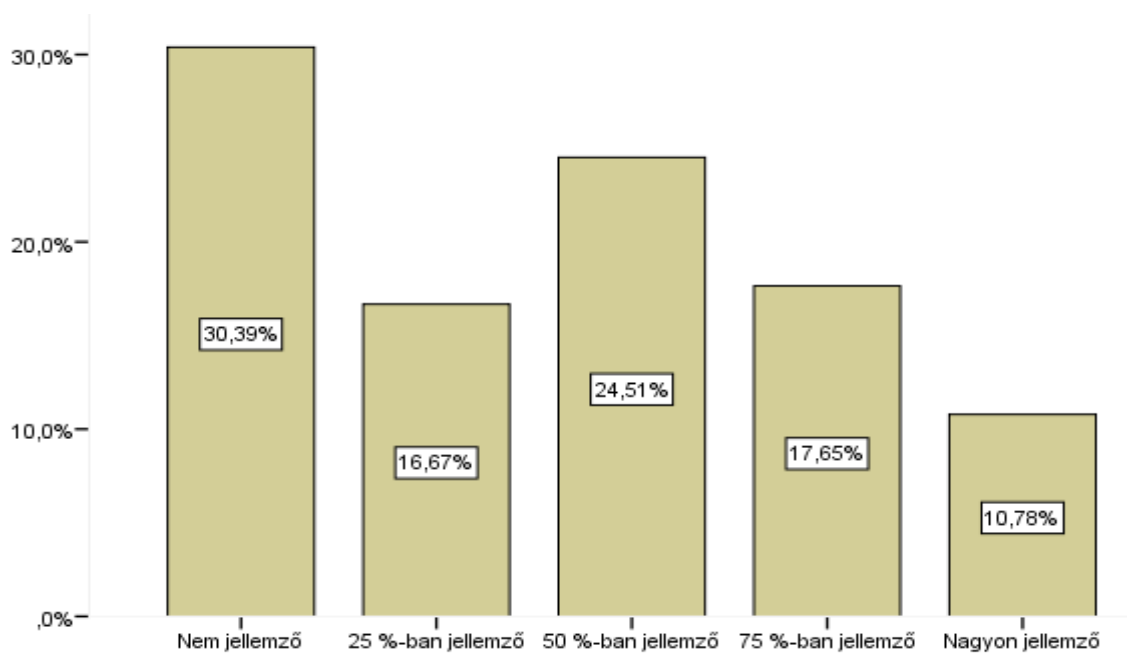
Forrás: saját számítás

M6. Anyagi problémák és önkormányzati adózási környezet hátráltatja az innovációt (1-5 skála)

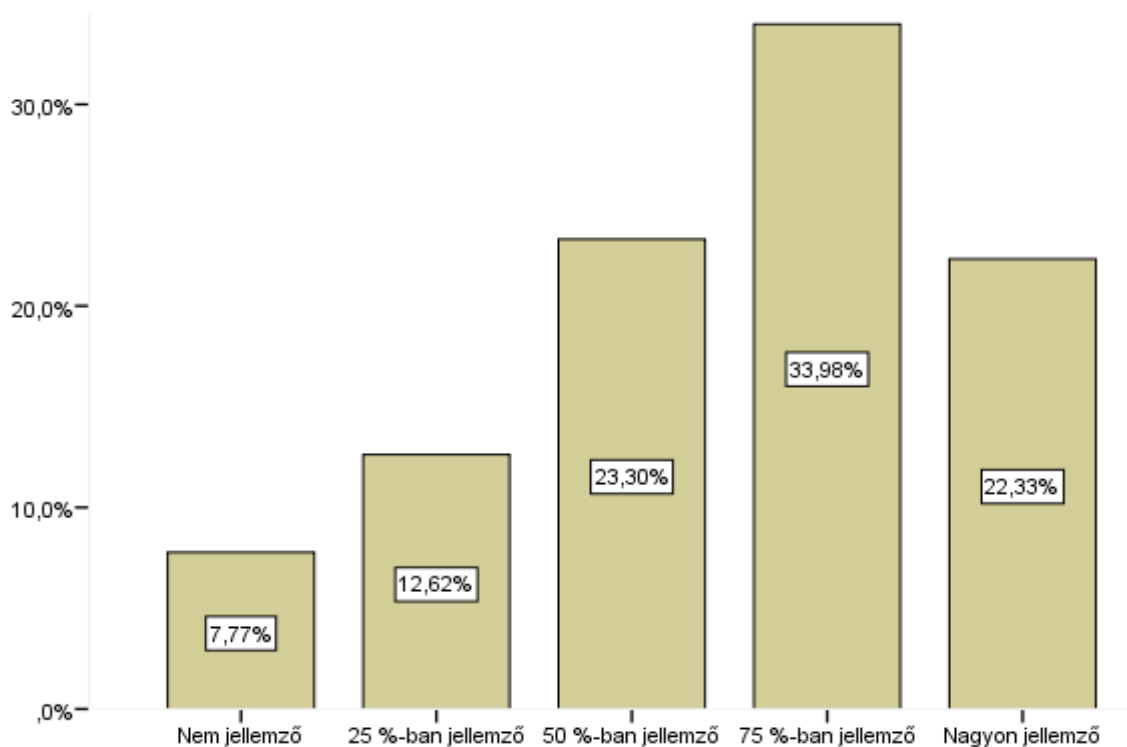

Forrás: saját számítás

M7. A termék/szolgáltatás innováció aránya és az állami adózási környezet innovációt gátló hatása a válaszadók szerint

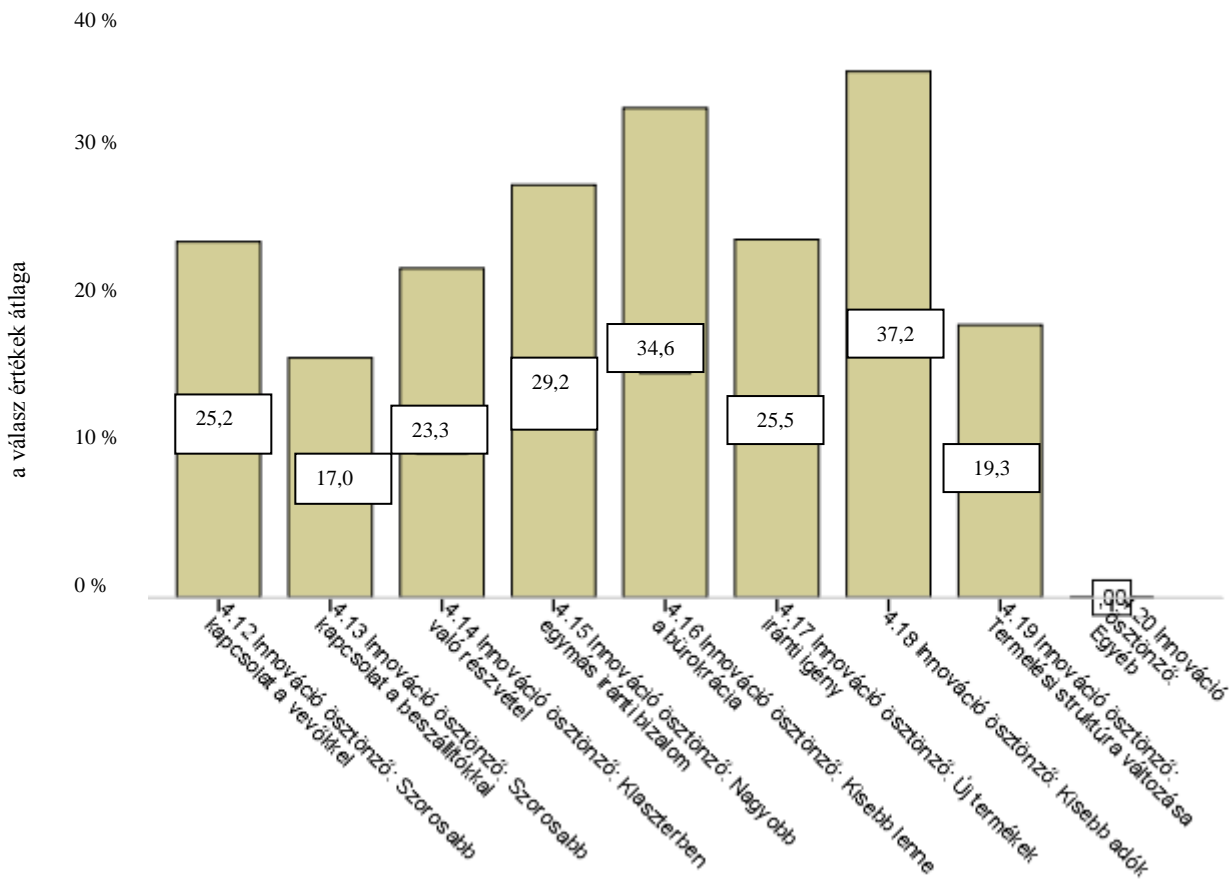
Termék/szolgáltatás innovációt hajtunk végre

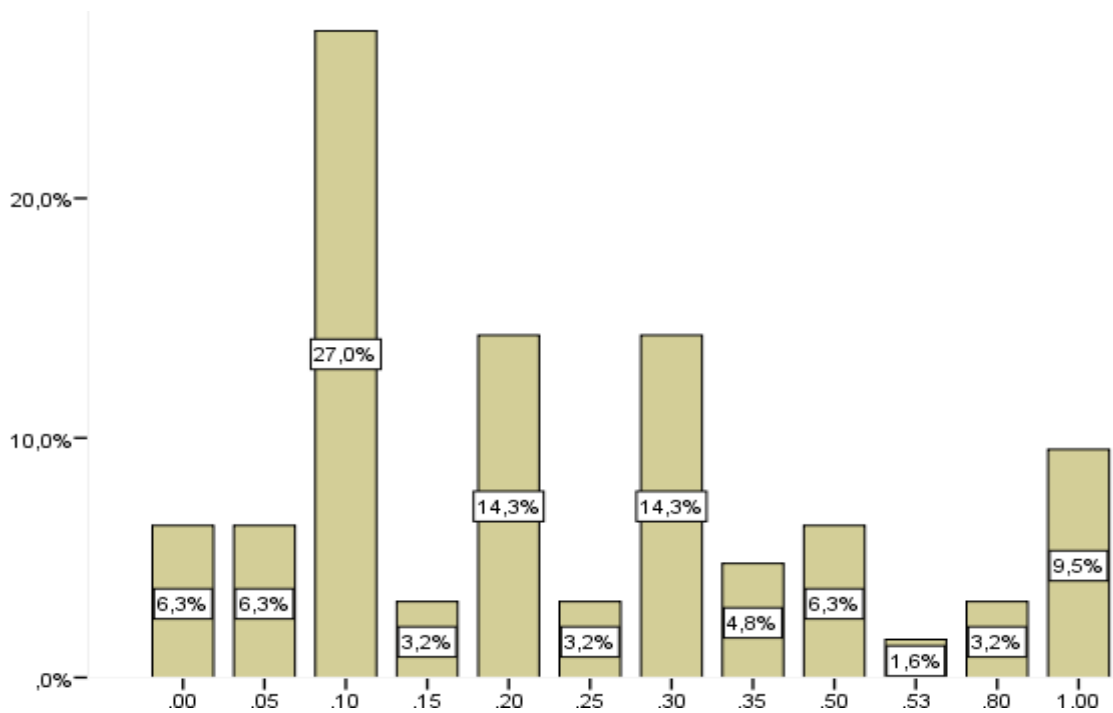
Állami adózási környezet hátráltatja az innovációt

Forrás: saját számítás

M8. Az innovációt segítő és ösztönző elképzelések

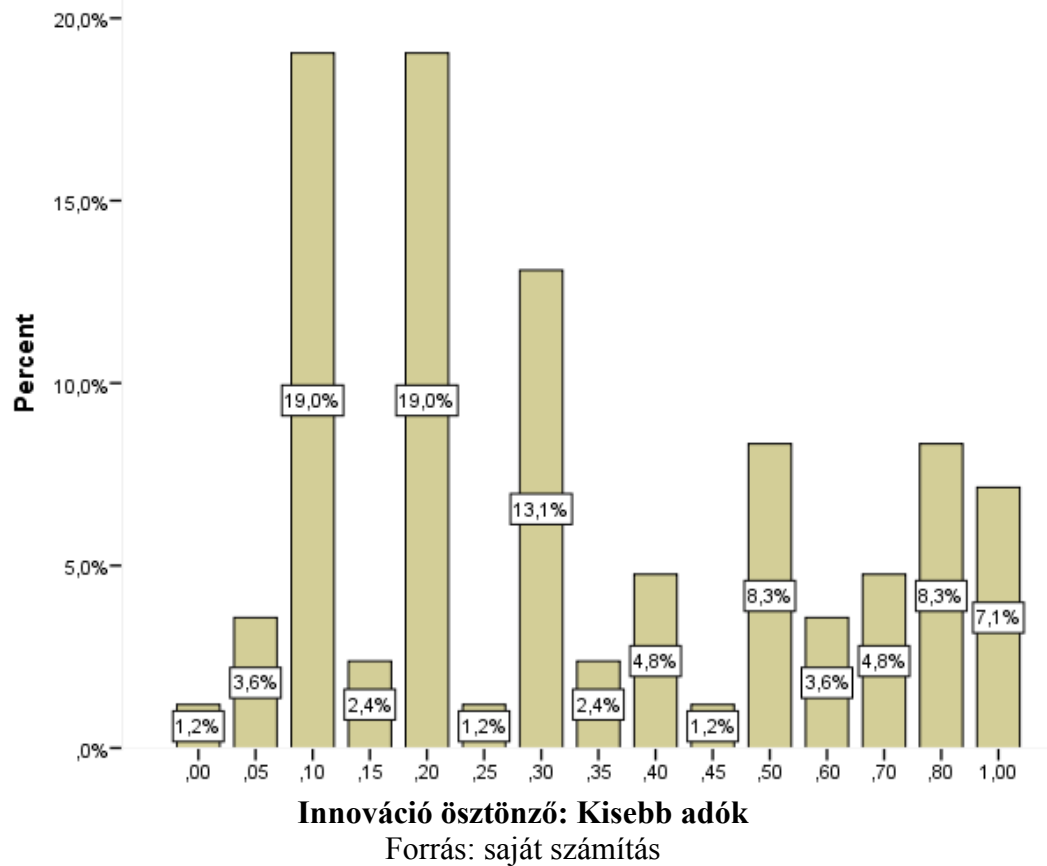
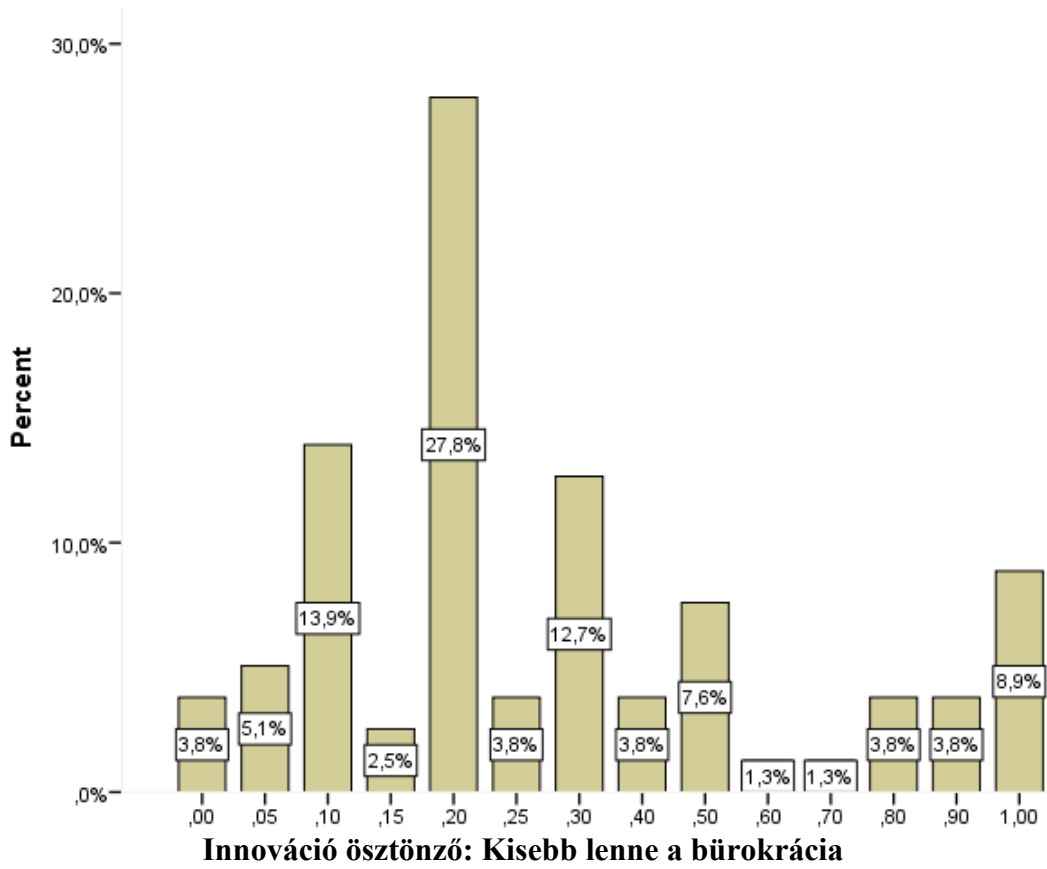
Az innovációt segítő elképzelések fontosság szerint

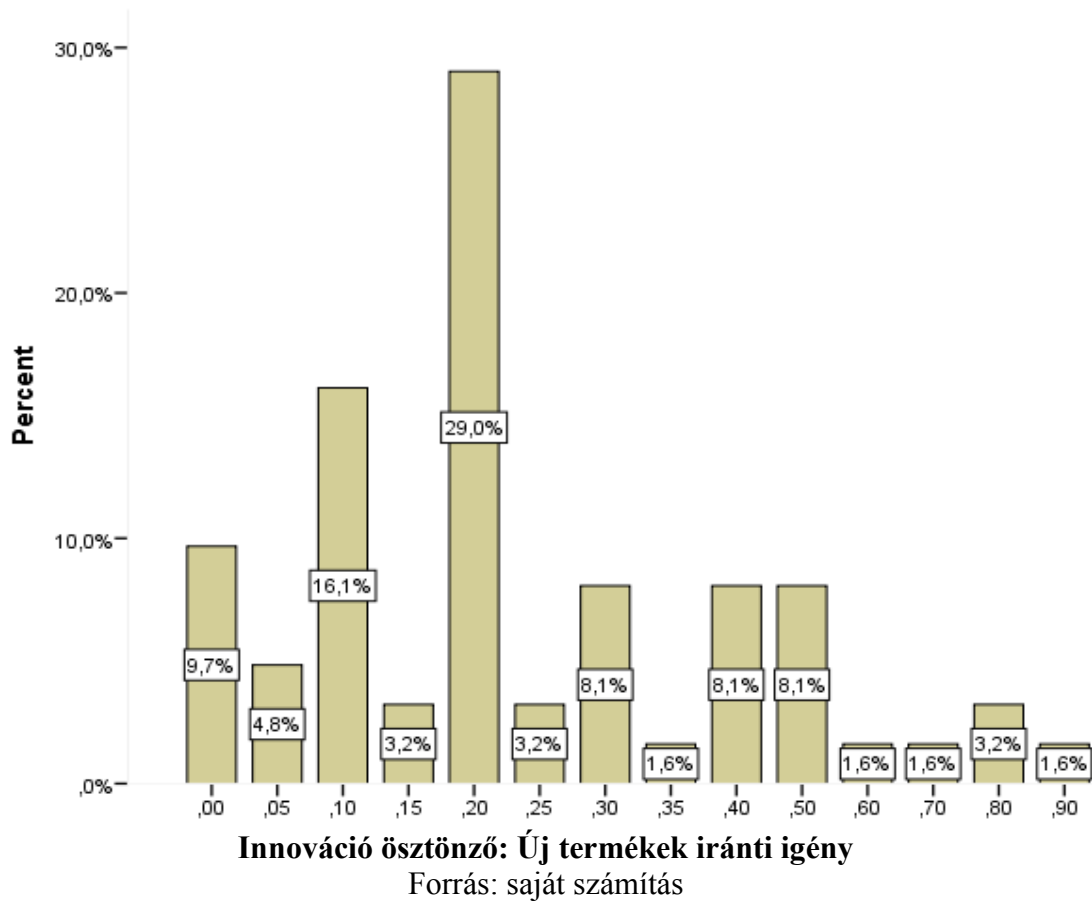
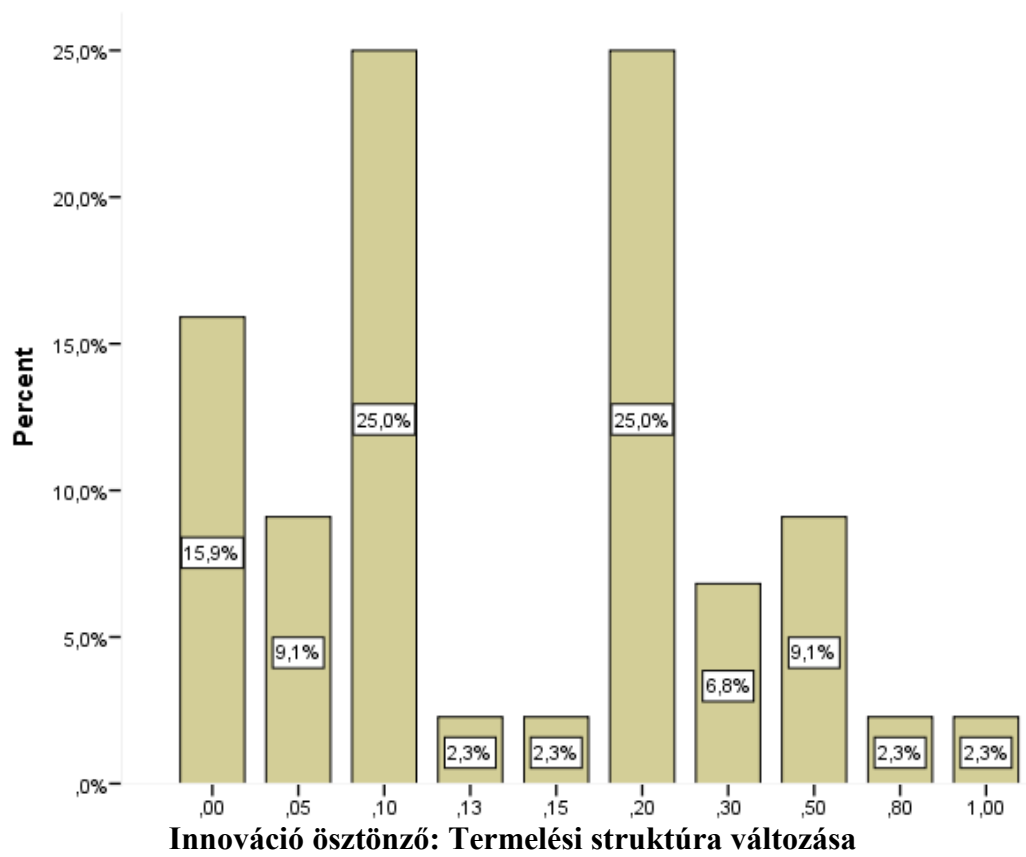
Innováció ösztönző: Nagyobb egymás iránti bizalom az adott értékekhez tartozó válaszok átlag értéke (%) (4.15-ös kérdés)

Forrás: saját számítás

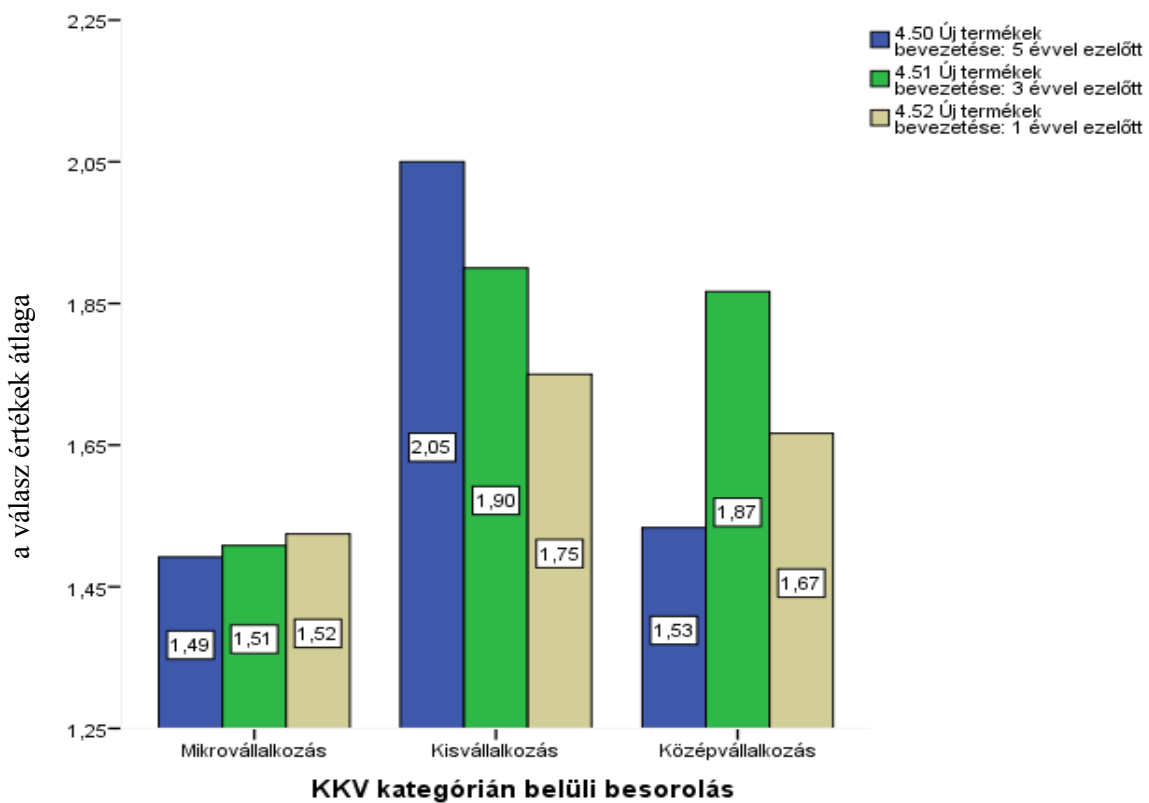
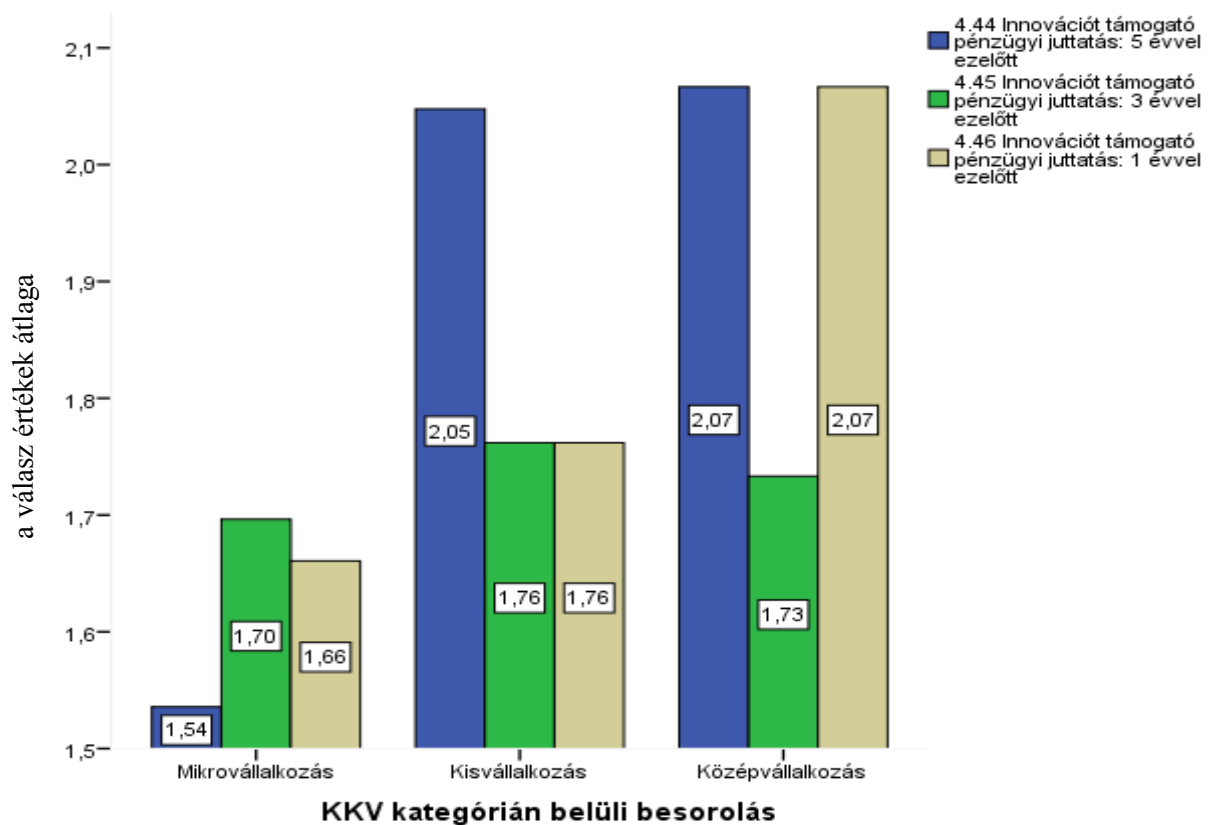
M9. Az innovációt ösztönözné a bürokrácia és az adók csökkentése

M10. Az innovációt ösztönzi a termelési struktúra változása és az új termékek iránti igény

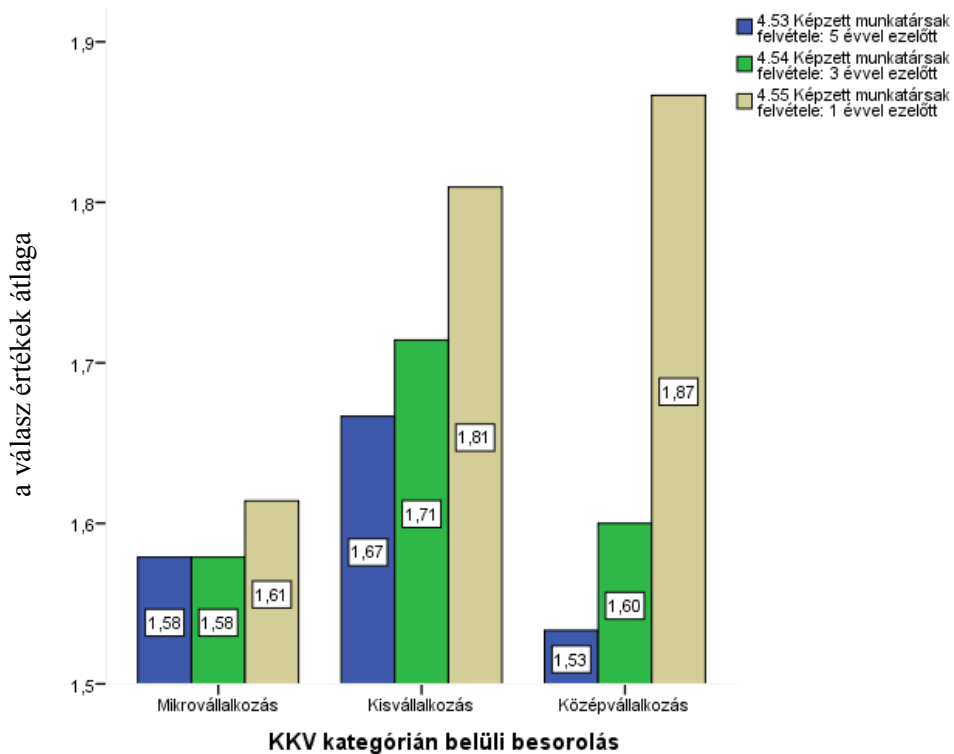
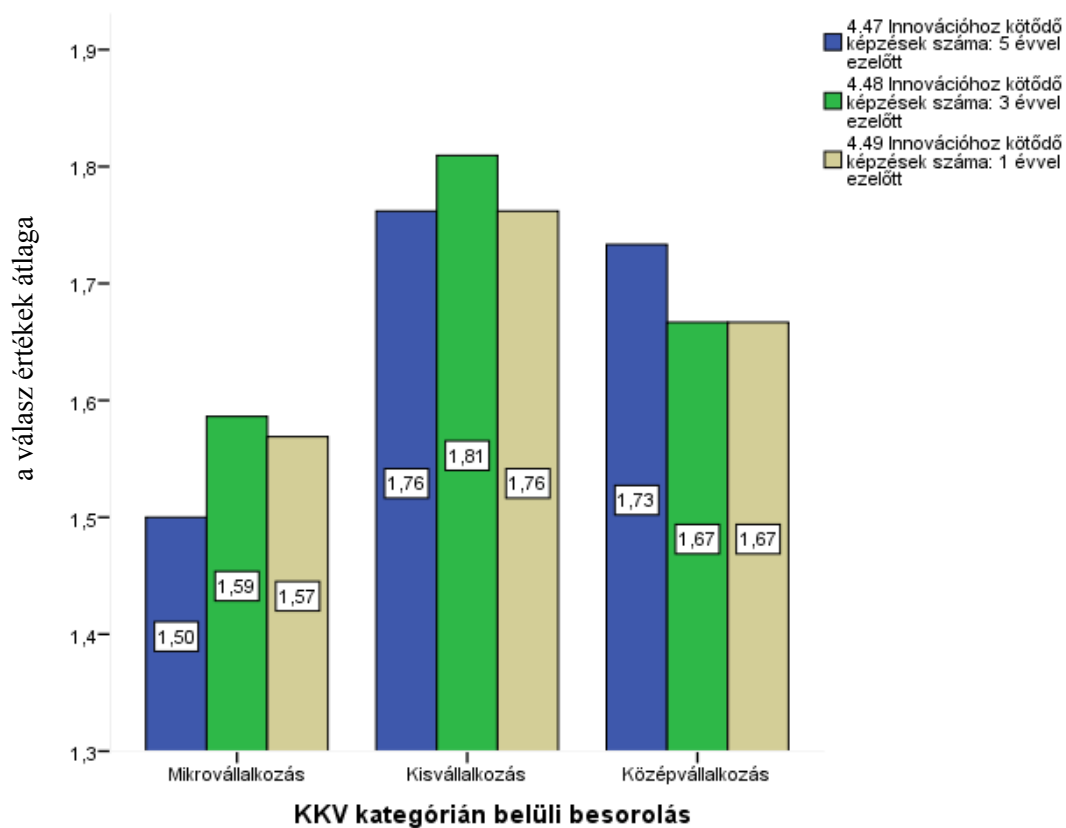
M11. Az innovációt segítő pénzügyi juttatások és az új termékek bevezetése 5-3-1 évvel ezelőtt kkv kategóriánként

Új termékek bevezetése 5-3-1 évvel ezelőtt kkv kategóriánként

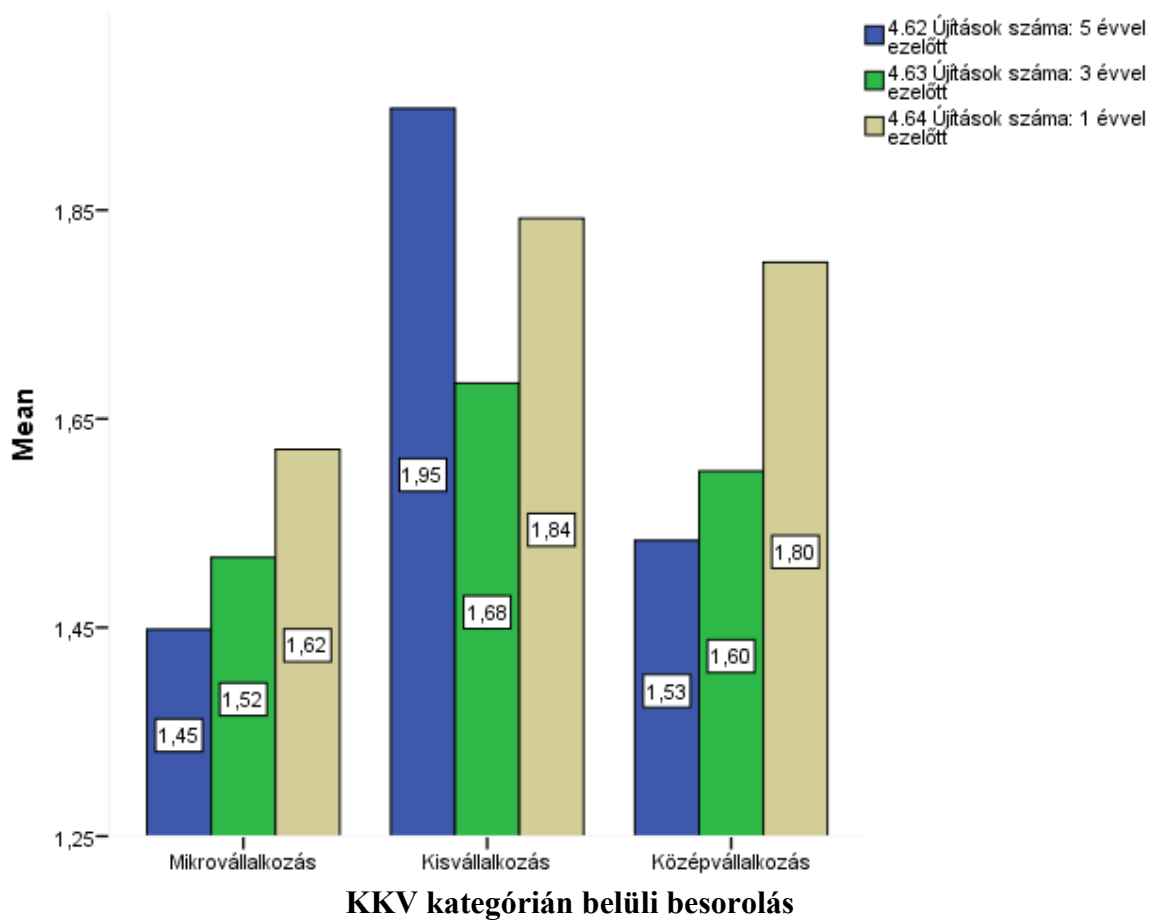
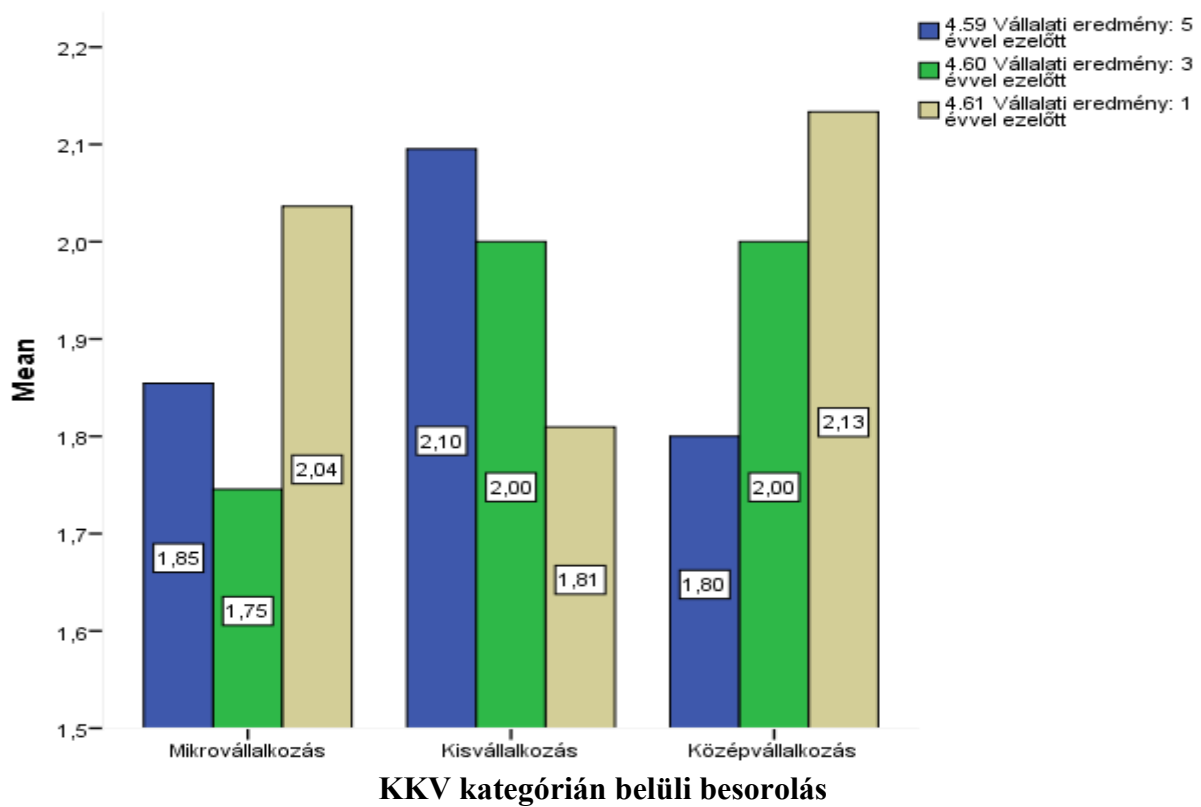
Forrás: saját számítás

M12. Innovációhoz kötődő képzések és a képzett munkatársak felvételének változása 5-3-1 évvel ezelőtt kkv kategóriánként

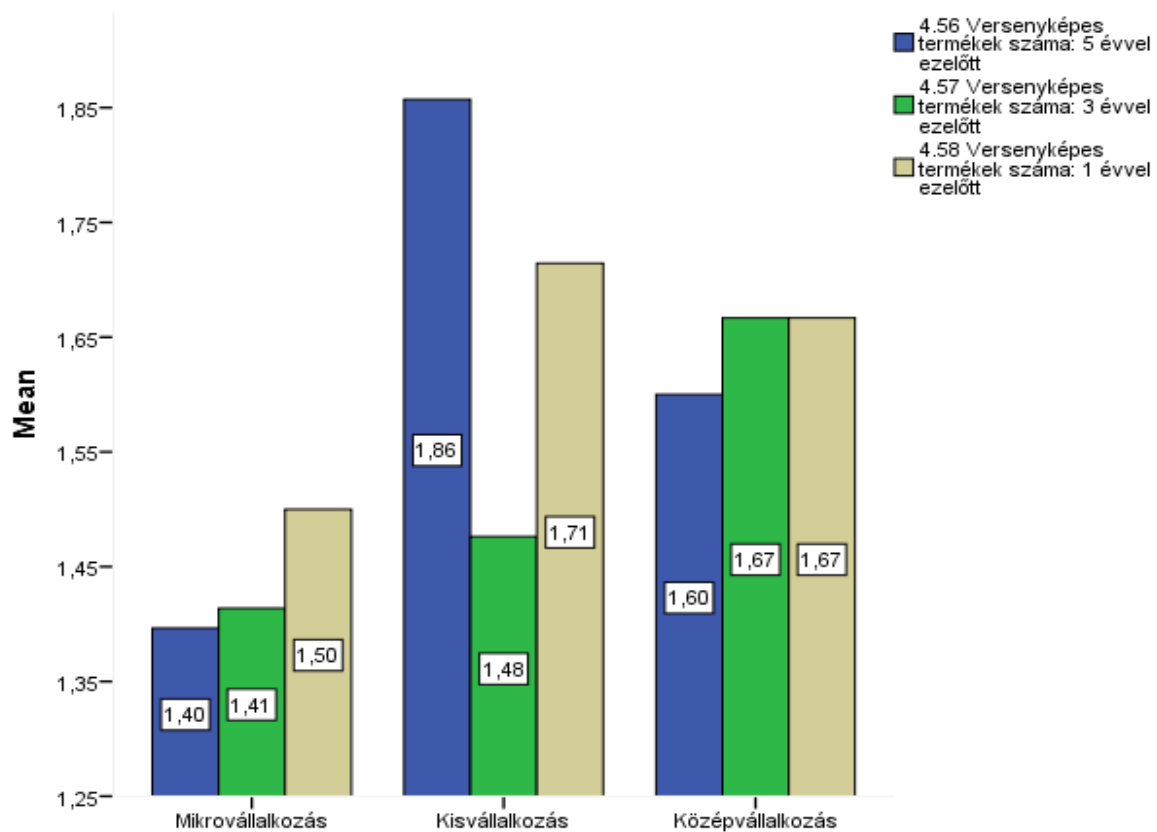
Forrás: saját számítás

M13. A vállalati eredmény és az újítások számának változása 5-3-1 évvel ezelőtt

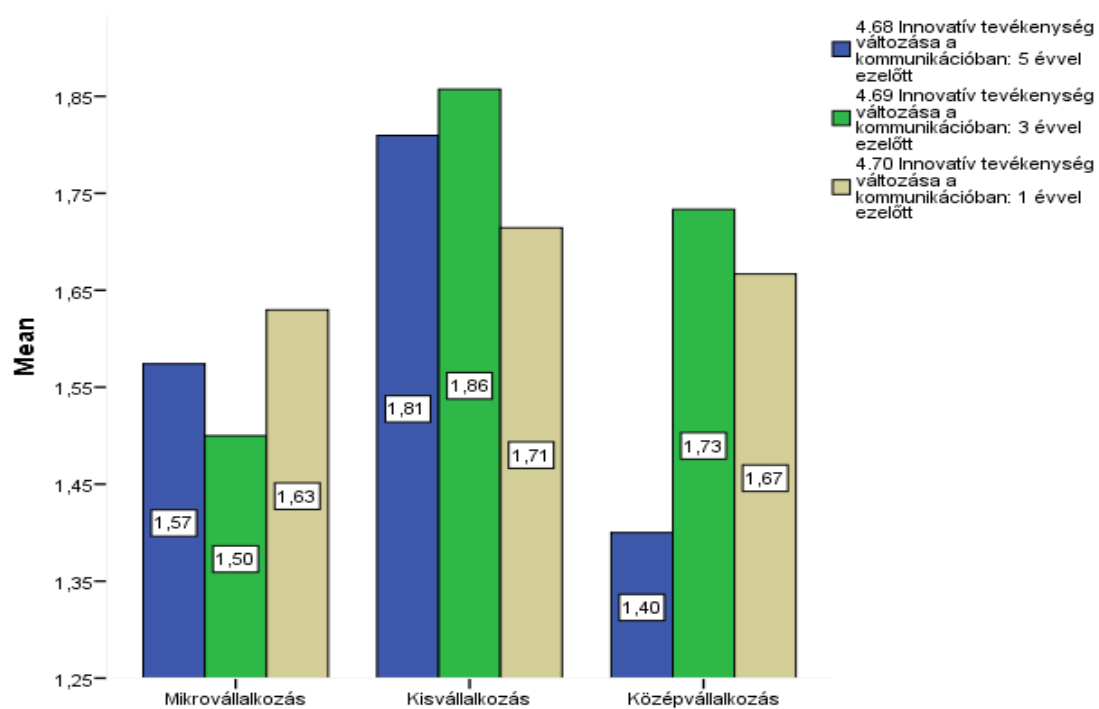

Forrás: saját számítás

M14. A versenyképes termékek számának és az innovatív tevékenység kommunikációban betöltött szerepének változása 5-3-1 évvel ezelőtt

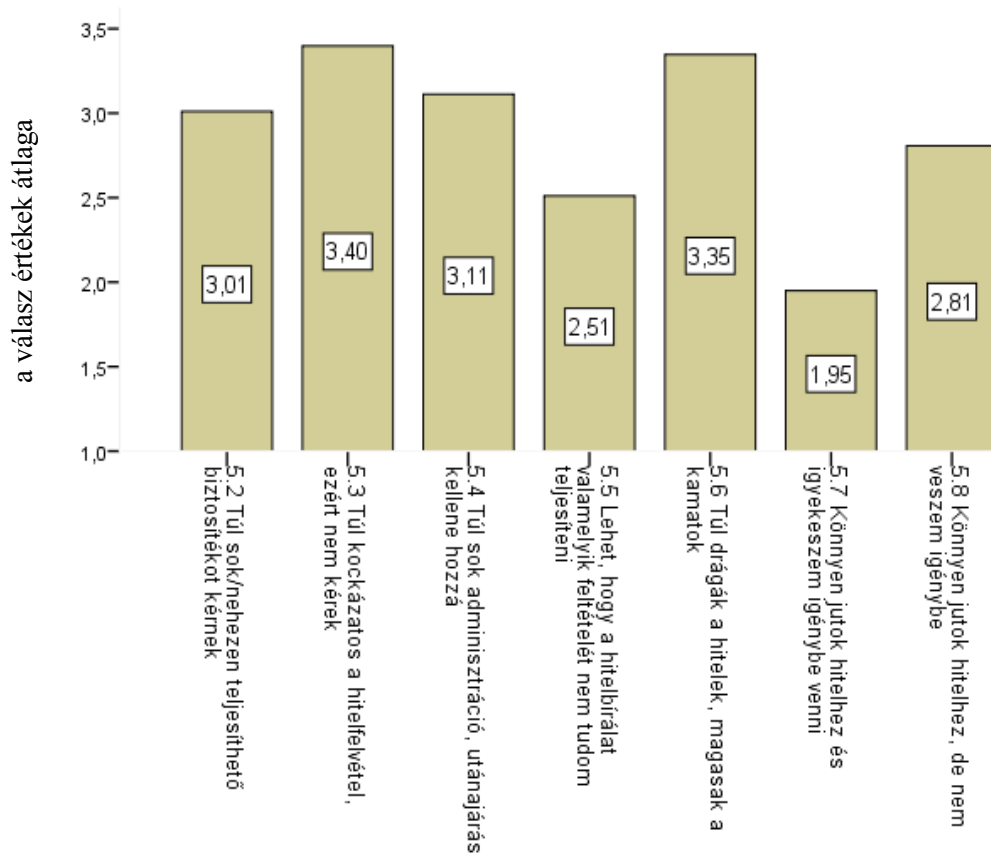
KKV kategórián belüli besorolás

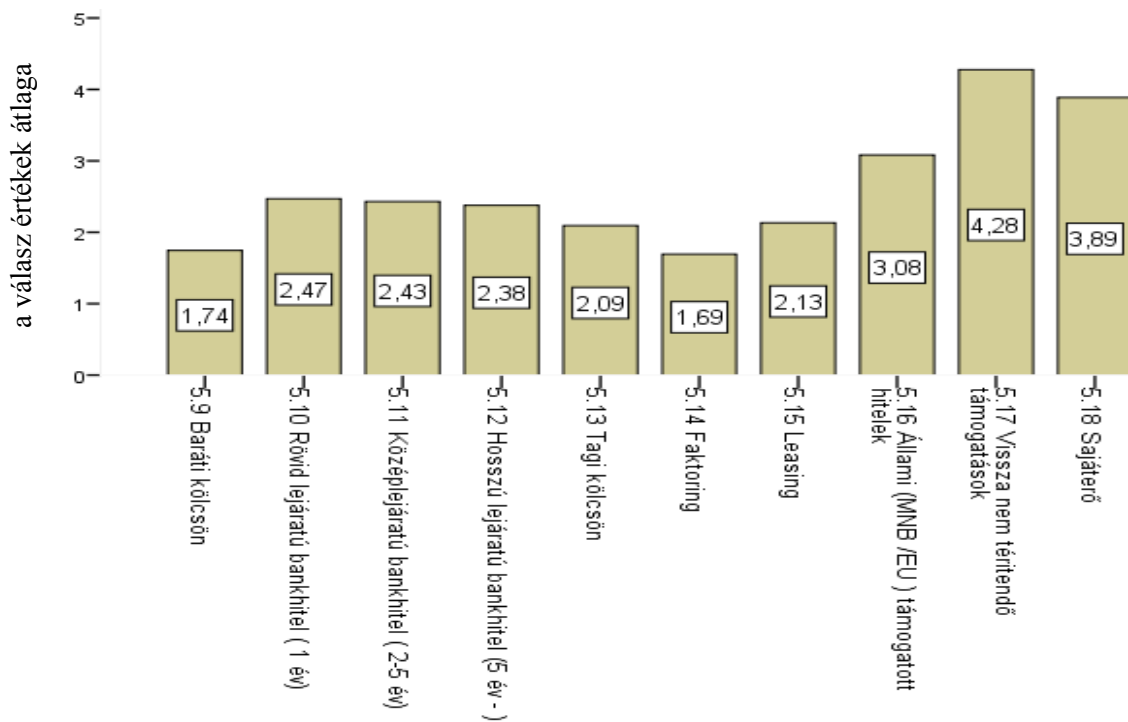
KKV kategórián belüli besorolás

Forrás: saját számítás

M15. A vállalkozás külső és preferált finanszírozási lehetőségei

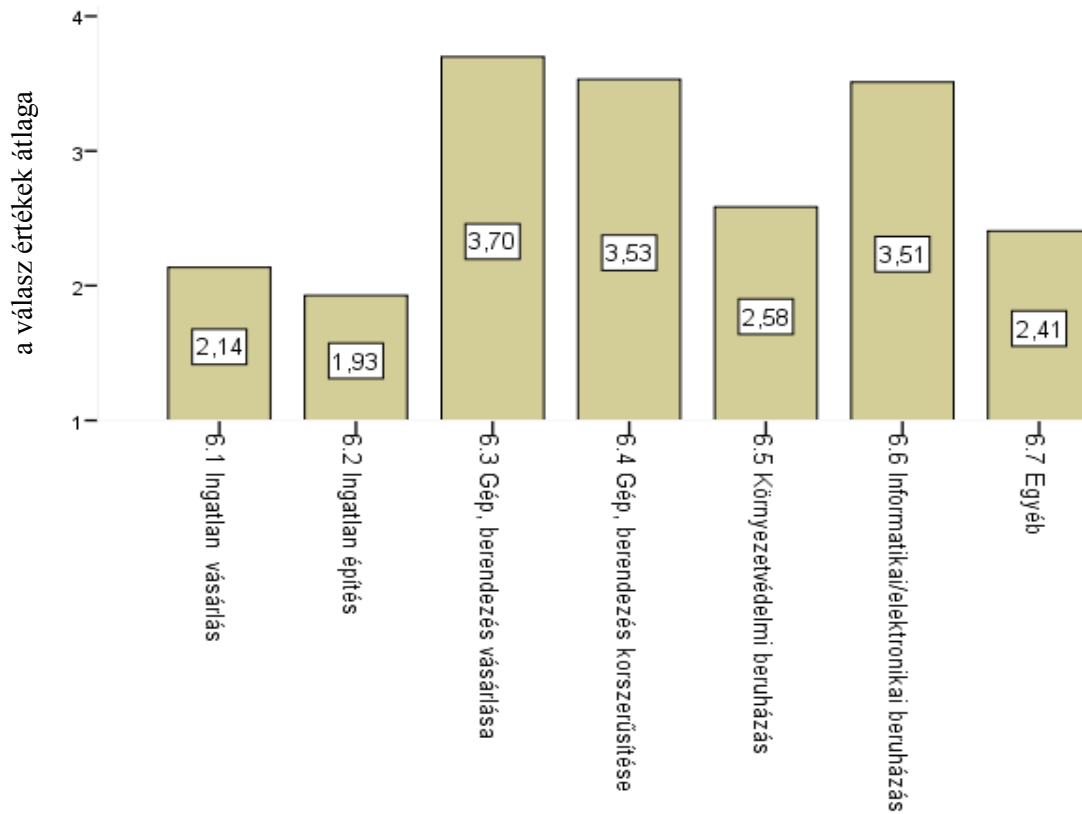
A vállalkozás külső finanszírozási lehetőségei

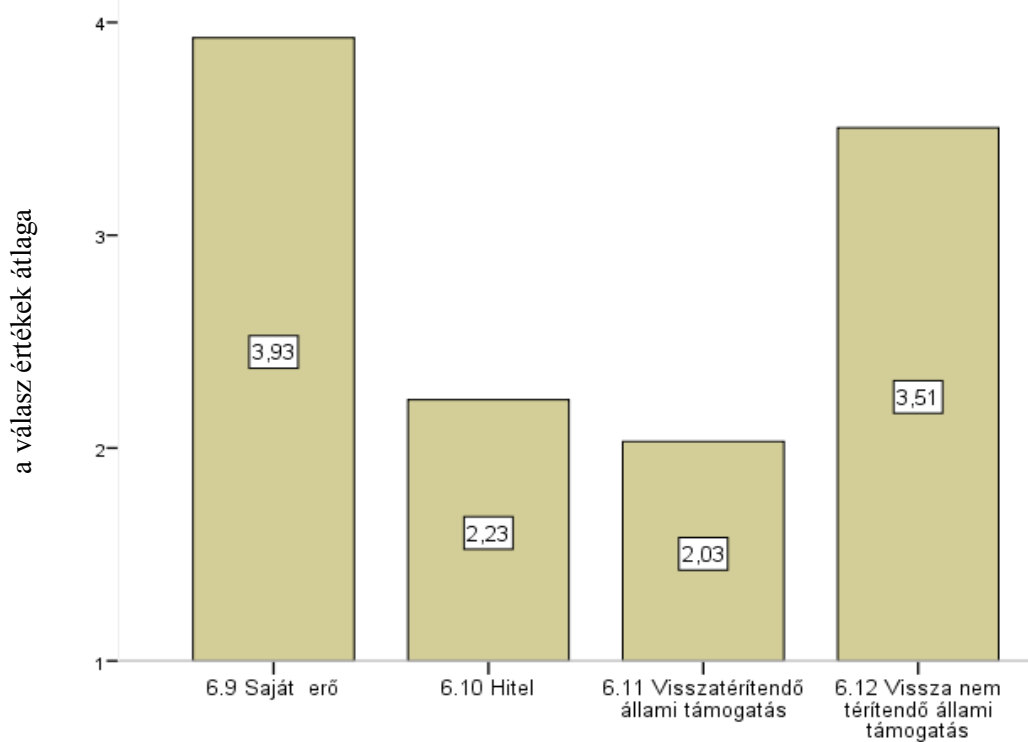
A vállalkozás preferált finanszírozási forrásai

Forrás: saját számítás

M16. A vállalkozás tervezett beruházásai és forrásai a következő három évben

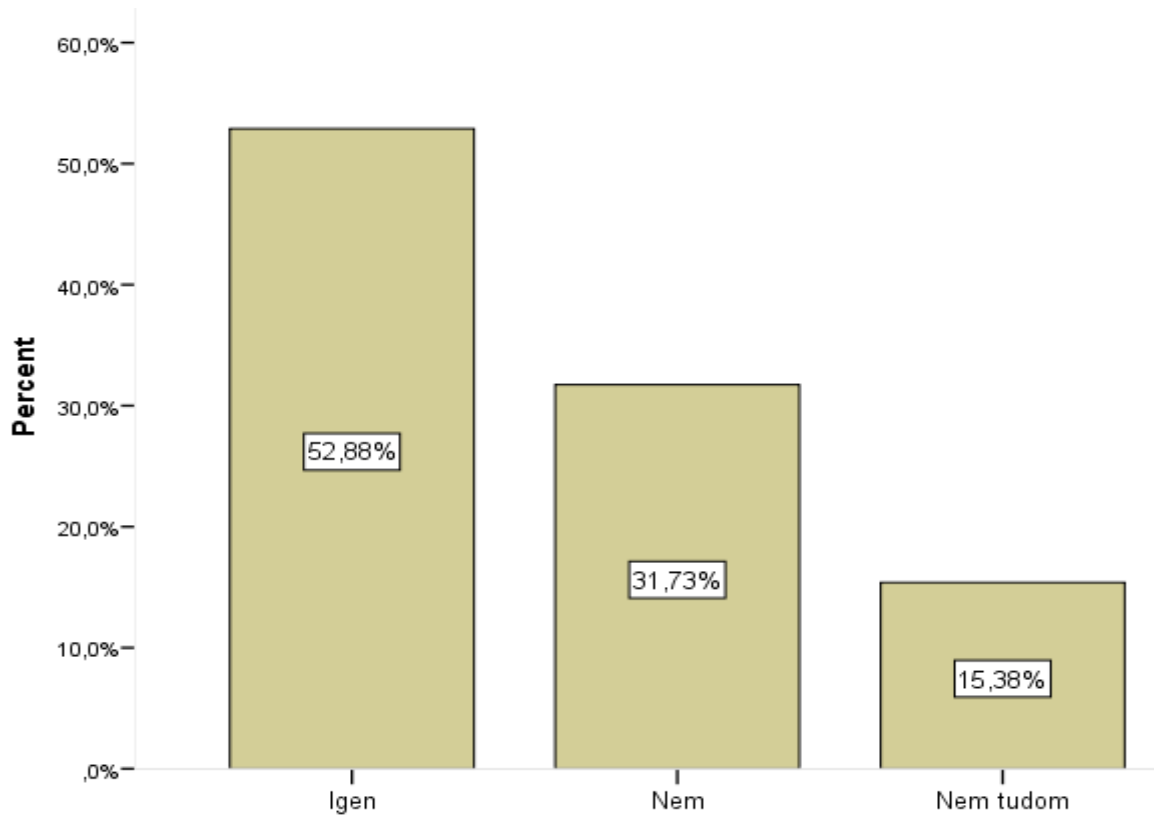
A vállalkozás tervezett beruházásai a következő három évben

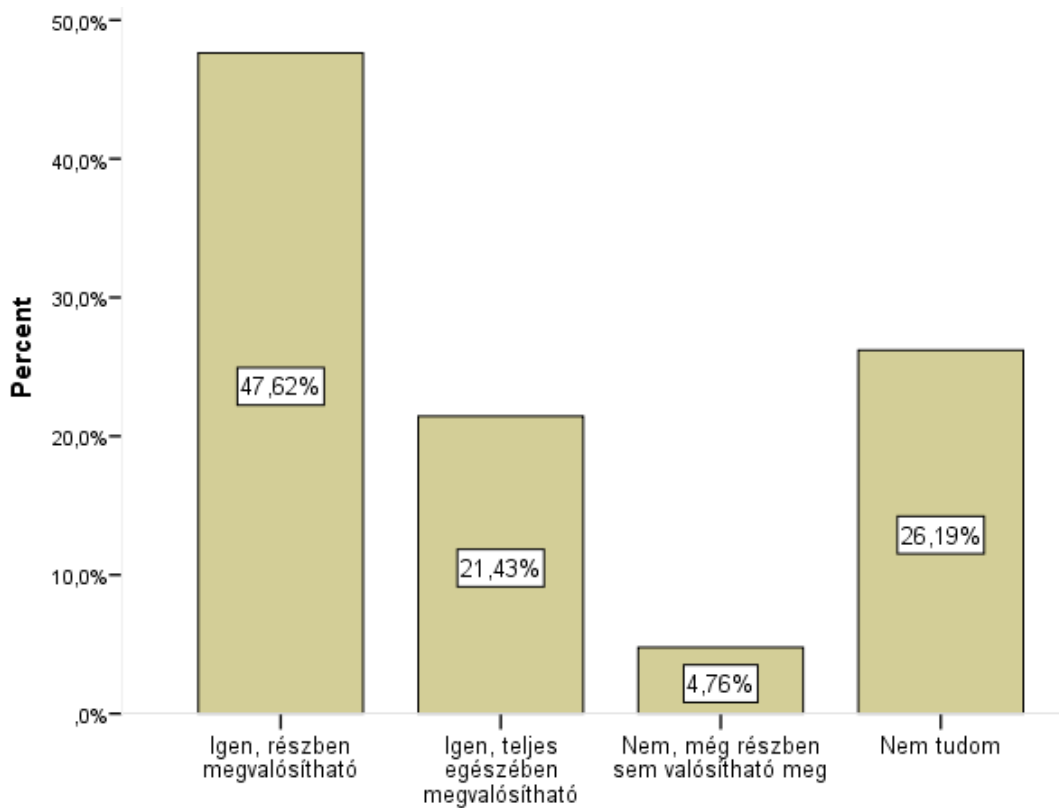
A vállalat tervezett beruházásainak a forrása a következő három évben

Forrás: saját számítás

M17. Stratégiai tervek készítése és megvalósíthatósága

Készülnek-e a vállalkozásnál stratégiai tervek fejlesztésekre?

A stratégiai tervek megvalósíthatósága?

Forrás: saját számítás

M18. Főkomponens elemzés 1**Total Variance Explained**

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings			Rotation Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	3,751	17,862	17,862	3,751	17,862	17,862	3,479	16,567	16,567
2	2,860	13,618	31,480	2,860	13,618	31,480	2,682	12,769	29,336
3	2,552	12,152	43,632	2,552	12,152	43,632	2,165	10,307	39,644
4	1,666	7,931	51,563	1,666	7,931	51,563	1,678	7,990	47,633
5	1,417	6,747	58,311	1,417	6,747	58,311	1,553	7,394	55,027
6	1,202	5,723	64,034	1,202	5,723	64,034	1,515	7,212	62,239
7	1,070	5,097	69,132	1,070	5,097	69,132	1,447	6,893	69,132
8	,962	4,579	73,711						
9	,811	3,862	77,573						
10	,766	3,648	81,221						
11	,685	3,260	84,481						
12	,615	2,927	87,408						
13	,550	2,619	90,026						
14	,463	2,204	92,231						
15	,416	1,979	94,210						
16	,390	1,855	96,065						
17	,322	1,533	97,599						
18	,236	1,125	98,724						
19	,152	,723	99,447						
20	,104	,494	99,942						
21	,012	,058	100,000						

Extraction Method: Principal Component Analysis.

M19. Főkomponens elemzés 2

Total Variance Explained

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings			Rotation Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	4,363	24,241	24,241	4,363	24,241	24,241	2,314	12,853	12,853
2	1,896	10,535	34,776	1,896	10,535	34,776	2,132	11,842	24,695
3	1,619	8,995	43,771	1,619	8,995	43,771	1,927	10,706	35,401
4	1,350	7,500	51,272	1,350	7,500	51,272	1,904	10,578	45,979
5	1,184	6,581	57,852	1,184	6,581	57,852	1,616	8,976	54,956
6	1,035	5,751	63,603	1,035	5,751	63,603	1,557	8,648	63,603
7	,992	5,509	69,112						
8	,934	5,187	74,299						
9	,690	3,833	78,132						
10	,671	3,728	81,860						
11	,585	3,252	85,112						
12	,557	3,096	88,208						
13	,480	2,667	90,874						
14	,442	2,457	93,332						
15	,386	2,146	95,478						
16	,309	1,717	97,195						
17	,269	1,495	98,690						
18	,236	1,310	100,000						

Extraction Method: Principal Component Analysis.

M20. Diszkriminancia analízis**Discriminant****Group Statistics**

		Mean	Std. Deviation	Valid N (listwise)	
				Unweighted	Weighted
4.1 Innovációs lehetőségek alakulása az utóbbi öt évben					
Javult a helyzet	4.2 Technológia innováció folyik	3,09	1,151	46	46,000
	4.3 Új szervezeti rendszer létrehozása történik	3,48	1,225	46	46,000
	4.7 Anyagi problémák fékezik az innovációt	3,30	1,051	46	46,000
	4.8 Állami adózási környezet hátráltatja az innovációt	3,35	1,100	46	46,000
	4.9 Önkormányzati adózási környezet hátráltatja az innovációt	2,48	1,150	46	46,000
	4.10 Támogatási, pályázati lehetőségek hiánya hátráltatja az innovációt	3,00	1,116	46	46,000
Nem változott					
	4.2 Technológia innováció folyik	2,00	1,219	36	36,000
	4.3 Új szervezeti rendszer létrehozása történik	2,44	1,275	36	36,000
	4.7 Anyagi problémák fékezik az innovációt	4,06	1,241	36	36,000
	4.8 Állami adózási környezet hátráltatja az innovációt	4,00	1,014	36	36,000
	4.9 Önkormányzati adózási környezet hátráltatja az innovációt	3,28	,944	36	36,000
	4.10 Támogatási, pályázati lehetőségek hiánya hátráltatja az innovációt	4,00	,894	36	36,000
Total					
	4.2 Technológia innováció folyik	2,61	1,293	82	82,000
	4.3 Új szervezeti rendszer létrehozása történik	3,02	1,342	82	82,000
	4.7 Anyagi problémák fékezik az innovációt	3,63	1,192	82	82,000
	4.8 Állami adózási környezet hátráltatja az innovációt	3,63	1,106	82	82,000
	4.9 Önkormányzati adózási környezet hátráltatja az innovációt	2,83	1,131	82	82,000
	4.10 Támogatási, pályázati lehetőségek hiánya hátráltatja az innovációt	3,44	1,134	82	82,000

Forrás: saját számítás

M21. Ábrák jegyzéke

1. GDP növekedés a főbb régiókban (%)	9.
2. A kkv-k által foglalkoztatottak száma	12.
3. A kkv-k által hozzáadott érték	13.
4. Magyarország SBA profilja az EU átlaghoz viszonyítva	13.
5. A vállalkozói szellem elemzése	14.
6. A második esély részleteinek bemutatása	15.
7. A hatékony közigazgatás részletei	16.
8. A közbeszerzés és állami támogatás elemzése	17.
9. A finanszírozási forrásokhoz való hozzájárulás	17.
10. Az egységes piac főbb értékelési szempontjai	18.
11. A készségek és innováció helyzete az EU átlaghoz viszonyítva	19.
12. A környezet helyzetével kapcsolatos megállapítások	19.
13. A nemzetköziesedés helyzete	20.
14. A versenyképesség alapösszetevei	21.
15. A termelékenység alakulása Magyarországon 2010-2014 között, millió forint/fő	23.
16. K+F ráfordítások a GDP százalékában (összes forrás)	24.
17. K+F ráfordítások a GDP százalékában az állami és vállalkozási szektorban	24.
18. Az innovatív vállalkozások az összes vállalkozás százalékában az innováció típusai és létszám-kategóriák szerint, 2014.	25.
19. Az állam szerepe az innovációban	27.
20. Az innovációs lánc fázisai	27.
21. Az EU tagállamainak innovációs teljesítménye	29.
22. Doktoranduszhallgatók aránya a 25-34 éves korcsoportban, %	31.
23. Felsőfokú végzettségűek aránya a 30-34 éves korcsoportban, %	31.
24. K+F-re fordított állami kiadás a GDP arányában, %	32.
25. K+F-re fordított céges kiadás a GDP arányában, %	32.
26. Innovációt végrehajtó kkv-k az összes kkv-kból, %	33.
27. Közepes és magas technológiai intenzitású termékek exportja az összes exportból, %	33.
28. Többlépcsős klaszterfejlesztési modell	34.
29. A klaszterek által nyújtott lokális vállalati versenyelőnyök	35.
30. A kkv finanszírozás fejlődéstörténete az érintettek és a korszakhatárok tükrében	38.
31. Az éven belüli és az éven túli forint és deviza hitelek értéke (milliárd Ft)	39.
32. A hitelválság ördögi körének öngerjesztő mechanizmusa	39.
33. A vállalati hitelek ösztönzésének lehetséges alternatívái	40.
34. A hitelállomány éves növekedési üteme a vállalati és a Kkv szegmensben	41.
35. Az NHP keretében hitelt igénylő cégek aránya	43.
36. Uniós támogatások megoszlása cégtípusok szerint (milliárd forint, 2010-2014 és 2015. I-III. negyedév adatai)	44.
37. A kormányok által nyújtott támogatások évente (milliárd forint)	44.
38. A kis- és középvállalkozások számának megoszlása régiók szerint, 2015	46.
39. A kis- és középvállalkozások számának megoszlása gazdálkodási forma szerint	47.
40. A kis- és középvállalkozások bruttó hozzáadott értékének regionális megoszlása összevont gazdasági ágak szerint, 2015.	47.
41. Beruházások a vállalkozásoknál és a költségvetési szerveknél (változás, %)	48.

42.	A Kkv-szektor nemzetgazdasági beruházásai méretkategória szerint	49.
43.	A Kkv-szektor beruházásainak részesedése a vállalkozások összes beruházásából összevont nemzetgazdasági ágak szerint	50.
44.	A mikro cégek támogatása (milliárd forint, 2010-2014 és 2015 I-III. negyedév adatai)	51.
45.	A kis cégek támogatása (milliárd forint, 2010-2014 és 2015 I-III. negyedév adatai)	51.
46.	A közepes cégek támogatása (milliárd forint, 2010-2014 és 2015 I-III. negyedév adatai)	52.
47.	A nagy cégek támogatása (milliárd forint, 2010-2014 és 2015 I-III. negyedév adatai)	52.
48.	A legfontosabb uniós pénzcsoportok	53.
49.	Foglalkoztatott létszám alakulása méretkategóriák szerint (2007=100%)	54.
50.	Az export és a létszám összefüggései	55.
51.	A kis- és középvállalkozásoknál foglalkoztatottak aránya az összes vállalkozás körében,* 2015.	57.
52.	A kutatási folyamat	59.
53.	A diszkriminancia analízis alap gondolatának szemléltetése	67.
54.	A válaszadók családi állapota	69.
55.	A lakóhely megoszlása régió szerint	70.
56.	A vállalkozási tevékenység ágazati jellege	71.
57.	Elmúlt öt év éves átlagos forgalma	72.
58.	Utóbbi öt év forgalmának alakulása	72.
59.	A válság felülírta a stratégiai elképzeléseket	73.
60.	Fejlesztések, beruházások elhalasztása	74.
61.	A fejlesztések, beruházások elhalasztása	74.
62.	A működési, beszerzési költségek csökkentése	75.
63.	A válságkezelő szabályozás negatív hatása	76.
64.	Működési, beszerzési költségek csökkentése	77.
65.	A magatartásváltozás értékelése (%)	77.
66.	A partnerek magatartási változásának fontossága	78.
67.	A partnermagatartás változásának értékelése (beszűkültek az értékesítési csatornák) az adott értékekhez tartozó arány (vállalkozókra vonatkoztatva)	79.
68.	A partnermagatartás változásának értékelése (stratégiai partnerek elvesztése)	79.
69.	A partnermagatartás változásának értékelése (termékek iránti kereslet csökkent) az adott értékekhez tartozó arány (vállalkozókra vonatkoztatva)	80.
70.	A 2008-as válság negatív hatásai fontosság szerint	81.
71.	A fejlődés dinamikája és a beruházások csökkenése az adott értékekhez tartozó arány (vállalkozókra vonatkoztatva)	81.
72.	Jelentősen csökkent a tevékenység eredményessége az adott értékekhez tartozó arány (vállalkozókra vonatkoztatva)	82.
73.	Innovációs területen visszalépés történt az adott értékekhez tartozó arány (vállalkozókra vonatkoztatva)	83.
74.	Növekedtek az adminisztrációs terhek az adott értékekhez tartozó arány (vállalkozókra vonatkoztatva)	83.
75.	A vállalkozás eladósodott az adott értékekhez tartozó arány (vállalkozókra vonatkoztatva)	84.
76.	A külső környezeti tényezőkhöz való alkalmazkodás (1 nem probléma, 5 legtöbb probléma)	85.

77.	A vállalkozások munkaerő-piaci helyzete (1 nem jellemző, 5 nagyon jellemző)	86.
78.	Beruházás megtérülés kockázata hátráltatja az innovációt	87.
79.	Támogatási, pályázati lehetőségek hiánya hátráltatja az innovációt	88.
80.	Innováció ösztönző: Klaszterben való részvétel az adott értékekhez tartozó válaszok átlag értéke (%) (4.14-es kérdés)	89.
81.	Innováció ösztönző: Szorosabb kapcsolat a vevőkkel az adott értékekhez tartozó válaszok átlag értéke (%) (4.12-es kérdés)	90.
82.	Innováció ösztönző: Szorosabb kapcsolat a beszállítókkal az adott értékekhez tartozó válaszok átlag értéke (%)	90.
83.	Új piacok, vevők időbeli változása	91.
84.	Milyen a vállalkozás eladósodottsága?	92.
85.	A vállalkozás külső finanszírozási lehetőségei: Milyen a vállalkozás eladósodottsága (1-5 skála)	93.
86.	Három évre tervezett beruházás értéke	94.
87.	A beruházás általános hatásai	95.
88.	A kívánatosnak tartott fejlesztések fontossága	95.
89.	Beruházás csökkenti a munkaerőt	96.
90.	Beruházás növeli a teljesítményt	96.
91.	A kanonikus változócsoportok kapcsolatait kifejező együtthatók	110.
92.	A válaszadók életkori megoszlása	112.
93.	Az interjú adók megoszlása vállalkozásméret szerint	113.
94.	A vállalkozás forgalmának változása az elmúlt 5 évben, vállalkozásméret szerint	113.
95.	A válság hatásainak megítélése a kkv-k körében	114.
96.	A munkaerőpiac helyzete	114.
97.	Hogyan változtak az innovációs lehetőségek az utóbbi öt évben	115.
98.	Az innovációs tevékenységet hátráltató tényezők	115.
99.	Kikkel végzik a kutatást-fejlesztést?	116.
100.	Marketing innovációt akadályozó tényezők	116.
101.	A vállalkozásnál tervezett beruházás a következő 3 évben	117.
102.	A vállalkozásnál a következő 3 évben tervezett beruházás forrása	117.
103.	Hogyan ítéli meg az állami megrendeléseket?	118.

M22. Táblázatok jegyzéke

1. A strukturális intézkedések kumulált makrogazdasági hatásai (%-os eltérések szintben az alappályától)	10.
2. A hazai és európai kkv-k főbb jellemzői	11.
3. A kutatás, fejlesztés fő mutatószámai	23.
4. Összefoglaló adatok a vállalászási kutatóhelyekről	26.
5. A felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya az innovatív és nem innovatív vállalkozásoknál létszám-kategóriák szerinti bontásban, 2008-2010	26.
6. Innováció a vállalkozásoknál	29.
7. A kis- és középvállalkozások nettó árbevétele	30.
8. A vállalati hálózatok és klaszterek eltérő jellemzői	34.
9. Finanszírozási formák a tőke eredete és fajtája szerint	38.
10. MNB NHP első szakaszában nyújtott hitelek	42.
11. MNB NHP 2. szakasz hitelek	42.
12. A Széchenyi Kártya program hitelei	45.
13. A működő vállalkozások száma kkv-kategória szerint	46.
14. A kis- és középvállalkozások nettó árbevétele	49.
15. A 15-74 éves foglalkoztatottak létszámának alakulása, 2016. július - szeptember	55.
16. A foglalkoztatottak száma és korábbi időszakokhoz viszonyított változása	56.
17. A foglalkoztatottak száma néhány kiemelt nemzetgazdasági ágban, 2015 (a 15-64 éves népességen belül)	56.
18. Szervezet tevékenységében részt vevők éves átlagos száma	57.
19. Az aszimmetrikus, illetve néhány szimmetrikus eloszlás esetén szükséges mintaelem-számok, $1 - \alpha = 0,955$	62.
20. A varimax rotált főkomponens súlyok mátrixa I.	97.
21. A varimax rotált főkomponens súlyok mátrixa II.	99.
22. Diszkriminancia analízis	100.
23. A beruházási érték és az innovációs tevékenység összevetése	101.
24. Szignifikancia értékek	101.
25. Vállalászási formák és forgalom értékek közti összefüggés	102.
26. Szignifikancia értékek	102.
27. Az innovációs lehetőségek és a befolyásoló tényezők összefüggése	103.
28. Szignifikancia értékek	103.
29. 5-3-1 évekkal megelőző időszak változásainak összehasonlítása	104.
30. 5-3-1 évekkal megelőző időszak változásai, szignifikancia értékek	105.
31. 3-1 évekkal megelőző időszak változásainak összehasonlítása	105.
32. 3-1 évekkal megelőző időszak változásai, szignifikancia értékek	106.
33. 5 évvel korábbi állapot összehasonlítása a 3 évvel korábbi állapottal	106.
34. 5 évvel korábbi állapot összehasonlítása a 3 évvel korábbival, szignifikancia értékek	107.
35. 5-1 évekkal megelőző időszak változásainak összehasonlítása	107.
36. Két időszak adatainak összehasonlítása, szignifikancia értékek	108.
37. A korrelációs változók szignifikanciájának és a korrelációs együtthatóknak az alakulása	108.
38. A vállalkozás finanszírozási lehetőségei	109.
39. A vállalkozás finanszírozási formái	109.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Doktori disszertációm záró gondolataként ezúton is köszönetemet kívánom kifejezni mindazoknak, akik disszertációm készítése során hozzájárultak a hatékony, eredményes munkavégzéshez.

Köszönetemet fejezem ki a Szent István Egyetem Gazdálkodás- és Szervezéstudományi Doktori Iskola minden tanárának, munkatársának, különösen témavezetőmnek Dr. Szűcs István Professzor Úrnak, akinek rendszerező, átfogó gondolatai alapján ajánlásait, iránymutatásait mindig feltétel nélkül fogadhattam.

Köszönöm azoknak a hazai kis - és középvállalkozásoknak a közreműködését, akik a kérdőíves felmérés során, valamint a mélyinterjúk készítése során információt szolgáltattak az empirikus kutatás elősegítése érdekében.

Köszönöm opponenseim, kollégáim javító szándékú kiegészítéseit, megjegyzéseit, tanácsait.

Továbbá köszönet illet minden személyt, aki akár szakmai, akár laikus kritikával, tanáccsal, javaslattal, vagy akár egy biztató jó szóval, egy őszinte érdeklődő mosollyal, egy vállon veregetéssel segítette jelen dolgozat megszületését.

Köszönöm családomnak, hogy kiegyensúlyozott, stabil háttérrel biztosított/biztosít számomra.